te manumiſiſſe proponis: tamen ſi extraneos ſcripſit heredes: partis legitimæ contra tabulas eius bonorum poſſeſsionem petendo, vel contra nuncupationem, ſi teſtamentum ſine ſcriptis conditum eſt, intra tempora edicto præſtituta eam partem poteris obtinere. PP. vi. Cal. Decemb. Gordiano A. & Auiola Conſſ.

6. Impp. *Antoninus* A. Aſclepiodoto.

PAtronis, liberti muneribus electis & operis, à contra tabulas bonorum poſſeſsione repellitur. Datum xiii. Calend. Mart. Viatore & AEmiliano Conſſ.

VNDE LIBERI, TIT. XIV.

1. Imp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. Sarpedoni.

SI auus tuus relictis tribus emancipatis filiis deceſſerit, hique bonorum poſſeſsionem *Vnde liberi* acceperint: pro rata portione heredes eos extitiſſe, palam eſt. Dat. iv. Nonas.* Maximo ii. & Aquilino Conſſ.

2. *Iidem* AA. & CC. Zozimo.

EX teſtamento vel ab inteſtato exiſtente filio vel nepote ſuo herede, nemo poteſt ab inteſtato heres exiſtere. Dat. iii. Id. Mart. ipſis AA. & Conſſ.

3. Imp. *Conſtantin.* A. ad Leontium comitem R P. Orientis.

QVi ſe patris poſt auum inteſtatum defuncti negat heredem: mortui aui paterni ſuſcipere facultates non poteſt, maximè emancipatus: niſi per bonorum poſſeſsionem ad huiuſmodi beneficium peruenerit. Dat. viii. Idus April. Limenio & Catulino Conſſ.

VNDE LEGITIMI, ET VNde cognati, TIT. XV.

1. Imp. *Alexander* A. Vlpio.

COnſobrinorum tuorum inteſtatorum bona ſi ad prioris neceſsitudinis neminem iure pertinuerint: tu, qui eorum poſſeſsionem agnouiſti, perſequi non prohiberis. Dat. iii. Idus Auguſt. Iuliano ii. & Criſpino Conſſ.

2. Impp. *Diocles.* & *Maxim.* A. Zenoni.

CVm propiorem ſobrinum, id eſt natum à conſobrina, rebus humanis inteſtatum defunctum proponas: intelligis ſine auxilio bonorum poſſeſsionis eius te ſucceſsionem vindicare non poſſe. Dat. vii. Kal. Iun. Laodiceæ, AA. Conſſ.

3. *Iidem* AA. & CC. Felici.

NEpotibus aui materni pro virili portione etiã iure honorario ſucceſsio defertur. Datum Idibus Octob. Sirmij, CC. Conſſ.

4. *Iidem* AA. Syriſtæ.

NOn hoc, an tenuerit quis res hereditarias, necne, ſine voluntate acquirendæ ſibi hereditatis, quærendum eſt: ſed an admiſerit hereditatem, vel bonorum poſſeſsionem. Datum xi. Kalend. Ian. Sirmij, CC. Conſſ.

5. *Iidem* AA. Platoni.

CErtum quidem eſt cognationis iure citra admiſsionem bonorum poſſeſsionis neminem poſſe ſuccedere: defuncti verò cognati ſuccedere nolentes, bonorũ poſſeſsionem petere non vrgentur. Datum xii. Calend. Mart. Sirmij, CC Conſſ.

DE SVCCESSORIO EDICTO, TIT. XVI.

1. Imp. *Alexander* A. Iuliano.

SI mater tua propter furorem ſuum patris ſui bonorum poſſeſsionem non accepit: tu filius eius ad eorundem bonorum patrui magni poſſeſsionem ex edicto, quo prioribus non petentibus, ſequentibus permittitur, admiſſus es. PP. xii. Id. Decembr. Maximo ii. & AEliano Conſſ.

2. Impp. *Diocles.* & *Maxim.* AA. Firmo.

SI auiæ eorum frater de quorum ſucceſsione agitur, velut ex teſtamento adiit hæreditatem, quos inteſtatos deceſsiſſe, ac falſum teſtamentum prolatum contendis, & ab inteſtato non petita bonorum poſſeſsione, vita functus eſt: ac tu, licet quinto gradu conſtitutus, ex ſucceſſorio capite petiiſti bonorum poſſeſsionem, vel necdum excluſus petas: eorum ſucceſsionem potes vindicare. Nam ſi is quem quarto gradu conſtitutum eſſe non ambigitur, ex edicto petiit, nec hoc te latuit: fruſtra nobis ſupplicaſti. Dat. vi. Id. April. Sirmij, CC. Conſſ.

DE CARBONIANO EDICTO, TIT. XVII.

1. *Iidem* AA. & CC. Floræ.

SI tibi ac filio tuo ab his contra quos ſupplicas, ſtatus mouetur quæſtio: perſpicis præmaturè rerum quas velut de patris ſucceſsione filius tuus vindicat, reſtitutionem poſtulari: cùm ſi in pupillari permaneat ætate, ſecundùm formam edicti Carboniani data bonorum poſſeſsione ſatiſdatione impleta, tunc demum in poſſeſsionem eum conſtitui conueniat: vel hac non oblata, portionem ab omnibus, quam vindicat, poſsideri: ſeruſtutis verò quæſtionem in tempus pubertatis differri. Dat. xiv. Cal. Nouemb. Sirmij, CC. Conſſ.

2. Imppp. *Theod. Arcad.* & *Honor.* AAA. ad Rufinum præfectum prætorio.

CArbonianum edictum, ſub perſonis legitimis ex indubitato matrimonio cuſtodito partu, & probata legitima ſucceſsione, defertur: ſcilicet vt in poſſeſsione nouus heres conſtitutus, vſque ad pubertatis annos ſine inquietudine rebus vtatur interdum alienis. Dat. iii. Cal. Octob. Theod. A. iii. & Habundantio Conſſ.

VNDE VIR ET VXOR. TIT. XVIII.

1. Impp. *Theod.* & *Valent.* AA. Hierio præf. præt.

MAritus & vxor ab inteſtato inuicem ſibi in ſolidum pro antiquo iure ſuccedant, quotiens deficit omnis parentum liberorũmve ſeu propinquorum legitima vel naturalis ſucceſsio, fiſco excluſo. Dat. xii. Calend. Mart. Hierio & Ardaburio Conſſ.

IN AVTHENT. *de exhibend. & introduc. reis §. quoniam vero in fi. col. 5 tit 8. al. 6. & coll. 8. t 18. al. 13. vt li. matri & auia §. quia vero. 2. Nou. 117. c. 5.*

P*Rꝛterea ſi matrimonium ſit abſque dote, et mulier autem præmoriens locuples ſit, ſuperſtes vero laborat inopia: ſuccedet vnà cum liberis communibus alteriuſve matrimonij in quartam, ſi tres ſint vel pauciores. Quod ſi plures ſint, in virilem portionem: vt tamen eiuſdem matrimonij liberis proprietatem ſeruet, ſi extiterint: his vero non extantibus, vel ſi nullos habuerit, potietur etiam dominio, & imputabitur legatum in talem portionem.*

DE REPVDIANDA BONORVM poſſeſsione, TIT. XIX.

1. Impp. *Diocles.* & *Maxim.* AA. Theodoſiano.

EMancipatus, repudiata bonorum poſſeſsione, abſentiæ patroni cauſæ velamento rurſus ad eandem redire quæſtionem fruſtra conatur. Sine die & conſule.

2. *Iidem* AA. & CC. Theodoro.

FIlio delatam bonorum poſſeſsionem, patri ad fraudem filij repudiare non licet. Dat. vi. Cal. Decemb. Nicodemiæ, CC. Conſſ.

DE COLLATIONIBVS. TIT. XX.

1. Imp. *Alexander* A. Deuteriæ.

EMancipatos liberos teſtamento heredes ſcriptos, & ex eo ſucceſsionem obtinentes, à patre donata fratribus conferre non oportere, ſi pater, vt hoc fiat, ſupremis iudiciis non cauit, manifeſti iuris eſt. PP. iii. Id. Iul. Iuliano ii. & Criſpino Conſſ.

IN AVTHENT. *de trien. & ſemiſ. & §. Illud quoque benè colla. 3. tit 5. Nou. 18 c. 6.*

E*X teſtamento & ab inteſtato ceſſat dotis & alicuius datorum collatio, ita demum ſi parens hoc deſignauit expreſſim, aliis, quæ de collatione dicta ſunt, ſuum robur obtinentibus.*

2. *Iidem* A. Primo.

SI pater inteſtatus deceſſerit relictis duobus filiis, & filia cuius nomine dotem promiſerat: portiones hereditatis æquæ ſunt, & dos nihilominùs ita conferenda eſt, vt proportionibus fratres eius à neceſsitate præſtandæ eius dotis liberentur. Dat. xii. Id. Sept. Iuliano ii. & Criſpino Conſſ.

3. *Idem* A. Alexandro.

PActum dotali inſtrumento comprehenſum, vt contenta dote, quæ in matrimonio collocabatur, nullum ad bona paterna regreſſum haberet, iuris auctoritate improbatur: nec inteſtato patri ſuccedere filia ea ratione prohibetur. Dotem ſanè, quam accepit, fratribus, qui in poteſtate manſerunt, conferre debet. Dat. xiv. Calend. Iul. Agricola & Clementino Conſſ.

4. Imp. *Gordianus* A. Marino.

FIliæ dotem in medium ita demum conferre coguntur, ſi vel ab inteſtato ſuccedant, vel contra tabulas petant. nec dubium eſt profectitiam ſeu aduentitiam dotem à patre datam vel conſtitutam, fratribus, qui in poteſtate fuerunt, conferendam eſſe. His etenim, qui in familia defuncti non ſunt, profectitiam tantummodò dotem poſt varias prudentium opiniones conferri placuit. PP. iv. Idib. Mart. Gordiano A. & Auiola Conſſ.

5. *Idem* A. Alexandro.

DOtis quidem portio perſeuerante matrimonio tibi non competebat, quamuis enim ea inteſtato patre defuncto, fratri conferre debueras: non tamen eo nomine aduerſus maritum tibi actio potuit eſſe: cùm eo minus in partem tibi delatæ ſucceſsionis patris auferre potueris. Datum Non. Sept. Gordiano A. & Auiola Conſſ.

IN AVTHENT. *de æqualitate dotis. §. Illud quoque. colla. 7. tit. 9. al. 8. Nou 97. c. 6.*

Q*Vod ſi non habes ſiue pater viri ſit idoneus, ſiue mulieri poſſit imputari, quare marito ob inopiam vergente, ex lege Iuſtiniani etiam conſtante matrimonio non exegerit dotem. Quod ei licet, cùm & ſui iuris ſit, & legitimæ ætatis, & cùm mater ob ... dotem, & pater ei conſtituti agentibus ceſſantibus ſolam actionem (licèt inanem) conferens partem ex hereditate ferat. hoc cùm dos parua ſit. Sed dos magnam, quæ conferri ſperatur, inſiste etiam patre filia exigere poteſt. Hæc obſeruantur vbicumque collationis ratio emergit, etiam ſi auita ſit ſucceſsio.*

6. *Idem* A. Claudio.

EA demum ab emancipatis fratribus, his, qui remanſerunt in poteſtate, conferri conſueuerunt, quæ in bonis eorum fuerunt eo tempore, quo pater fati munus impleuit: exceptis his videlicet, quæ ab ipſis aliis debentur. Dat. vii. Calend. Maij, Peregrino & AEmiliano Conſſ.

7. Imp. *Philippus* A. Tyranniæ.

FIliam teſtamento patris inſtitutam heredem, fratribus iiſdémque coheredibus dotem conferre non oportere, niſi pater hoc ipſum ſpecialiter deſignauerit, explorati iuris eſt. PP. vi. Calend. Maij Præſente & Albino Conſſ.

8. Impp. *Diocles.* & *Maxim.* AA Calippo.

SI ſoror tua in paternorum bonorum diuiſione te fefellit: nec dotem, quam acceperat à patre veſtro inteſtato diem functo, contulit: præſes prouinciæ, examinatis partium allegationibus, cum bonis dotem confundi iubebit: & quod deducta ratione plus apud eam eſſe animaduerterit, tibi reſtitui iubebit. Idem eſt, & ſi arbitro dato diuiſio celebrata eſt. S. vi. Id. Iul. ipſis AA. Conſſ.

9. *Iidem* AA. & CC. Oneſimo.

SI emancipati vtrique à patre fuiſtis: collatio ceſſat. Sin autem frater tuus in poteſtate patris mortis tempore fuerat, nec vllum teſtamentum relictum eſt, vel nouiſsimum iudicium communis patris, téque emancipatum probatum fuerit: ab inteſtato te ad ſucceſsionem paternam venientem, ad collationem forma edicti perpetui certo iure prouocat. S. vi. kalend. Maij Heracliæ, CC. Conſſ.

10. *Iidem* AA & CC. Hirenæ.

A Patre verbis precarijs in codicillis relictum, extero iure capiens filia, ad collationem dotis vrgeri non poteſt. S. vi. kalen. Decemb. Sirmij, CC Conſſ.

11. *Iidem* AA & CC. Artemiæ.

POſthumo præterito patris teſtamentum rumpenti, atque inteſtato ſuccedenti, emancipatum petita bonorum poſſeſsione conferre debere bona ſua, perpetuo edicto cauetur: cùm his etiam, qui ſui futuri eſſent, ſi viuo patre nati fuiſſent, conferre debere manifeſtè ſignificatur: & emancipatis, ſi legi datæ collationis non pareant, denegandas actiones, non eſt ambigui iuris. v. kalend. Ianuar. ipſis AA. & Conſſ.

12. *Iidem* AA. & CC. Philanteæ.

FIliæ, licèt maneat in ſacris: ſi dotem non conferat, quam mortis tempore communis patris habuit, fratribus in eadem familia conſtitutis, actiones hereditarias denegari non ambigitur. Vnde conſultè ac pro iuris ratione collationem fratribus tuis, quos in patris communis mortis tempore fuiſſe poteſtate proponis, offeres. Cùm autem fratres tui durantes in familia patris, peculium (ſi hoc neque caſtrenſe, neque relictum eis doceatur) præcipuum habere non poſsint, ſed in diuiſionem paternæ veniat hereditatis, nec quicquam mutet, penes quem res ex hoc proficiſcentes, & in eadem cauſa durantes, conſtitutæ reperiantur, abſoluti manifeſtique iuris eſt. Datum ii. kalend. Feb. Sirmij, CC. Conſſ.

13. *Iidem* AA. & CC. Antiſtiæ.

SI donatione tibi poſt mortẽ patris fundũ quæſiſti: ſoror tua portionem eius vindicare non poteſt. Nam ſi is filiæfamilias conſtitutæ tibi à patre donatus eſt: cum ſorore patri communi ſuccedens, eum præcipuum habere contra iura poſtulas. Dat. vi. Id. Febr. Sirmij, iiſdémque CC. Conſſ.

14. *Iidem* AA. & CC. Stratonicæ.

SI maritus quondam tuus ab inteſtato patri ſuo heres extitit, & ei poſthumus à te editus ſucceſſit: actiones hereditarias amitæ filij veſtri, quas habuit patris ſui mortis tempore, dotem non conferenti, denegare præſes non dubitabit. PP. vii. kal. Mart. Trimontij, Tuſco & Anulino Conſſ.

15. *Iidem* AA. & CC. Philippo.

NOn emancipati poſt mortem communis patris quæſita conferre coguntur: ſed hæc retinentes, eius bona pro hereditaria diuidunt portione. Datum Idib. Decemb. ipſis CC. Conſſ.

16. *Iidem* AA. & CC. Socrati.

FIliam eum fratribus ſuis coheredibus inteſtato patri ſuccedentem, vltra relictum codicillis non conferentem dotem, iudicio familiæ erciſcundæ nihil poſſe conſequi, ſumma cum ratione placuit. Dat. v. kal. Ianuar. ipſis CC. & Conſſ.

17. Imp. *Leo* A. Erythrio præfecto prætorio.

VT liberis tam maſculini quàm fœminini ſexus, ſiue ſui iuris, ſiue in poteſtate conſtitutis quocunque iure inteſtatæ ſucceſsionis, id eſt, aut teſtamento penitus non condito, aut ſi factum fuerit contra tabulas bonorum poſſeſsione petita, vel inofficioſi querela mota reſciſſo, æqua lance parique modo proſpici poſsit, hoc etiam æquitatis ſtudio præſenti lege cred. di-

mus inſerendum, vt in diuidendis rebus ab inteſtato defunctorum parentum, tàm dos, quàm ante nuptias donatio conferatur, quam pater vel mater, auus vel auia, proauus vel proauia, paternus vel maternus, dederit vel promiſerit pro filio vel filia, nepote vel nepte, pronepote vel pronepte, nulla diſcretione intercedente, vtrùm in ipſas ſponſas pro liberis ſuis memoratis parentes donationem contulerint, an in ipſos ſponſos earum, vt per eos eadem in ſponſos donatio celebretur: vt in diuidendis rebus ab inteſtato defuncti parentis cuius de hereditate agitur, eadem dos vel ante nuptias donatio ex ſubſtantia eius profecta conferatur: emancipatis videlicet liberis vtriuſque ſexus, pro tenore præcedentium legum ea quæ in ipſa emancipatione à parentibus ſuis (vt adſolet fieri) conſequuntur, vel poſt emancipationem ab eiſdem parentibus acquiſierint, collaturis. Dat. v. Kal. Mar. Buſco & Ioanne Conſſ.

18 Imp. *Anaſtaſius* A. Conſtantino præf. præt.

Liberos, qui per noſtræ legis auctoritatem, per oblationem precum & imperiale reſcriptum, ſui iuris effecti fuerint, ad ſimilitudinem cæterorum, qui emancipati ex antiquo iùre ſunt, collationes facere iubemus compelli ſecundùm ea, quæ ſuper cæteris emancipatis ſtatuta ſunt. Datum XII. Kalend. Auguſt. Conſtant. Probo & Auieno iuniore Conſſ.

19. Imp. *Iuſtinianus* A. Menn[illegible] præfecto prætorio.

Illam meritò dubitationem amputare duximus, quæ ſuper collatione dotis, vel ante nuptias donationis, inter certas perſonas ſatis iam ventilata eſt. Nam ſi inteſtatus quis defunctus eſſet, filio vel filiis, aut filia vel filiabus relictis, & ex mortua filia vel filio cuiuſcunque ſexus, aut numeri nepotibus: vel ſi qua inteſtata defuncta eſſet, filio quidem vel filiis, filia vel filiabus ſimiliter relictis, ex mortuo verò filio vel filia itidem nepotibus cuiuſcunque ſexus aut numeri: de modo quidem ſucceſsionis minimè dubitabatur, ſed palam erat quod huiuſmodi nepotes duas partes paternæ vel maternæ portionis tantum haberent, tertiam partem patruis ſuis vel auunculis, vel amitis vel materteris, pro iam poſita conſtitutione concedentes. de collatione verò dotis, vel ante nuptias donationis quam defuncta perſona pro filio vel filia ſuperſtitibus, & pro mortuo vel mortua filio vel filia dediſſet, multa dubitatio tota eſt: ſuperſtitibus quidem filiis defunctæ perſonæ non debere ſe dotem, vel ante nuptias donationem pro ſe datam à ſuo patre vel matre, conferre filiis mortui fratris ſui, vel mortuæ ſororis ſuæ contendentibus, eo quòd nulla conſtitutio ſuper huiuſmodi collatione poſita eſſet: nepotibus verò mortuæ perſonæ non tantùm huic reſiſtentibus, ſed etiam adſerentibus quòd onus collationis conſtitutione Arcadij & Honorij diuæ memoriæ ſibi impoſitum, in perſonis tantummodo ſuorum auunculorum, non etiam patruorum, vel amitarum, vel materterarum locum habere poſſet. Talem igitur ſubtilem dubitationem amputantes, præcipimus tam filios vel filias defunctæ perſonæ dotem vel ante nuptias donationem à parentibus ſuis ſibi datam conferre nepotibus vel neptibus mortuæ perſonæ: quam eoſdem nepotes vel neptes patruis ſuis aut auunculis, amitis etiam & materteris dotem, vel ante nuptias donationem patris ſui, vel matris, quam pro eo vel ea mortua perſona dedit, ſimiliter conferre: vt commixtis huiuſmodi collationibus cum bonis mortuæ perſonæ, duas quidem partes nepotes vel neptes habeant illiùs portionis, quæ patri vel matri eorum, ſi ſupereſſet, deferebatur: tertiam verò eiuſdem portionis partem vnà cum ſibi competentibus portionibus filij vel filiæ defunctæ perſonæ, cuius de hereditate agitur, capiant. Dat. Calend. Iun. Conſtantinop. DN. Iuſtinian. A. PP. II Conſſ.

IN AVTHENT. *de trien. & ſe. §. neque ille, coll. 3. tit. 5. Nou. 18. c. 4.*

Quæ tertiæ portionis deminutionem reſtituimus ſuæ ſæpis, ad æqualitatis iuſtitiam redacta in omnibus talibus perſonis.

20. *Idem* A. Mennæ præfecto prætorio.

Illud ſine ratione à quibuſdam dubietate deductum, plana ſanctione reuelamus: vt omnia quæ in quartam portionem ab inteſtato ſucceſsionis computantur his qui ad actionem de inofficioſo teſtamento vocantur: etiam ſi inteſtatus is deceſſerit, ad cuius hereditatem veniunt: omnimodo coheredibus ſuis conferant. Quod tam in aliis, quàm in his quæ occaſione militiæ vni heredum ex defuncti pecuniis acquiſitæ lucraturis qui militiam meruit, locum habebit: vt lucrum quod tempore mortis defuncti ad eum peruenire poterat, non ſolum teſtamento condito quartæ parti ab inteſtato ſucceſsionis computetur, ſed etiam ab inteſtato conferatur. Hæc autem regula, vt omnia quæ portioni quartæ computantur, etiam ab inteſtato conferantur minimè è contrario tenebit, vt poſsit quis dicere, etiam illa quæ conferuntur omnimodo in quartam partem his computari qui ad inofficioſi querelam vocantur. Ea enim tantummodo ex his, quæ conferuntur, memoratæ portioni computabuntur, pro quibus ſpecialiter legibus, vt hoc fieret, expreſſum eſt. 1 ¶ Ad hæc cùm antè nuptias donatio vel dos à patre data vel matre vel aliis parentibus pro filio vel filia: nepote vel nepte, cæteriſque deſcendentibus conferatur: ſi vnus vel vna liberorum ante nuptias tantummodo donationem vel dotem, non etiam ſimplicem donationem accepit, vel acceperit, alter verò vel altera neque dotem neque donationem ante nuptias à parente ſuo ſuſcepit, vel ſuſceperit, ſed ſimplicem tantummodò donationem: ne ex eò iniuſtum aliquid oriatur, ſi ea quidem perſona quæ antè nuptias donationem vel dotem ſuſcepit, conferre eam cogenda ſit: illa verò quæ ſimplicem tantummodò donationem meruit, ad collationem eius minimè coarctanda: ſi quid huiuſmodi acciderit, iubemus ad ſimilitudinem eius qui ante nuptias donationem vel dotem conferre cogitur, etiam illam perſonam quæ nulla dote vel ante nuptias donatione data, ſolam ſimplicem donationem à parentibus ſuis accepit, conferre eam: nec recuſare collationem ex eo quòd ſimplex donatio non aliter confertur, niſi huiuſmodi legem donator tempore donationis ſuæ indulgentiæ impoſuerit. Datum VIII. Id. Aug. Conſt. Decio v. C. Conſſ.

21. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

Vt nemini de cætero ſuper collatione dubietas oriatur: neceſſarium duximus conſtitutioni quam iam fauore liberorum fecimus, hoc addere: vt res, quas parentibus acquirendas eſſe prohibuimus, nec collationi poſt obitum eorum inter liberos ſubiaceant. Vt enim caſtrenſe peculium in commune conferre in hereditate diuidenda, & ex priſci iuris auctoritate minimè cogebantur: ita & alias res quæ minimè parentibus acquiruntur, proprias liberis manere cenſemus. Dat. XV. Calend. Nouembr. Lampapio & Oreſte vv. CC. Conſſ. anno II.

DE TESTAMENTO MILITIS,

TIT. XXI.

1. Imp. *Antoninus* A. Floro militi.

Frater tuus miles ſi te ſpecialiter in bonis, quæ in paganico habebat, heredem fecit: bona, quæ in caſtris reliquit, petere non potes, etiam ſi is, qui eorum heres inſtitutus eſt, adire ea noluerit: ſed ab inteſtato ſuccedentes veniunt: modò ſi in eius locum ſubſtitutus non es, & liquidò probetur fratrem tuum caſtrenſia bona ad te pertinere noluiſſe. Nam voluntas militis in expeditione occupati pro iure ſeruatur. Accepta v. Id. Sept. Duobus & Aſpris Conſſ.

2. *Idem* A. Septimo militi.

Miles ſi caſtrenſium tantummodò bonorum commilitonem ſuum inſtituit heredem: cætera bona eius, vt inteſtati defuncti, mater eius iure poſſidebit. Quod ſi extraneum ſcripſit heredem, iſque adiit hereditatem: bona eius in te transferri non iure deſideras. PP. XI. Kal. Mart. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ.

3. *Idem* A. Vindiciano.

Qvanquàm militum teſtamenta iuris vinculis non ſubiiciantur, cùm propter ſimplicitatem militarem, quomodo velint & quomodo poſſint, ea facere his concedatur: tamen in Valeriani quondam centurionis teſtamento inſtitutio etiàm iure communi accepit auctoritatem. Nam cùm paterfamilias filiam ex duabus vnciis, vxorem ex vncia hæredes ſcripſerit, nec de reſiduis portionibus quicquam ſignificauerit: in tres partes diuiſiſſe eum apparet hæreditatem: vt duas habeat, quæ ſextantem accepit: tertiam, quæ ex vncia hæres eſt inſtituta. PP. Kal. Nou. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ.

4. Imp. *Alexander* A. Iunio.

SI Rufinus vir clariſsimus tribunus laticlauius maior annis lege definitis faciens teſtamentum, te manumiſit: iuſtam tibi libertatem competiſſe, ſcire debes. Quod ſi minor annis ex lege conſtitutus fuerit, cùm facere teſtamentum lege impediente, nullam libertatem adeptus es, quæ in hac parte nec militibus remiſſa eſt. Quòd ſi idem teſtator cauſam manumittendi te habuit, quæ probabilis viuo manumittente conſilio futura eſſet; quia per fideicommiſſum data libertas à quolibet minore annis, ei cuius cauſa probari potuit, præſtari debet: ex teſtamento militis eiuſmodi ſeruis iuſtam libertatem competere, conſequens eſt. Dat. XVI. Kal. Dec. Alexandro A. Conſſ.

5. *Idem* A. Zozomeno.

EX teſtamento militis, ſiue adhuc in militia, ſiue intra annum miſſus honeſtè deceſsit, hæreditas & legata omnibus quibus relicta ſunt, debentur: quia inter cætera, quæ militibus conceſſa ſunt, liberum arbitrium, quibus velint, relinquendi ſupremis iudiciis ſuis conceſſum eſt, niſi lex ſpecialiter eos prohibuerit. Dat. XVII. Kal. Feb. Iuliano II. & Criſpino CC. Conſſ.

6. *Idem* A. Valentino.

IN teſtamento quidem eius, qui non miles fuit, ſi duobus heredibus inſtitutis, altero qui potuit vſq; ad tempus pubertatis parens facere teſtamentum, altero cui poſteaquàm hæres extitit, ſubſtituere non potuit, inuicem ſubſtitutio eiſdem verbis facta eſt: in eum ſolum caſum eam locum habere ſententiis prudentium virorum, & conſtitutionibus diuorum parentum meorum placet, quo vtrique pari ratione potuit ſubſtitui. Sed cùm ex teſtamento militis controuerſiam eſſe proponas, defuncta paruula eius filia poſteaquam hæres extitit patri, cum qua ſimul æquis partibus hæres inſtitutus eras, ſubſtitutione inuicem facta: & mater quidem inteſtatæ filiæ ſibi ſucceſſionem defendat, tu autem ex ſubſtitutione ad te pertinere contendas: iuris quidem ratio manifeſta eſt, licere militibus proprio priuilegio etiam heredibus extraneis, poſteàquam hæredes extiterint mortuis ſubſtituere: ſed tibi probandum eſt, an ita frater tuus ſenſerit. PP. XI. Kal. Maij, Fuſco II. & Dextro Conſſ.

7. *Idem* A. Fortunato.

EX his verbis, *Fortunato liberto meo, do lego*, vindicare tibi libertatem non potes, ſi pagani teſtamentum proponatur. Atenim cùm teſtatorem militem fuiſſe proponas: ſi non errore ductus libertum te crediderit, ſed dandæ libertatis animum habuerit: libertatem equidem directam competere tibi, ſed & legati vindicationem habere te prærogatiua militaris priuilegij præſtat. Dat. XII. Kal. Ian. Alexandro A. II. & Marcello Conſſ.

8. Imp. *Gordianus* A. Æterno militi.

CErti iuris eſt, militem ad tempus etiam hæredem inſtituere poſſe. PP. III. Kal. Octob. Pio & Pontiano Conſſ.

9. *Idem* A. Valerio.

SIcut certi iuris eſt, militem, qui ſcit ſe filium habere, alióſque ſcripſit heredes, tacitè eum exheredare intelligi, ita ſi ignorans ſe filium habere, alios ſcribat heredes, non obeſſe filio ademptam hereditatem, ſed minimè valente teſtamento, ſi ſit in poteſtate, eum ad ſucceſſionem venire in dubiis non habetur. PP. V. Non. Oct. Pio & Pontiano Conſſ.

10. Impp. *Philippus A. & Philippus* C. Iuſtino militi.

SI cùm vel in vtero haberetur filia inſcio patre milite, ab eo præterita ſit: vel cum in rebus humanis eam non eſſe falſo rumore perlato pater putauit, nullam eius in teſtamento fecit mentionem: ſiuit, nullam eius in teſtamento fecit mentionem: ſilentium huiuſmodi, exheredationis notam nequaquam infligit. Is autem miles qui teſtamento filiam ſuam appellauit, eique legatum dedit: non inſtituendo eam hæredem, exheredauit. PP. XII. Kal. Iun. Præſente & Albino Conſſ.

11. *Iidem* A. & C. Æmiliano militi.

CAptatorias inſtitutiones etiam in militis teſtamento nullius eſſe momenti, manifeſtum eſt. PP. VII. Kal. Iul. Præſente & Albino Conſſ.

12. *Iidem* A. & C. Domitiæ.

IN teſtamento militis legem Falcidiam, & in legatis & fideicommiſsis ceſſare, explorati iuris eſt. Sanè ſi quid vltra vires patrimonij poſtulatur: competenti defenſione tueri te potes. PP. VI. Non. Iul. Præſente & Albino Conſſ.

13. Impp. *Valer. & Galien.* AA. Claudiæ.

ET militibus noſtris, centurionibus quoq; ob flagitium militare damnatis, non aliarum quàm caſtrenſium rerum teſtamentum facere permittitur, & inteſtatis iure proprio ſuccedit urà fiſco. Prop. Nō. Aug. Valeriano & Gallieno AA. III. & II. Conſſ.

14. Impp. *Diocle. & Maxim.* AA. heredibus Maximi.

SI à fratre ſuo militante mater veſtra ſcripta hæres, ſucceſſionem eius ſibi quæſiuit: quamuis teſtamenti ſcriptura non continet iuris obſeruationē: hanc tamen hereditatem fratrem teſtatoris vel eius filios ab inteſtato euincere non potuiſſe, iure conſtitit. PP. V. Non. Maij, ipſis AA. & Conſſ.

15. Imp. *Conſtantinus A.* ad Populum.

MIlites in expeditione degentes, ſi vxores, aut filios, aut amicos, aut commilitones ſuos, poſtremo cuiuslibet generis homines amplecti voluerint ſupremæ voluntatis affectu: quomodo poſſint, ac velint, teſtentur: nec vxorum, aut filiorum eorum, cùm voluntatem patris reportauerint, meritum aut libertas dignitáſve quæratur. Proinde ſicut iuris rationibus licuit, ac ſemper licebit, ſi quid in vagina, aut clypeo litteris ſanguine ſuo rutilantibus adnotauerint, aut in puluere inſcripſerint gladio ſub ipſo tempore quo in prælio vitæ ſortem derelinquunt, huiuſmodi voluntatem ſtabilem eſſe oportet. Dat. III. Id. Aug. Nicomediæ, Optato & Paulino Conſſ.

16. Imp. *Anaſtaſius* A. Hierio PP.

SCriniarios vel apparitores, qui virorum magnificorum magiſtrorum militum iuſsionibus vel actibus obtemperant: etſi nomina eorum matriculis militaribus referri videantur, nulla-

tes nuſtamen in vltimis à ſe conficiendis voluntatibus iuris militaris habere facultatem decernimus. Dat. idib. Feb. Conſtantinop. Paulo V.C. Conſ.

17. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præſ. præt.

NE quidam putarent in omni tempore licere militibus teſtamenta, quoquo modo voluerint, componere: ſancimus his ſolis, qui in expeditionibus occupati ſunt, memoratum indulgeri circa vltimas voluntates conficiendas beneficium. Dat. IIII. Idus Apr. Decio V.C. Conſ.

18. *Idem* A. Ioanni P.P.

LIcèt antiquis legibus permittebatur pupillis, ſi tribunatum numerorum merebantur, vltimum elogium conficere poſſe: attamen indignum noſtris temporibus eſſe videtur, eum qui ſtabilem mentem nondum adeptus eſt, propter priuilegia militum, ſapientium hominum iura pertractare, & in tam tenera ætate ex tali licentia parentibus fortè ſuis vel aliis propinquis nocere, propriam ſubſtantiam extraneis relinquendo. Ideoque hoc fieri nullo modo concedimus. Dat. Kal. Nou. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC. anno ſecundo.

QVI TESTAMENTA FACERE poſſunt, vel non.

TIT. XXII.

1. Imp. *Gord.* A. Petronio militi.

QVanquam omnium bonorum ſocer tuus, itémque frater eius, ſocij fuerint: tamen non eo minùs idem frater eius cùm fati munus impleret, teſtamento ſuo potuit ſibi heredem inſtituere quem vellet. Item non idcirco minus is teſtamenti factionem habet, quod indiuiſam ſucceſsionem cum ſorore ſua dicatur habuiſſe. PP. XII. Kal. Aug. Arriano & Pappo Conſſ.

2. Impp. *Dioclet.* & *Maxim.* AA. & CC. Viatori & Pontiæ.

SI is, qui te cum vxore tua heredem ſcripſit, quando teſtamentum ordinauit, ſanæ mentis fuit, nec poſteà alicuius ſceleris conſcientia obſtrictus, ſed aut impatiens doloris, aut aliqua furoris rabie conſtrictus, ſe præcipitem dedit, eiúſque innocentia liquidis probationibus commendari poteſt à te: adſcitæ mortis obtentu poſtremum eius iudicium conuelli non debet. Quòd ſi futuræ pœnæ metu, voluntaria morte ſupplicium anteuerterit: ratam voluntatem eius conſeruari leges vetant. PP. Kal. Dec. ipſis AA. & Conſſ.

3. *Iidem* AA. & CC. Licinio.

SEnium quidem ætatis, vel ægritudinem corporis ſinceritatem mentis tenentibus, teſtamenti factionem certum eſt non auferre. 1 ¶ Filium autem, qui in poteſtate eſt, teſtamentum facere non poſſe, indubitati iuris eſt. Dat. IIII. Non. April. Sirmij, CC. Cōſſ.

4. *Iidem* AA. & CC. Radoni.

SI frater patruelis tuus ante decimumquartum ætatis ſuæ annum deceſſit, cùm facere non potuit teſtamentum: nihil rectè ex eius poſtremo iudicio poſtulatur. Nam ſi hanc ætatem egreſſus, licèt vigoris nondum emerſiſſent veſtigia, ſuum ſolenniter ordinauit iudicium: hoc euellere fruſtra conaris. S. VI. Id. Nou. Pantichi, CC. Conſſ.

5. Imp. *Conſtantinus* A. ad Rufinum P.P.

EVnuchis liceat facere teſtamentum, componere poſtremas exemplo omnium voluntates, conſcribere codicillos ſalua teſtamentorum obſeruantia. Dat. V. Kal. Martij, Sirmij, Conſtantio A. V. & Conſtante Cæſ. Conſſ.

6. *Idem* A. ad Voluſium P.V.

SI quis imperatorem fortè heredem inſtituerit: habeat mutandi iudicij facultatem, & quemcumque voluerit ſecundùm leges in teſtamento ſuo heredē ſcribendi. Dat. XII. Kal. Mart. Mediolani, Arbitione & Lolliano Conſſ.

7. Imppp. *Valens, Valent.* & *Grat.* AAA. Maximo.

CVm heredes inſtituuntur imperator ſeu Auguſta: ius commune cum cæteris habeant. Quod & in codicillis & fideicommiſſariis epiſtolis iure ſcriptis obſeruandum erit. Et ſicuti priſcis legibus cautum eſt, imperatori quoque & Auguſtæ teſtamentum facere liceat, & mutare. Dat. VII. Id. Aug. Gratiano A. II. & Probo Conſſ.

8. Imp. *Iuſtinus* A. Demoſtheni P.P.

HAc conſultiſsima lege ſancimus, vt carentes oculis, ſeu morbo, vitióve ſeu ita nati, per nuncupationem ſuæ condant moderamina voluntatis: ſcilicèt præſentibus ſeptem teſtibus, quos aliis quoque teſtamentis intereſſe iuris eſt, tabulario etiam: vt cunctis ibidem collectis, primum ad ſe conuocatos omnes, vt ſine ſcriptis teſtentur, edoceant. deinde exprimant nomina ſpecialiter heredum, & dignitates ſingulorum, & indicia, ne ſola nominum commemoratio quicquam ambiguitatis pariat: & ex quanta parte, vel ex quot vnciis in ſucceſſionem admitti debeant: & quid vnumquemque legatarium ſeu fideicommiſſarium adſequi velint: omnia denique palam édicant quæ vltimarum capit diſpoſitionem ſeries lege conceſſa. Quibus omnibus ex ordine peroratis vno eodémque loco & tempore, ſed & tabularij manu conſcriptis ſub obtutu ſeptem (vt dictum eſt) teſtium, & eorundem teſtium manu ſubſcriptis, dehinc conſignatis tam ab eiſdem teſtibus quàm à tabulario, plenum obtinebit robur teſtantis arbitrium. Quæ in eundem modum erunt obſeruanda, quamuis non heredes inſtituere, ſed legata ſolùm vel fideicommiſſa, & in ſumma quæ codicillis habentur congrua, duxerint ordinanda. At cùm humana fragilitas mortis præcipuè cogitatione perturbata, minus memoria poſſit res plures conſequi: patebit eis licentia, voluntatem ſuam, ſiue in teſtamento ſiue in codicilli tenore compoſitam cui velint ſcribendam credere: vt in eodem loco poſtea conuocatis teſtibus & tabulario, re etiam (vt dictum eſt) patefacta cuius cauſa conuocati ſunt, etiam chartula promatur, quam ſuſceptam teſtatori recitabit tabularius, ſimul & teſtibus: vt vbi tenor eorum cunctis innotuerit, elogium ipſe ſuum profiteatur agnoſcere, & ex animi ſui quæ lecta ſunt, diſpoſuiſſe ſententia, & in fine ſubſcriptio ſequatur teſtium, necnon omnium ſignacula tam teſtium (prout dictum eſt) quàm tabularij. Sed quia tabulariorum copia non in omnibus locis datur quærentibus: iubemus, vbi tabularius reperiri non poſsit, octauum adhiberi teſtem: vt quod tabulario pro ſupradicto modo commiſimus, id per octauum teſtem effectum capiat: libera poteſtate concedenda voluntates ſuas in prædictum modum ordinantibus, chartulam ita ſubſcriptam, ita denique conſignatam vt antelatæ formæ declarant, cui velint ex teſtibus cuſtodiendam mandare. Sic namque fieri confidimus, vt non recipiat ſe tantùm in cæcis teſtandi licentia. ſed ne locum quidem vllum relinquat inſidiis, tot oculis ſpectata, tot inſinuata ſenſibus, tot inſuper in tuto locata manibus. Dat. Kal. Iun. Conſtant. Iuſtiniano & Valerio Conſſ.

9. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano P.P.

FVrioſum in ſuis induciis vltimum condere elogium poſſe, licèt ab antiquis dubitabatur. tamen & retro principibus & nobis placuit. Nunc autem hoc decidendum eſt, quod ſimili modo antiquos animos mouit, ſi cœpto teſtamento furor eum inuaſit. Sancimus itaque tale teſtamentum hominis, qui in ipſo actu teſtamenti aduerſa valetudine tentus eſt, pro nihilo eſſe. Si verò voluerit in dilucidis interuallis aliquod condere teſtamentum, vel vltimā voluntatem,

& hoc ſana mente inceperit facere, & conſummauerit, nullo tali morbo interueniēte: ſtare teſtamentum ſiue quamcumque vltimam voluntatem cenſemus: ſi & alia omnia acceſſerint, quæ in huiuſmodi actibus legitima obſeruatio requirit. Dat. Kal. Sept. Conſtantin. Lamp. & Oreſte vv. cc. Conſſ.

10. *Idem* A. Ioanni P.P.

DIſcretis ſurdo & muto, quia non ſemper huiuſmodi vitia ſibi concurrunt: ſancimus, ſi quis vtroque morbo ſimul laboret, id eſt, vt neque audire, neque loqui poſsit, & hoc ex ipſa natura habeat: neque teſtamentum facere, neque codicillos, neque fideicommiſſum relinquere, neque mortis cauſa donationem celebrare concedatur, nec libertatem ſiue vindicta ſiue alio modo imponere: eidem legi tam maſculos quàm fœminas obedire imperantes. Vbi autem & huiuſmodi vitij non naturalis, ſiue maſculo, ſiue fœminæ accidit calamitas, ſed morbus poſtea ſuperueniens & vocem abſtulit, & aures concluſit: ſi ponamus huiuſmodi perſonam litteras ſcientē: omnia quæ priori interdiximus, hæc ei ſua manu ſcribenti permittimus. Sin autem infortunium diſcretum eſt, quod ita raro contingit: & ſurdis, licèt naturaliter huiuſmodi ſenſus variatus eſt, tamen omnia facere & in teſtamentis, & in codicilis, & in mortis cauſa donationibus, & in libertatibus, & in omnibus aliis permittimus. Si enim vox articulata ei à natura conceſſa eſt: nihil prohibet eum omnia quæ voluerit facere: quia ſcimus quoſdam Iuriſperitos & hoc ſubtilius cogitaſſe, & nullū eſſe expoſuiſſe, qui penitus non exaudiat ſi quis ſupra cerebrum illius loquatur, ſecundum quod Iubentio Celſo placuit. In eo autem, cui morbus poſtea ſuperueniens auditum tantummodò abſtulit, nec dubitari poteſt quin poſsit omnia ſine aliquo obſtaculo facere. Sin verò aures quidē ſint, & vocem recipiētes, lingua autem eius penitus præpedita: licèt à veteribus auctoribus ſæpius de hoc variatū eſt: attamen ſi hunc peritū literarū eſſe proponamus, nihil prohibet eum ſcribentem hæc omnia facere, ſiue naturaliter, ſiue per interuentum morbi huiuſmodi infortunium ei acceſſerit: nullo diſcrimine neque in maſculis neq. in fœminis in omni iſta conſtitutione ſeruando. Dat. XV. Kal. Mart. Conſtantinop. poſt conſulatū Lampadij & Oreſtis vv. cc.

11. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

NEmo ex lege, quam nuper promulgauimus, in rebus quæ parentibus acquiri non poſſunt, exiſtimet aliquid eſſe innouandum, aut permiſſum eſſe filiisfamilias cuiuſcumque gradus vel ſexus teſtamenta facere: ſiue ſine patris cōſenſu bona poſsideāt ſecundū noſtræ legis diſtinctionem, ſiue cum eorum voluntate. Nullo etenim modo hoc eis permittimus: ſed antiqua lex per omnia conſeruetur, quæ filiisfamilias, niſi in certis caſibus, teſtamenta facere nullo modo concedit, & in his perſonis quæ huiuſmodi facultatem habere iam conceſſæ ſunt. S. Dat. Kal. Sept. Conſtantinop. poſt conſultatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

12. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

OMnes omnino, quibus quaſi caſtrenſia peculia habere ex legibus conceſſum eſt, habeant licentiam in ea tantummodò vltimas voluntates condere ſecundùm noſtræ conſtitutionis tenorem, quæ talibus teſtamentis de inofficioſi querela immunitatē præſtitit. Dat. III. Nonas Decemb. Conſtantinopoli, poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

DE TESTAMENTIS, ET QVEMADMODVM TESTAMENTA ordinentur.

TIT. XXIII.

1. Imp. *Hadrianus* A. Catonio Vero.

TEſtes, ſerui an liberi fuerint, non in hac cauſa tractari oportet: cùm eo tempore, quo teſtamentum ſignabatur, omnium conſenſu liberorum loco habiti ſint, nec quiſquam eis vſque adhuc ſtatus controuerſiam mouerit. Sine die & conſule.

2. Imp. *Alexander* A. Expedito.

PVblicati ſemel teſtamenti fides, quamuis ipſa materia, in qua primum à teſtatore ſcriptum relictū fuit, caſu qui probatur, intercidit: nihilo minùs valet. PP. Kal. Ian. Fuſco II. & Dextro Conſſ.

3. *Idem* A. Antigono.

EX imperfecto teſtamento nec imperatorem hereditatem vindicare poſſe, ſæpè conſtitutū eſt. licèt enim lex imperij ſolennibus iuris imperatorē ſoluerit, nihil tam tamē proprium imperij eſt, quam legibus viuere. PP. XI. Kal. Ian. Lupo & Maximo Conſſ.

4. Imp. *Gordianus* A. Rufino.

SI in nomine, vel prænomine, ſeu cognomine, ſeu agnomine teſtator errauerit; nec tamen, de quo ſenſerit, incertum ſit: error huiuſmodi nihil officit veritati. PP. XII. Kal. Ian. Gordiano A. & Auiola Conſſ.

5. Impp. *Valerianus* & *Gallienus* AA. Lucillo.

NEque profeſsio, neque adſeueratio nuncupantis filios, qui non ſunt, veritati præiudicat: & quæ vt filiis teſtamēto relinquuntur, iuxta ea, quæ à principibus ſtatuta ſunt, non deberi, certi iuris eſt. Accep. VI. Non. Iul. Valer. & Gallie. AA. III. & II. Conſſ.

6. Impp. *Dioclet.* & *Maxim.* AA. Terentiæ.

VErba teſtamenti, quibus mater veſtra decedens nihil ſe cuiquam donaſſe ſignificauit: ſi res ſe aliter habeat, fidem veri non peſtringūt. PP. III. Non. Nouemb. Diocletiano A. & Ariſtobolo Conſſ.

7. *Iidem* AA. Rufinæ.

ERrore ſcribentis teſtamentum, iuris ſolennitas mutilari nequaquam poteſt, quando minus ſcriptum, plus nuncupatum videtur. & ideò rectè teſtamento condito, quanquam deſit, *heres eſto*: conſequēs eſt, exiſtente herede legata ſeu fideicommiſſa iuxta voluntatem teſtatoris oportere dari. PP. XVI. Kal. Feb. ipſis AA. IIII. & III. Conſſ.

8. *Iidem* AA. Marcellino.

CAſus maioris ac noui contingētis ratione, aduerſus timorem contagionis, quæ teſtes deterret, licèt aliquid de iure laxatum eſt: non tamē prorſus reliqua teſtamentorum ſolennitas perempta eſt. Teſtes enim huiuſmodi morbo oppreſſos eo tempore iungi atque ſociari remiſſum eſt: non etiam conueniendi numeri eorum obſeruatio ſublata eſt. Dat. XVI. Kal. Iul. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

9. *Iidem* AA. Patrocliæ.

SI non ſpeciali priuilegio patriæ tuæ iuris obſeruatio relaxata eſt, & teſtes non in conſpectu teſtatoris teſtimoniorū officio functi ſunt: nullo iure teſtamentum valet. AA. X. Kal. Iul. ipſis IIII. & III. PP. Conſſ.

10. *Iidem* AA. & CC. Monophellimo.

SI teſtamentum iure factum ſit, & heres ſit capax: auctoritate reſcripti noſtri reſcindi non oportet. Dat. XV. Kal. Auguſti, AA. Conſſ.

11. *Iidem* AA. & cc. Zenoni.

NOn idcirco minùs iure factum teſtamentū ſuas obtinet vires, quòd poſt mortem teſtatoris ſubtractum probatur. S. Dat. prid. Id. Nou. PP. Conſſ.

12. *Iidem* AA. & cc. Matronæ.

SI vnus de ſeptem teſtibus defuerit, vel coram teſtatore omnes eodem loco teſtes ſuo vel alieno anulo non ſignauerint: iure deficit teſtamentum. De

his autem, quæ interleta ſiue ſupraſcripta dicis, non ad iuris ſolennitatem, ſed ad fidei pertinent quæſtionem: vt appareat, vtrùm teſtatoris voluntate emendationem meruerint, vel ab altero inconſultè deleta ſint, an ab aliquo falsò hæc fuerint commiſſa. S. Dat. prid. Non. Iulij, Philopop. AA. Conſ.

13. *Iidem* AA. & cc. Euryphidæ.

TEſtandi cauſa de pecunia ſua legibus certis facultas eſt permiſſa: non autem iuriſdictionis mutare formam, vel iuri publico derogare cuiquam permiſſum eſt.

14. *Idem* AA. & cc. Achilleo.

NOn codicillũ, ſed teſtamentum auiam veſtram facere voluiſſe; inſtitutio & exheredatio facta probant euidenter. Subſcr. Idib. Dec. cc. Conſſ.

15. Imp. *Conſtantinus* A. ad Populum.

QVoniam indignum eſt ob inanẽ obſeruationẽ irritas fieri tabulas & iudicia mortuorum: placuit ademptis his quorum imaginarius vſus eſt, inſtitutioni heredis verborum non eſſe neceſſariam obſeruantiam, vtrùm imperatiuis & directis verbis fiat, aut inflexis. Nec enim intereſt ſi dicatur, *Heredem facio*, vel *inſtituo* vel *volo*, vel *mando*, vel *cupio*, vel *eſto*, vel *erit*: ſed quibuslibet confecta ſententiis, vel in quolibet loquendi genere formata inſtitutio valeat, ſi modò per eam liquebit voluntatis intentio. Nec neceſſaria ſunt momenta verborum, quæ fortè ſeminecis & balbutiens lingua profudit. Et in poſtremis ergo iudiciis ordinandis amota erit ſolennium verborum neceſsitas: vt qui facultates proprias cupiunt ordinare in quacunque inſtrumenti materia conſcribere, & quibuſcunque verbis vti, liberam habeant facultatem. S. Dat. Kal. Feb. Serdicæ, Conſtantio A. II. & Conſtante A. cc. Conſſ.

16. Imppp. *Grat. Valent.* & *Theod.* AAA. Eutropio.

NOn dubium nec incertum eſt, ſicut imperatoribus, ita qualibet dignitate vel poteſtate decoratis viris, tam hereditatem: quàm legatum ſeu fideicommiſſum relinqui poſſe. 1 ¶ Illud etiam adiiciendum eſt, vt qui ex teſtamento vel ab inteſtato heres extiterit: etſi voluntas defuncti circa legata ſeu fideicõmiſſa ſeu libertates legibus nõ ſit ſubnixa: tamen ſi ſua ſponte agnouerit, implendi eam neceſsitatem habeat. S. Dat. Kal. Iul. Theſſalonicæ, Gratiano v. & Theodoſio AA. Conſſ.

17. Impp. *Arcad.* & *Honor.* AA. Æternali proconſuli Aſiæ.

TEſtamentum non ideo infirmari debebit, quòd diuerſis hoc deficiẽs nominibus appellauit, cùm ſuperflua nõ noceant. Namque neceſſaria prætermiſſa imminuũt contractus, & teſtatoris officiunt voluntati non abundans cautela. Datum XII. Kal. April. Arcadio IIII. & Honorio III. Auguſti. Conſſ.

18. *Iidem* AA. Africano præfecto vrbi.

TEſtamenta omnia, cæteráque, quæ apud officiũ cenſuale publicari ſolent, in eodem loco reſeruentur, nec vſquam permittatur fieri vlla tranſlatio. Mos nanque retinendus eſt fideliſsimæ vetuſtatis: quem ſi quis in hac vrbe voluerit mutare, irritam mortuorum videri faciet voluntatem. Dat. XII. Kal. Octob. Conſtant. Cæſario & Attico Conſſ.

19. Impp. *Honor.* & *Theod.* AA. Ioanni PP.

OMnium teſtamentorum ſolennitatem ſuperare videtur, quòd inſertum mera fide precibus inter tot nobiles probatáſque perſonas etiam conſcientiã principis tenet. Sicut ergo ſecurus erit, qui actis cuiuſcunque iudicis, aut municipum, aut auribus priuatorum mentis ſuæ poſtremum publicauit iudiciũ: ita nec de eius vnquam ſucceſsione tractabitur, qui nobis mediis, & toto iure, (quod in noſtris eſt ſcriniis conſtitutum) teſtè ſuccedit. Nec ſanè illud heredibus nocere permittimus, ſi reſcripta noſtra nihil de eadem voluntate reſponderint. Voluntates etenim hominum audire volumus, non iubere: ne poſt ſententiam noſtram inhibitum videatur commutationis arbitrium: cùm hoc ipſum quod per ſupplicationem noſtris auribus intimatur, ita demum firmum ſit, ſi vltimum comprobatur, nec contra iudicium ſuum defunctus poſtea veniſſe detegatur. Ne quid ſanè prætermiſiſſe credamur: huiuſmodi inſtitutionis ſucceſſoribus deſignatis, omnia quæ ſcriptis heredibus competunt, iubemus eos habere, necſuper bonorum poſſeſsionis petitione vllam controuerſiam naſci: cum pro herede agere cuncta ſufficiat, & ius omne ipſa complere aditio videatur. Omnibus etenim præſtandum eſſe cenſemus, vt libero arbitrio, cui teſtandi facultas ſupperit, ſucceſſorem ſuum oblatis precibus poſsit declarare: & ſtabile ſciat eſſe, quod fecerit. Nec inſtitutus heres pertimeſcat, cùm oblatas preces ſecundum voluntatem defuncti idoneis teſtibus poſsit approbare, ſi ei alia nocere non poſſunt. Dat. XII. Kal. Mart. Rauennæ, poſt conſulatum Honorij VIII. & Theodoſij, V. AA.

20. Eorundem AA. edictum ad populum vrbis Conſtantinopolitanæ, & omnes prouinciales.

NOlumus cõuelli deficientiũ ſcriptas iure ac ſolenniter voluntates, dum quoddam morientis ſupremum, & non ſcriptum proceſsiſſe confirmatur arbitrium, tamquam patrimoniũ ſuum ad nos deficiens maluerit pertinere. Omnibus enim priuatis & militantibus interdicimus, ne huiuſmodi perhibeat teſtimonia: & falſi criminis reos teneri præcipimus, ſi cum ſcriptæ iure ac ſolenniter deficientium extiterint voluntates, non ſcriptum aliquid ſub noſtrorũ nominum mentione falsò adſtruere moliantur. Nemo itaque relictus heres, vel legibus ad ſucceſsionem vocatus, noſtrum vel potentium nomen horreſcat: nemo ferre teſtimonia in hunc modum, vel ſuſcipere in geſtis huiuſmodi voces audeat noſtro vel etiam priuatorum potentium nomine. Dat. VII. Id. Mar. Conſtantin. Theodoſ. A. VII. & Palladio Conſſ.

21. Impp. *Theodoſ.* & *Valent.* AA. Florentio PP.

HAc conſultiſsima lege ſancimus licere per ſcripturã conficientibus teſtamẽtum, ſi nullũ ſcire volunt ea qui in eo ſcripta ſunt, conſignatam, vel ligatam, vel tantum clauſam, inuolutamque proferre ſcripturam, vel ipſius teſtatoris, vel cuiuslibet alterius manu conſcriptã, eámque rogatis teſtibus ſeptẽ numero, ciuibus Romanis, puberibus omnibus ſimul offerre ſignandam & ſubſcribendã: dum tamen teſtibus præſentibus teſtator ſuum eſſe teſtamentũ dixerit, quod offertur, eique ipſe corã teſtibus ſua manu in reliqua parte teſtamenti ſubſcripſerit: quo facto, & teſtibus vno eodémque die ac tempore ſubſcribẽtibus & conſignantibus, teſtamẽtum valere nec ideo infirmari, quod teſtes neſciãt quæ in eo ſcripta ſunt teſtamento. Quòd ſi literas teſtator ignoret, vel ſubſcribere nequeat: octauo ſubſcriptore pro eo adhibito, eadem ſeruari decernimus. In omnibus autem teſtamentis, quæ præſentibus vel abſentibus teſtibus dictantur, ſuperfluum eſt vno eodémque tempore exigere teſtatorem & teſtes adhibere, & dictare ſuũ arbitrium, & finire teſtamentum. Sed licèt alio tempore dictatum ſcriptúmue proferatur teſtamentum, ſufficiet vno tempore eodemque die, nullo actu extraneo interueniente, teſtes omnes, videlicet ſimul, nec diuerſis temporibus ſubſcribere ſignaréque teſtamentum. Finem autem teſtamenti ſubſcriptiones & ſignacula teſtium eſſe decernimus. Non ſubſcriptum autẽ à teſtibus, ac non ſignatum teſtamentum pro infecto haberi conuenit.

1 ¶ Ex imperfecto autem teſtamento voluntatem tenere defuncti, niſi inter ſolos liberos à parẽtibus vtriuſque ſexus habeatur, non volumus. Si verò in huiuſmodi voluntate liberis alia ſit extranea mixta perſona: cautum eſt eam voluntatem defuncti quantum ad illam dumtaxat permixtã perſonam pro nullo haberi, ſed liberis accreſcere.

IN AVTHENT. *de teſta imperfect. §. nec igitur omnia. coll. 8. tit. 2. al. 3. No. 107. c. 1.*

QVod ſine ſubſcriptione ita procedit, ſi parens litteras edictus, manu propria, non ſignis, ſed litterarum conſequentia declaret & tempus, & liberorum nomina, item & vnciarum numerum, ſeu ſigna rerum ſpecialium: in quo & alijs legari, & fideicommitti, & libertas relinqui poteſt.

IN AVTHENT. *de teſt. imperfe. §. & ſi quidem. coll. 8. con. tit. 3.*

HOc inter liberos teſtamentum ita infirmatur, ſi pater ſeptem teſtibus adhibitis declaret ſe nolle tale teſtamentum valere, & aliam diſponat voluntatem vel in teſtamento perfecto, vel in non ſcripta perfecta voluntate.

Finis text. authent. Sequitur textus Codicis.

2 ¶ Per nuncupationem quoque, hoc eſt ſine ſcriptura, teſtamenta non alias valere ſancimus, quàm ſi ſeptem teſtes (vt ſuprà dictum eſt) ſimul vno eodemque tempore collecti, teſtatoris voluntatem, vt teſtamentum ſine ſcriptura facientis audierint.

3 ¶ Si quis autem teſtamento iure perfecto, poſtea ad aliud venerit teſtamentum: non aliàs quod antè factum eſt, infirmari decernimus: quàm ſi id quod ſecundo facere teſtator inſtituit, iure fuerit conſummatum. Niſi fortè in priore teſtamento ſcriptis his qui ab inteſtato ad teſtatoris hereditatem vel ſucceſſionem venire non poteſsant, in ſecũda voluntate teſtator eos ſcribere inſtituit: qui ab inteſtato ad eius hereditatem vocantur. eo enim caſu, licèt imperfecta videatur ſcriptura poſterior, infirmato priore teſtamento, ſecundam eius voluntatem non quaſi teſtamentum, ſed quaſi voluntatẽ vltimam inteſtati valere ſancimus in qua voluntate quinque teſtium iuratorum depoſitiones ſufficiunt: quo non facto valebit primum teſtamentũ, licet in eo ſcripti videantur extranei.

4 ¶ Illud etiam huic legi proſpeximus inſerendum, vt etiam Græcè omnibus liceat teſtari. Dat. Idib. Septemb. Theodoſio A. XVII. & Feſto Conſſ.

22. *Zeno* A. Sebaſtiano præf. præt.

DIſtantibus teſtamenta, vel aliam quamlibet vltimam voluntatem, legatum vel fideicommiſſum, vel quodcumque aliud, quodlibet legitimo titulo teſtatorem poſſe relinquere, minimè dubitandum eſt. Teſtibus etiam ad efficiendam voluntatem adhibitis pro ſuo libito quod voluerit teſtator relinquere non prohibetur. Dat. kal. Maij, Conſt. Baſilio Iuniore V. C. Conſſ.

23. Imp. *Iuſtinus* A. Archelao præfecto præt.

COnſulta diualia, quibus conſiderate proſpectũ eſt, ne voluntates vltimæ deficientium in hac regia vrbe confectæ, apud alium aperiri poſſint, quàm apud virum clariſſimum pro tempore cenſus magiſtrum: monumentis interuenientibus pro iuris ordine: néve in hereditate cuius ſumma centum aureorum pretium non excedit, mercedis quicquam aut ſumptuum, cenſum adminiſtrantes, aut cenſualis apparitio ſuper intimandis iiſdem elogiis audeant adſequi, firma nunc quoque dicimus: ac reperita promulgatione, non ſolum iudices quorumlibet tribunalium, verumetiam defenſores eccleſiarum, quos turpiſſimum intimationis genus irrepſerat, præmonendos cenſemus, ne rem attingant, quæ nomini prorſus omnium ſecundùm conſtitutionum præcepta, quàm cenſus magiſtro competit. Abſurdum eſt namque, ſi promiſcuis actibus rerum turbentur officia, & alij creditum, alius ſubtrahat, & præcipue clericis, quibus opprobrium eſt, ſi peritos ſe velint diſceptationum eſſe forenſium. Pœna etiam temeratoribus præſentis ſanctionis feriendis quinquaginta librarum auri. Nec enim concedendum eſt, vt ſuprema vota deficientium euerſionis quicquam ex incongrua inſinuatione contrahant, dum res ab incongruis vſurpantur audacter. Dat. XIII. kal. Decemb. Conſtantinop. Iuſtino A. II. & Opilione Coſſ.

24. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præfecto prætorio.

AMbiguitates, quæ vel imperitia vel deſidia teſtamenta conſcribentium oriuntur, reſecandas eſſe cenſemus: & ſiue inſtitutio heredum poſt legatorum donationes ſcripta ſit, vel alia prætermiſſa ſit obſeruatio, non ex mente teſtatoris, ſed vitio tabellionis, vel alterius qui teſtamentum ſcribit: nulli licentiam concedimus per eam occaſionem teſtatoris voluntatem ſubuertere, vel minuere. Dat. kal. Ianuar. D. N. Iuſtiniano A. PP. II. Conſſ.

25. *Idem* A. Mennæ PP.

PRæpoſteri reprehenſionem, quam nouella conſtitutio diui Leonis in dotalibus inſtrumentis ſuſtuliſſe noſcitur, in aliis quoque omnibus tam contractibus quàm teſtamentis tollimus: vt tali exceptione ceſſante, & ſtipulatio & alij contractus, & teſtatoris voluntas indubitatè valeant: exactione videlicet poſt conditionem vel diem competente. S. Dat. VII. Idus Decembr. D. N. Iuſtiniano A. PP. II. Coſſ.

26. *Idem* A. Mennæ PP.

IN teſtamentis ſine ſcriptis faciendis, omnem formalem obſeruationem penitus amputamus: vt poſtquam ſeptem teſtes conuenerint, ſatis ſit volũtatem teſtatoris vel teſtatricis ſimul omnibus manifeſtari, ſignificantis ad quos ſubſtantiam ſuam peruenire velit, vel quibus legata dare vel fideicõmiſſa, vel libertates diſponere etiam ſi non ante huiuſmodi diſpoſitionem prædixerit teſtator vel teſtatrix illa formalia verba, *Ideo eoſdem teſtes conueniſſe, quod ſine ſcriptis ſuam voluntatem vel teſtamentum componere cenſuit*. S. Dat. IIII. Id. Decemb. Conſtantin. D. N. Iuſtiniano A. PP. II. Conſſ.

27. *Idem* A. Iuliano præfecto prætorio.

SAncimus, ſi quis legitimo modo condidit teſtamentum, & poſt eius confectionem decennium profluxerit: ſi quidem nulla innouatio, vel contraria voluntas teſtatoris apparuerit, hoc eſſe firmum. Quod enim non mutatur, quare ſtare prohibetur? Quemadmodum enim qui teſtamentum fecit, & nihil voluit contrarium, inteſtatus efficitur. Sin autem in medio tempore contraria teſtatoris voluntas oſtenditur: ſiquidem perfectiſſima eſt ſecundi teſtamenti confectio: ipſo iure priùs tollitur teſtamentum. ſin autem teſtator tantummodò dixerit, non voluiſſe priùs ſtare teſtamentum, vel aliis verbis vtendo contrariam aperuerit voluntatẽ, & hoc vel per teſtes idoneos non minus tribus, vel inter acta manifeſtauerit, & decennium fuerit emenſum: tunc irritum eſt teſtamentum, tam ex contraria voluntate, quàm ex curſu temporali. Aliter etenim teſtamenta mortuorum per decennij tranſcurſionẽ euaneſcere nullo patimur modo prioribus conſtitutionibus, quæ ſuper huiuſmodi teſtamentis euacuandis latæ fuerant, penitus antiquandis. Dat. XV. kalend. April. Cõſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

28. *Idem* A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm antiquitas teſtamenta fieri voluerit nullo actu interueniente, & huiuſmodi verborum compoſitio non ritè interpretata penè in perniciem & teſtantiũm & teſtamentorum proceſſerit, ſancimus in tempore quo teſtamentum conditur, vel codicillus naſcitur, vel vltima

quædam diſpoſitio ſecundùm priſtinam obſeruationem celebratur (nihil enim ex ea penitus immutandum eſſe cenſemus) ea quidem, quæ minimè neceſſaria ſunt nullo procedere modo. quippe cauſa ſubtiliſſima propoſita, ea, quæ ſuperflua ſũt, minimè debent intercedere. Si quid autem neceſſarium euenerit, & ipſum corpus laborantis reſpiciens contigerit, id eſt vel victus neceſſarij, vel potionis oblatio, vel medicaminis datio, vel impoſitio, quibus relictis ipſa ſanitas teſtatoris periclitetur, vel ſi quis neceſſarius naturæ vſus ad depoſitionem ſuperflui ponderis immineat vel teſtatori vel teſtibus: non eſſe ex hac cauſa teſtamentum ſubuertendum, licet morbus comitialis (quod & factum eſſe comperimus) vni ex teſtibus contigerit: ſed eo quod vrget & imminet, repleto, vel depoſito, iterum ſolita per teſtamenti factionem adimpleri. Et ſi quidem à teſtatore aliquid fiat teſtibus paulisper ſeparatis, cùm coràm his facere aliquid naturale teſtator erubeſcat: iterum introductis teſtibus, conſequentia factionis teſtamentis procedere. Si tamen in quendam vel quoſdam teſtium aliquid tale contingat: ſi quidem ex breui temporis interuallo neceſſitas poteſt tranſire: iterum eorundem teſtium reuerſum expectari, & ſolennia peragi ſancimus. Sin autem longiore ſpatio refectio fortuiti caſus indigeat: & maximè ſi ſalus teſtatoris periclitantis immineat: tunc illo vel illis teſtibus circa quos aliquid tale eueniet, ſeparatis, alios ſubrogari, & ab eo vel ab eis tam teſtatorem quàm alios teſtes ſciſcitari: ſi ea quæ eorum præſentiam antecedunt, omnia coràm his proceſſiſſent. Et ſi hoc fuerit vndique manifeſtum: iubemus tunc eos, vel eum vnà cum aliis teſtibus, ea quæ oportet, facere, etſi in medio ſubſcriptiones teſtium iam fuerãt ſubſequutæ. Sic etenim & naturæ medemur, & mortuorum elogia in ſuo ſtatu facimus permanere.

1 ¶ Cùm autem conſtitutione quæ de teſtamentis ordinandis proceſſit, cauetur quatenus ſeptem teſtium præſentia in teſtamentis requiratur, & ſubſcriptio à teſtatore fiat, vel ab aliquo pro eo, & cõſtitutio ſic edixit, Octauo ſubſcriptore adhibito: & quidam teſtamentum ſuum omne manu propria conſcripſit, & poſt eius litteras teſtes adhibiti ſuas ſubſcriptiones ſuppoſuerunt, aliaque omnia ſolenniter in teſtamento peracta ſunt, & teſtamentum ex hoc dubitabatur an irritum factum eſſet: eandem conſtitutionem corrigentes, ſancimus, ſi quis ſua manu totum teſtamentum vel codicillum conſcripſerit, & hoc ſpecialiter in ſcriptura repoſuerit, quod hæc ſua manu confecit: ſufficiat ei totius teſtamenti ſcriptura, & non alia ſubſcriptio requiratur, neque ab eo, neque pro eo ab alio: ſed ſequantur huiuſmodi ſcripturam & litteræ teſtium, & omnis quæ expectatur obſeruatio, & ſic teſtamentũ validum: & codicillus, ſi quinque teſtium litteræ teſtatoris ſcripturæ coadunentur, in ſua firmitate remaneant, & nemo callidus machinator huiuſmodi iniquitatis in poſterum inueniatur. Dat. VI. Kalend. April. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

29. *Idem* A. Ioanni præfecto præt.

IVbemus omnino teſtatorem, ſi vires habeat ad ſcribendum, nomen heredis vel heredum in ſua ſubſcriptione, vel in quacumque parte teſtamenti ponere: vt ſit manifeſtum, ſecundùm illius volũtatem hereditatem eſſe tranſmiſſam. Sin autem forſitan ex morbi acerbitate, vel litterarum imperitia hoc facere minimè potuerit: teſtibus teſtamenti præſentibus: nomen vel nomina heredis vel heredum ab eo nuncupari, vt omnimodo ſciant teſtes, qui ſint ſcripti heredes: & ita certo heredis nomine ſucceſſio procedat. Si enim talis eſt teſtator, qui neque ſcribere, neque articulatè loqui poteſt: mortuo ſimilis eſt, & falſitas in elogiis committitur. Quam, vt exul fiat à republica noſtra maximè in teſtamentorum confectione, cupientes, hanc edictalem legem in orbem terrarũ ponimus. Quod ſi non fuerit obſeruatum, & nomen heredis vel heredum non fuerit manu teſtatoris ſcriptum, vel voce coram teſtibus nuncupatum: hoc teſtamentum ſtare minimè patimur: vel in totum ſi tota heredum nomina fuerint prætermiſſa: vel in eius heredis inſtitutionem, cuius nomen neque lingua, neque manus teſtatoris ſignificauit. Sed ne aliqua forſitan obliuio teſtium animus incumbat, pluribus interdum nominibus heredum expreſſis: ipſi teſtes in ſuis ſubſcriptionibus (cùm teſtator hæc non ſcripſerit, ſed nuncupauerit) eorum nomina ſubſcribere non differant ad æternam rei memoriam. Sin verò ipſe teſtator in qualicumque parte teſtamenti nomina heredum, (ſicut dictum eſt) ſcripſerit: ſuperuacuum eſt poſtea teſtes in ſua ſubſcriptione hæc exprimere: cùm forſitan nec eos ſcire teſtator ſuos heredes voluerit, & ſemel cauſa ex ipſius teſtatoris ſcriptura appareat. Oportet enim omnimodo vel ex litteris teſtatoris, vel ex voce quidem teſtatoris, litteris autem teſtium qui ad elogium conficiendum fuerint conuocati, nomina manifeſtari heredum. Quemadmodum enim in elogio quod ſine ſcriptura conficitur, neceſſe eſt teſtatorem voce exprimere nomen vel nomina heredum: ita & in teſtamentis per ſcripturam conficiendis, cum ipſe teſtator manu ſua ſcribere heredes vel noluerit, vel minimè potuerit, voce tamen eius eos manifeſtari oportet. Quæ in poſterum tantummodò obſeruari cenſemus: vt quæ teſtamenta poſt hanc nouellam noſtri numinis legem conficiuntur, hæc cum tali obſeruatione procedant. Quid enim antiquitas peccauit, quæ præſentis legis inſcia, priſtinam ſequuta eſt obſeruationem? Sciturus & tabellionibus: & his qui conficienda teſtamenta procurant: quod ſi aliter facere auſi fuerint, pœnam falſitatis non euitabunt, quaſi doloſè in tam neceſſaria cauſa verſati. Datum Kalendas Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

IN AVTHENT. *vt ſponſa. larg. §. quia verò. collat. 9. tit. 2. Nou. 119. cap. 9.*

ET non obſeruato eo, ſubuertitur teſtamentũ, ſiue per ſe, ſiue per alium qui inſcribat nomen heredis.

30. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

NOſtram prouiſionem, maximè circa vltima elogia defunctorum, nunc etiam extendi properamus. Vnde cùm inuenerimus quaſdam controuerſias veteribus iuris interpretatoribus exortas propter teſtamentum quod legitimo modo cõditum, ſeptémque teſtium ſigna habens, poſtea fortuito caſu, vel per ipſius teſtatoris operam lino toto, vel plurima eius parte inciſa, in ambiguitatem incidit: ſolitum ei præbemus remedium, ſancientes, ſi quidem teſtator linum vel ſignacula inciderit, vel abſtulerit, vtpote eius voluntate mutata, teſtamentum non valere. Sin autem ex alia quacumque cauſa hoc contigerit: durante teſtamento ſcriptos heredes ad hereditatem vocari: maximè cùm noſtra conſtitutio, quam pro tuitione teſtamentorum promulgauimus, teſtatorem diſpoſuerit vel ſua manu nomen heredis ſcribere, vel ſi imperitia litterarum, vel aduerſa valetudine, ſeu alio modo hoc facere non poſſit: teſtes ipſos audito nomine heredis, ſub præſentia ipſius teſtatoris nomen heredis ſuis ſubſcriptionibus declarare. Data XV Kalend. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

31. *Idem* A. Ioanni præf. præt.

ET ab antiquis legibus, & à diuerſis retrò principibus ſemper ruſticitati conſultum eſt, & in multis legum ſubtilitatibus ſtricta obſeruatio

tio eis remiſſa, quod ex ipſis rerum inuenimus documentis. Cùm enim teſtamentorum ordinatio ſub certa definitione legum inſtituta ſit: homines ruſtici, & quibus non eſt literarum peritia, quomodo poſſunt tantam legum ſubtilitatem cuſtodire in vltimis ſuis voluntatibus? Ideóque ad Dei humanitatem reſpicientes, neceſſarium duximus per hanc legem eorum ſimplicitati ſubuenire. Sancimus itaque in omnibus quidem ciuitatibus, & in caſtris orbis Romani, vbi & leges noſtræ manifeſtæ ſunt, & litterarum viget ſcientia: omnia quæ in libris noſtrorum Digeſtorum ſeu Inſtitutionum, & imperialibus ſanctionibus, noſtriſque diſpoſitionibus in condendis teſtamentis cauta ſunt, obſeruari, nullámque ex præſenti lege fieri innouationem. In illis verò locis, in quibus rarò inueniuntur homines litterati, per præſentem legem ruſticanis cõcedimus antiquam eorum conſuetudinem legis vicem obtinere: ita tamen, vt vbi ſcientes literas inuenti fuerint, ſeptem teſtes (quos ad teſtimonium conuocari neceſſe eſt) adhibeantur, & vnuſquiſque pro ſua perſona ſubſcribat. Vbi autem non inueniuntur litterati, ſeptem teſtes etiam ſine ſcriptura teſtimonium adhibentes admitti. Sin autem in illo loco minime inuenti fuerint ſeptem teſtes: vſque ad quinque modis omnibus teſtes adhiberi iubemus: minus autem nullo modo concedimus. Si verò vnus, aut duo, vel plures fuerint litterati: liceat eis pro ignorantibus litteras, præſentibus tamen ſubſcriptionem ſuam interponere: ſic tamen, vt ipſi teſtes cognoſcant teſtatoris voluntatem: & maxime quem vel quos heredes ſibi relinquere voluerit: & hoc poſt mortem teſtatoris iurati deponant. Quod igitur quiſque ruſticorum (ſicut prædictum eſt) pro ſuis rebus diſpoſuerit: hoc omnimodo, legum ſubtilitate remiſſa, firmum validúmque conſiſtat. Dat. III Non. Iul. Conſtantinop. D. N. Iuſtiniano A. IIII. & Paulino V. C. Conſſ.

*

DE HEREDIBVS INSTITVENDIS, & quæ perſonæ heredes inſtitui non poſſunt,

TIT. XXIIII.

1. Imp. *Titus Aelius Anton.* A. Antheſtiano.

QVi deportantur, ſi heredes ſcribantur, tanquam peregrini capere non poſſunt, ſed hereditas in ea cauſa eſt, in qua eſſet ſi ſcripti non fuiſſent. Sine die & conſule.

2. Imp. *Antoninus* A. Cælitio.

PAter tuus ſi ex reſidua parte heredes inſtitutus eſt, quam alter heres ſcriptus capere non poterat, iſque ad nullam partem hereditatis per conditionem ſuam admitti potuit: ex aſſe heres extitit. Nam reſidui commemoratio, etiam totum admittit. PP. XV. kal. Iul. Romæ, Duobus & Aſpris Coſſ.

3. Imp. *Alexander* A. Vitali militi.

CVm propoṅas Alexandrum equitem teſtamento primo loco Iulianum vt libertum ſuum heredem inſtituiſſe, eique ſubſtituiſſe his verbis, *Quòd ſi ex aliqua cauſa primus heres hereditatem meam adire noluerit, vel non potuerit: tunc in locum eius ſecundum heredem ſubſtituo Vitalem*: poſt mortem autem teſtatoris Iulianum ſeruum communem fuiſſe defuncti militis & Zoili fratris eius apparuerit: an tu ex ſubſtitutione admittaris, voluntatis eſt quæſtio. Nam ſi credens eum proprium & ſuum libertum, heredem inſtituit, nec per eum ad alium quenquam hereditatem pertinere voluit: extitit conditio ſubſtitutionis: tibique hereditas delata eſt. Quòd ſi verba ſubſtitutionis ſubſcriptæ ad ius retulit, vt ſi nec per ſemetipſum alium feciſſet heredem (potuit enim, quamuis iubente domino, nolle adire) ita demum ſubſtitutus vocaretur: ſi tamen paruerit domino, & adierit: ſubſtitutioni locus non eſt. PP. VI. kal. Maij, Maximo II. & Aeliano Conſſ.

4. Imp. *Gordianus* A. Vlpio.

SI pater tuus eum quaſi filium ſuum heredem inſtituit, quem falſa opinione ductus ſuum eſſe credebat, non inſtituturus ſi alienum noſſet, iſque poſtea ſubditus eſſe oſtenſus eſt: auferendam ei ſucceſſionem, diuorum Seueri & Antonini placitis continetur. PP. Pridie Non. Octobr. Pio & Pontiano Conſſ.

5. *Idem* A. Caſſiano.

NOn ideo minùs vxor tua iure heres videtur inſtituta, quòd non vxor, ſed adfinis teſtamento nominata eſt. PP. V. kal. Octob. Gordiano A. II. & Põpeiano Conſſ.

6. Impp. *Philippus* A. & *Philippus* C. Antonio.

SI compenſandi debiti gratia vxor maritum fecit heredem: deſiderio tuo præter portionem hereditatis debitum quoque reſtitui poſtulantis, non tantùm iuris ſeueritas, verùm etiam defunctæ voluntas refragatur. PP. XII. kal. Mart. Præſente & Albino Conſſ.

7. Impp. *Diocles. & Maxim.* AA. Zinoni.

NEc apud peregrinos fratrem ſibi quiſquam per adoptionem facere poterat. Cùm igitur, quod patrem tuum voluiſſe facere dicis, irritum ſit: portionem hereditatis, quam is aduerſus quem ſupplicas, velut adoptatus frater heres inſtitutus tenet: reſtitui tibi præſes prouinciæ curæ habebit. PP. III. Non. Decem. Diocletiano II. & Ariſtobulo Conſſ.

8. *Iidem* AA. Hadriano.

COllegium, ſi nullo ſpeciali priuilegio ſubnixum ſit, hereditatem capere non poſſe, dubium non eſt. PP. X. kal. Iun. ipſis IIII. & III. AA. Coſſ.

9. *Iidem* AA. & CC. Iuliæ.

EXtraneum etiam cùm quis moreretur, heredem ſcribi ſibi placuit PP. XVI. kalend. Nouemb. Sirmij, AA. Conſſ.

10. *Iidem* AA. & CC. Aſclepiadæ.

NEque per ſe heredes inſtitutos, quibus hoc conceſſum non eſt, neque per ſeruos proprios hereditatem poſſe quærere, iuris dictat ratio. S. XVI. kal. Sept. Sirmij, Cæſaribus Coſſ.

11. Impp. *Theod. & Valent.* AA. Hierio PP.

EXtraneum etiam penitus ignotum, heredẽ quis inſtituere poteſt. Dat. XI. Kal. Martij, Conſtantin. Felice & Tauro Conſſ.

12. Imp. *Leo* A. Eruthrio PP.

HEreditatis, vel legati, ſeu fideicommiſſi, aut donationis titulis domus, aut annonæ ciuiles, aut quælibet ædificia, vel mancipia, ad ius inclytæ vrbis, vel alterius cuiuſlibet ciuitatis peruenire poſſunt. Dat. V. Kal. Mart. Martiano & Zenone Conſſ.

13. Imp. *Iuſtinianus* A. Menniæ præfecto prætorio.

QVotiens certi quidem ex certa re ſcripti ſunt heredes, vel certis rebus pro ſua inſtitutione contenti eſſe iuſſi ſunt, quos legatariorum loco haberi certum eſt: alij verò ex certa parte, vel ſine parte, qui pro veterum legum tenore ad certam vnciarum inſtitutionem referuntur: eos tantummodo omnibus hereditariis actionibus vti vel conueniri decernimus, qui ex certa parte vel ſine parte ſcripti fuerint, nec aliquam deminutionem earundem actionum occaſione heredum ex certa re ſcriptum fieri. Datum VIII. Id. Apr. Conſtantinop. Decio V. C. Coſſ.

14 *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm in libris Vlpiani, quos ad Maſurium Sabinum ſcripſit, talis ſpecies relata ſit, hanc actionem expedire nobis viſum eſt. Quidam teſtamentum faciens ita inſtituit, Sem-

lex quoties 12ª cod. de heredibus instituendis.

Si dans un testament ou on institue un heritier particulier pour une certaine chose on institue un autre heritier. l'heritier particulier ne sera pas tenu des dettes passives de l'heredité, et sera regardé comme un simple legataire.

Premius Plotij heres eſto. Veteres quidẽ exiſtimabant errorem nominis eſſe, & ſic inſtitutionem valere, quaſi teſtator Plotius nominaretur, & Semproniũ ſibi ſcripſiſſet heredem. ſed huiuſmodi ſententiam craſſiorem eſſe exiſtimamus. neque enim ſic homo ſupinus, imo magis ſtultus inuenitur, vt ſuum nomen ignoret. ſed ſi quidem ipſe teſtator Plotio cuidam heres extitit: manifeſtum eſt ſibi Sempronium heredem inſtituiſſe, vt per mediam ipſius teſtatoris perſonam Plotij heres efficiatur. Et hoc argumẽtamur ex antiqua regula, quæ voluit heredem heredis teſtatoris eſſe heredem. Sin autem nihil tale factum eſt, ſuperuacuam & inanem huiuſmodi inſtitutionem eſſe: niſi prius herede Plotio ſibi inſtituto, ſic adiecerit, *Sempronius Plotij heres eſto*. tunc etenim exiſtimandum eſt eum dixiſſe, ſi non Plotius heres ſibi fuerit, tunc Sempronium in totum partemve Plotij ex ſubſtitutione vocari: ita vt ex conſequentia verborum Plotius quidem inſtitutus, Sempronius autem ſubſtitutus inueniatur. Sin autem neque ipſe teſtator Plotio heres extitit, neque Plautium heredem antea ſcripſit, & ſic Semproniũ Plotio heredem eſſe voluit: nullius eſſe momenti talem inſtitutionem, cùm non eſt veriſimile in ſuũ nomen quenquam erraſſe. Dat. III. Cal. Auguſt. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

DE INSTITVTIONIBVS ET SVBſtitutionibus, & reſtitutionibus ſub conditione factis,

TIT. XXV.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Alexandro.

CVm auum maternum ea conditione filiam tuam heredem inſtituiſſe proponas, ſi Anthylli filio nupſiſſet: non priùs eam heredem exiſtere, quàm conditioni paruerit, aut Anthylli filio recuſante, matrimonium impeditum fuerit, manifeſtum eſt. PP. kal. Octob. Anulino & Frontone. Coſſ.

2. Imp. *Antoninus* A. Caſſiæ.

COnditioni, ſub qua teſtamento matris tuæ heres inſtituta es, ſi non paruiſti: locum habet ſubſtitutio. Nec enim videri poteſt ſub ſpecie turpium nuptiarum viduitatem tibi indixiſſe, cùm te filio ſororis ſuæ conſobrino tuo probabili conſilio matrimonio iungere voluerit. Nec extraordinario auxilio indiges: cùm ex his precibus, quas libello cõplexa es, declaretur non per eum ſteriſſe, quo minùs ſupremæ voluntati matris tuæ teſtatricis ſatiſ fieret. PP. VIII. Id. Mart. Romæ, Antonino A. IIII. & Balbino Coſſ.

3. *Idem* A. Maxentio & aliis.

SI mater vos ſub conditione emancipationis heredes inſtituit, & prius quàm voluntati defunctæ pareretur, ſententiam deportationis pater meruit, vel aliter defunctus eſt: morte eius vel alio modo patria poteſtate liberati, ius adeundæ hereditatis cum ſua cauſa quæſiſtis. S. Prid. Kal. Maij, Sabino & Anulino Conſſ.

4. Imp. *Alexander* A. Aemiliano.

SI pater filium, quem in poteſtate habebat, ſub conditione, quæ in ipſius poteſtate non erat heredem ſcripſit, nec in defectum eius exheredauit: iure teſtatus non videtur. Cùm autem trans mare & longè te agentem ſub hac conditione heredem ſcriptum eſſe dicas, ſi in patriam, quæ in prouincia Mauritaniæ erat, regreſſus fuiſſes, nec exheredaum te alleges, ſi in eum locum non rediſſes: manifeſtum eſt multis caſibus non voluntariis, ſed fortuitis euenire potuiſſe, vt eam implere non poſſes: & ideo adire hereditatem non prohiberis. PP. VI. kal. Apr. Iulian. II. & Criſp. Conſſ.

5. Impp. *Valerian. & Gallien.* Maximo.

REprehendenda tu magis es, quàm mater tua. illa enim ſi heredem te ſibi eſſe vellet: id quod eſt inutile, matrimonium te dirimere cum viro non iuberet: tu porrò voluntatem eius diuortio comprobaſti. Oportuerat autem, etſi conditio huiuſmodi admitteretur, præferre lucro concordiam maritalem. Enimuerò cùm boni mores hæc obſeruari vetent: ſine vllo damno coniunctionem retinere potuiſti. Redi igitur ad maritum, ſciens hereditatem matris, etiam ſi redieris, retenturã: quippe quam retineres, li èt prorſus ab eo non receſſiſſes. PP. XII. kal. Decemb. Valeriano IIII. & Gallieno III. AA. Conſſ.

*GRAECA CONSTITVTIO *Iuſtiniani*.

6. *Idem* A ad Senatum.

GEneraliter ſancimus, ſi quis ita verba ſua compoſuerit vt edicat, Si filius vel filia inteſtatus vel inteſtata, vel ſine liberis aut ſine teſtamento vel ſine nuptiis deceſſerit: & ipſe vel ipſa liberos ſuſtulerit, ſiue nuptias contraxerit, ſiue teſtamentum fecerit: firmiter res poſſideri, & non eſſe locũ ſubſtitutioni eorum, vel reſtitutioni. Si enim nihil ex his fuerit ſubſecutum: tunc valere conditionem, & res ſecundum verba teſtamenti reſtitui, vt incertus ſucceſſionis morientis exitus videatur certo ſubſtitutionis vel reſtitutionis fine concludi Cui enim ferendus eſt intellectus: ſi forſitan teſtamentum quidem non fecerit, poſteritatem autem habuerit: propter huiuſmodi verborum anguſtias liberos eius omni penè fructu paterno defraudari. Viam itaque impiam obſtruentes, vt ne quis alius deuiet, huiuſmodi facimus ſanctionem: & hanc legem in perpetuum valituram inducimus, tam patribus quàm liberis gratam: quo exemplo etiam aliis perſonis, licet extraneæ ſint, de quibus huiuſmodi aliquid ſcriptũm fuerit, medemur.

1 ¶ Cùm autem inuenimus excelſi ingenij Papinianum in huiuſmodi caſu, in quo pater filiis ſuis ſubſtituit, nulla liberorum ex his procreandorum adiectione habita, optimo intellectu diſpoſuiſſe, euaneſcere ſubſtitutionem, ſi is, qui ſubſtitutione prægrauatus eſt, pater efficiatur, & liberos ſuſtulerit, intelligentem non eſſe veriſimile, patrem, ſi de nepotibus cogitauerit, talem feciſſe ſubſtitutionem: humanitatis intuitu hoc & latiùs & pinguiùs interpretandum eſſe credidimus, vt & ſi quis naturales filios habeat, & partem eis reliquerit vel dederit vſque ad modũ, quem nos ſtatuimus, & ſubſtitutioni eos ſubiugauerit, nulla liberorum eorum mentione facta: & hic intelligi euaneſcere ſubſtitutionem, liberis eam excludentibus, & intellectu optimo his, qui ad ſubſtitutionem vocantur, obſiſtente, & non concedente ad eos eam partem venire, ſed ad filios vel filias, nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes morientis tranſmittente, & non aliter ſubſtitutione locum accipiente, niſi ipſi liberi ſine iuſta ſobole deceſſerint: vt quod inter iuſtos liberos ſancitum eſt, hoc & in naturales filios extendatur. Quæ omnia & in legatis & fideicommiſſis ſpecialibus locũ habere ſancimus Dat. XI. kalen. Auguſt. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

7. *Idem* Ioanni præf. præt.

SI quis heredem ſcripſerit ſub tali conditione, *Si ille conſul factus fuerit vel prætor*. vel ita filiã ſuam inſtituerit heredem, *Si nupta fuerit* viuo autem teſtatore vel ille conſul proceſſerit, vel prætor fuerit factus, vel filia eius nupta fuerit, vel ad hoc viuo teſtatore conſulatum quidẽ vel præturam ille depoſuerit, filia autem eius à marito diuerterit: omni veterum dubitatione exploſa ſancimus, quandocunque impleta fuerit conditio, ſiue viuo eo, ſiue mortis tempore, ſiue poſt mortem, conditionem videri eſſe completam. Quod & in legatis & fideicommiſſis & libertatibus obtinendum eſſe cenſemus: nedum nimia vtimur circa huiuſmodi ſenſus ſubtilitate iudicia teſtantium defraudentur. Dat. XX. Cal. Auguſt. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

8. *Iidem* A. Ioanni præfecto prætorio.

SI teſtamentum ita ſcriptum inueniatur, *Ille heres eſto ſecundum conditiones infrà ſcriptas*: ſi quidem nihil eſt adiectum, neque alia conditio in teſtamento poſita eſt: ſuperuacuam eſſe conditionem pollicitationem ſancimus, & teſtamentum puram habere inſtitutionem. Et argumento vtimur, quod Papinianus reſpondit, Vicos reipublicæ relictos, qui proprios fines habebant, non ideo ex fideicommiſſo minùs deberi, quòd teſtator fines eorum, & certaminis formã, quod celebrari ſingulis annis voluit, aliâ ſcriptura ſe declaraturum promiſit, ac poſtea morte præuentus non fecit. Sin autem conditiones quaſdam in quauis parte teſtamenti poſuit: tunc videri ab initio conditionalem eſſe inſtitutionem, & ſic omnia compleri, tanquàm ſi teſtator ipſas inſtitutiones eiſdem conditionibus copulaſſet, quæ infra conſcriptæ ſunt. Dat. VI. Cal. Aug. Conſtantinop. poſt conſulatũ Lampadij & Oreſtis vv. cc.

9. *Iidem* A. Ioanni P. P.

CVm quidam prægnantem habens coniugẽ ſcripſerit heredem ipſam quidem ſuam vxorem ex parte, ventrem verò ex alia parte, & adiecit, ſi non poſthumus natus fuerit, alium ſibi heredem eſſe, poſthumus autem natus impubes deceſſit: dubitabatur, quid iuris ſit, tam Vlpiano quàm Papiniano viris diſertiſſimis volũtatis eſſe quæſtionem ſcribentibus, cùm opinabatur Papinianus eundem teſtatorẽ voluiſſe poſthumo nato, & impubere defuncto, matrem magis ad eius venire ſucceſſionem, quàm ſubſtitutum. Si enim ſuæ ſubſtantiæ partem vxori dereliquit: multò magis & luctuoſam hereditatem ad matrem venire curauit. Nos itaquè in hac ſpecie Papiniani dubitationem reſecãtes, ſubſtitutionem quidem in huiuſmodi caſu, vbi poſthumus natus adhuc impubes viua matre deceſſerit, reſpuendam eſſe cenſemus. Tunc autem tantummodò ſubſtitutionem admittimus, cùm poſthumus minimè editus fuerit, vel poſt eius partum mater prior deceſſerit. Dat. III. Cal. Aug. Conſtantinopol. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis, vv. cc.

DE IMPVBERVM, ET ALIIS ſubſtitutionibus,

TIT. XXVI.

1. Imp. *M. AElius Antoninus* A. Secundo.

CVm hæredes ex diſparibus partibus inſtituti, & inuicem ſubſtituti ſunt. nec in ſubſtitutione facta eſt vllarum partium mentio: verum eſt nõ alias partes teſtatorẽ ſubſtitutione tacitè inſeruiſſe, quàm quæ manifeſte in inſtitutione expreſſæ ſunt. Datum Claro II. Seuero Conſſ.

2. Impp. *Seuerus & Anton.* AA. Frontiniæ.

HEreditatem quidem defuncti inteſtati filij delatam tibi dubitari non oportet. ſubſtitutio enim teſtamento patris facta, ad pubertatis tẽpora porrigi non poteſt: quia ipſo & aliis non eiuſdem conditionis heredibus inſtitutis, & inuicem ſubſtitutis, propter eorũ perſonã, quibus in vnum caſum dumtaxat ſubſtitui poteſt, etiam in filio idem debere ſeruari, & ratio ſuadet, & diuus Marcus pater conſtituit. PP. VII Cal. Aug. Chilone & Libone Conſſ.

3. Imp. *Alexander* A. Achillæ.

HEres inſtituta matris teſtamento, ſi ſucceſſionem ex teſtamento omiſiſti, & ab inteſtato bonorũ poſſeſſionis ius habere voluiſti: ſubſtituto locum quin feceris, in dubium nõ venit. Proinde ſi ſubſtitutus hereditatem amplexus eſt actionibus, quæ tibi aduerſus matrem competabant, ipſum conuenire, non ſucceſſionem ab inteſtato potes vindicare. PP. X Iu. Kal. Sept. Maximo II. & Æliano Conſſ.

4. *Idem* A. Firmiano.

QVamuis placuerit ſubſtitutionem impuberi, qui in poteſtate teſtatoris fuerit, à parente factã ita, *Si heres non erit*, porrigi ad eũ caſum, quo poſteaquàm heres extitit, impubes deceſſit, ſi modò non cõtrariam defuncti voluntatem extitiſſe probetur: cùm tamen proponas ita ſubſtitutionem factam eſſe, *Si mihi Firmianus filius, & Aelia vxor mea (quod abominor) heres non erunt in locum eorum Publius Firmianus heres eſto*: manifeſtum eſt, in eum caſum factam ſubſtitutionem, quo vtrique heredum ſubſtitui potuit. P. IIII, Calen. Iul. Fiſco II. & Dextro Coſſ.

5. Impp. *Diocletianus & Maximianus* AA. Hadrianæ.

POſt aditam hereditatem directæ ſubſtitutiones non impuberibus filiis factæ, expirare ſolent. PP. X. Calend. Iun. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

6. *Iidem* AA. & cc. Quintiano.

TEſtamento iure facto, multis inſtitutis heredibus, & inuicẽ ſubſtitutis adeuntibus ſuam portionem etiam inuitis, coheredum repudiantium accreſcit portio. Sine die & conſule.

7. *Iidem* AA. & cc. Feliciano.

SI teſtamento iure facto intra pupillarem ætatem & in ſua poteſtate conſtitutæ filiæ, ſi intra pubertatem deceſſerit, directis verbis pater ſubſtituit: heredem te factum ex teſtamento poſt euentum conditionis, inteſtati ſucceſſionem excluſiſſe conſtat. S. Cal. Ian. Sirmij, AA. Conſſ.

8. *Iidem* AA. & cc. Patronæ.

PRecibus tuis manifeſtius exprimere debueras, maritus quondam tuus miles defunctus, quem teſtamento facta heredem communem filium veſtrum inſtituiſſe proponis, & ſecundum heredem ſcripſiſſe, vtrùmne in primum caſum, an in ſecundum filio ſuo, quem habuit in poteſtate mortis tempore, ſi intra decimumquartum ſuæ ætatis annũ, aut poſtea deceſſerit, ſubſtituerit. Nam non eſt incerti iuris, quod ſi quidẽ in patris militis poſitus poteſtate, primo tãtùm caſu habuit ſubſtitutũ, & patri heres exſtitit: eo defuncto ad te omnimodo eius pertineat ſucceſſio. Si verò ſubſtitutio in ſecundum caſum, vel expreſſa, vel compendio, non vſque ad certam ætatem facta reperiatur: ſi quidem intra pubertatem deceſſerit, eos habeat heredes, quos pater ei conſtituit, & adierint hereditatem. Si verò poſt pubertatem: tunc eius te ſucceſſionem obtinente, veluti ex cauſa fideicommiſſi bona, quæ, cum moreretur, patris eius fuerint, à te peti poſſunt. S. V. Id. April. AA. Conſſ.

9. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ P. P.

HVmanitatis intuitu parentibus indulgemus, vt ſi filiũ, nepotem vel ponepotẽ cuiuſcunque ſexus habeant, nec alia proles deſcendentiũ eis ſit, iſte tamẽ filius vel filia, nepos vel neptis, proneptos vel proneptis mente captus vel mente capta perpetuo ſit: vel ſi duo vel plures iſti fuerint, nullus verò eorum ſapiat: liceat hiſdem parentibus legitima portione eis vel eis relicta, quos voluerint his ſubſtituere: vt occaſione huiuſmodi ſubſtitutionis ad exemplum pupillaris querela nulla contra teſtamentum eorum oriatur: ita tamen, vt ſi poſtea reſipuerit, vel reſipuerint, talis ſubſtitutio ceſſet. Vel ſi filia aut alij deſcendentes ex huiuſmodi mente capta perſona, ſapientes ſint: non liceat parenti qui vel quæ teſtatur, alios quàm ex eo deſcendentes, vnũ vel certos, vel omnes ſubſtituere. Sin verò etiã liberi teſtatori vel teſtatrici

RR 4

de institutionibus et substit.
cod. titre 25. liv 6.

Sur la loy 6. generaliter.

la jurisprudence des arrets a suivi la
disposition de cette loy. suivant furgole
du testament tom 2. cap. 7. sect. 2 n 113.
la question dans le cas ou un homme fait
son fils heritier et lui substitue dans
le cas ou il mourra sans enfans, ou
sans se marier, ou sans testament.
la particule disjonctive ou se change
en la particule et. et une des
conditions ~~arrivée~~ suffit pour exclure
le substitué. dolive liv. 5. cap. 37.
catellan liv. 2. cap. 19. rapportent des arrets qui ont jugé que si
le substitué etoit du descendant du
testateur il ne pouvoit etre exclu
que par l'existence des enfans de l'heritier. mais il faut s'en tenir a la
disposition de la loy et a furgole
qui n'admettent point cette distinction.

lex 8. cod. de impuberum substi-
-tutionibus et aliis.

on ne suit pas dans cette province la ri-
-gueur de cette loi et dans le cas d'une substit.
compendieuse ou reciproque reformant la pupilla-
-re on accorde a la mere une legitime sur le
bien de son fils si le substitué est descendant
du testateur; et s'il est personne etrangere
on adjuge a la mere l'entiere succession du
fils consistant en sa legitime, la
quarte trebellianique, et les biens aventifs
du pupille. on a sur cette jurisprudence
etabli la maxime suivante substitutio
compendiosa, matre existente in medio, est
fideicommissaria omni tempore quando
substitutus non est de liberis. dolive. liv. 5.
cap. 10. graverol sur la roche liv. 3.
vo substitution art. 19. catellan liv.
2. cap. 84.

lex 9. cod. de impub. subst. et aliis.

on voit par cette loi que la substitution
exemplaire n'est pas fondée precisement
sur la pupillaire paternelle, et qu'elle ~~est~~
~~fondée~~ peut etre faite par tout ascendant
paternel ou maternel. elle est soumise
aux memes regles que la substitution
pupillaire a l'exemple de laquelle
elle a eté introduite.

ſint ſapientes, ex his verò perſonis, quæ mente captæ ſunt, nullus deſcendat, ad fratres eorum vnum, vel certos, vel omnes eandem fieri ſubſtitutionem oportet. Id. Decemb. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano A. PP. II. Conſſ.

10. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam duobus impuberibus filiis ſuis heredibus inſtitutis adiecit, ſi vterque impubes deceſſerit, illum ſibi heredem eſſe: dubitatur apud antiquos legum auctores, vtrùmne tunc voluerit ſubſtitutum admitti: cùm vterque filius eius in prima ætate deceſſerit: an alterutro deſcendente, ilico ſubſtitutum in eius partem ſuccedere. Et placuit Sabino ſubſtitutionem tunc locum habere, cùm vterque deceſſerit. cogitaſſe enim patrem primo filio decedente, fratrem ſuum in eius portionem ſuccedere. Nos eiuſdem Sabini veriorem ſententiam exiſtimantes, non aliter ſubſtitutionem admittendam eſſe cenſemus, niſi vterque eorum in prima ætate deceſſerit. Dat. VI. Cal. Aug. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

11. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

SI quis duobus heredibus inſtitutis filio ſuo impuberi eos vnà cum alio tertio ſubſtituerit, & verba teſtamenti ita compoſuerit. *Quiſquis mihi heres erit, & Titius filio meo heres eſto:* ſecundùm quod apud Vlpianum inuenimus, mortuo impubere filio quærebatur quomodo ad ſubſtitutionem vocentur tres ſubſtituti: vtrùmne duo priores, qui & patri heredes fuerant ſcripti in dimidiam vocentur, tertius in reliquâ dimidiâ: an tres ſubſtituti, vnuſquiſq. ex triente ſe ad ſubſtitutionē vocētur. Alia applicata dubitatione, ſi quis heredē ita ſcripſerit: *Titius vnà cum filiis ſuis & Sempronius heredes mihi ſunto.* & in præſenti enim ſpecie quærebatur ſecundùm Vlpianū, voluntas teſtantis vtrùmne Titium vnà cum filiis ſuis in dimidiam vocet, & Sempronium in aliam dimidiam, an omnes in virilem portionem. Nobis autem in prima quidem ſpecie videtur tres ſubſtitutos, vnumquemque in trientem vocari: In ſecunda autem ſpecie, cùm & natura pater & filius eadem eſſe perſona penè intelligantur dimidiam quidem partem Titio cum filiis ſuis, alteram autem partem Sempronio adſignari. Dat. VI. Cal. Aug. Cōſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc. Conſſ.

DE NECESSARIIS SERVIS HEREDIBVS INSTITVENDIS, vel ſubſtituendis,

TIT. XXVII.

1. Imp. *Pertinax* A. Lucretio.

IS, qui ſoluendo non eſt, heredem neceſſarium etiā in fraudem creditorum relinquere poteſt. Sed ſi pignori datus fuiſti, & in eadem cauſa permanſiſti: ne ab eo quidem debitore qui ſoluendo non fuit, liber & heres neceſſarius exiſtere potuiſti. PP. XI. Calend. April. Falcone & Claro Conſſ.

2. Imp. *Antoninus* Aufidio & aliis.

CVm ſerui conſtituti, ſub appellatione libertorū heredes ſcripti eſſetis: ea ſcriptura benigna interpretatione perinde habenda eſt, ac ſi liberi & heredes inſtituti fuiſſetis. quod in legato locum non habet Accepta VII. Cal. Mart. Priſco & Apollinare Conſſ.

3. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & cc. Felici.

SI tutor ancillam tuam contubernio ſuo coniunctis, ac poſt heredem eam inſtituit; neque dominium ex huiuſmodi facto tibi auferri potuit; & eius aditione iuſſu tuo tibi per hanc ſucceſsio quæratur, iure conceſſam habes facultatem. S. XVI. Calend. Ianua. Sirmij, AA. Conſſ.

4. Impp. *Iuſtinianus* A. Iuliano præfecto præt.

CVm quidam ſuum pupillum heredem inſtituiſſet & ſeruo directis verbis libertatem reliquit, & in ſecundo gradu, in quo pupillarem ſubſtitutionem faciebat, ipſum ſeruum ſine libertate pupillo ſuo ſubſtituit: quærebatur inter prudentes, ſi ex huiuſmodi ſubſtitutione heres neceſſarius pupillo exiſteret. Cauſa enim altercationis ex vetere regula orta eſt, qua omnibus placuerat hunc ſeruum neceſſarium heredem domino fieri, cui in eodem gradu & hereditas & libertas relinquebatur. In præſenti autem non in vnum tam libertas quàm ſubſtitutio congregata eſt, ſed in alium & alium gradum. Nobis itaque eandem altercationem decidentibus, mirabile viſum eſt, ſi quis putet ex huiuſmodi ſcrupuloſitate impediri teſtatoris voluntatem maximè domini, & exiſtimet non fieri ſeruum heredem neceſſarium, ſed ei licentiam præſtet & libertatem conſequi, & hereditatem reſpuere & domini voluntati reclamare. Qui ſi hoc facere tentauerit: etiam puniendus eſt. ſi itaque & viuo pupillo liber, quia teſtator hoc voluit: & mortuo pupillo neceſſarius heres, quia & hoc voluit teſtator. Dat. XV. Cal. Decemb. Conſtantinopoli, Lampadio & Oreſte vv. cc. Conſſ.

5. *Idem* A. Ioanni. PP.

QVidam cùm teſtamentum conderet, duobus heredibus ſcriptis, vnum quidē ex parte inſtituit, ſeruum autem ſuum, cuius & nomen addidit, ex reliqua parte ſine libertate ſcripſit heredem, & poſtea eundem ſeruum alij legauit, vel poſt inſtitutionem heredis ſeruum per legatum alij adſignauit, & tunc heredem eum ſine libertate inſtituit. Dubitabatur ſi huiuſmodi legatum vel inſtitutio aliquas vires poſſet habere, & cui acquiratur legatum vel inſtitutio. Dubitationis autem materia erat, quod adhuc ſeruum conſtitutum heredem ſine libertate ſcripſerat. & tanta inter veteres exorta eſt contentio, vt vix poſſibile ſit videri eandem decidere. Sed antiquitatem quidem hæc altercantem relinquendo, nobis alius modus huius deciſionis inuentus eſt: quia ſemper veſtigia voluntatis ſequimur teſtatorum. Cùm igitur inuenimus noſtro iure hoc eſſe inductum, vt ſi quis ſeruum tutorem filiis ſuis reliquerit ſine libertate, ex ipſa tutelæ datione præſumatur etiam libertatem ei fauore pupilorum impoſuiſſe: quare non hoc etiā in hereditates & humaniùs, & fauore libertatis inducimus, vt ſi quis ſeruum ſuum ſcripſerit heredem ſine libertate, omnino ciuis Romanus efficiatur: quo inducto neque acquiſitio, neque tam effuſus veterum atque inextricabilis tractatus locum habeat? Neque enim ferendum eſt, ſupponere quoſdam eſſe ita ſupinos, vt eundem ſeruum & heredem inſtituāt ſine libertate, & iterum alij per legatum eundem ſeruum adſignent. 1 ¶ Sed cùm veteres & aliam propoſuerunt ambiguitatem, dicentes, ſi quis ſeruum ſuum in teſtamento quidem heredem ex parte ſine libertate ſcripſerit, in codicilis autem libertatem eī reliquerit: ſi poſſit inſtitutio valere, & ille tam heres quàm liber fieri, ne videatur per codicillos hereditas confirmari. in quibus hereditas dari ſecundùm veteres regulas non poteſt. Nos itaque in tali diſpoſitione, licèt in codicillis fuerit ſcripta, & libertatem & hereditatem ſimul ſeruis per noſtram liberalitatem & benignam interpretationem indulgemus, vt gratulentur, cum non ſerui remaneant, ſed & liberī & heredes efficiantur: cum tanta in eos noſtri numinis beneuolentia effuſa eſt, vt & ſi libertas eis neque teſtamento neque codicillis data ſit: tamen hereditate ſeruis relicta, quaſi iniunctam eſſe libertatem videri poſſit. 2 ¶ Illo videlicet obſeruando, vt ſi legatum vel fideicommiſſum eis ſine libertate relinquatur, maneant in ſeruitute: non tamen ita impij heredes exiſtant, vt liberalitatem teſtatoris, & ſeruile labore debita remuneratione defraudare conentur, & non derelictum licet adhuc ſeruis conſtitutis, donent.

3 ¶ Quæ iuris noſtri definitio etiam ad aliam ſpeciem dubitatam benignè extendatur. Si quis etenim teſtamento principali ſeruum ſuum cuidam legauerit, in pupillari autem ſubſtitutione eundem ſeruum filio ſuo ſine libertate ſubſtituerit: quærebatur, ſi ne verbis eſſet talis ſubſtitutio & per ſeruum legatum ſubſtitutio poſt mortem pupilli legatario acquiratur: hæc tamen huiuſmodi ſubſtitutio, quæ ſine libertate in ſeruum proprium facta eſt. Melius itaque nobis videtur, legatarium non ſtatim acquirere ſeruum, ſed expectandum eſſe ſubſtitutionis euentum. & ſi quidem pupillo mortuo locus fuerit ſubſtitutioni: & liber & hæres efficiatur. ſin autem ſubſtitutioni minimè locum habuerit forſitan pupillo in puberta em perueniente, tunc ad legatarij dominium tranſeat. Quemadmodum enim veteres, ſi cum libertate ſubſtitutio fuiſſet, hoc inducebant, quatenus in ſuſpenſo fiat libertas & ſtatuliber intelligatur: ita & ex noſtra interpretatione, & ſine adiectione libertatis in ſubſtitutione, & liber, & hæres pupillo exiſtat. Dat. II. Kal. Maij Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

6. *Idem A.* Ioanni P. P.

DEciſione noſtra quam fecimus, ſancientes eum qui à domino ſuo ſine libertate heres inſtituitur, videri libertatem accepiſſe, in propria firmitate durante: ſi quis ſeruum ſuum pure quidem heredē inſtituerit, libertatem autem ſub conditione ei donauerit: ſi quidem conditio talis ſit quæ in poteſtate ſerui poſita eſt, ille autem eam neglexerit, minimèque compleuerit: & libertate eum, & hæreditate ſua culpa defraudari. Sin autem caſualis conditio eſt, & ex fortunæ inſidiis defecerit, tunc humanitatis intuitu libertatem quidem ei omnimodo competere: hereditatem autem, ſi quidem ſoluendo ſit, ad alios venire, quos leges vocant, ſi non aliquis fuiſſet ſubſtitutus. Sin autem ſoluendo non ſit: vt neceſſarius heres inſtitutus, ſimul & libertatem & hæreditatem obtineat. Tunc enim ſecundùm definitionem tam veteris quàm noſtræ deciſionis, & liber, & hæres neceſſarius exiſtat. Dat. II. Kal. Aug. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

DE LIBERIS PRÆteritis vel exheredatis,

TIT. XXVIII.

1. Imp. *Antoninus* A. Fauiano.

CVm poſt omnes hæredum gradus exhæredatio ſcribitur, ſi adiiciat teſtator ab omnibus ſe gradibus exhæredare: non dubitatur iuri ſatisfactum eſſe. Et ideo etiam ſi id non adiiciatur, appareat tamen eum id eo conſilio ſcripſiſſe, vt ab omnibus exhæredaret: rectè factum teſtamentum videtur. Proinde cùm paterfamilias filiis inſtitutis & inuicem ſubſtitutis, filium exheredauerit, intelligendus eſt exheredationem ab vtroque gradu feciſſe. Nam cùm iidem heredes inſtituti ſunt: nulla ratio reddi poteſt, quare videatur in poſteriore tantùm caſu exhæredare voluiſſe. PP. VI. Kal. Iul. Chilone & Libone Conſſ.

2. Imp. *Alexander* A. Heraclidæ.

SI auus tuus, qui patrem tuum & nouercam æquis portionibus heredes inſtituit, cùm te quoque haberet in poteſtate, teſtamento nominatim non exhæredauit, mortuo patre tuo viuo auo ſine impedimento legis Velleiæ ſuccedendo in patris tui locum, rupiſti aui teſtamentum, & ad te hæreditas eius tota pertinuit. PP. VI. Id. Apr. Fuſco II. & Dextro Conſſ.

3. Imp. *Iuſtinianus* Ioanni P. P.

SI quis filium proprium ita exhæredauerit, *Ille filius meus alienus meæ ſubſtantiæ fiat*: talis filius ex huiuſmodi verborum conceptione non præteritus, ſed exheredatus intelligitur. Cùm enim manifeſtiſsimus eſt ſenſus teſtatoris; verborum interpretatio nuſquam tantùm valeat, vt melior ſenſu exiſtat. Dat. X. Kal. Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

4. *Idem* A. Ioanni P. P.

MAximum vitium antiquæ ſubtilitatis præſenti lege corrigimus, quæ putauit alia eſſe iura obſeruanda in ſucceſsione parentum, ſi ex teſtamento veniant, in maſculis, & alia in fœminis, cùm ab inteſtato ſimile ius vtrique ſexui ſeruauerint. Et aliis verbis exhæredari filium debere ſanxerunt, aliis filiam: & inter nepotes exhæredando alia iura ciuilia, alia prætoria introduxerunt, & ſi præteritus fuerat filius: vel ipſo iure teſtamentum euertebat, vel contra tabulas bonorum poſſeſsionem in totum accipiebat. Filia autem præterita ius accreſcendi ex iure vetere accipiebat: vt eodem momento & teſtamētum patris quodammodo ex parte iure accreſcendi euerteret, & ipſa quaſi ſcripta legatis ſupponeretur. ex pretore autem habebat contra tabulas bonorum poſſeſsionem in totum. Conſtitutio autem magni Antonini eam in tantum coarctabat, in quantum ius accreſcendi competebat. Qui enim tales differentias inducunt, quaſi naturæ accuſatores exiſtunt, cur non totos maſculos generauit, vt vnde generentur, non fiant. Nam hoc corrigentes, maiorum noſtrorum ſequimur veſtigia, qui eandem obſeruationem colere manifeſtiſsimè viſi ſunt. Scimus etenim antea ſimili modo & filium & filiam, & alios omnes inter cæteros exhæredatos ſcribere eſſe conceſſum. Tum etiam centumuiri aliam differentiam introduxerunt: & ex hac iniquitate vitium emerſit, quale ex libris Vlpiani, quos ad edictum prætoris fecit, inuentum à Triboniano viro glorioſiſsimo noſtro quæſtore cæteriſque viris facundiſsimis compoſitoribus iuris enucleati ad noſtras aures relatum eſt. Nam cùm vltimum adiutorium de inofficioſi querela poſitum eſſe: & nemo ex alio ortus præſidio ad hanc decurrere poſſet: inuenta fuerat filia præterita minùs habens, quàm filia exhæredata. Cùm enim per contra tabulas bonorum poſſeſsionem, vel ius accreſcendī ſemiſſem ſubſtantiæ filia præterita accipiebat, & omnibus legata præſtare compellebatur, ſcilicet vſque ad dodrantem ſuæ portionis: remanebat ei ſeſcuncia tantummodò in ſua ſucceſsione. Quòd ſi fuiſſet enheredata: quarta pars omnimodò totius ſubſtantiæ ei relinqui debebat. & quam iniuria dignam pater exiſtimabat, ampliùs habebat ea quàm taciturnitate in inſtitutione præteriit, etſi ſecundùm noſtræ conſtitutionis definitionem, quam de ſupplemento quadrantis diſpoſuimus, repletio fuerat introducta: ſimili modo exheredatæ in quartam partem repletio accedebat: & ita vitium permanſit, vt nec ex noſtra conſtitutione emendationem aliquam ſentiret. Sancimus itaque quemadmodum in ſucceſsionibus parentum, quæ ab inteſtato deferuntur, æqua lance & mares & fœminæ vocantur: ita & in ſcriptura teſtamentorum eas honorari, & ſimilib. verbis exhæredationes nominatim procedere, & cōtra tabulas bonorum poſſeſsionem talem habere, qualem filius vel ſuus vel emancipatus habe-

rae vt & ipſa ſi fuerit præterita, ad inſtar filii emancipati vel ſui, vel teſtamentum ipſo iure euertat, vel per contra tabulas bonorum poſſeſſionem ſtare hoc non patiatur. Et hæc non ſolùm in filiabus obtinere, ſed etiam in nepotibus & neptibus, & deinceps obſeruari cenſemus, ſi tamen ex maſculis progeniti ſunt. Sed quia & aliud vitium fuerat ſub obtentu differentiæ introductum, & alia iura exhæredationis in poſthumis, alia in iam natis obſeruabantur: cùm neceſſe fuerat poſthumam inter cæteros exheredatã etiam legato honorari, filiam autem iam progenitã etiam ſine datione legati, & hoc breuiſsimo incremento verborum ad pleniſsimam definitionem deduximus. ſancientes eadem iura obtinere & in poſthumis exhæredandis, ſiue maſculini, ſiue fœminini ſexus ſint, quæ in filiis & filiabus iam ſtatuimus: vt etiam ipſi vel ipſæ nominatim exhæredentur, id eſt, poſthumi vel poſthumæ facta mentione. Dat. Kal. Sept. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis, VV. CC.

IN AVTHENT. *Vt cùm de appell. cog. §. aliud quoque capitulum. cum ſequentibus §§. coll. 8. tit. 16. al. 12. Nou. 115. cap. 3.*

NOn licet parenti aliquem ex liberis exheredare, vel præterire, niſi is probetur ingratus, & ingratitudinis cauſas nominatim inſerat teſtamento. Cauſæ verò ingratitudinis noua conſtitutione expreſſæ ſunt quatuordecim.

IN AVTHENT. *Vt cùm de appell. cog. §. aliud. & §. ſequenti. & §. ſiue igitur. & §. & hæc in fi. coll. 8. tit. 16. al. 12. Nou. 115. cap. 2.*

EX cauſa exheredationis vel præteritionis irritum eſt teſtamentum quantum ad inſtitutiones. cætera namque firma permanent.

DE POSTHVMIS HEREDIBVS inſtituendis, vel exhæredandis, vel præteritis.

TIT. XXIX.

Imp. *Antoninus* A. Brutatiæ.

SI poſt teſtamentum factum, quo poſthumorum ſuorum nullam mentionem teſtator fecit, filium filiámve ſuſcepit, inteſtatò vita functus eſt: cùm agnatione poſtumi vel poſtumæ, cuius non meminit, teſtamentum ruptum ſit. Ex rupto autem teſtamento nihil deberi, neque peti poſſe explorati iuris eſt. Dat. & PP. IIII. Kal. Iul. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ.

1. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Soterico.

VXoris abortu teſtamentum mariti non ſolui; poſthumo verò præterito, quamuis natus ilicò deceſſerit, non reſtitui ruptum, iuris euidentiſsimi eſt. S. XII. Kal. Mart. Sirmij, CC. Conſſ.

3. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni P. P.

QVod certatum eſt apud veteres, nos decidimus. Cùm igitur is qui in ventre portabatur, prætergitus fuerat, qui ſi ad lucem fuiſſet redactus, ſuus heres patri exiſteret ſi non alius eum antecederet, & naſcendo ruptum teſtamentum faceret: ſi poſthumus in hunc quidem orbem deuolutus eſt, voce autem non emiſſa ab hac luce ſubtractus eſt, dubitabatur ſi is poſthumus ruptum facere teſtamentum poſſet: & veterum animi turbati ſunt, quid de paterno elogio ſtatuendum ſit. Cumque Sabiniani exiſtimabant, ſi viuus natus eſſet, & ſi vocem non emiſit, rumpi teſtamentum, apparetque, quod etſi mutus fuerat, hoc ipſum faciebat, eorum etiam nos laudamus ſententiam: & ſancimus, ſi viuus perfectè natus eſt: licet ilicò poſtquam in terram cecidit: vel in manibus obſtetricis deceſsit: nihilominùs teſtamentum

rumpi: hoc tantummodò requirendo, ſi viuus ad orbem totus proceſsit, ad nullum declinans monſtrum vel prodigium. Dat. XV. Kal. Dec. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

4. *Iidem* A. Ioanni P. P.

QVidam cùm teſtamentum faciebat, his verbis vſus eſt. *Si filius vel filia intra decem menſium ſpatium poſt mortem meam editi fuerint, heredes ſunto*, vel ita dixit, *Filius vel filia qui intra decem menſes proximos mortis meæ naſcentur, heredes ſunto.* Iurgium antiquis interpretatoribus legum exortum eſt, an videantur non contineri teſtamento, & hoc ruptum facere. Nobis itaque eorum ſententiam decidentibus, cùm frequentiſsimas leges poſuimus teſtatorum voluntates adiuuantes: ex neutra huiuſmodi verborum compoſitione ruptum fieri teſtamentũ videtur: ſed ſiue viuo teſtatore, ſiue poſt mortem eius intra decem menſes à morte teſtatoris numerandos filius vel filia fuerint progeniti: maneat teſtatoris voluntas immutilata, ne pœnam patiatur præteritionis, qui ſuos filios non præteriit. Dat. XII. Kal. Decem. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

DE IVRE DELIBERANDI, ET de adeunda vel acquirenda hereditate.

TIT. XXX.

1. Imp. *Antoninus* A. Titiæ.

SI à patre emancipata, eo defuncto bonorum poſſeſsionem non agnouiſti. fruſtra vereris, ne hæreditati paternæ ſis obligata, quòd ſeruum eius nullo iure manumiſiſti, res quoque & mancipia quædam propter funeris impenſas diſtraxiſti. PP. Kal. Iul. Meſſala & Sabino Conſſ.

1. Imp. *Alexander* A. Florentino militi.

CVm debitum paternum te exſoluiſſe alleges: pro portione hereditaria agnouiſſe te hæreditatem defuncti non ambigitur. PP. VI. Id. Feb. Maximo II. & Æliano Conſſ.

3. Imp. *Gord.* A. Florentino militi.

SI fratris tui filius mortis tempore in patris ſui fuit poteſtate: ſiue ex aſſe hæres inſtitutus eſt, etiã clauſis tabulis hæres potuit exiſtere: ſiue ex parte, nihilominùs ſtatim ſuus ei hæres extitit: nec ea propter quod intra paucos dies mortis patris ſui conceſsit in fatum, tu ad eiuſdem fratris tui potes accedere ſucceſsionem. Quod ſi, cùm iuris ſui eſſet, ante aditam hæreditatem deceſsit, tuque fratri tuo legitimus heres extitiſti: ſiue intra tempora edicto præfinita, bonorum poſſeſsionem agnouiſti: quæ hæreditariarum facultatum ſunt, vel quæ ab alio iniuria detinentur, præſidis diligentia tibi reſtituentur. PP. XV. Kal. Sept. Gordiano A. II. & Pompeiano Conſſ.

4. Imp. *Decius* A. Athenaidi.

FIliofamilias delata hæreditate, ſi pater pro hærede voluntate filij geſsit, ſolennitati iuris ſatisfactum videri, ſæpe reſcriptum eſt. PP. X. Kal. Mart. Decimo A. & Grato Conſſ.

5. Impp. *Valerian. & Gallien.* AA. Paulo.

POtuit pupillus pro herede, tutore auctore, gerendo conſequi ſucceſsionem: ſed ipſius actus & voluntas fuit neceſſaria. Nam ſi quid neſciente eo tutor egit, illi hæreditatem non potuit acquirere. PP. XVI. Kal. Iul. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

6. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. Philippæ.

SI auia tua patrem tuũ ex duabus vnciis ſcripſit hæredem ex ſola animi deſtinatione pater tuus hæres fieri poterat. Igitur ſi teſtamẽto ſuo eaſdẽ vncias ad te pertinere decreuit: apud rectorẽ prouinciæ duarũ vnciarum ius perſequi poteris. PP. XVI. Kal. Aug.

Auguſt. Sirmij, ipſis IIII & III. AA. Conſſ.

7. *Iidem* AA & CC Euſobino.

QVeniam ſororem tuam priùs defunctam eſſe proponis, quàm cognoſceret, an à fratre ſibi aliquid hereditatis fuiſſet relictum manifeſtum atque euidens eſt, antequam pro herede gereret, vel bonorum poſſeſsionem admitteret, defuncti ſucceſsionem eam non potuiſſe ad heredes illos tranſmittere, PP. kal. Maij, Thiralli, AA Coſſ.

8. *Iidem* AA. & CC. Claudio.

LIcèt incontinenti ſui heredes ſe paternis non immiſcuerint bonis: tamen ignorantes delatam ſibi eſſe hereditatem, longi temporis præſcriptione, quo minùs hanc rectè vindicent, excludi non poſſunt. S. XVII. kal. Ian. Sirmij. AA. Conſſ.

9. *Iidem* AA & CC. Platoni.

SI curatoris quondam tui teſtamento iure facto, vel ab inteſtato legitima delata eſt ſucceſsio: hoc caſu ei, qui non repudiauit hereditatem, eam licet adire. Rector igitur prouinciæ aditus, ſi hereditati necdum ſunt obligati, eos an heredes ſint, interrogare debebit: ac, ſi tempus ad deliberandum petierint, moderatum ſtatuet. S. XVI. kal. Ianuar. Sirmij, AA. Conſſ.

10. *Iidem* AA. & CC. Sabino.

SI te bonis paternis maior quinque & viginti annis immiſcuiſti: neque inopia patris te excuſat, neque vis fratris portionem tuam vel teſtamentum eripientis arcere de exactione creditorum, qui iure ciuili pro hereditaria portione te conueniunt, poteſt. S. XVI. Cal. Ianuar. Sirmij, Cæſaribus Conſſ.

13. *Iidem* AA. & CC. Philumenæ.

REnitente te pater tuus, in cuius fuiſti poteſtate, neque ſpem delatæ tibi legitimæ quærenda ſucceſsionis abſumere, neque hereditarios manumittendo ſeruos, his præſtare libertatem potuit. S. VI. Id. Febr. Sirmij, CC. Conſſ.

12. *Iidem* AA. & CC. Antonino.

PVberem agnoſcentem bonorum poſſeſsionem, poſteaquàm ei fuit hereditas delata, pro herede gerere non ambigitur. S. III Kalend. Decembr. CC. Conſſ.

13. *Iidem* AA. & CC. Sclepolidi.

SVum heredem omiſſa bonorum poſſeſsione paternam ſucceſsionem obtinere potuiſſe, certi iuris eſt. S. III. Id. Decembr. Nicodemiæ, CC. Conſſ.

14. *Iidem* AA & CC. Flauiæ.

SI ſorori ſuæ frater tuus ciuili vel honorario ſucceſsit iure: licèt res ex eius bonis deſcendentes non probetur tenuiſſe: heres tamen effectus, contra poſsidentes experiri poteſt. S. XII. kal. Ianuar. Nicodemiæ, CC. Conſſ.

15. Imp. *Conſtantinus* A. ad Leontium comitem Orientis.

NOn eſt dubium, ſi priuſquam filius iuſſu patris adierit hereditatem, propriæ poteſtatis effectus ſit, arbitrio ſuo eundem hanc ſibi potuiſſe quærere. Data XVII kalend. April. Limenio & Catulino Conſſ.

16. Impp. *Arcad. & Honor.* AA. Annodio.

NEc emere, nec donatum adſequi, nec damnoſam quiſquam hereditatem adire compellitur. Dat. VI. kal. Ian. Olybrio & Probino Coſſ.

17. *Iidem & Theodoſius* AAA. Anthemio præfecto prætorio.

CRetionum ſcrupuloſam ſolennitatem hac lege penitus amputari decernimus. Dat. 5. Calend. April. Conſtantinop. Honorio VII. & Theodoſio AA. Conſſ.

18. Impp. *Theod. & Valent.* AA. ad Senatum.

SI infanti, id eſt minori ſeptem annis, in poteſtate patris vel aui vel proaui conſtituto vel conſtitutæ, hereditas ſit derelicta, vel ab inteſtato de-

lata à matre, vel linea ex qua mater deſcendit, vel aliis quibuſcumque perſonis: licebit parentibus eius, ſub quorum poteſtate eſt, adire eius nomine hereditatem, vel bonorum poſſeſsionem petere. 1 ¶ Sed ſi hoc parens neglexerit, & in memorata ætate infans deceſſerit: tunc parentem quidem ſuperſtitem omnia ex quacumque ſucceſsione ad eundem infantem deuoluta, iure patrio quaſi iam infanti quæſita capere. 2 ¶ Parente verò non ſubſiſtente, ſi quidem poſt eius obitum tutor infanti ſit, vel datus fuerit: poſſe eum etiam adhuc infante pupillo conſtituto, eius nomine adire hereditatem, ſiue viuo parente, ſiue poſt mortem eius ad eum deuolutam: vel bonorum poſſeſsionem petere, & eo modo eidem infanti hereditatem quærere. 3 ¶ Sin vero vel non ſit tutor, vel cùm ſit, ea facere neglexerit: tunc eodem infante in ea ætate defuncto, omnes hereditates ad eum deuolutas, & non agnitas ita intelligi quaſi ab initio non eſſent ad eum delatæ. & eo modo ad illas perſonas perueniant, quæ vocabantur, ſi minimè hereditas infanti fuiſſet delata. Ea verò, quæ de infante in poteſtate parentum conſtituto ſtatuimus, locum habebunt, & ſi quacunque cauſa ſui iuris idem infans inueniatur. 4 ¶ Si autem ſeptem annos ætatis pupillus exceſſerit, & priore parente mortuo, in pupillari ætate fati munus impleuerit: ea obtinere præcipimus, quæ veteribus continentur legibus: nulla dubietate relicta, quin pupillus poſt impletos ſeptem annos ſuæ ætatis ipſe adire hereditatem, vel bonorum poſſeſsionem petere, conſentiente parente, ſi ſub eius poteſtate ſit: vel cum tutoris auctoritate, ſi ſui iuris ſit, poſsit: vel ſi non habeat tutorem, adire prætorem, & eius decreto hoc ius conſequi. Datum VI. Id. Nouemb. Rauennæ, Theodoſio XII. & Valentiniano II. AA. Conſſ.

19 Imp. *Iuſtinianus* A. Demoſtheni PP.

CVm in antiquioribus legibus, & præcipuè in quæſtionibus Iulij Pauli inuenimus filios familias paternam hereditatem deliberantes poſſe, & in ſuam poſteritatem hanc tranſmittere: & aliis etiam quibuſdam adiectis, quæ in huiuſmodi perſonis præcipua ſunt: eam deliberationem, & in omnes ſucceſſores, ſiue cognatos, ſiue extraneos duximus eſſe protelandam. Ideóque ſancimus, ſi quis vel ex teſtamento, vel ab inteſtato vocatus, deliberationem meruerit: vel ſi hoc quidem non fecerit, non tamen ſucceſsioni renuntiauerit, vt ex hac cauſa deliberare videatur: ſed nec aliquid geſſerit, quod aditionem, vel pro herede geſtionem indicat: prædictum arbitrium in ſucceſsionem ſuam tranſmittat: ita tamen, vt vnius anni ſpatio eadem tranſmiſsio fuerit concluſa. Et ſi quidem is qui ſciens hereditatem vel ab inteſtato vel ex teſtamento ſibi eſſe delatam, deliberatione minimè petita, intra annale tempus deceſſerit: hoc ius ad ſuam ſucceſsionem intra annale tempus extendat. Si enim ipſe, poſtquàm teſtamentum fuerit inſinuatum, vel ab inteſtato, vel ex teſtamento, vel aliter ei cognitum ſit. heredem eum vocatum fuiſſe, annali tempore tranſlapſo nihil fecerit, ex quo vel adeundam, vel renuntiandam hereditatem manifeſtauerit: is cum ſucceſsione ſua ab huiuſmodi beneficio excludatur. Sin autem inſtante annali tempore deceſſerit: reliquum tempus pro adeunda hereditate ſuis ſucceſſoribus ſine aliqua dubietate relinquat: quo completo nec heredibus eius alius regreſſus in hereditatem habendam ſeruabitur. Recitata ſeptimo in nouo conſiſtorio palatii Iuſtiniani. Dat. III. Calend. Nouemb. Decio V. C. Coſſ.

20. *Idem* A. Ioanni P. P.

QVidam elogio condito heredem ſcripſit incertas vncias, & poſt certa verba teſtamenti eundem in alias vncias, vel tantas, vel quantaſcumque, & tertio vel in aliam partem her-

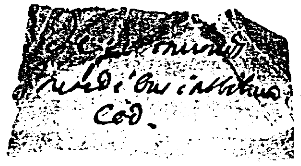

ditatis, vel in quendam vnciarum modum: ille autem vnam inſtitutionem vel duas admittens, vnam vel duas, vel quantaſcunque reſpuendas eſſe cenſuit. quærebatur apud veteres, ſi hoc ei facere permittatur. Similique modo dubitabatur, ſi impuberem quis filium ſuum heredem ex parte inſtituit, & quendam extraneum in aliam partem quem pupillariter ſubſtituit: & poſtquam teſtator deceſsit, pupillus quidem patri eius heres extitit, extraneus autem hereditatem adiit: & poſtea adhuc in prima ætate pupillus conſtitutus ab hac luce ſubtractus eſt, & pupillaris ſubſtitutio locum ſibi vindicauit. Cùmque ſubſtitutus eandem partem admittere noluit, quæſitum eſt, ſi poteſt iam heres ex principali teſtamento factus, pupillarem ſubſtitutionem repudiare. Vtranque igitur dubitationem ſimul decidendam eſſe cenſemus. Placuit etenim nobis, ſiue in inſtitutione, ſiue in pupillari ſubſtitutione, vt vel omnia admittantur, vel omnia repudientur, & neceſsitas imponatur heredi particulari facto, vel aliam aut alias partes hereditatis admittere, vel etiam ſubſtitutionem pupillarem. Dat. prid. Kal. Maij, Conſtantin. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

21. *Idem* A. Ioanni P. P.

CVm aliquis ſcripſit heredem eum, qui de ſua conditione ei, qui dominium eius vindicabat, in iudicio aduerſabatur: is autem, qui dominum ſe eſſe dicebat, adire eum hereditatem imperabat, vt acquiſitio hereditatis per eum celebraretur, indignatus eſt quaſi domino ei parere: dubitatio veteribus exorta eſt, ſi qua pœna imponatur huiuſmodi inſolentiæ. Veteres in multas trahuntur ſententias, ſed nos eorum diſcordiam ſic eſſe decidendam cenſemus, vt diſtinctio ſubtilis cauſæ ei imponatur: vt ſi quidem ita ſcripta eſt inſtitutio, *Illum ſeruum illius heredem inſtituo*: quia apertiſſimum eſt, intuitu domini inſtitutionem eſſe conſcriptam, neceſſe ſit omnimodo per competentem iudicem eum compelli adire quidem hereditatem, & eam acquirere: nulli autem ex poſt facto ſubiici grauamini, ſi liber pronuncietur: ſed omne ſiue lucrum ſiue damnum ad eum redundare, qui in ſeruitutem eum trahebat, & denegari ei & aduerſus eum omnes hereditarias actiones, nullo ei ex hoc præiudicio generando. Sin autem quaſi liber inſtitutus eſt, nulla domini vel ſerui mentione in inſtitutione habita: tunc nullo compelli modo eum adire hereditatem, nec denegari ei liberale iudicium: ſed & hereditatem per ſuum ius decurrere, & liberale iudicium ſuam exſpectare ſententiam, ſiue agente eo, ſiue pulſato: vt ſi quidem ſeruus pronuncietur, tunc domino ſuo hereditatem acquirat: ſin autem liber, eam adipiſcatur, ſi adire maluerit. Dat. Kal. Maij. Conſtantinopoli, poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

22. *Idem* A. ad Senatum.

SCimus iam duas eſſe promulgatas à noſtra clementia conſtitutiones: vnam quidem de his qui deliberandum pro hereditate ſibi delata exiſtimauerint: aliam autem de improuiſis debitis, & incerto exitu per diuerſas ſpecies eis impoſito. Sed & veterem conſtitutionem non ignoramus, quam diuus Gordianus ad Platonem ſcripſit, de militibus qui per ignorantiam hereditatem adierunt: quatenus pro his tantummodo rebus conueniantur, quas in hereditate defuncti inuenerint: ipſorum autem bona à creditoribus hereditariis non inquietentur. Cuius ſenſus ad vnam præfatarum conſtitutionum à nobis redactus eſt. Arma etenim magis quàm iura ſcire milites ſacratiſsimus Legiſlator exiſtimauit. Ex omnibus itaque iſtis vnam legem colligere, nobis apparuit eſſe humanum: & non ſolùm milites adiuuare huiuſmodi beneficio, ſed etiam ad omnes hoc extendere: non tantum ſi improuiſum emerſerit debitum: ſed etiam ſi oneroſam quis inueniat eſſe qua adiit hereditatem. ita enim nec ſatis neceſſarium deliberationis erit auxilium, niſi hominibus formidoloſis, qui & ea timent quæ nulla digna ſunt ſuſpicione. 1 ¶ Cùm igitur hereditas ad quendam ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato ſit delata, ſiue ex aſſe, ſiue ex parte: ſi quidem recta via adire maluerit hereditatem, & ſpe certiſsima hoc fecerit, vel ſeſe immiſcuerit, vt non poſtea eam repudiet: nullo indiget inuentario, cum omnibus creditoribus ſuppoſitus ſit, vtpote hereditate ei ex ſua voluntate infixa. Similique modo ſi non titubante animo reſpuendam, vel abſtinendam eſſe crediderit hereditatem, & apertiſsime intra trium menſium ſpatium ex quo ei cognitum fuerit ſcriptum ſe eſſe vel vocatum heredem, ei renuntiet: nullo nec inuentario faciendo, nec alio circuitu expectando, ſit alienus ab huiuſmodi hereditate, ſiue oneroſa ſiue lucroſa ſit. 2 ¶ Sin autem dubius eſt vtrùmne admittenda ſit nécne defuncti hereditas: non putet ſibi eſſe neceſſariam deliberationem, ſed adeat hereditatem, vel ſeſe immiſceat: omni tamen modo inuentarium ab ipſo conficiatur, vt intra triginta dies poſt apertas tabulas, vel poſtquam nota fuerit ei apertura tabularum, vel delatam ſibi ab inteſtato hereditatem cognouerit, numerandos, exordium capiat, inuentarium ſuper his rebus quas defunctus mortis tempore habebat. & hoc inuentarium intra alios ſexaginta dies modis omnibus impleatur ſub præſentia tabulariorum, cæterorúmque qui ad huiuſmode confectionem neceſſarij ſunt, ſubſcriptionem tamen ſupponere heredem neceſſe eſt, ſignificantem & quantitatem rerum, & quòd nulla malignitate circa eas ab eo facta vel facienda res apud eum remaneant: vel ſi ignarus ſit literarum, vel ſcribere præpediatur, ſpeciali tabulario ad hoc ſolum adhibendo, vt pro eo litteras ſupponat, venerabili ſigno antea manu heredis præpoſito teſtibus videlicet adſumendis qui heredem cognoſcant, & iubente eo tabularium pro ſe ſubſcribere, interfuerint. 3 ¶ Sin autem à locis in quibus res hereditariæ, vel maxima pars earum poſita eſt, heredes abeſſe contigerit: tunc eis vnius anni ſpatium à morte teſtatoris numerandum damus ad huiuſmodi inuentarij conſummationem. ſufficit enim præfatum tempus, & ſi longiſsimis ſpatiis diſtant: tamen placuit dare eis facultatem inuentarij conſcribendi vel per ſe, vel per inſtructos procuratores in loca vbi res poſitæ ſunt mittendos. 4 ¶ Et ſi præfatam obſeruationem inuentarij faciendi ſolidauerint: hereditatem ſine periculo habeant. & legis Falcidiæ aduerſus legatarios vtantur beneficio: vt in tantum hereditariis creditoribus teneantur, in quantum res ſubſtantiæ ad eos deuolutæ valeant: & eis ſatisfaciant, qui primi veniant creditores: & ſi nihil reliquum eſt, poſteriores venientes repellantur: & nihil ex ſua ſubſtantia penitus heredes amittant: ne dum lucrum facere ſperant, in damnum incidant. Sed & ſi legatarij interea venerint: eis ſatisfaciant ex hereditate defuncti, vel ex ipſis rebus, vel ex earum forſitan venditione. 5 ¶ Sin verò creditores, qui poſt emenſum patrimonium necdum completi ſunt, ſuperueniant: neque ipſum heredem inquietare concedantur, neque eos, qui ab eo comparauerint res quarum pretia in legata vel fideicommiſſa vel alios creditores proceſſerunt. Licentia creditoribus non deneganda aduerſus legatarios venire, vel hypothecis vel indebiti condictione vti, & hæc quæ acceperint, recuperare: cùm ſatis abſurdum ſit creditoribus quidem ius ſuum perſequentibus legitimum auxilium denegari, legatariis verò qui pro lucro certant, ſuas partes leges accommodare. 6 ¶ Sin verò heredes res hereditarias creditoribus hereditariis pro debito dederint in ſolutum, vel per dationem

nem pecuniarum ſatis eis fecerint: liceat aliis creditoribus qui ex anterioribus veniunt hypothecis, aduerſus eos venire, & à poſterioribus creditoribus ſecundum leges eas abſtrahere vel per hypothecariam actionem, vel per condictionem ex lege, niſi voluerint debitum eis offerre. 7 ¶ Contra ipſum tamen heredem (ſecundum quod ſæpius dictum eſt) qui quantitatem rerum hereditariarum expendit, nulla actio extendatur. 8 ¶ Sed nec aduerſus emptores rerum hereditariarum quas ipſe heres pro ſoluendis debitis vel legatis vendidit, venire alij concedatur: cùm ſatis anterioribus creditoribus à nobis prouiſum eſt, vel ad poſteriores creditores, vel ad legatarios peruenientibus, & ſuum ius perſequentibus. 9 ¶ In computatione autem patrimonij damus ei licentiam excipere & retinere quidquid in funus expendit, vel in teſtamenti inſinuationem, vel in inuentarij confectionem, vel in alias neceſſarias cauſas hereditatis approbauerit ſeſe perſoluiſſe. Si verò & ipſe aliquas contra defunctum habebat actiones: non hæ confundantur, ſed ſimilem cum aliis creditoribus per omnia habeat fortunam: temporum tamen prærogatiua inter creditores ſeruanda.

10 ¶ Licentia danda creditoribus, ſeu legatariis, vel fideicommiſſariis, ſi maiorem putauerint eſſe ſubſtantiam à defuncto derelictam, quam heres in inuentario ſcripſit, quibus voluerint legitimis modis quod ſuperfluum eſt, approbare, vel per tormenta forſitan ſeruorum hereditariorum ſecundum anteriorem noſtram legem, quæ de quæſtione ſeruorum loquitur, vel per ſacramentum illius, ſi aliæ probationes defecerint: vt vndique veritate exquiſita, neque lucrum neque damnum aliquod heres ex huiuſmodi ſentiat hereditate: illo videlicet obſeruando, vt ſi ex hereditate aliquid heredes ſurripuerint, vel celauerint, vel amouendum curauerint, poſtquam fuerint conuicti, in duplum hoc reſtituere, vel hereditatis quantitati computare compellantur. 11 ¶ Donec tamen inuentarium conſcribitur: vel ſi res præſto ſint, intra tres menſes: vel ſi abfuerint, intra annale ſpatium ſecundum anteriorem diſtinctionem, nulla erit licentia neque creditoribus neque legatariis vel fideicommiſſariis eos vel inquietare, vel ad iudicium vocare, vel res hereditarias quaſi ex hypothecarum auctoritate vindicare: ſed ſit hoc ſpatium ipſo iure pro deliberatione heredibus conceſſum: nullo ſcilicet ex hoc interuallo creditoribus hereditariis circa temporalem præſcriptionem præiudicio generando. 12 ¶ Sin verò poſtquam adierint, vel ſeſe immiſcuerint, præſentes vel abſentes inuentarium facere diſtulerint, & datum iam à nobis tempus ad inuentarij confectionem effluxerit: tunc ex eo ipſo quòd inuentarium ſecundum formam præſentis conſtitutionis non fecerint, & heredes eſſe omnimodo intelligantur, & debitis hereditariis in ſolidum teneantur: nec legis noſtræ beneficio perfruantur, quam contemnendam eſſe cenſuerunt. 13 ¶ Et hæc quidem de his ſancimus, qui deliberationem nullam petendam eſſe curauerint: quam putamus quidem penitus poſt hanc legem eſſe ſuperuacuam, & debere ei derogari. Cùm enim liceat eis & adire hereditatem, & ſine damno ab ea diſcedere ex præſentis legis auctoritate: quis locus deliberationi relinquitur. Sed quia quidam vel vana formidine, vel callida machinatione, pro deliberando nobis ſupplicandum neceſſarium eſſe exiſtimant, quatenus eis liceat annale tempus tergiuerſari, & hereditatem inſpicere, & alias contra eam machinationes excogitare, & eandem deliberationem flebilibus adſertionibus repetita prece ſæpius accipere: ne quis nos putauerit antiquitatis penitus eſſe contemptores, indulgemus quidem eis petere deliberationem vel à nobis vel à noſtris iudicibus: non tamen amplius ab imperiali quidem culmine vno anno, à noſtris verò iudicibus nouem menſibus: vt neque ex imperiali largitate aliud tempus eis indulgeatur: ſed & ſi fuerit datum, pro nihilo habeatur. Semel enim, & non ſæpius eam peti concedimus. 14 ¶ Sin autem hoc aliquis fecerit, & inuentarium conſcripſerit (neceſſe eſt enim omnimodo deliberantem inuentarium cum omni ſubtilitate facere) non liceat ei poſt tempus præſtitutum, ſi non recuſauerit hereditatem, ſed adire maluerit, noſtræ legis vti beneficio: ſed in ſolidum ſecundum antiqua iura omnibus creditoribus teneatur. Cùm enim gemini tramites inuenti ſint, vnus quidem ex anterioribus, qui deliberationem dedit: alter autem nudis & nouus à noſtro numine repertus, per quem adeuntes ſine damno conſeruantur: electionem ei damus, vel noſtram conſtitutionem eligere, & beneficium eius ſentire: vel ſi eam aſpernendam exiſtimauerit, & ad deliberationis auxilium conuolauerit, eius effectum habere: & ſi non intra datum tempus recuſauerit hereditatem, omnibus in ſolidum debitis hereditariis teneatur: & non ſecundum modum patrimonij, ſed etiam ſi exiguus ſit cenſus hereditatis tamen quaſi heredem eum in totum obligari. & ſibi imputet, qui pro nouo beneficio vetus elegerit grauamen. & ideo ad ipſam deliberationis dationem, & diuinum reſcriptum ſuper hac promulgatum, hoc adiici volumus, vt ſciant omnes, quod omnimodo poſt petitam deliberationem ſi adierint, vel pro herede geſſerint, vel non recuſauerint hereditatem, omnibus in ſolidum hereditariis oneribus teneantur. Si quis autem temerario propoſito deliberationem quidem petierit, inuentarium autem minimè conſcripſerit, & vel adierit hereditatem, vel minimè eam repudiauerit: non ſolùm creditoribus in ſolidum teneatur: ſed etiam legis Falcidiæ beneficio minimè vtatur. Quod ſi poſt deliberationem recuſauerit inuentario minimè conſcripto: tunc res hereditarias creditoribus, vel his qui ad hereditatem vocantur, legibus reddere compelletur: quantitate earum ſacramento res accipientium manifeſtanda, cum taxatione tamen à iudice ſtatuenda. 15 ¶ Notiſsimum autem eſt hac conſtitutione, quæ omnes caſus continet, noſtris conſtitutionibus iam pro eiſdem capitulis promulgatis eſſe derogatum, quarum altera etiam Gordianæ conſtitutionis ſenſus continebatur. Cùm enim ampliore tractatu habito, melior exitus inuentus ſit, & tribus conſtitutionibus in vnum congregatis, vnus appareat & in milites & in alios omnes iuris probabilis articulus: ea propter ex anterioribus inquietari noſtro ſubiectos imperio non patimur: ſcilicet vt milites etſi propter ſimplicitatem præſentis legis ſubtilitatem non obſeruauerint, in tantum tamen teneantur, quantum in hereditate inuenerint. Quam patres conſcripti, in huiuſmodi caſibus in poſterum obtinere ſancimus. Dat. v. Kalend. Decembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lamp. & Oreſtis vv. CC.

DE REPVDIANDA VEL ABSTInenda hereditate.

TIT. XXXI.

1. Imp. *Antoninus* A. Mutatio.

SI paterna hereditate te abſtinuiſſe conſtiterit, & non vt heredem in domo, ſed vt inquilinum, vel cuſtodem, vel ex alia iuſta ratione habitaſſe liquidò fuerit probatum: ex perſona patris conueniri te procurator meus prohibebit. PP. Id. Iul. Meſſala & Sabino Conſſ.

2. *Idem* A. Seuero.

SI paterna hereditate te abſtinuiſti: non ideo quòd à creditoribus fundos comparaſti, (ſi mo

do id bona fide feciſti) à poſterioribus, qui ſub eiſdem obligationibus pecuniam patri crediderunt, iure conueniris. S.PP.v.Kal.Iulij, Læto II.& Cereale Conſſ.

3.Impp.*Diocletianus & Maximianus* AA. & CC.Theodotiano.

SVus heres exceptione pacti, qui teſtamentum iniuſtum adſeuerans, poſtea nihil ſe de paterna ſucceſsione petiturum non ex cauſa donationis, ſed tranſigendi animo in iure profeſſus eſt: cùm reſpuere quæſitam nequiret hereditatem, & tranſactio nullo dato vel retento ſeu promiſſo minimè procedat: ſubmoueri non poteſt. Sine die, Cæſſ. Conſſ.

4.*Iidem* AA.& CC.Modeſtino militi.

SIcut maior vigintiquinque annis, antequàm adeat, delatam repudians ſucceſsionem, pòſt quærere non poteſt: ita quæſitam renunciando nihil agit: ſed ius quod habuit, retinet: nec quòd confeſſos in iure pro iudicatis haberi placuit, ad vocem repudiantis hæreditatem, ſed ad certam quantitatem deberi confitentem pertinet. S. Kal.Ian.Sirmij, AA.Conſſ.

5.*Iidem* AA.& CC.Claudianæ.

PVpillorum repudiatio delatæ hereditatis ſine tutore auctore facta, nihil eis nocet. S.II.Kalen. Ianuar.Sirmij, AA.Conſſ.

6.Imp.*Iuſtinianus* A.Ioanni præfecto prætorio.

SI quis ſuus recuſauerit paternam hereditatem, deinde maluerit eam adire: cùm fuerat indiſtinctè ei remiſſum, donec res paternæ in eodem ſtatu permanent, hoc facere, & poſt multum temporis licebat ei ad eandem hereditatem redire: hoc corrigentes, ſancimus, ſi quidem res iam venditæ ſunt, vt nullus aditus ei ad hereditatem reſeruetur. quod & antiquitas obſeruabat. Sin autem res alienatæ non ſunt, ſi quidem maior annis conſtitutus eſt, & tempora reſtitutionis nulla ei ſuperſunt: intra trium annorum ſpatium tantummodo huiuſmodi ei detur licentia. Sin autem vel minor eſt, vel in vtili tempore conſtitutus: tunc poſt impletum quadriennium (quod ſpatium pro vtili anno qui reſtitutionibus dabatur, præſtitutum eſt) aliud triennium ei indulgeri, intra quod poteſt rebus in ſuo ſtatu manentibus adire hereditatem, & ſuam abdicationem reuocare. Quo tempore tranſacto, nullus aditus penitus ad paternam hereditatem ei reſeruetur: niſi forte adhuc eo in minore ætate conſtituto res venditæ ſint. Tunc etenim per in integrum reſtitutionem non denegatur ei adire hereditatem, & res recuperare, & creditoribus paternis ſatisfacere. Dat.xv.Kal. Nouemb.Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC.anno ſecundo.

QVEMADMODVM TESTAMENTA aperiantur, inſpiciantur, & deſcribantur,

TIT. XXXII.

1.Imp.*Alexander* A.Proculæ.

VT teſtamentum, quod dicis factum, proferatur, & publicè recitetur, competens iudex iubebit. PP.II. Kalend. April.Maximo II. & AEliano Conſſ.

2 Impp.*Valerianus & Gallienus* A.Alexandro.

TEſtamenti tabulas ad hoc tibi à patre datas, vt in patriam perferantur, affirmans: potes illuc perferre, vt ſecundum leges moréſque locorum inſinuentur: ita ſcilicet, vt teſtibus non præſentibus adire prius vel pro tribunali, vel per libellum rectorem prouinciæ procures: ac permittente eo, honeſtos viros adeſſe facias, quibus præſentibus aperiantur, & ab his rurſum obſignentur. PP.XII. Kal.Ianuarij, Maximo II.& Glabrione Conſſ.

3.Impp.*Diocl.& Maxim.* AA.& CC.Ariſtoteli.

EIus quod ad cauſam nouiſsimi patris veſtri iudicij pertinet, de calumnia tibi iurami, præter partem quam aperiri defunctus vetuit, vel ad ignominiam alicuius pertinere dicitur, inſpiciendi ac deſcribendi, præter diem & conſulem, rector prouinciæ facultatem fieri iubebit. Dat.VI.Kalen. Maij, CC.Conſſ.

4. Impp.*Gratian.Valens & Theod.* AAA.ad Heſperium præfect.prætorio.

COdicillos, ſeu ſcripturam quolibet tenore formatam: ea oportebit obſeruatione in publicum proferri, qua teſtamenta panduntur. Datum III.kalend. Auguſt. Mediolani, Auſonio & Olybrio Conſſ.

DE EDICTO DIVI HADRIANI tollendo, & quemadmodum ſcriptus heres in poſſeſsionem mittatur,

TIT. XXXIII.

1.Impp.*Seuerus & Antoninus* AA.Lucillo.

CVm inter inſtitutum & ſubſtitutum controuerſia moueatur: eum qui primo loco inſtitutus eſt, induci in poſſeſsionem oportet. PP.XII.kalend. Decemb.Dextro & Priſco Conſſ.

2. Imp.*Alexander* A.Eutacto.

QVamuis quis ſe filium defuncti præteritum eſſe alleget, aut falſum vel inofficioſum teſtamentum, ſeu alio vitio ſubiectum, vel ſeruus defunctus eſſe dicatur: tamen ſcriptus heres in poſſeſsionem mitti ſolet. PP.VI.kal.Nouemb. Maximo II.& AEliano Conſſ.

3.Imp.*Iuſtinianus* A.Iuliano præf.præt.

EDicto diui Hadriani quod ſub occaſione viceſimæ partis hereditatis introductum eſt, cum multis ambagibus, & difficultatibus, & indiſcretis narrationibus penitus quieſcente, quia & viceſima hereditatis ex noſtra receſsit republica: antiquatis nihilominus & aliis omnibus quæ circa repletionem vel interpretationem eiuſdem edicti promulgata ſunt: ſancimus, vt ſi quis ex aſſe vel ex parte inſtitutus, competenti iudici teſtamentum oſtenderit non cancellatum, neque abolitum, neque ex quacunque ſuæ formæ parte vitiatum, ſed quod in prima figura ſine omni vituperatione appareat, & depoſitionibus teſtium legitimi numeri vallatum ſit: mittatur quidem in poſſeſsionem earum rerum quæ teſtatoris mortis tempore fuerunt, non autem legitimo modo ab alio detinentur, & eam teſtificatione publicarum perſonarum accipiat. Sin autem aliquis contradictor extiterit: tunc in iudicio competenti, cauſæ in poſſeſsionem miſsionis, & ſubſecutæ contradictionis ventilentur: & ei poſſeſsio acquiratur, qui potiora ex legitimis modis iura oſtenderit: ſiue qui miſſus eſt, ſiue qui antea detinens contra dicendum putauit, nullis anguſtiis temporum huiuſmodi miſsione coarctanda: ſed ſiue tardius, ſiue præmaturè aliquis miſſus eſt: legis tantummodo arbitrium requiratur & cauſa, vnde vel miſsio vel contradictio exoritur. Siue enim poſt annale tempus, ſiue poſt maioris æui curricula aliquis fuerit miſſus, ſi tamen ex legitimè formato teſtamento miſsio procedat, nullum ei temporis obſtaculum obiiciatur: niſi tantum temporis effluxerit, quod poſsit vel poſſeſſori pleniſsimè ſecuritatem ſuper dominio præſtare, vel ipſi, qui miſſus eſt, omnem intentionem excludere. Si enim vel ex vna parte, vel ex vtroque latere temporis prolixitas occurrerit: maniſeſtiſsimum eſt non ſolùm miſsionem, ſed etiam ipſam principalem cauſam eſſe ſopitam. Datum XII.kal.April.Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv.CC.

SI QVIS ALIQVEM TESTARI prohibuerit, vel coegerit,

TIT. XXXIV.

1.Imp.*Alexander* A.Seueræ.

CIuili diſceptationi crimen adiungitur, ſi teſtator non ſua ſponte teſtamentum fecit, ſed compulſus ab eo qui heres eſt inſtitutus, vel à quolibet alio quos noluerit ſcripſit hæredes. S. XV. Kal.Ian.Alexandro A.& Conſule.

2. Impp.*Diocl.& Maxim.* AA.& CC. Nicagoræ.

EOs, qui ne teſtamentum ordinaretur, impedimento fuiſſe monſtrantur, velut indignas perſonas à ſucceſsionis compendio remoueri, celeberrimi iuris eſt. PP. Kal.Ian.Diocletiano II. & Ariſtobulo Conſſ.

3. *Iidem* AA.& CC.Eutychidi.

IVdicium vxoris poſtremum in ſe prouocare maritali ſermone, non eſt crimineſum. Dat.V.Kal. Ian.CC.Conſſ.

DE HIS QVIBVS VT INDIGNIS hereditates auferuntur, & ad ſenatuſconſultum Silanianum,

Tit. XXXV.

1.Impp.*Seuerus & Antoninus* Auguſti, Celeri.

HEredes, quos necem teſtatoris inultam omiſiſſe conſtiterit, fructus integros cogantur reddere. Neque enim bonæ fidei poſſeſſores ante controuerſiam illatam videntur fuiſſe, qui debitum officium pietatis ſcientes omiſerunt. Ex hæreditate autem rerum diſtractarum, vel à debitoribus acceptæ pecuniæ poſt motam litem bonorum, vſuras inferant, quod in fructibus quoque locum habere, quos in prædiis hæreditariis inuentos, aut exinde perceptos vendiderint, proculdubio eſt. Vſuras autem ſemiſſes dependere, ſatis eſt. Dat.XV.Kal.Apr.Chilone & Libone Conſſ.

2. *Iidem* Auguſti Vero.

POlla quidem liberam habuit adminiſtrandi patrimonij ſui poteſtatem: nec idcirco, quòd pupillus illi hæres extitit, ea, quæ ab ipſa finita ſunt, reuocari in diſceptationem oportet. Sed ſi pupilli nomine falſum dicere vis teſtamentum, de quo per Pollam tranſactum eſt, potes experiri: dum memineris, ſi in cauſa non obtinueris, & portionem, quam ex eo teſtamento pupillus habet, te ei ſaluam facturum, (quàm adimi pupillo neceſſe erit ſecundùm iuris formam) & de calumnia tua præſidem deliberaturum, quamuis pupilli nomine agere videaris, cùm retractas ea, quæ finita ſunt per cohæredem. PP.VII. Kal.Maij, Antonino A.III.& Geta III.Conſſ.

3.Imp.*Alexander* A.Antiochiano.

SI ea quæſtio infertur filiis eius, quam conſobrinam tuam dicis, quod tabulæ teſtamenti patris eorum, qui à familia interfectus dicebatur, priuſquam quæſtio de ſeruis haberetur, apertæ & recitatæ ſunt: propter ampliſsimi ordinis conſultum hæreditas à fiſco vindicatur: & ideo agi cauſa apud procuratorem meum debet: quia non eo tempore pupilli fuerunt. PP.II.Non.Apr.Alexandro A.Conſſ.

4.*Idem* A.Philomuſo.

HEreditas in teſtamento data, per epiſtolam vel codicillos adimi verbis directis non potuit. Quia tamen teſtatrix voluntatem ſuam non mereri vnum ex heredibus ſuis declarauit: meritò eius portio non iure ad alium tranſlata, fiſco vindicata eſt. Libertates autem in eadem epiſtola datæ, peti poterunt. PP. II. Kal. Dec.Maximo II.& Æliano Conſſ.

5. *Idem A.* Tyranno.

NOn oportet vt indignis heredibus ſucceſsiones auferri prætextu quòd in ſepultura ſupremis iudiciis vel voluntatibus defunctorum obtemperatum non fuiſſet. PP.VII.Id.Mart.Iuliano II. & Criſpino Conſſ.

6.*Idem* A.Venuſto & Clementino.

MInoribus vigintiquinque annis heredibus non obeſſe crimen inultæ mortis placuit. Cùm vos autem etiam accuſationem pertuliſſe, & quoſdam ex reis punitos proponatis: licèt is, qui mandaſſe cædem dicitur, prouocauerit: vereri non debetis, ne quam hæreditatis paternæ quæſtionem à fiſco meo patiamini. Conuenit enim pietati veſtræ reſpondere cauſam appellationis reddenti. Quod ſi maioris ætatis fuiſſetis: etiam ex neceſsitate prouocationis certamen implere deberetis, vt poſſetis adire hereditatem. PP.XV.Kal.Iul.Alexandro A.III.& Dione Conſſ.

7.*Idem A.* Vitaliæ.

SI ideo vltio necis teſtatoris non eſt deſiderata, quia cædis auctores reperiri non potuerint: obeſſe hæredibus, ex quo nulla eorum culpa detegitur, non oportet. PP.Id.Mart.Lupo & Maximo Conſſ.

8.Imp.*Gord.* A.Tatiæ.

ALia cauſa eſt eius, qui falſi inſtituta accuſatione ad finem vſque, quod inſimulabat, perduxit, & contrariam ſententiam meruit: alia eius, qui inchoatam accuſationem non pertulit: cùm in illius quidem partem ſuccedat fiſcus: hic autem qui contrariam iudicis ſententiam non ſuſtinuit, ſuæ partis non perdat perſecutionem. PP.XV.Kal.Feb. Gordiano A.& Auiola Conſſ.

9. Impp.*Dioclet. & Maxim.* AA. & CC.Ælianæ.

CVm fratrem tuum veneno peremptum eſſe aſſeueres: vt effectus ſucceſsionis eius tibi non auferatur, mortem eius vlciſci te neceſſe eſt. Licèt enim hæreditatem eorum, qui clandeſtinis inſidiis perimuntur, hi qui iure vocantur, adire non vetantur: tamen ſi interitum non fuerint vlti, ſucceſsionem obtinere non poſſunt. PP.*Tiberiano & Dione Coſſ.

10.*Iidem* Auguſti & CC.Syluanæ.

SOrorem fratris necem iure licito vindicantem, euincere ab vxore rectè ſcripta ſucceſsionem nõ conuenit. ſecundùm quæ ſi fiduciam innocentiæ geris, & neque dolo malo tuo maritum necatum, neque aliàs indignam te ſucceſſione probari poſſe confidis, aduerſus omnem calumniam maximam habes ſecuritatem. Dat.XII.Kal.Maij, Sirmij CC.Conſſ.

11.Imp.*Iuſtinianus* A.Ioanni P.P.

CVm Silanianum ſenatuſconſultum à nobis tam laudandum, quàm corroborandum eſt, necnon Diui Marci oratio, quæ circa id facta eſt: inuenimus autem nullam in ea mentionem libertatis factam, & veteres mouit quædam de libertatibus relictis in teſtamento necati teſtatoris quæſtio: neceſſarium nobis viſum eſt & hanc dirimere. Hi enim qui libertate fuerant in hoc teſtamento donati, ſi eam accepiſſent, lucrum quod eis in medio tempore accidit, poterant ſibi acquirere. Interea autem procraſtinatione propter necis vindictam habita, hoc minimè ad eos peruenit, & poſtea in libertatem deducti periclitabantur. Sed ne medium tempus fieret eis damnoſum, & maximè ſi ancillæ in medio pepererint, & poſtea hæreditas adita ſit: belliſsimum nobis videtur, diui Marci prudentiſsimi principis orationẽ & in libertatibus producere, ne princeps philoſophiæ plenus aliquid videatur imperfectum ſanxiſſe: ſed ita in hereditatib.& legatis, & fideicõmiſſis, & maximè in libertatib. quas ſemper philoſophia amplectitur, extẽdatur eius oratio: vt & lucrũ, quod in medio accidit, eis poſt libertatẽ acceptã reſtituatur: & partus liber & ingenuus eſſe intelligatur: nulláque machinatione huiuſmodi præpeditio damnum aliquod irrogare concedatur: vt & libera eorum poſteritas, ſi in medio fuerint ab hac luce ſubtracti, ſuorũ genitorũ commodum conſequatur. Merito enim

nobis ſacratiſsimi Marci per omnia conſtitutionem replere placuit. nihil etenim actum eſſe credimus, dum aliquid addendum ſupereſt. Dat. II. Kal. Maij, Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

12. *Idem* A. Ioanni P.P.

TAlis de antiquo iure dubietas noſtræ ſerenitati ſuggeſta eſt propter ſenatuſconſultum Silanianum, & ſeruos qui ſupplicio afficiuntur, ſub eodem tecto commorantes, & non ſuum auxilium domino per inſidias occiſo præbentes. Veteres enim certum non faciunt, quis intellectus de verbis, *Sub eodem tecto*, ſignificatur: ſiue in eodem cubiculo, ſiue in triclinio, vel porticu, vel in aula hęc appellatio accipi debeat: adiicientes, ſi dominus in via vel in agro fuerit interfectus eos ſeruos puniri qui præſto erant, & non auxilium ad prohibendum periculum præbuerunt, nulla diſtinctione ſuper qualitate præſentiæ vertentes. Nos igitur omnem eis occaſionem ad declinanda ſupplicia ſuper negligentia ſalutis domini ſui amputantes, ſancimus, omnes ſeruos ex quocumque loco, ſiue in domo, ſiue in via, ſiue in agro, poſsint clamorem exaudire, vel inſidias ſentire, & non auxilium tulerint: ſupplicio ſenatuſconſulti ſubiacere. Oportet enim eos vbicumque ſenſerint dominum periclitantem, ad prohibendas inſidias concurrere. Dat. xv. Kalend. Nou. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

DE CODICILLIS, TIT. XXXVI.

1. Imp. *Alexand.* A. Mocimo, & aliis.

RVpto quidem teſtamento poſthumi agnatione, codicillos quoque ad teſtamentum pertinentes non valere, in dubium non venit. Sed cùm poſt ruptum teſtamentum patrem pupillorum veſtrorum litteras emiſiſſe proponatis, quibus pręcedens iudicium confirmauit: prætor nihil contra ius fecit, ſi nouiſſimam eius voluntatem ſecutus, relictum teſtamento reipublicæ fideicommiſſum vt ex codicillis relictum, præſtandum eſſe pronuntiauit. PP. III. Kal. Iul. Maximo III. & Paterno Conſſ.

2. Imp. *Philippus* A. & *Philippus* C. Aſclepiodotæ.

HEreditatem quidem neque dari neque adimi codicillis poſſe, manifeſtum eſt. Verbis tamen precariis per huiuſmodi etiam nouiſſimi iudicij ordinationem iura non faciunt irritas voluntates. Vnde inefficaciter te codicillis rogatam eſſe, vt quibuſdam rebus contenta portionem, quam teſtamento fueras conſecuta, aliis reſtitueres, falsò tibi perſuaſum eſt. PP. Id. Oct. Peregrino & Æmiliano Conſſ.

3. Impp. *Diocl. & Maxim.* AA. Hyacyntho & aliis.

CVm proponatis pupillorum veſtrorum matrem diuerſis temporibus ac diſſonis voluntatibus duos codicillos ordinaſſe: in dubium non venit, id, quod priori codicillo inſcripſerat, per eum, in quē poſtea ſecreta voluntatis ſuæ contulerat, ſi à prioris tenore diſcrepat, & contrariam voluntatem continet, reuocatum eſſe. PP. VI. Id. Sept. ipſis IIII. & III. AA. Coſſ.

4. *Iidem* AA. & CC. Stratonico.

NOn idcircò minùs, quòd inteſtato te abſente codicillos mater tua fecit: hi, quibus precariis verbis adſcripta ſunt, relicta capiunt. Sine die & conſule.

5. *Iidem* Auguſti, & CC. Flauiæ.

NE codicillos quidem furentem poſſe facere, certiſsimi iuris eſt. Si igitur ſcriptura velut codicillorum patris tui fuit prolata, vt aliquid ex hac peti poſsit: adſeuerationi tuæ, mentis eum compotem fuiſſe negantis, fidem adeſſe probari conuenit. Dat. VI. Kal. Dec. Diuelli, CC. Coſſ.

6. *Iidem* AA. & CC. Demoſtheni.

SIne initio, quæ fuerat codicillis relicturus generaliter, ſiue nouiſsimè relicta ſeruari mandauerit confirmatione munitus, nullam iuſtam gerere ſolicitudinem potes. Dat. III. Id. Dec. Nicomediæ, CC. Conſſ.

7. Imp. *Conſtant.* A. ad Maximum P.P.

SI idem codicilli, quod teſtamenta poſſent: cur diuerſum his inſtrumentis vocabulum mandaretur quæ vis ac poteſtas vna ſociaſſet? Igitur ſpecialiter codicillis inſtituendi ac ſubſtituendi poteſtas iuris auctoritate data non eſt. Dat. III. Iun. Pacatiano & Hilariano Conſſ.

8. Imp. *Theod.* A. Aſclepiodoto PP.

SI quis agere ex teſtamento quolibet modo, ſiue ſcripto, ſiue ſine ſcriptura confecto, de hęreditate voluerit: ad fideicommiſſi perſecutionem adſpirare cupiens, minimè permittatur. Tantum enim abeſt, vt aditum cuiquam pro ſuo migrandi deſiderio concedamus: vt etiam illud ſanciamus, ſi teſtator faciens teſtamentum, in eodem pro codicillis, etiam id valere complexus ſit: qui hæreditatem petit ab ipſis intentionis exordiis, vtrum velit eligendi habeat poteſtatem, ſciens ſe vnius electione alterius ſibi aditum præcluſiſſe, ita vt ſiue bonorum poſſeſſionem ſecundùm tabulas, ſiue ſecundùm nuncupationem, cæteráſque ſimiles poſtulauerit, aut certè mitti ſe in poſſeſſionem ex morte petierit: ſtatim inter ipſa huius iuris auſpicia propoſitum ſuæ intentionis explanet.

1 ¶ Illud quoque pari ratione ſeruandum eſt, vt teſtator, qui decreuit facere teſtamentum, ſi id adimplere nequiuerit, inteſtatò videatur eſſe defunctus, nec tranſducere liceat ad fideicommiſſi interpretationem, velut ex codicillis vltimam voluntatē niſi id ille complexus ſit, vt vim etiam codicillorum ſcriptura debeat obtinere: illo electionis videlicet iure perdurante, vt qui ex teſtamento agere voluerit, ad fideicommiſſum migrare non poſsit.

2 ¶ Si quis verò ex parentibus vtriuſque ſexus, ac liberis vſque ad quartum gradum agnationis vinculis alligatus, vel cognationis nexu conſtrictus vſque ad tertium, ſcriptus hæres fuerit, vel nuncupatus, in eo videlicet teſtamento, quod teſtator vicem quoque codicillorum voluit obtinere: licebit ei, ſi de hęreditate ex teſtamento ſecundùm mortui voluntatem agens fuerit ſuperatus, vel certè ipſe ſponte voluerit, ad fideicommiſſi ſubſidium conuolare, non enim par eademque ratio videtur amittere debita & lucra non capere.

3 ¶ In omni autem vltima voluntate, excepto teſtamento quinque teſtes vel rogati, vel qui fortuitu venerint, in vno eodemque tempore debent adhiberi: ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis voluntas conficiatur: teſtibus videlicet, quando in ſcriptis voluntas componitur, ſubnotationem ſuam accommodantib. Dat. xv. Kal. Mart. Conſtan. Victore V.C. Coſ.

DE LEGATIS, TIT. XXXVII.

1. Imp. *Antoninus Pius* A. libertis Sextiliæ.

QVamuis verbis his, quoad cum Claudio Iuſto morati eſſetis, alimenta vobis & veſtiarium legatum ſit: tamen hanc fuiſſe defuncti cogitationem interpretor, vt & poſt mortem Iuſti Claudij eadem vobis præſtari voluerit. Sine die & conſule.

2. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Sabiniano.

QVamuis hæres inſtitutus hęreditatem vendiderit, tamen legata & fideicommiſſa ab eo peti poſſunt: & quod eo nomine datum fuerit, venditor ab emptore vel fideiuſſoribus eius petere poterit. PP. x. Kal. Sept. Laterano & Rufino Coſſ.

3. *Iidem* AA. Victorino.

QVi poſt teſtamentum factum prædia, quæ legauit, pignori vel hypothecę dedit, mutaſſe voluntatem circa legatoriorum perſonam non videtur. Et ideo etiam ſi in perſonam actio electa eſt: rectè placuit, ab herede prædia liberari. PP. VI. Kal. Maij, Gentiano & Baſſo Coſſ.

4. Imp. *Antoninus* A. Sulpitio.

SEruis teſtamento dominorum non data libertate, legatum ſeu fideicommiſſum relictum non valet: nec conualeſcere poteſt, licèt poſt mortem teſtatoris libertatem aliqua ratione conſecuti ſint. PP. V. Kal. Iul. Antonino A IIII. & Balbino Coſſ.

5. *Idem* A Donato.

NOn eſt dubium denegari actionem legatorum ei pro portione competenti in his rebus, quas ſubtraxiſſe eum de hereditate apparuerit. PP. V. Id. Sep. Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ.

6. *Idem* A. Iuliano.

SI legata relicta primus legatarius agnouit: ſubſtitutio eorum in perſona Pontianæ facta euanuit, PP. VIII. Kal. Maij, Romæ, Læto II. & Cereale Coſſ.

7. *Idem* A. Fauſto.

SI Fortidianū fundum primò pater tuus fratribus per præceptionem, ac mox tibi legauit: concurſu dominium eius tibi quoque quæritur. 1 ¶ Error autem nominum in ſcriptura factus, ſi modo de mancipiis vel poſſeſsionibus legatis non ambigitur, ius legati dati nō minuit. PP. V. Id. Iul. Læto II. & Cereale Conſſ.

8. *Idem* A. Demetrio.

AB adminiſtratione tutelæ religio ſacramēti Marcellum, quem vobis à patre tutorem datum teſtamento proponitis, eripit. Quæ res, quo minùs legatum conſequatur, non impedit. Nec enim iuſtè ab ea petitione repellitur: cùm etiam ſi vellet tutelam adminiſtrare, prohibeatur. PP. VIII. Id. Mart. Romæ, Sabino II. & Anulino Coſſ.

9. Imp. *Alexander* A. Antiocho.

SI in fraudem eorum, quæ teſtamento relicta ſunt, admiſſus eſt accuſator, qui teſtamentū falſum diceret: præſes prouinciæ ſecundùm iuriſdictionis formam ſolui legata iubebit interpoſita cautione, ſi euicta fuerit hereditas, ea reſtituturum: quamuis aliàs tunc cautioni locus ſit, cùm ſine controuerſia legata ſoluantur. PP. VII. Id. Febr. Maximo II. & Æliano Coſſ.

10. *Idem* A. Ingenuæ.

CVm alienam rem quis reliquerit, ſi quidē ſciens: tam ex legato, quàm ex fideicommiſſo ab eo, qui legatū ſeu fideicommiſſum meruit, peti poteſt. Quòd ſi ſuam eſſe putauit: non aliter valet relictum, niſi proximæ perſonæ, vel vxori, vel alij tali perſonæ datum ſit, cui legaturus eſſet, & ſi ſciſſet rem alienam eſſe. PP. V. Kal. Februar. Albinio & Maximo Coſſ.

11. *Idem* A. Albiniano.

FIlia legatorum non habet actionem, ſi ea, quæ ei in teſtamento reliquit viuus pater, poſtea in dotē dederit. PP. V. Non. Mart. Pompeiano & Peligno Coſſ.

12. Imp. *Gordianus* A. Muriano.

CVm reſponſo viri prudētiſsimi Papiniani, quod precibus inſertum eſt, præceptionis legatum, & omiſſa parte hereditatis vindicari poſſe declaretur: intelligis deſiderio tuo iuxta iuris formam eſſe conſultum. Verba verò reſponſi hæc ſunt: Filiæ mater prædium ita legauit: *Præcipito ſumito extra partem hereditatis.* Cùm hereditati matris filia renunciaſſet: nihilo minùs eam rectè legatum vindicare, viſum eſt. PP. Conſtitutio V. Id. Iulias, Sabino II. & Venuſto Coſſ.

13. Impp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. Seueræ.

PRoprias tuas res legari vel fideicommitti tibi nō potuiſſe, certum eſt. PP. V. Kal. Maij, Maximo II. & Aquilino Coſſ.

14. *Iidem* AA. Tatiano.

MOnumenta quidem legari non poſſe manifeſtum eſt: ius autem mortuū inferendi, legare nemo prohibetur. PP. II. Kal. Septemb. Maximo II. & Aquilino Coſſ.

15. *Iidem* AA. Terentio & aliis.

SI vniuerſæ facultates, quas pater veſter reliquit, debito fiſcali aut priuato abſumuntur: nihil ex his, quæ teſtamēto eius adſcripta ſunt, valere poteſt. Quòd ſi deducto debito, in relictis bonis ſuperfluum eſt: libertates impediri iuris ratio nō permittit: quin etiam legata nec non fideicommiſſa, ſalua lege Falcidia, præſtanda ſunt. PP. III. Kal. Oct. ipſis IIII. & III. AA. Coſſ.

16. *Iidem* AA. & CC. Syllæ.

CReditor ſi à debitore ſuo rem, quam pignoris nomine ſuſceperat, legatam ſibi contendit, etiam debito ab heredibus eius oblato, quo minùs reſtituat defendi poteſt. S. XVIII. Kalen. Feb. Sirmij, CC. Coſſ.

17. *Iidem* AA. & CC. Eutychiano.

DAtum legatum adimi tam purè, quàm ſub conditione, non libertis tantùm, ſed etiā ingenuis placuit. Dat. III. Non. Mart. cc. Coſſ.

18. *Iidem* AA. & cc. Niconi.

EX legato nominis actionibus ab his, qui ſucceſſerunt, non mandatis, directas quidem actiones legatarius habere non poteſt: vtilibus autem ſuo nomine experietur. Dat. VI. Id. Deo cc. Coſſ.

19. *Iidem* AA. & cc. Iuſtino.

NOn tantùm duorum menſium, ſed & minoris temporis maritus vxoris teſtamēto ſcriptus ſuccedit: nec legata vel fideicommiſſa ſeu donationes temporis huius anguſtia capi prohibet. Dat. V. Id. Decemb. Nicomediæ, cc. Coſſ.

20. *Iidem* AA. Eutychiano.

VXor patrui tui ſi teſtata deceſſerit: res tuas, tātùm vſumfructum earum habens, legare non potuit. Dat. VII. Kal. Ian. cc. Coſſ.

21. Imppp. *Conſtantinus Conſtantius & Conſtans* AAA. ad populum.

IN legatis vel fideicommiſsis neceſſaria non ſit verborum obſeruantia: ita nihil prorſus interſit, quis talem voluntatem verborum caſus exceperit, aut quis loquendi vſus effuderit. Dat. Kal. Feb. Conſtantio II. & Conſtante Coſſ.

22. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præf. præt.

IN annalibus legatis vel fideicommiſsis, quæ teſtator non ſolùm certæ perſonæ, ſed & eius heredibus præſtari voluit, eorum exactionem omnibus heredibus, & eorum heredum heredibus ſeruari pro voluntate teſtatoris præcipimus. Dat. III. Id. Decemb. Conſtant. DN. Iuſtiniano A. PP. II. Coſ.

23. *Idem* A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm quæſtio talis de ſignificatione verborū animos veterum mouit, ſi quis cuidam agrum Cornelianum puta, vel alium quempiam in ſolidum legauerit, deinde alij partem eius dimidiā, quantā portionē primus, quantā ſecundus legatarius conſequitur: ſimili dubitatione & in hereditate, & in fideicōmiſsis habita: cùmque computationes multæ introducebantur, & multis ratiocinationibus dignæ: nos huiuſmodi còmputationes quaſi ſuperfluas & contrarias voluntati teſtatoris, omnes eſſe ſopiendas cenſemus. Cū enim manifeſtū eſt, eum qui ab initio duodecim vncias rei cuidā reliquit, alij autē poſt ea ſex, receſsiſſe quidē à priore voluntate, voluiſſe autē minui eam ſex vnciis, cùm alij eas obtulit: & præſens caſus exitum apertiſsimum inueniet. Si quis itaque vel agrū vel hereditatē reliquerit, primo quidem in totū, ſecundo autē in partem dimidiā: vtrumque in ſex vncias eſſe vel dominū rei legatæ, vel heredē. Ex ſi tota re primo relicta, tertiam partem ſecundo relā

lex cum alienam. cod. de legatis.

l. cum pater. ff. evictis. de legatis 2°. semble contraire en l'esprit de celle cy parceque le jurisconsulte y décide qu'un père ayant légué un fonds a son fils ~~et le fonds~~ s'il n'avoit aucun recours en cas d'éviction. mais henrys tom. 1er. liv. 5. p. 791. concilie ces deux loix en distinguant si l'heritier est autant proche ou plus proche que le legataire.

ley

quærit; ſecundùm prædictum modùm octo quidem vncias vel agri vel hereditatis apud primum remanere, tertiam autem partem, vel quatuor vncias ad ſecundum migrare. Et ſic in omnibus ſtatuendum eſt, id eſt in hereditatibus, vel legatis, vel fideicommiſſis. veſtigia enim voluntatis teſtatoris non aliter niſi per huiuſmodi viam æſtimanda ſunt. 1 ¶ Sed & aliam diſceptationem iuris antiqui non abſimilem conſtitutam decidere nobis humanum eſſe apparuit. Agitabatur enim, ſi quis agrum Cornelianum, vel fortè alium, vel quandam rem cuidam legauerit, & poſtea iterum vel ſæpius ei eandem rem per legatum vel fideicommiſſum dederit, poſt talia autem verba teſtamenti Sempronio eundem agrum vel aliam rem legauerit, vt ſæpius quidem fuiſſet Titij mentio, ſemel autem Sempronij: quid ſtatuendum eſt? & quid iuris ſit, ſi coniunctim, aut ſeparatim eis relinquatur, ſiue in legato hoc conſiſtat, ſiue in hereditate? Huiuſmodi igitur decidentes antiquam controuerſiam, ſancimus, cuicumque ſit hereditas, vel ager in memoratis caſibus, ſiue coniũctim, ſiue ſoli, ſiue ſæpius eidem relictus: æqua lance & hereditatem, & agrum, & aliam quacumque rem diuidi & ad dimidiam partem vnumquemque vocari: niſi ſpecialiter expreſſerit, & dixerit teſtator, tãtas quidem partes velle vnum, tantas autem alterum habere. In omnibus etenim teſtatoris voluntatem, quæ legitima eſt, dominari cenſemus. Dat. xv. Kal. Decemb. Lampadio & Oreſtè vv. cc. Coſſ.

24. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam ſuum filiumfamilias impuberem exheredatum fecit aliis heredibus ſcriptis, eidẽ autem pupillo alium ſubſtitutum reliquit: maximã ſcilicet oſtendens ad filium ſuum adfectionem, cui nihil quidem emolumenti reliquit, ſed poſt exheredationis iniuriam etiam ſubſtitutionem ei addidit, & à ſubſtituto legatum reliquit: quærebatur, ſi huiuſmodi legatum vel fideicommiſſum poſſet valere. Sed & ſi legatũ eidẽ exheredato filio pater reliquerit, & ſubſtituerit ei exheredato facto aliquẽ extraneum: iterum certabatur, ſi ſaltem per eundem modum fideicommiſſum poſſet relinquere. Cùm igitur antiquitas quidem hoc diuersè tractare maluerit, nobis autem huiuſmodi iurgia ſuperuacua eſſe videantur: ſancimus, nullo legato, nullo fideicommiſſo huiuſmodi ſubſtitutum, qui exheredato pupillo datus eſt, prægrauari: nec ſi ipſam rem, quam pupillo legauit, à ſubſtituto eius vel legare vel fideicommittere voluit. Dat. x. Kal. Maij, Conſt. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

25. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

SI legatarius, vel fideicommiſſarius celauerit teſtamentum, & poſtea hoc in lucem emerſerit, an poſſet legatum ſibi relictum is qui celauerit, ex eo teſtamento vindicare, dubitabatur, quod omnimodo inhibendum eſſe cenſemus, vt non accipiat fructum ſuæ calliditatis, qui voluit heredem hereditate ſua defraudare: ſed huiuſmodi legatum illi quidem auferatur, maneat autem quaſi pro non ſcripto apud heredem: vt qui alij nocendum eſſe exiſtimauit, ipſe ſuam ſentiat iacturam: quemadmodum ſi legatarius, cui propter tutelam gerendam aliquid relictum ſit, non ſubierit tutelam: ei quidem legatum aufertur, pupillo autem adſignatur, cui ille vtilis eſſe noluit. Kalend. Nou. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis vv. cc.

26. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

ILlud, quod de legatis vel fideicommiſſis temporalibus, vtpote irritis, à legum conditoribus definitum eſt, emendare proſpeximus, ſancientes etiam tandem legatorum vel fideicommiſſorum ſpeciem vaſture & firmitatem habere. Cùm enim iam conſtitutum ſit, fieri poſſe temporales donationes, & contractus: conſequens eſt etiam legata vel fideicommiſſa, quæ ad tempus relicta ſunt, ad eandem ſimilitudinẽ confirmari: poſt completum videlicet tempus ad heredem iiſdem legatis vel fideicommiſſis remeantibus, neceſſitatem habente legatario vel fideicommiſſario cautionem in perſonam heredis exponere, vt ei poſt tranſactum tempus res non culpa eius deterior facta reſtituatur. Dat. xv. Kal. Nou. Conſtantin. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc. anno ij.

DE VERBORVM ET RERVM ſignificatione,

TIT. XXXVIII.

1. Imp. *Antoninus*. A. Antipatræ.

PRædiis inſtructis legatis, quamuis ex fructibus vinum & oleum in eodem fundo habuit: tamen ſi id venale fuit, item ea quæ ad tempus propter incurſionem latronum tutelæ cauſa in prædium tranſlata ſunt, legato non cedere, iuris auctoribus placuit. Vinum verò, quod in apothecis fuit, ſi ideo illic habuit: vt cùm in prædium veniſſet materfamilias eo vteretur, legato cedere. ignorare non debes. PP. vii. Id. Aug. Antonino A. iiii. & Balbino Coſſ.

2. Imp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. & cc. Rufino.

FVndo ſicut inſtructus eſt, legato, ſiue per fideicommiſſum relicto: villicum quidem, homineſque, & omnia quæ vel ipſe paterfamilias cùm ibi ageret, vel vt fundus eſſet inſtructus, non temporis cauſa in eo habuit, relicta eſſe, iuris auctoritate definitum eſt. ea etiam quæ tam fructuum colligendorum, quàm ſeruandorum, item pecora ſtercorandi vel paſcendi cauſa ibi conſtituta, vt de his fructus capiantur, vel vt fundus ſit inſtructus: fideicommiſſo cedere, certi iuris eſt. Dat. Non. Octob. Sirmij, AA. Conſulibus.

3. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano P. P.

SAncimus cautionis nomine vel ἀσφαλείας, i. *ſecuritatis*, non eſſe fideiuſſoris dationem interpretandam: niſi hoc ſpecialiter vel in Græcis vel in Latinis verbis ſcriptum fuerit. niſi enim vel generaliter de ſatiſdatione vel fideiuſſione ſpecialiter ſit nominatum: cautione vel ἀσφαλείᾳ minimè fideiuſſionẽ, ſed nudam promiſſionem ſignificari. Dat. Kal. Mart. Conſt. Lampadio & Oreſte vv. cc. Conſſ.

4. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam ſic vel inſtitutionem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel libertatem vel tutelam ſcripſiſſet: *Ille aut ille mihi heres eſto*, vel *illi aut illi do lego*, vel *dari volo*, vel *illum aut illum liberum*, aut *tutorem eſſe volo*, vel *iubeo*: dubitabatur vtrùmne inutilis ſit huiuſmodi inſtitutio, & legatum, & fideicommiſſum, & libertas, & tutoris datio: an occupãtis melior conditio ſit: an ambo in huiuſmodi lucra vel munera vocentur, & an ſecundùm aliquẽ ordinẽ admittantur: an vterque omnimodo: cùm alij in inſtitutionibus primum quaſi inſtitutũ admitti, ſecundũ quaſi ſubſtitutum, alij in fideicommiſſis poſteriorem ſolum accepturum fideicommiſſum exiſtimauerint, quaſi recentiore voluntate teſtatoris vtentem. Et ſi quis eorum altercationes ſigillatim exponere maluerit: nihil prohibet non leue libri volumen extendere, vt ſic explicari poſſit tanta auctorũ varietas: cùm non ſolùm iuris auctores, ſed etiã ipſæ principales cõſtitutiones, quas ipſi auctores retulerũt, inter ſe variaſſe videtur. Melius itaq. nobis viſum eſt, omni huiuſmodi verboſitate exploſa, cõiunctionẽ *aut*, pro & accipi: vt videatur copulatiuo modo eſſe prolata, & magis ſit παραδιαζευξις, vt & primam perſonam indicat, & ſecundam nõ repellat. Quemadmodum enim (verbi gratia) in interdicto, *Quod vi aut clam*, *aut* coniunctio pro & aperiſſimè poſita eſt: ita & in omnibus huiuſmodi caſibus ſiue inſtitutionum, ſiue legatorum, ſiue fideicommiſſorũ, vel libertatum, ſeu tutelarum hoc eſt intelligendum, vt ambo veniant æqua lance ad hereditatem, ambo legata ſimiliter accipiant, fideicommiſſum in vtrumque diuidatur: libertas vtrumque capiat: tutoris ambo fungantur officio, vt ſic nemo defraudetur à commodo teſtatoris: & maior prouidentia pupillis inferatur: ne dum dubitatur apud quem debeat eſſe tutela, in medio res pupillorum depereant. Sed hæc quidem ſancimus, cùm in perſonas huiuſmodi proferatur ſcriptura. Sin autem vna quidem eſt perſona: res autem ita derelictæ ſunt, *Illam aut illam rem illi do lego*, vel *per fideicommiſſum relinquo*: tunc ſecundùm veteres regulas & antiquas definitiones: vetuſtatis iura maneant incorrupta, nulla innouatione eis ex hac conſtitutione introducenda. Quod etiam in contractibus locum habere cenſemus. Dat. pridie Kal. Maij, Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis. VV. CC.

5. *Idem* A. Ioanni PP.

SVggeſtioni Illyricianæ aduocationis reſpondentes, decernimus familiæ nomen talem habere vigorem: parentes & liberos, omneſque propinquos, & ſubſtantiam, libertos etiam, & patronos, necnon ſeruos per hanc appellationem ſignificari. Et ſi quis per ſuum elogium fideicommiſſum familiæ ſuæ reliquerit, nulla ſpeciali adiectione ſuper quibuſdam certis perſonis facta: non ſolum propinquos, ſed etiam, his deficientibus, generum & nurum. Eos enim nobis humanum eſſe videtur ad fideicommiſſum vocari: ita videlicet, ſi matrimoniũ morte filij vel filiæ fuerit diſſolutum. nullo etenim modo poſſunt gener vel nurus filiis viuentibus ad tale fideicommiſſum vocari: cùm hi proculdubio eos antecedant. & hoc videlicet gradatim fieri, vt poſt eos liberti veniant. Hoc eodem valente & ſi quis rem immobilem cuidam legauerit vel fideicommiſerit, eámque alienare prohibuerit, adiiciẽs, vt ſi hoc fideicommiſſarius præterierit, familiæ ſuæ res acquiratur. In aliis autem caſibus nomen familiæ pro ſubſtantia oportet intelligi: quia & ſerui & aliæ res in patrimonio vniuſcuiuſque eſſe putantur. Dat. xv. Kal. Nouemb Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

SI OMISSA SIT CAVSA teſtamenti,

TIT. XXXIX.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* Auguſti Ianuariæ.

SI in fraudem legatorum tranſmiſſam hereditatem ad ſubſtitutum probatura es: vtilis actio aduerſus eum cum quo fraudis conſilium participatum eſt, tibi competit. Planè ſi pecunia accepta omiſit aditionem: legata & fideicommiſſa præſtare cogitur. Accep. Kal. Octob. Fuſco & Dextro Conſſ.

2. Impp. *Philippus* A. & *Philippus* C. Victoriæ.

EVm qui cùm teſtamento poſſet obtinere hereditatem, ab inteſtato ius ſucceſſionis voluit amplecti, libertatibus eodem teſtamento datis obeſſe non poſſe, iam pridem placuit. Quòd ſi cùm iam neque adiri ex teſtamento hereditas: neque bonorum poſſeſſio peti poſſit, iudicium defuncti non vſurpabitur, ſed ad irritum iuris ratione reuocatũ eſt: petitio relictorum nullo iure procedit. Si verò iure facto teſtamento: ceſſante herede ſcripto, alter ab inteſtato adiit hereditatem, neque libertates, neque legata ex teſtamento poſſe præſtari, manifeſtum eſt. PP. Kalend. Ian. Philippo A. & Titiano Conſſ.

3. Impp. *Diocletian.* & *Maximian.* AA. & CC. Apro & Piæ.

SI Proculiana patri veſtro, cuius eſtis heredes teſtamento quid reliquit, & ſcripti iure ſecundum eius iudicium, vel omiſſa cauſa teſtamenti ſucceſſerunt ab inteſtato: aditus competens iudex, quatenus legis Falcidiæ modus patitur, vobis relicta reſtitui iubebit. Dat. xv. kal. Ian. Sirmij, AA. Conſſ.

DE INDICTA VIDVITATE, ET lege Iulia Miſcella tollenda.

TIT. XL.

1. Imp. *Gordianus* A. Bono.

LEgatum alij ſub conditione ſic relictum, ſi vxor nuptui ſe poſt mortem mariti non collocauerit, contractis nuptiis condicione deficit, ideòque peti nequaquam poteſt. PP. xiii. Kal. Auguſt. Gord. A. ii. & Pompeiano Conſſ.

2. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni PP.

AMbiguitates legis Iuliæ Miſcellæ generali lege tollentes, nullum concedimus fieri iuramentum ſecundùm prædictam legem, ſed penitus ea vnà cũ Mutiana cautione ſuper hac cauſa quieſcente, licere mulieribus etiam maritorum ſuorum interminatione ſpreta, quæ viduitatem eis indicit, & non dato ſacramento, procreandæ ſobolis gratia tantùm ad ſecundas migrare nuptias, pœna huiuſmodi ceſſante, ſiue habeat liberos ſiue nõ: & ea percipere, quæ maritus dereliquit. Quorum omnium manifeſtiſſimum eſt, dominium minimè eas liberis exiſtentibus habere, vſufructu tantummodò apud eas remanente, & ad liberos prioris tori proprietate eorum deferenda ſecundùm ea quæ de ſecundis nuptiis, & lucris quæ ex his mulieribus obueniunt, ſtatuta ſunt: ne ex neceſſitate legis & ſacramento colorato periurium committatur. Cùm enim mulieres ad hoc natura progenuerit, vt partus ederent, & maxima eis cupiditas in hoc cõſtituta ſit, quare ſcientes prudenteſque periurium committi patimus? Tale igitur iuramentum conquieſcat: & lex Iulia Miſcella cedat cum Mutiana cautione ſuper hoc introducta, à noſtra republica ſeparata. Augeri etenim magis noſtram rempublicã, & multis hominibus legitimè progenitis frequentari, quàm impiis periuriis affici volumus: cùm ſatis eſſe inhumanum videatur, per leges quæ periuria puniunt, viam periuriis aperiri. Dat. x. Kalend. Mart. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

IN AVTHENT. *de nupt. §. quæ verò nunc ſequitur, collat. 4. tit. 1. Nou. 22. c. 43.*

CVi relictum quid fuerit à coniuge, vel à qualibet perſonã ne ſecundas ineat nuptias: intra annum quidem non ſumat, niſi ſpes nuptiarum deficiat: poſt annum verò capiat, præſtita cautione rẽ cum fructibus reſtituenda, ſi contra fecerit. Pro re immobili iuratoria cautio fiat cum hypothecis: pro mobili (ſi perſona ſit idonea) eadem ſit cautio: alioqui & fideiuſſor exigitur, ſi præſtare poteſt. Contractæ nuptiæ res data vindicari poteſt: quod ſic admittitur, ac ſi ei relictum vel ordinatum non eſſet.

3. *Idem* A. Ioanni præf. præt.

LEgem Iuliam Miſcellam quemadmodum in fœminis ſuſtulimus, ita & in maſculis eſſe ſublatam, pertinere quidem ad ſenſum noſtræ legis, quã ſuper hoc promulgauimus, non eſt incertum. ne tamen quædã ambiguitas ſimplices animos moueat, etiam expreſſim ſancimus legem Iuliam Miſcellã, & ſenatuſconſultum quod circa eam factum eſt, nec non Mutianam cautionem, quæ ſuper talibus nuptiis introducta eſt, non ſolùm in fœminis, ſed etiam in maſculis ceſſare. Sed quia apud Vlpianum in libris Sabinianis inuenimus quædam verba, quæ effugiunt legis Miſcellæ obſeruationem: ne quis & ea ſublata eſſe putauerit, ſancimus

titre 38. ~~code~~ liv 6.
de verborum et rerum significatione.

leg. cum quidam 4.

la jurisprudence des arrets est confor-
-me a la disposition de cette loy quand
un testateur institue un tel ou un
tel il s'ensuit de renvoi regulier a. t.
dolive liv. 5. cap. 37. catellan liv.
II. cap 14. et vedel. en semble ceiger
cependant que si deux personnes sont
~~dans~~ soient egalement cheries du
testateur et entre eux non dans l'
ordre successif. comme dans le
cas ou on ~~institueroit~~ donneroit a un pere et son
enfant les enfans seroient regardés
comme donataires en degré subordonné
et disputés par la de l'exception
qui n'est iniquité qu'au deceder
per donataire. et si on instituoit
le pere ou son fils le fils ne seroit
regardé que comme substitué
au pere. et le fils n'auroit aucun
droit a cette institution si le pere
avoit recueilli la succession.

la raison de la difference entre les
donation et les testamens c'est que
les contrats sont de droit etroit,
et qu'au contraire les testamens
peuvent etre interpretés.

cum huiuſmodi verbis mulieribus aliquid relinquatur, *Si vidua erit*, vel *quoties vidua erit*, vel *cùm vidua erit*: vel è contrario maribus: *Si amiſerint vxorem*, vel *quando ad cœlibatum peruenerint*: non vetari ea vindicare, vel legitimo modo ſumere, quæ eis derelicta ſunt. Neque enim vt permaneant vel fœminæ in viduitate, vel maſculi in cœlibatu, videtur eſſe relictum: vt locum ante noſtram legem habeat lex Iulia Miſcella, quæ iam perempta eſt: ſed cùm primum hoc euenerit, ilico competat talibus perſonis eius quod relictum eſt, perſecutio: quia ſub conditione relictum eſſe videtur, ſiue ſemel, ſiue in annos ſingulos hæc liberalitas fuerit conſcripta, quaſi pro ſolatio ſuæ triſtitiæ. Dat. kalend. Nou. Conſtantin. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC.

DE HIS QVAE POENAE NOMINE in teſtamento vel codicillis ſcribuntur vel relinquuntur,

TIT. XLI.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ PP.

SVperuacuam obſeruationem veterum legum per quam teſtatorum voluntates ad effectū duci impediebantur, amputamus, præcipientes nullum valere diſcendo pœnæ nomine quædam eſſe relicta vel adempta in ſupremis teſtantium voluntatibus, eas infirmare: ſed licere teſtanti pro implenda ſua voluntate vel pecunias dari præcipere, vel aliam pecuniariam pœnam inferre quibus voluerit tam in adimendis hereditatibus vel legatis vel fideicōmiſſis vel libertatibus, quàm in præcipiendo ad alias perſonas eas transferri ab eo cui relicta ab initio ſunt, vel aliquid ab eo dari, ſi minùs diſpoſitionibus ſuis heres vel legatarius vel libertate donatus paruerit. Quòd ſi aliquid facere vel legibus interdictum, vel aliàs probroſum, vel etiam impoſſibile iuſſus aliquis eorum fuerit: tunc ſine vllo damno, etiam neglecto teſtatoris præcepto, ſeruabitur. Dat. kal. Ian. Conſtantin. Domino noſtro Iuſtiniano A. PP. II. Conſſ.

DE FIDEICOMMISSIS,

TIT. XLII.

1. Imp. *Antoninus* A.

SI probaueris Demetrium petiiſſe de matre heredéque ſua, vt tibi alimenta menſtrua & veſtiariū annuum præſtaret, eámque ſecutam voluntatem filij ſui per multum temporis, id eſt, non minus in tali cauſa triennio, ea præſtitiſſe: vt in futurū quoque ea præſtentur, & ſi qua in præteritum præſtita non ſunt, vt exoluantur: impetrabis. PP. XVII. kalen. Septemb. Duobus & Aſpris Conſſ.

2. *Idem* A. Eupatrio.

ET ſi inutiliter fideicommiſſum relictum ſit: tamen ſi heredes, comperta volūtate defuncti, prædia ex cauſa fideicommiſſi auo tuo præſtiterunt: fruſtra ab heredibus eius de ea re quæſtio tibi mouetur, cùm non ex ea ſola ſcriptura, ſed ex conſciētia relicti fideicommiſſi defuncti voluntati ſatiſfactum eſſe videatur. P.P. VI. kalen. Aug. Læto II. & Cereale Conſſ.

3. *Idem* A. Ruſino.

CVm ſecundum voluntatem defunctæ Chryſidem puellam ab heredibus manumiſſam, cúmque, priuſquàm ei reſtitueretur hereditas, inteſtatò vita functam proponas: ad manumiſſores eius ſucceſſio pertinet. Qui ſi adierint eius hereditatem confuſis actionibus, fideicommiſſo ſunt liberati. PP. V. Idib. Decemb. Læto II. & Cereale Conſſ.

4. Imp. *Alexander* A. Victorino.

VOluntas patris prohibentis liberos fundos extra familiam vendere, vel pignori dare, fratrē ſorori donare prohibuiſſe non videtur. PP. V. kal. Iul. Maximo II. & AEliano Conſſ.

5. *Idem* A. Reginæ.

SI frater tuus poſtquam patri heres extitit, pubes iam factus, ſine liberis deceſſit: ex pupillari ſubſtitutione tibi hereditas eius delata non eſt. Sed ſi verbis fideicommiſſi aliqua parte teſtamenti confirmata eſt, fideicōmiſſum ab heredibus petere non prohiberis. PP. XV. Kalen. Feb. Iuliano II. & Criſpino Conſſ.

6. *Idem* A. Nilio.

PRædia obligata per legatū vel fideicommiſſum relicta, heres luere debet: maximè cùm teſtator conditionem eorum non ignorauit: aut, ſi ſciſſet, legaturus tibi aliud, quod non minus eſſet, fuiſſet. Si verò à creditore diſtracta ſunt: pretiū heres exſoluere cogitur, niſi contraria defuncti volūtas ab herede oſtendatur. PP. XVI. Kal. Mart. Iuliano II. & Criſpino Conſſ.

7 *Idem* A. Septimo.

VOluntatis defuncti quæſtio in æſtimatione iudicis eſt. PP. XV. Kalend. Mart. Fuſco II. & Dextro Coſſ.

8. *Idem* Maſculo.

QVi fideicommiſſariam libertatem meruit, legata ſeu fideicommiſſa à defuncto ſibi data ſuo iure perſequitur. PP. XV. Calen. Iun. Fuſco II. & Dextro Conſſ.

9. Imp. *Gordianus* A. Paulinæ.

AB eo, qui neque legatum neque fideicommiſſum, neque hereditatem vel mortis cauſa donationem accepit, nihil per fideicommiſſum relinqui poteſt. PP. XVII. Cal. Octob. Pio & Pontiano Conſſ.

10. *Idem* A. Firmo.

VErbum *velo* licet deſit: tamen quia additū perfectum ſenſum facit, pro adiecto habendum eſt. III Idib. Decemb Gordiano A. & Auiola Conſſ.

11 *Idem* A. Papyriano.

QVotiens ab omnibus, qui alienatione facta ad fideicommiſſi petitionem adſpirare poſſunt, venditio celebratur, aut quibuſdam vendentibus alij conſenſerint: contractus auctoritas conuelli nequaquam poteſt PP. II. Cal. Ianuar. Gordiano A. II. & Pompeiano Conſſ.

12. Impp. *Philippus* A. & *Philippus* C. Rufino.

POſt mortem ſuam rogatam reſtituere hereditatē defuncti iudicio, & antequam fati munus impleat, poſſe ſatisfacere, id eſt reſtituere hereditatē quarta parte vel retenta, vel omiſſa, ſi voluerit, explorati iuris eſt. PP. Id. Octobr. Peregrino & AEmiliano Conſſ.

13. *Iidem* A & C. Sempronio.

QVotiens principali loco heres inſtitutus teſtatori ſuccedit: legata ſeu fideicommiſſa à ſubſtituto data poſci iure non poſſunt. PP. VIII. Cal. Mart. Præſente & Albino Conſſ.

Verbis precarijs ſubſtituti ſi intra pubertatem heres inſtitutus deceſſerit, eo intra pubertatem mortuo fideicommiſſum petere poſſunt ab eius heredibus ſi adita hereditate deceſſerit, vel a legitimis teſtatoris heredibus, ſi heres inſtitutus deceſſerit non adita hereditate Cuiac.

14. Impp. *Valerian.* & *Gallien.* AA. Falconi.

EAm, quam frater tuus inſtituerat, ſiue quæſita ſiue non quæſita hereditate deceſſerit: cùm tamē ſimpliciter antequam duodecimum ætatis annum impleuiſſet, verbis precariis teſtamento nonnullos ei voluerit ſubſtitutos: nihil prohibet fideicommiſſum petere vel ab ipſius heredibus, vel ab his qui bona inteſtati tenent. Tunc enim locum habet, quòd regulariter traditur, ea quæ in teſtamento relinquuntur, ſi ex teſtamento non adeatur hereditas, non valere: cùm verbis relicta directis adiri potuit hereditas, nō cùm illa ipſa ſic data eſt, vt eſſet ab inteſtato ſucceſſoribus poſtulanda. Quod reſcripſimus ſequentes adſeuerationem tuam, quaſi ſcripta heres non fuerit iure adoptata. alioquin ſi in familia relicta heres facta deceſſerit: & conſequenter

ſequenter ipſius heredes petitione fideicommiſſi reſpondere coguntur. PP. XIIII. Kal. Septemb. Valeriano III. & Gallieno II. AA. Conſſ.

15. *Iidem* AA. Philocrati.

QVamuis ſimpliciter te ac fratrem tuum aliquis inſtituerit heredes: eiuſque hereditatis commodum pater ex tua fratriſque perſona pro portionibus veſtris poteſtatis ratione quæſierit: tamen quia inferioribus verbis teſtamenti vos ſui iuris facere teſtator curauit, intelligi poteſt reſtituendæ hereditatis commodo fideicommiſſo patrem obſtrictū eſſe. PP. VI. Id. Octob. Romæ, Maximo II. & Glabrione Conſſ.

16. Imppp. *Carus, Carinus & Numerian.* AAA. Iſidoræ.

CVm virum prudentiſſimum Papinianum reſpondiſſe non ignoremus: etiam legata huiuſmodi fideicommiſſo contineri, id eſt, vbi heres rogatus fuerit quidquid ex hereditate ad eum peruenerit, poſt mortem reſtituere: animaduertimus etiā præceptionis compendium teſtatoris verbis comprehenſum eſſe. Sanè quoniam in fideicommiſſis voluntas magis quàm verba plerunque intuenda eſt: ſi quas pro rei veritate præterea probationes habes ad commendandam hanc patris voluntatem, quam fuiſſe adſeueras, apud præſidem prouinciæ experiri non vetaris. PP. prid. Id. Nouemb. Caro & Carino AA. Coſſ.

17. Impp. *Diocletianus & Maximianus* AA Fortunato.

SI creditoris voluntas iure ſubnixa liberari te debito volentis doceri poteſt: etiam antequam ſolenniter tibi liberatio à ſucceſſore præſtetur, exceptionem tibi ex voluntate defuncti deſcendentem competere, manifeſtum eſt. PP XII. Cal. Maij, Maximo II. & Aquilino Conſſ.

18. *Iidem* AA. Apolauſto.

CVm neceſſitatem reddendæ rationis defunctus remittendam tibi eſſe petierit: manifeſti iuris eſt, voluntatem defuncti immutatam eſſe debere. PP. Idib. Mart. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

19. *Iidem* AA. Ampliato.

CLari & aperti iuris eſt, in fideicommiſſis poſteriores voluntates eſſe firmiores. PP. VIII. Id. Sept. Ipſis AA. IIII. & III. Conſſ.

20. *Iidem* AA. Iuliano.

ETiam à pupillorum tutoribus, velut ab ipſis relicta fideicommiſſa debentur. PP. III. Non. Decemb. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

21. *Iidem* AA. & CC. Tiberio.

SI in perſonam patris tui, cui te ſucceſſiſſe proponis, fideicommiſſi dies vtiliter ceſſit: licèt tempore, quo fuerat datum, necdum te natum fuiſſe probetur: vxorem patrui tui, quem contendis rogatum fuiſſe patri tuo ſi ſine liberis deceſſerit, ab auo tuo relicta reſtituere: ſi ei ſucceſſerit, de fideicommiſſo conuenire debes. Nam ſi patrui etiam hereditas tibi quæſita eſt: non de fideicommiſſo quærendum, ſed hereditas ab ea vindicanda eſt. Dat. VI. Idib. Febr. AA. Conſſ.

22. *Iidem* AA. & CC. Plautiano.

ET in epiſtola, vel libello vel ſine ſcriptura, immo etiam nutu fideicommiſſum relinqui poſſe adhibitis teſtibus, nulla dubitatio eſt. Dat. Id. Apr. Byzantij, AA. Conſſ.

23. *Iidem* AA. & CC. Stratonico.

SI veritas vel ſolennitas iuris deeſt, nec amplexus parentis voluntatem relicta dediti, vel tranſactionis cauſa ſtipulātibus promiſiſti, negotiūmque integrū eſt: ad ſolutionem vrgere non potes. Dat. V. Kal. Febr. AA. Conſſ.

24. *Iidem* AA. & CC. Menoſtrato.

INſtrumenta prædiorum per fideicommiſſum relictorum, quæ ad probationem originis eorū pertinent heredes præſtare neceſſe non habent: cautionem tamen præſtare debent, quod ſi opus fuerit, legatario ſeu fideicommiſſario, ipſa, ſi habeant, proferant. Dat. kal. Decem. Sirmij, AA. Conſſ.

25 *Iidem* AA. & CC. Iulianæ.

HEredum etiam res proprias per fideicommiſſum relinqui poſſe, non ambigitur. Dat. II. kal. Mart. CC. Conſſ.

26 *Iidem* AA. & CC. Fortunato.

EX repudiatione fideicommiſſi, doli mali exceptio iuſta cauſa intercedente, tunc opponitur, quando ipſe, cui fideicommiſſum relictum eſt, repudiatione vſus fuerit. Vnde cùm hoc non te, ſed patrem feciſſe adſeueres, qui tibi non potuit: nihil tibi obeſſe poteſt. Dat. II. Id. April. Sirmij, CC. Conſſ.

27. *Iidem* AA. & CC. Olympiadi.

FIdeicommiſſum eius, qui reliquerat, pœnitentia probata ſucceſſores nunquam præſtare compelluntur. Dat. V. kal. Octob. Viminacij, CC. Conſſ.

28. *Iidem* AA. & CC. Tiberio.

EX fideicommiſſo ſub conditione ſine libertate, ſeruis propriis inutiliter dato libertas peti nō poteſt. Dat. XV. kal. Nou. Trans mare, CC. Conſſ.

29. *Iidem* AA. & CC. Achilleo.

EX teſtamento, quod iure non valet, nec fideicommiſſum quidem, ſi non ab inteſtato quoque ſuccedentes rogati probentur, peti poteſt. Dat. VIII. kal. Decem. CC. Conſſ.

30. Imp. *Iuſtinian.* A. Demoſtheni præf. præt.

CVm acutiſſimi ingenij vir, & meritò ante alios excellens Papinianus in ſuis ſtatuerit reſponſis, ſi quis filium ſuum heredem inſtituit, & reſtitutionis poſt mortem oneri ſubegit, non aliter hoc videri diſpoſuiſſe, niſi cùm filius eius ſine ſobole vitam ſuam reliquerit: nos huius ſenſum meritò mirati, pleniſſimum ei donamus euentū: vt ſi quis hoc diſpoſuerit, non tantùm filium heredem inſtituens, ſed etiam filiam, vel ab initio nepotem vel neptem, pronepotem vel proneptem, vel aliam deinceps poſteritatem, & eam reſtitutionis poſt obitum grauamini ſubiugauerit: non aliter hoc ſenſiſſe videatur, niſi ei qui reſtitutione onerati ſunt, ſine filiis vel filiabus, nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus fuerint defuncti: ne videatur teſtator alienas ſucceſſiones propriis anteponere. Recitata ſeptimo in nouo conſiſtorio palatij Iuſtiniani. Dat. III. kal. Nouem Decio V.C. Conſſ.

31. *Idem* A. Ioanni præf. præt.

QVidam filium ſuum à ſacris paternis remiſit, & poſtea teſtamento condito eum præteriit nullo ei penitus relicto, aliis heredibus derelictis. ipſum autem, quem neque heredem, neque exheredatum fecit, fideicommiſſo prægrauauit. quærebatur ſi vtile eſſet huiuſmodi fideicommiſſum. Tota igitur antiqua dubietate ſuper hoc exploſa, nobis in hoc caſu placuit, vt emancipatus (vtpote iniuria à patre adfectus) non compellatur fideicōmiſſum à ſua perſona relictum præſtare. Quod etiam in aliis perſonis quas exheredari neceſſe eſt, locum habere cenſemus. Dat. prid. Cal. Mart. Conſtantino poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis, VV. CC.

32. *Idem* A. Ioanni præf. præt.

QVæſtionem ex facto emergentem reſecantes, & voluntati mortuorum proſpicientes, ſancimus, ſi ſine ſcriptura & præſentia teſtium fideicōmiſſo derelicto fideicommiſſarius elegerit heredis iuramentum, vel forſitan legatarij, vel fideicommiſſarij, quotiens ab eo relictum eſt fideicommiſſum, ſiue vniuerſitatis ſiue ſpeciale: neceſſe habere heredem vel legatarium ſeu fideicommiſſarium, priùs iureiurando de calumnia præſtito, vel ſacramentū ſubire, & omni inquietudine ſeſe relaxare: vel ſi recuſandum exiſtimauerit ſacramentum, aut

certam partem vel quantitatem manifeſtare fideicommiſſario derelictam noluerit, ſi forſitan maiorem fideicommiſſarius expetat: omnimodo exactioni fideicommiſſi ſubiacere, & eum ad ſatisfactionẽ compelli: cùm ipſe ſibi iudex & teſtis inueniatur, cuius religio & fides à fideicommiſſario electa eſt, nullis teſtibus, nulliſque aliis aduentitiis probationibus requiſitis. Sed ſiue quinque ſint teſtes, ſiue minores, vel nemo: cauſam per illius ſacramentum vel dandum vel recuſandum ſuam habere tã firmitatem, quàm exactionem: ſiue pater ſit qui fideicommiſſum dederit, ſiue extraneus: vt æquitatis ratio communiter in omnes procedat. Cùm enim res per teſtium ſolemnitatem oſtenditur, tunc & numerus teſtium, & nimia ſubtilitas requirenda eſt. Lex etenim, ne quid falſitatis incurrat per duos fortè teſtes compoſitum teſtamentum, maiorem numerum teſtium expoſtulat: vt per ampliores homines perfectiſsima veritas releuetur. Cùm autem is, qui aliquid ex voluntate defuncti lucratur (& maximè ipſe heres, cui ſumma auctoritas totius cauſæ commiſſa eſt) dicere compellitur veritatem per ſacramenti religionem: qualis locus teſtibus relinquatur, vel quemadmodum ad extraneã fidem decurratur, propria & indubitata fide relicta? cùm & in leges reſpeximus quæ iuſtis diſpoſitionibus teſtatorum omnimodo heredes obedire compellunt: & ſic ſtrictius cauſam exigunt, vt etiam amittere lucrum hereditatis ſanciant eos, qui teſtatoribus ſuis minimè paruerint.

IN AVTHENT. *de heredib. & Falcid. §. ſi quis autem non implens. collat. 1. tit. 1. Nou. ll. 1.*

HOc amplius qui defuncti iudicium lege non repræſentatum menſibus à iudice intra annum non impleit, excluditur eo, quod præter debitum naturale perceperit ex eodem iudicio: hoc autem cum omni ſuo danda ſunt hoc cautione, deſertum primo ſubſtitutis, mox ordine ſeruato coheredibus adeuntibus, vel generali fideicommiſſario, vel legatario ſoli, vel ex pluribus ex parte petiuri, vel ſpeciali fideicommiſſario, vel legatario maioris emolumenti, vel omnibus, vel volentibus, vel libertate in teſtamento donatis: prout quiſque eorum prior nominatus eſt: exheredatione hic quidem reſpectis poſtremo deſertur extraneo vel fiſco.

COMMVNIA DE LEGATIS, ET fideicommiſſis, & de in rem miſſione tollenda.

TIT. XLIII.

1. Imp. *Iuſtinian.* A. Demoſtheni præf. prætorio.

CVm hi qui legatis vel fideicommiſſis honorati ſunt: perſonalem actionem plerumque habere noſcantur: quis vel vindicationis, vel ſinendi modo, aliorúmque generum legatorum ſubtilitatẽ prono animo admittat, quam poſteritas optimis rationibus vſa nec facilè ſuſcepit, nec inextricabiles circuitus laudauit? quis in rem miſſionis ſcrupuloſis vtatur ambagibus? Rectius igitur eſſe cenſemus, in rem quidem miſſionem penitus aboleri: omnibus verò tam legatariis quàm fideicommiſſariis vnam naturam imponere: & non ſolum perſonalem actionem præſtare, ſed & in rem: quatenus eis liceat, eaſdem res ſiue per quodcunque genus legati, ſiue per fideicommiſſum fuerint derelictæ, vindicare in rem actione inſtituenda: & inſuper vtilem Seruianam, id eſt, hypothecariam ſuper his quæ fuerint derelicta, in res mortui præſtare. Cùm enim iam hoc iure noſtro increbuit, licere teſtatori hypothecam rerum ſuarum in teſtamento quibus voluerit dare, & iterum nouellæ conſtitutiones in multis caſibus & tacitas hypothecas introduxerũt: non ab re eſt etiam nos in præſenti caſu hypothecariam donare actionem, quæ etiam nullo verbo præcedente poſſit ab ipſa lege induci. Si enim teſtator ideo legata vel fideicommiſſa dereliquit, vt omnimodo perſonæ ab eo honoratæ ea percipiãt: apparet ex eius voluntate etiam præfatas actiones contra res teſtatoris eſſe inſtituendas, vt omnibus modis voluntati eius ſatisfiat: & præcipuè cùm talia ſint legata vel fideicommiſſa, quæ pijs actibus ſunt deputata. Et hæc diſpoſuimus non tantum ſi ab herede fuerit legatum derelictum, vel fideicommiſſum: ſed & ſi à legatario vel fideicommiſſario, vel alia perſona quam grauare fideicommiſſo poſſumus, fideicommiſſum cuidam relinquatur. Cùm enim non aliter valeat, niſi aliquid lucri adferat ei à quo derelictum eſt: nihil eſt graue, etiam aduerſus eum, non tantum perſonalem, ſed etiam in rem & hypothecariam extendere actionem in rebus quas à teſtatore conſecutus eſt. In omnibus autem huiuſmodi caſibus in tantum & hypothecaria vnumquemque conueniri volumus: in quantum perſonalis actio aduerſus eũ competit: & hypothecam eſſe non ipſius heredis, vel alterius perſonæ quæ grauata eſt fideicommiſſo, rerum, ſed tantummodo earum quæ à teſtatore ad eum peruenerint. Dat. XIIII. Kalend. Octobr. Chalcedone, Decio viro clariſſimo Conſule.

2. Idem A. Iuliano P.P.

OMne verbum ſignificans teſtatoris legitimum ſenſum legare vel fideicommittere volentis, vtile æque validum eſt: ſiue directis verbis, quale eſt *iubeo*, fortè: ſiue precariis vtatur teſtator, quale eſt *rogo, volo, mando, fideicommitto*, ſiue iuramentum interpoſuerit: cùm & hoc nobis audientibus ventilatum eſt teſtatore quidem dicente ἐν ὅρκῳ, partibus autem huiuſmodi verbum huc atque illuc lacerantibus. Sit igitur (ſecundum quod diximus) ex omni parte verborum non inefficax voluntas, ſecundum verba legantis, vel fideicommittentis: & omnia quæ naturaliter inſunt legatis, & fideicommiſſis inhærere intelligantur: & contra quidquid fideicommittitur, hoc intelligatur eſſe legatum: & ſi quid tale eſt quod non habet naturam legatorum, hoc ei ex fideicommiſſis accommodetur: & ſit omnibus perfectus euentus, & ex omnibus naſcantur in rem actiones, & ex omnibus hypothecariæ, ex omnibus perſonales, vbi autem aliquid contrarium in legatis & fideicommiſſis eueniet, hoc fideicommiſſo quaſi humaniori aggregetur, & ſecundum eius dirimatur naturam. Et nemo moriens putet legitimam voluntatem reprobari, ſed noſtro ſemper vtetur adiutorio. & quemadmodum viuentibus prouidimus, ita & morientibus proſpiciatur. & ſi ſpecialiter legati tantùm faciat teſtator mentionem, hoc & legatum & fideicommiſſum intelligatur: & ſi fidei heredis vel legatarij aliquid committatur, hoc & legatum eſſe videatur. Nos enim non verbis, ſed ipſis rebus leges imponimus. Dat. X. kal. Mart. Conſtantin. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC.

3. Idem A. Ioanni præfecto prætorio.

SI duobus vel tribus hominibus, vel pluribus fortè optio ſerui vel alterius rei fuerit relicta, vel ſi vni quidem legatario optio ſerui vel alterius rei relicta eſt. ipſe autem moriens plures ſibi reliquerit heredes: dubitabatur inter veteres ſi inter legatarios, vel heredes legatarij fuerit certatum, & alter alterum ſeruum, vel alteram rem eligere velit, quid ſit ſtatuendum. Sancimus itaque in omnibus huiuſmodi caſibus rei iudicem fortunam eſſe, & ſortem inter altercantes adhibẽdam: vt quem ſors prætulerit, is quidem habeat poteſtatem eligendi, cæteris autẽ æſtimationem præſtet contingentium eis partium: id eſt, ſeruis

quidẽ & ancillis maioribus decem annis, ſi ſine arte ſint, viginti ſolidis æſtimandis: minoribus verò decẽ annis, non amplius quàm in decem ſolidos computandis, ſin autem artifices ſint: vſque ad triginta ſolidos æſtimatione eorum procedente, ſiue maſculi, ſiue fœminæ ſint: exceptis notariis, & medicis vtriuſque ſexus: cùm notarios quinquaginta ſolidis æſtimari velimus, medicos autẽ & obſtetrices ſexaginta. Eunuchis minoribus quidem decem annis, vſque ad triginta ſolidos valentibus: maioribus verò vſq. ad quinquaginta: ſin autẽ artifices ſint, vſque ad ſeptuaginta. 1 ¶ Sed & ſi quis optionem ſerui vel alterius rei reliquerit non ipſi legatario, ſed quẽ Titius forte elegerit, Titius autẽ vel noluerit eligere vel non potuerit, vel morte fuerit præuentus: & in hac ſpecie dubitabatur apud veteres quid ſtatuendũ ſit: vtrúmne legatũ exſpiret, an aliquod ei inducatur adiutorium, vt viri boni arbitratu procedat electio. Cenſemus itaque ſi intra annale tẽpus ille qui eligere iuſſus eſt, hoc facere ſuperſederit, vel minimè potuerit, vel quandocunque deceſſerit: ipſi legatario videri eſſe delatã electionẽ: ita tamen, vt non optimũ ex ſeruis, vel aliis rebus quidquam eligat, ſed mediæ æſtimationis: ne dum legatariũ ſatis eſſe fouendum exiſtimamus, heredis cõmoda defraudentur. 2 ¶ Sed quia noſtra maieſtas per multos caſus legatariis & fideicommiſſariis proſpexit, actioneſque tam perſonales, quàm in rem & hypothecarias dedimus, & in rẽ miſsionis tenebroſiſsimus error abolitus eſt: & ad hanc legẽ peruenimus. Nemo itaque heres ea quæ per legatũ vel purè vel ſub certo die relicta ſunt, vel quæ reſtitutioni ſuppoſita, ſecundũ veterẽ diſpoſitionẽ pete: in poſterũ alienãda, vel pignoris vel hypothecæ titulo adſignanda, vel mancipia manumittenda: ſed ſciat hoc quod alienũ eſt, non ei licere, vt pote ſui patrimonij exiſtens, alieno iuri applicare: quia ſatis abſurdum eſt, & irrationabile, rem quã in ſuis bonis purè nõ poſſidet, eã ad alios poſſe trãsferre, vel hypothecæ pignoriſve nomine obligare, vel manumittere, & aliebã ſpẽ accipere. 3 ¶ Sin autẽ ſub cõditione vel ſub incerta die fuerit relictũ legatũ vel fideicõmiſſum vniuerſitatis, vel ſpeciale, vel ſubſtitutione: vel reſtitutione melius quidem faciet, ſi & in his caſibus caueat ab omni venditione, vel hypotheca, ne ſe grauioribus oneribus euictionis nomine ſupponat. Sin autem auaritiæ cupidine propter ſpem conditionis minimè implendæ. ſ ad quod conditione impleta ab initio cauſa in irritum reuocetur: & ſic intelligenda eſt, quaſi nec ſcripta, nec penitus fuerit celebrata: vt nec vſucapio venditionem vel hypothecam proſiluerit: ſciat nec longi temporis præſcripto contra legatariũ vel fideicommiſſariũ procedat. Quod ſimiliter obtinere cenſemus huiuſmodi legatis, ſiue purè, ſiue ſub die certo, ſiue ſub conditione, ſiue ſub incerta die relicta ſint. Sed in his omnibus caſibus legatario quidẽ vel fideicommiſſario omnis licentia pateat rem vindicare, & ſibi adſignare nullo obſtaculo ei à detentatoribus opponendo.

IN AVTHENT. *de reſtitut. & ea quæ pa. §. quam ob rem præſentem collat. 4. tit. 18. al. 6. Nou 39. ca. 1.*

REs quæ ſubiacent reſtitutioni, prohibentur alienari quidẽ, vel obligari. Sed ſi liberis portio legitima nõ ſufficit ad dotis ſiue donationis propter nuptias obligationem: permittitur res prædictas in eam cauſam alienare vel obligare pro modo honeſtati perſonarum cõgruo. Ea enim quæ cõmuniter omnibus proſunt, his quæ ſpecialiter quibuſdam vtilia ſunt, præponimus.

Finis authent. Sequitur textus legis Codicis.

1 ¶ Emptor autẽ ſciens rei grauamen, aduerſus ſuum venditorem actionem habeat tantùm ad reſtitutionem pretij, neque duplæ ſtipulatione, neque meliorationẽ locum habeatẽ: cùm ſufficiat ei ſaltem pro pretio, quod ſciens dedit pro aliena re, ſibi ſatis fieri. Creditori nihilominus pignoratitia contraria actione aduerſus debitorem competente: vt ex omni parte omnique ſtudio id quod ſemper proſtatimus, ad effectum perducatur, & vltima elogia defunctorum legitimũ finẽ ſortiantur, bonæ fidei proculdubio emptoribus integra iura, & nullo modo ex hac cõſtitutione deminuta, cõtra vẽditores habentibus. Dat. Calen. Sept. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. cc.

DE FALSA CAVSA ADIECTA legato vel fideicommiſſo.

TIT. XLIIII.

1. Imp. *Antoninus* A. Septimo.

VErba teſtamenti quæ inſeruiſti, aut ſolutam pecuniã debitã teſtatori declarant, aut voluntatem eius liberare volentis debitorẽ manifeſtè oſtendunt. Et ideo aut peti quod ſolutum eſt: non poteſt: aut ex cauſa ſi fideicõmiſſi, vt debitor liberetur, agendũ eſt, niſi liquidò poſtulari poſsit eum non liberari debitorẽ voluiſſe, ſed errore lapſum ſolutam ſibi pecuniam exiſtimaſſe. PP. VII. Calend. Martij, Antonino A. IIII. & Balbino Conſſ.

2. Imp. *Alexander* A. Fauſtinæ.

ETiam ſi veritas debiti non ſubeſt, falſa tamen demonſtratio non perimit legatum: & ex teſtamento eius quoque nomine competit actio. PP. VII. Id. Nouem. Alexandro A. Conſſ.

3. *Idem* A. Verinæ.

SI non deſignata certa quantitate dotem tibi legauit maritus, ſed quodcunque ad eum dotis nomine perueniſſet, peruentúrúmve eſſet, & id ex teſtamento petis: neceſſaria probatio eſt numeratæ pecuniæ. Quòd ſi quantitatem expreſſerit, debetur. & ſi in dotem datum non eſt: quaſi aliud legatum, non eo iure quo dos, fungitur. PP. Non. Maij, Maximo II. & Æliano cc. Conſſ.

4. Imp. *Gord.* A. Alexandro.

SI dotem (vt proponis) defuncta in matrimonio vxore tua patri eius reddidiſti, vel etiam ea nõ reddita, teſtamenti verbis (vt adſeueras) munitus es, quibus ſe recepiſſe dotem vniuerſam quondam ſocer tuus ſignificauit: ne hoc nomine conueniaris, ſollicitè agere non debes: cùm aut ſoluta dote, nulla ſuperſit actio: aut non reddita, aduerſus petentem iuxta defuncti voluntatem parata ſit exceptio. PP. XV. Cal. Iun. Sabino II. & Venuſto cc. Conſſ.

5. Impp. *Diocleт. & Maxim.* AA. & cc. Seueræ.

REfert largiter an dotem tibi reddi maritus an quæ inſtrumento dotali conſcripta ſunt, legatis ſeu precariis verbis ſtatuit: quippe cùm ſuperiore quidem caſu datum probari repeti tantum, poſteriore verò nihil nocente falſa demonſtratione quod ſignificatum eſt inſtrumento poſtulari poſsit. Script. XIIII. Cal. Decemb. cc. Conſſ.

DE HIS QVÆ SVB MODO LEgata vel fideicommiſſa relinquuntur.

TIT. XLV.

1. Imp. *Antoninus* A. Saturninæ.

IN legatis quidem & fideicommiſſis etiam modus adſcriptus pro conditione obſeruatur. Sed ſi per te non ſtat quo minus voluntati teſtatoris pareas, ſed per eum cui nubere iuſſa es, quo minus id quod tibi relictum eſt, obtineas, non oberit. PP. V. Cal. Ian. Gentiano & Baſſo Conſſ.

2. Imp. *Gordianus* Augustus Ammonio præfecto præt.

Lex 1.a cod. communia de legatis.
contre la disposition de cette loi on juge
que tous les coheritiers sont tenus solid-
-airement du payement du legs. et qu'un
d'eux peut etre attaqué sauf son recours
contre les autres. bardaic. instit. 321. lexe
institute. 321.

Ex his verbis, *Titio decem millia, vel inſulam relinquo, ita vt quinque millia ex his, vel eandem inſulam Manio reſtituat*: licèt antea neque legati neque fideicommiſſi petitio naſcebatur, tamē in libertate à diuo Seuero hoc admiſſum eſt. Sed & in pecuniariis cauſis voluntatis eiuſdē gratia non immeritò recipiendum eſt, vt etiam ex huiuſmodi verbis ſiue ad conditionem, ſiue ad modum reſpiciant, ſiue ad dandum vel faciendum aliquid: fideicommiſſi actio omnifariam naſcatur, videlicet in conditionibus poſt exitū earum. Sin verò legato aut fideicōmiſſo relicto, teſtator legatarium ſeu fideicommiſſarium prohibuerit, vel heredem ſuum, vel alium quendam debitum exigere: habet debitor aduerſus legatarium ſeu fideicommiſſarium agentem, vſque ad quantitatem relicti, ſiue fideicommiſſi, ſiue legati exceptionem. PP. VI. Idus Auguſti, Sabino I. & Venuſto Conſſ.

DE CONDITIONIBVS INSERTIS tam legatis quam fideicommiſſis libertatibus,

TIT. XLVI.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Claudiæ.

CVm teſtatorem fideicommiſſum Tralliano ab eo, quem pro parte heredem inſtituerat, ita reliquiſſe proponas, ſi ſine liberis inſtitutus diē obiiſſet: iſque nepotem, quem ex filia ſuſceperat, heredē inſtituerit: conditionem adſcriptam fideicommiſſo defeciſſe, manifeſtum eſt: niſi alia defuncti voluntas euidenter probetur. PP. Non. Dec. Laterano & Rufino Conſſ.

2. *Iidem* AA. Galliano.

CVm patremfamilias fideicōmiſſi nomine, quod in diem certam reliquit, ita cauere præcepiſſe proponas, ſi à marito non diuertiſſet: iuriſdictionis originem perinde ſeruari æquum eſt, ac ſi nihil ſuper ea re ſcriptum fuiſſet. Nec exemplum legati, vel hereditatis, in quibus conditio diuortij nonnunquā remitti ſolet, huic rei comparandum eſt: cùm abſurdum ſit ideo perpetui edicti negligi formam, quia patris ſui voluntati non obtemperatur. PP. Antiochiæ, XI. Kalend. Auguſti, Antonino A. II. & Geta II. Conſſ.

3. Imp. *Antoninus* A. Aurelio militi.

SI ea conditione Aulazanus legata teſtamēto præſtari voluit, ſi cum focaria ſua matréque eius moraretur, & per eum ſtetit, quominus voluntati teſtatoris pareret: cum ſua ſponte ſcripturæ teſtamenti non obtemperauerit, ad petitionem non admittitur. PP. VI. Idus Iul. Læto II. & Cereale Conſſ.

4. Impp. *Alexander* A. Liciniæ.

LEgatum ſiue fideicommiſſum à patruo ſuo relictum tibi ſub conditione, ſi filio eius nupſiſſes: eum mortuo priuſquam matrimonium cum eo cōtraheres, conditio defecerit: nulla ratione deberi tibi exiſtimas. PP. Kal. Dec. Alexand. A. II. & Marcello Conſſ.

5. Impp. *Diocletianus & Maximianus* AA. & CC. Fauſtino.

SI vxorem tuam tempore nuptiarum in patria poteſtate fuiſſe monſtretur: fideicommiſſi commodum ei relictum, cùm nupſerit: nullo alio diem eius cedere prohibente, patri quæſitum non ambigitur. Quòd ſi à patre ante nuptias emancipata fuerit, ac poſteà deceſſerit, ſuperſtite patre & marito ac liberis: actionem fideicommiſſi ſibi cōpetentem ad heredes ſuos tranſmiſit. S. VI. Kalend. Febru. Sirmij, Cæſaribus Conſſ.

6. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni præfecto prætorio.

SI plures perſonæ vnam conditionem implere fuerint iuſſæ: apud Vlpianum dubitabatur, vtrúmne omnes ſimul eandem facere debeant, an ſinguli quaſi ſolj implere eam compellantur. Videtur autem nobis vnumquemque neceſſitatem habere conditionem implere, & pro portione ſibi cōtingente accipere quicquid ex hoc commodi eſt: vt hi quidem, qui compleuerint iuſſa, ad lucrum vocentur: qui autem neglexerint, ſibi imputent ſi ab huiuſmodi commodo repellantur. Dat. III. Kal. Aug. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis VV. CC.

7. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm quidam teſtamento cond.to libertatē ſeruo ſuo dereliquit ſub conditione, ſi ſuo heredi certum numerum ſolidorum præſtaret, vel aliam quādam ſpeciem, vel vicarium ſeruum, ille autem ſeruus non in eodem loco conſtitutus vbi etiam heres fuerat, herili teſtamento cognito properabat ad heredem cum ipſo, quod iuſſus erat dare heredi, ſed in medio latronum vel hoſtium incurſione, vel alio fortuito caſu peremptū eſt, quod portabat, quærebatur inter antiquos: ſi præpediretur libertas, quia hoc dare ſeruus non poteſt propter memoratū fortuitū caſum. Itaq. veterum dubietate quieſcente, nobis placuit, vt & libertas omnimodo competat, & commodum quod heredi vel extraneo relinquitur non abſtrahatur. Ex quacunque igitur cauſa impediatur, ſiue per heredem, ſiue per eum, cui dare aliquid iuſſus eſt, ſiue per fortuitos caſus: in libertatem quidē ipſe omnimodo perueniat, niſi ipſe ſeruus noluerit adimplere conditionē: obnoxius tamen conſtituatur poſt libertatē heredi, vel ei cui dare aliquid iuſſus eſt, (niſi & ipſe oblatas pecunias non ſuſceperit. quod enim ſemel repudiatū ab eo eſt, redintegrari minimè concedimus) quatenus hoc quod dare iuſſus eſt, omnimodo implere compellatur: vel ipſo mancipio præſtando ſi exſtat: vel in æſtimatione eius non amplius quàm in quindecim ſolidos computanda: vel in alia re, ſi & ipſa appareat: vel ſi nō exiſtat, vera eius æſtimatione præſtanda. Dat. prid. Kal. Maij, Cōſtantinop. poſt conſula. Lāpadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

DE VSVRIS ET FRVCTICVS LEgatorum, ſeu fideicommiſſorum,

TIT. XLXVII.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Maximo.

LEgatorū ſeu fideicōmiſſorum vſuras ex eo tempore quo lis conteſtata eſt, exigi poſſe manifeſtū eſt: ſed & fructus rerum, & mercedes ſeruorum, qui ex teſtamēto debentur, ſimiliter præſtari ſolent. Propoſita prid. Cal. Aug. Æmiliano & Frotono Coſſ.

2. Imp. *Antoninus* A. libertis Caſsiani.

ADuerſus eos qui ſub obtentu legis Falcidiæ legata morantur, notiſsimum eſt iuris auxilium. Si igitur propoſita ſtipulatione cauere cum ſatiſdatione poteſtis vos reſtituturos quāto amplius quàm per eam legem licet, acceperitis: iudex qui de fideicommiſsis ius dicit, ſolida vobis legata præſtari iubebit. Quòd ſi ſatiſdationem implere non potueritis: arbitro dato certum diem vobis præfiniet, intra quē altera parte ceſſante partibus ſuis fungetur. Et ſi cōſtiterit legi Falcidiæ locum non eſſe: & vſuras & fructus poſt litem conteſtatam percipietis. PP. XVI. Cal. Iun. Duobus & Aſpris Coſſ.

3. Imp. *Alexander* A. Paterno.

SI homines certi per fideicommiſſum tibi relicti fuerint poſt moram periculo debitoris fideicommiſſi ſunt. Propoſita XII. Kalend. Apr. Iuliano II. & Criſpino Coſſ.

4. Imp. *Gord.* Dionyſio.

IN legatis & fideicommiſsis fructus poſt litis conteſtationem, non ex die mortis conſequuntur: ſiue in rem, ſiue in perſonam agatur. PP. Non. Sept. Gordiano A. & Auiola Coſſ.

DE IN

DE INCERTIS PERSONIS,

TIT. XLVIII.

1. Αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός.

Huius conſtitutionis meminit Iuſtinianus Inſtit. de legatis. §. poſtumo. & Inſtit. De bon. poſſ. in princ. ex quibus locis hoc argumentum confeci.

CVm olim incertis perſonis nec legata, nec fideicommiſſa relinqui poſſent, nec libertas, nec poſtumo alieno, qui nec inſtitui poterat, hæc omnia correxit Iuſtinianus, ita tamen vt incertus tutor nec hodie dari poſsit.

Photius quoque & Balſamon in Nomocanon non vno in loco eius meminerunt, aiúntque eſſe tit. 48. lib. 6. conſtitutionem vnam. Ex his igitur & ſequentes quoque epitomas confeci.

NVmerat hæc conſtitutio varia themata, variáſque ſpecies, quibus docet id quod illicito collegio relictum eſt, non valere, niſi ſingulis è collegio legatum ſit: contrà autem quicquid licito collegio legatur, valere. *Nomocanonis tit. 12. c. 9.*

Item aliud argumentum.

DIcit cōſtitutio valere quod relinquitur licito collegio aut corpori, vel clericis, vel collegis, vel curiæ, vel cohorti præſidis, vel medicis, vel doctoribus, vel aduocatis, vel militibus, vel eiuſdem artificij opificibus ſeu artificibus, vel ſacerdotibus, vel cuipiam alij corpori: & ait relictum diuidi viritim: & ex æquis partibus inter eos qui tempore mortis teſtatoris fuerint deſcripti in albo, præterquàm ſi certam quantitatem teſtator vnicuique attribuerit. Dicit quoque ad extremum ea conſtitutio, quòd ſi ſemel, aut annuum quid in pios vſus relictum ſit, aut eccleſiis aut xenonibus aut ptochiis, aut venerabilibus domibus aut communi clericorum, aut ad captiuorum redemptionem, aut ipſis pauperibus, vel captiuis, valeat defuncti voluntas. *Nomoca. Tit. 2. c. 1.*

AD SENATVSCONSVLTVM Trebellianum,

TIT. XLVIV.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Probo.

SI ex ſenatuſconſulto quartam partem hæreditatis retinuiſti, & dodrantem fideicommiſſario reſtituiſti: quod creditoribus hereditariis pro nouem vnciis præſtiteris, à fideicommiſſario petere potes. PP. XV. Kal. Apr. Laterano & Rufino Coſſ.

2. Impp. *Philippus A. & Philippus* C. Iuliano.

AD eum, cui ex Trebelliano ſenatuſconſulto pars hereditatis reſtituitur, ſucceſsionis onera ſeu legatorum præſtationem pro competenti portione ſpectare, indubitati iuris eſt. PP. XVIII. Kal. Non. Peregrino & Æmiliano Coſſ.

3. Imppp. *Carus, Carin. & Numerian.* AAA. Zotico & aliis.

SI per fideicommiſſum hæreditas reipublicæ relicta eſt: ex Trebelliano ſenatuſconſulto (quod ab inteſtato quoq; locum habet) quartæ partis & fructus eius vobis reſtitutio competit. Sine die & conſule.

4. Imppp. *Diocl. & Maxim.* AA. & CC. Quintianæ.

NOn iuſtam te gerere ſolicitudinem per fideicōmiſſum relictæ portionis hæreditatis perſpicimus, verentem ne fructum amittas relicti fideicommiſsi, quoniam auia teſtatoris ex parte hæres ſcripta, & tibi rogata reſtituere, calliditate ac fraude repudiauit, vt ad alium nepotem, eundemque cohæredem deuoluatur portio, à quo tibi nominatim non fuerat fideicommiſſum relictum, & coacta ſuſpectam hæreditatem adire, priuſquàm pro herede gereret, rebus ſit humanis exempta: cùm Diuo Antonino parenti noſtro deberi etiam à ſubſtitutis fideicommiſſum contemplatione iudicij teſtatoris, quaſi tacitè ab his repetitum, iamdudum placuerit. Neque enim quartæ retentionem, quam illa, quę repudiauit, hæreditatem adire coacta vt ſuſpectam retinere non potuit, timere debes. S. VI. Id. Iul. Philippop. AA. Conſſ.

5. *Iidem* AA. & CC. Veriſsimo.

ET ſine ſcriptura per fideicommiſſum hęreditas rectè relinquitur. Igitur, ſi vxor tua te & priuignum ſuum in diſcrimine mortis conſtituta deſignauit velle ſucceſsionem obtinere vſque ad dodrantem; eius voluntatem ratam ſeruari conuenit: cùm ab inteſtato ei ſuccedentes, de reſtituendo fideicommiſſo conuentos vltra quartam, ære alieno deducto, quantum penes eos ſententia ſenatuſconſulti relinqui pręcepit, tantum obtinere poſſe præſtiterit. S. V. Kal. Maij, Sirmij, Cæſ. Conſſ.

6. Imp. *Zeno* A. Dioſcorio P. P.

IVbemus quotiens pater vel mater, filio ſeu filia, ſeu filiis vel filiabus, ex æquis vel inæquis partibus hæredibus inſtitutis, inuicem ſeu ſimpliciter quoſdam ex his, aut quendam rogauerit, qui prior ſine liberis deceſſerit, portionem hæreditatis ſuæ ſuperſtiti ſeu ſuperſtitibus reſtituere: vt omnibus modis retenta quarta pro auctoritate Trebelliani ſenatuſconſulti, non per imputationem redituum (licèt hoc teſtator rogauerit vel iuſſerit) ſed de ipſis rebus hæreditariis, dodrans reſtituatur. Idemque in retinenda legis Falcidiæ portione obtinere iubemus, & ſi pater vel mater filio ſeu filia inſtitutis (ſicut ſuprà dictum eſt) hęredibus, rogauerit eos eáſve nepotibus vel neptibus, pronepotibus vel proneptibus ſuis, ac deinceps reſtituere hæreditatem. 1 ¶ In ſupradictis autem caſibus fideicommiſſorum ſeruandorum ſatiſdationem ceſſare iubemus, ſi non ſpecialiter eandem ſatiſdationem teſtator exigi diſpoſuerit, & cùm pater vel mater ſecundis exiſtimabant nuptiis non abſtinendum. In his enim duobus caſibus, id eſt cùm teſtator ſpecialiter ſatiſdari voluerit, vel cùm ſecundis ſe pater vel mater matrimoniis iunxerit: neceſſe eſt, vt eadem ſatiſdatio pro legum ordine præbeatur. 2 ¶ Sin autem is qui fideicommiſſaria reſtitutione grauatus eſt, vno filio ſuperſtite, vel nepote ex filio ſeu filia nato, vel pronepote, vel poſthumo relicto deceſſerit: non videtur extitiſſe conditio: & ideo deficit fideicommiſſi petitio. 3 ¶ Illud etiam admonemus, ea, quæ de Falcidiæ portione non per reditus, ſed per ipſas res hereditarias retinenda, & de ſatiſdatione fideicommiſſorum (ſicut ſuprà dictum eſt) concedenda diximus, non vlteriùs quàm in his perſonis & caſibus, quorum ſuperiùs mentio facta eſt, oportere produci. PP. Kal. Sept. Conſtantinop. Probino & Euſebio Conſſ.

IN AVTHENT. *de ſanct. epiſc. §. ſed & hoc præſenti. al. §. ſi quis ſub conditione. coll. 9. tit. 6. al. 15. Nou. 123. ca. 37.*

NIſi rogati reſtituere datum dotis cauſa vel propter nuptias donationis, vel relictum ſub conditione nuptiarum vel liberorum, monaſterium vel alium locum venerabilem ingrediantur: ſiue reſtitutio aut ſubſtitutio fiat ſub prædictis conditionibus, ſiue in redemptionem captiuorum, ſeu in egentium alimenta.

IN AVTHENT. *de reſtit. §. nobis ergo rectè. coll. 8. tit. 9. al. 4. Nou. 108. ca. 1.*

COntrà cùm rogatus fuerit quis, vt ſine liberis decedens, quod tunc ex hereditate ſupereſt, reſtituat, vel aliis huiuſmodi fideicommiſſi verbis grauatus: quartam inſtitutionis fideicommiſſario reſtituere cogitur. Super hoc igitur & cautionem, niſi à defuncto remiſſa ſit, exponet. Quòd ſi contingat eam deminui: aut ex ipſius ſubſtantia ſuppletur, aut ea deficiente, ſi in rem actione & hypothecaria fideicōmiſſario vti permittitur aduerſus rerū acceptores. Ex cauſa tamē dotis ſeu propter nuptias donationis ſeu captiuorum redemptionis,

vel ſi non habeat unde ſatias expenſas, huius quarta permittitur deminutio.

7. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano P.P.

Sancimus, licentiam eſſe etiam ſoli tutori rectò fieri fideicommiſſi nomine vniuerſitatis reſtitutionem, quod pupillo relictum eſt, & ſine onere fideiuſſionis: vbi tamen pupillus fari non poſſit, vel abeſſe noſcitur: ne dum nimia ſubtilitate vtimur circa res pupillares, ipſa ſubtilitas ad perniciem eorum reuertatur. Idemque iuris eſſe oportet, & ſi furioſo fideicommiſſaria debeatur hæreditas: vt reſtitutio curatori eius ſoli, nomine ſcilicet furioſi celebretur. Quis enim ſenſus, quæ vox certa furioſo eſſe intelligitur, cùm in vtroque caſu reſtituentes pleniſſimam conſequantur, ex noſtra lege ſecuritatem? hoc eodem obſeruando & ſi ipſi pupilli vel furioſi reſtitutione grauati ſunt. 1 ¶ Cùm autem aliquis hæreditatem reſtituere iuſſus eſt, & dolo malo vel poſt litem conteſtatam vel antea ſeſe contumaciter celauerit: vel ſi ſuppoſitus fideicommiſſariæ reſtitutioni, antequàm reſtitueret hæreditatem, ab hac luce ſubtractus eſt, nullo hærede vel ſucceſſore ei exiſtente: vel fideicommiſſarius cui reſtituta eſt ex Trebelliano ſenatuſconſulto hæreditas, alij per fideicommiſſum reſtituere iuſſus fuerit res hæreditarias: quemadmodum actionum tranſlatio celebretur in tribus iſtis caſibus, apud veteres dubitabatur. & Domitius Vlpianus conſtituendum eſſe ſuper his putauit. Sancimus itaque, vt ſiue per contumaciam abſuerit is cui reſtitutio impoſita eſt, ſiue morte præuentus nullo relicto ſucceſſore fuerit, ſiue à primo fideicommiſſario in ſecundum tranſlatio celebrari iuſſa eſt: ipſo iure vtiles actiones transferantur. Dat. x. Kal. Nou. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV.CC. Conſſ.

8. *Idem A.* Ioanni P.P.

Qvidam teſtamento condito iuſſit hæredem omnem hæreditatem quam ei dereliquit, alij reſtituere: ſpeciale etiam fideicommiſſum alteri adſcripſit. & quærebatur, ſpecialis fideicommiſſarius id, quod ei derelictum eſt, à quo conſequi debeat: vtrùmne ab hærede, vt poſt reſtitutionem eius alias res vniuerſitatis fideicommiſſarius accipiat: an vnà cum aliis rebus oporteat & hoc generali fideicommiſſario aggregari, vt ipſe ſpeciali fideicommiſſario hoc tradat, ſiue in rebus, ſiue in pecuniis fideicommiſſum relictum ſit. Sancimus itaque totam quidē ſubſtantiam ſecundùm ſenatuſconſulti Trebelliani auctoritatem reſtitui generali fideicommiſſario: illum autem ſpeciali fideicommiſſario id, quod ei derelictum eſt, dependere. Dat. xv. Kal. Nou. Conſtantinop. poſt conſulatum Lamp. & Oreſtis VV.CC. anno ſecundo.

AD LEGEM FALCIDIAM, TIT. XLIX.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Priſco.

Scire debes, omiſſa Falcidia, quo pleniorem fidem reſtituendæ portionis exhiberes, non videri plus debito ſolutum eſſe. PP. III. Id. Maij, Laterano & Rufino Conſſ.

2. *Idem* A. Sactiano.

Falcidiæ rationem aduerſus omnes pro modo legatorum & fideicommiſſorum locum habere, certi & explorati iuris eſt. PP. Iul. Laterano & Rufino Conſſ.

3. Imp. *Alexander* A. Hermagoræ.

Etiam ſi tacitum fideicommiſſum hæredem adminiſtraſſe apparuerit: legata tamen ſeu fideicommiſſa, quæ teſtamento relicta ſunt, præſtanda eſſe, ambigi non oportet: ad eum videlicet modum, quem lex Falcidia patitur: cùm quartam, quæ aufertur heredi, qui contra legem fidem ſuam obtulit, legatariis proficere non placuit. PP. Id. Octob. Alexandro A. Conſſ.

4. *Idem* A. Philetiano.

Et in legatis principi datis legem Falcidiam locum habere merito Diuo Hadriano placuit. PP. v. Kal. Ian. Alexandro A. Conſſ.

5. *Idem* A. Damaſatæ.

Si mortis cauſa immodicas donationes in ſororem tuam matrem contuliſſe probare potes, legis Falcidiæ ratione ſecundùm conſtitutionem diui Seueri aui mei vti meritò potes. PP. xv. Kal. Nou. Maximo II. & Æliano Conſſ.

6. *Idem* A. Secundinæ.

In imponenda ratione legis Falcidiæ, omne æs alienum deducitur, etiam quod ipſi hæredi mortis tempore debitum fuerit, quàmuis aditione hæreditatis confuſæ ſint actiones. 1 ¶ Omnia autem legata quamuis in operibus publicis conficiendis ſtatuiſque ponendis data ſint, ad contributionem dodrantis pro rata ſuæ cuiuſque quantitatis reuocantur. 2 ¶ Nec ſi quid vltra ſolidum hæres præſtiterit aut perfecerit, legitimæ computationi præiudicatur. S. v. Kal. Ian. Maximo II. & Æliano Conſſ.

7. *Idem* A. Primo & Pomponio.

In teſtamento quidem, militis ius legis Falcidiæ ceſſat. Sed ſi ea, quæ ad vos pertinent, defunctus tenuit, bonorum eius videri minimè poſſunt: & ideò rectè rationem eorum, vt æris alieni, haberi deſiderabitis. PP. Kal. Maiis, Alexandro II. & Marcello Conſſ.

IN AVTHENT. *de here. & Falcid. §. hinc nobis. & §. ſeq. col. 1. tit. Nou. 1. c. 2.*

Sed cùm teſtator hoc expreſſim vetuit, non ignarus quis modus ſit ſui patrimonij, ceſſat Falcidia: & ſi heres in hoc defuncto non pareat, defertur hereditas perſonis enumeratis ſub titulo de legatis & fideicommiſſis. Item ſi heres quædam legata, ſubſtantiæ ſuæ menſuram ſubtiliter agnoſcens, præſtat in ſolidum: neque ex his repetitio, nec ex alijs permittitur retentio: niſi inopinatum quid emergat. His ceſſantibus locus eſt Falcidiæ. ſi fiat inuentarium ſecundùm modum tempuſque ſtatutum in aditione: Hac quoque adhibita obſeruatione, vt in præſentia omnium ipſius ciuitatis, in qua fiat, legatariorum, aut probis agentium ſi perſonæ ratio ſit habenda, perficiatur: vel ſi quis abſit ex ipſis, aut intereſſe noluerit, ſuccedat præſentia trium teſtium itidem ipſius ciuitatis locupletum & bonæ opinionis, abſque præiudicio tamen veritatis inquirendæ per ſeruorum quæſtionem, & heredis teſtiumque iuſiurandum. Quo non obſeruato, ſolida legata præſtet, etſi fines hæreditarios excedant. Nulla autem quæſtionum talium vel litium excedat annum. Anno enim culpa heredis tranſacto cadet à relictis.

IN AVTH. *vt ſpon. larg. §. ſi quando. coll. 8. tit. 2. Nou. 119. ca. 11.*

Sed & in ea re ceſſat Falcidia, quæ ita relictum eſt, ne alienetur, ſed permaneat apud ſucceſſores eius, cui relicta eſt.

IN AVTHENT. *de eccle. tit. §. ſi autem heres. col. 9. tit. 14. al. 6. Nou. 131. c. 12.*

Similiter Falcidia ceſſat in his, quæ ad pias cauſas relicta ſunt.

8. *Idem* A. Aurelio.

Irritum quidem propterea teſtamentum fratris tui eſſe non poteſt, quòd ex cauſa fideicommiſſi obligatus fuit, vt, ſi ſine liberis prior decederet, paternam tibi hereditatem redderet. Sed licèt te hæredem ſcripſerit: in imponenda tamen legatorum ratione, quibus te oneratum eſſe ſuggeris, fideicommiſſum debitum æris alieni loco deduci oportet: inſuperque in reſiduo legis Falcidiæ beneficium vindicabis. PP. Id. Sept. Maximo II. & Paterno Conſſ.

9. Imp. *Gord.* A. Meſtriano.

Error facti, quartæ ex cauſa fideicommiſſi non retentæ repetitionem non impedit. Is autem, qui ſciens ſe poſſe retinere, vniuerſum reſtituit, condictionem non habet: quinetiam ſi ius

ignorauerit, ceſſat repetitio. PP. xv. Calen. Nouem. Pio & Pontiano Conſſ.

10. *Idem* A. Diogenio.

Qvanquàm pater tuus fratrem tuum rogauerit, vt ſi ſine liberis diem ſuum fungeretur, portionem hereditatis tibi reſtitueret: tamen inteſtato eo diem ſuum functo, id, quod beneficio legis Falcidiæ habere potuit, ad ſucceſſorem inteſtati pertinere, idcòque non immeritò ſororem tuam, quæ ſimul tecum ab inteſtato ei ſucceſſit, emolumenti, quod retinere potuit, portionem ſibi vindicare, manifeſtum eſt. PP. v. Id. Nou. Gordiano A. II. & Pompeiano Conſſ.

11. *Idem* A. Maximæ.

Si (vt allegas) pater tuus eam portionem, ex qua te fecit heredem, fratribus tuis reſtituere iuſſit, certiſque ſpeciebus pro Falcidia præcepit eſſe contentam: auxilium legis Falcidiæ, quod imploras, apud ſuum iudicem non prohiberis flagitare. PP. VII. Cal. Nouemb. Arriano & Pappo Conſſ.

12. Impp. *Diocl. & Maxim.* AA. Iuſtino.

In donationibus inter virum & vxorem factis legem Falcidiam habere locum, quando fideicommiſſi partibus funguntur, nonnullis iuris placitis comprehenſum eſt. PP. XVI. Calend. Iul. ipſis AA. IIII. & III. Conſſ.

13. *Iidem* AA. & CC. Zetho.

Si ea, cuius filium tuum ſeruum ſignificas, ex iudicio defuncti, quem dicis fideicommiſſariam libertatem ei reliquiſſe, aliquid conſecuta eſt: ad reſtituendam fideicommiſſariam libertatem non immeritò obnoxia conſtituta debet vrgeri. Nam fideicommiſſum ei relictum vſque ad eum modum poteſt petere, quem deducto pretio ſeruorum, quos fuerat rogata manumittere, relictorum ſubſtantia patitur. S. V. Calend. Maij, Heracliæ, AA. Conſſ.

14. *Iidem* AA & CC. Fauſtinæ.

Licèt adieris patris hereditatem, & confuſione pro parte, qua eidem ſucceſſeris, extinguatur actio, quam tibi adſeris competere, eo quod ex adminiſtratione tutelæ multa eum debuiſſe contendis: pro reſiduis tamen partibus coheredes conuenire non prohiberis: & fundum à te relictum eatenus, quoad deducta quarta reſidui ſubſtantia patitur, præſtare neceſſe habes. Dat. VII. Calend. Octobr. Viminacij, AA. Conſſ.

15. *Iidem* AA. & CC. Pomponio.

Si prædiorum dotis apud te iure remanentis inſtrumenta verbis precariis vel teſtamento, vel codicillis vxor tibi dari mandauit, eius iudicium ſucceſſores implere compellentur: cùm inſtrumentis prædiorum domino relictis, Falcidiæ nulla poſſit interuenire quæſtio. Suppoſita XVI. Calend. Feb. Sirmij, CC. Conſſ.

16. *Iidem* AA. & CC. Diomedi.

Svcceſſores legata vel fideicommiſſa, ſi æs alienum hereditarium defuncti ſubſtantiæ fines occupauerit, legis Falcidiæ iuſſio peti, item Trebelliani ſenatuſconſulti præceptum exigi non concedit. S. XVI. Cal. Febr. Sirmij, AA. Conſſ.

17. *Iidem* AA. & CC. Caio.

A Coheredibus relicta legata, quatenus modus legis Falcidiæ præſtitutus patitur, poſſe peti certiſſimi iuris eſt. Suppoſ. V. Calend. Nouemb. Anchiali, CC. Conſſ.

18. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni præfecto præt.

Si quis quadringentorum fortè ſolidorum habens ſubſtantiam, iuſſerit, heredem non aliter adire hereditatem, niſi priùs trecentos octoginta ſolidos quidam perſoluat, vel aliam quantitatem, quæ deminuere Falcidiæ rationem poteſt: ſancimus, heredem, ſi adierit, legis Falcidiæ beneficio ſuſtentatum replere quidem, quod ad Falcidiam deeſt: & priùs eo dato vel retento, ſiue vna datio eſt, quæ celebrari diſpoſita fuerit, ſiue in multas diuiditur perſonas, præfatæ legis immutilatum habere beneficium. Si enim cùm mortis cauſa donatio procedat, & hæc modum legis Falcidiæ excedat, heres poſt aditionem repetit eam pecuniam, quæ vltra modum legis Falcidiæ corporaliter quidem data eſt, lege autem in patrimonio teſtatoris permanſit: quare non in præſenti caſu & viuentibus & morientibus prouidemus, & eorum vltima elogia conſeruantes, & commodum hereditarium non minuentes? Dat. Cal. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulat. Lampadij & Oreſtis vv. CC.

19. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

Cvm certum ſit, heredem, qui plenam fidem teſtatori exhibet, in ſolidum legata dependentem, non poſſe poſtea rationem legis Falcidiæ prætendentem, repetitione vti, quia videtur voluntatem teſtatoris ſequi: iubemus hoc ſimili modo firmum haberi, & ſi cautionem ſuper integra legatorum ſolutione fecerit: quod veteribus legibus in ambiguitatem deductum eſt. In vtroque etenim caſu, id eſt, ſiue ſoluerit, ſiue ſuper hoc cautionem fecerit, æquitatis ratio ſimilia ſuadere videtur. Dat. XV. Calend. Nouembr. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv. CC. anno ſecundo.

DE CADVCIS TOLLENDIS. TIT. L.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Senatui vrbis Conſtantinopolitanæ.

Et nomen & materia caducorum ex bellis ortam & auctam ciuilibus, quæ in ſe populus Romanus mouebat, neceſſarium duximus, Patres conſcripti, in pacificis noſtri imperij temporibus ab orbe Romano recludere: vt quod belli calamitas introduxit, hoc pacis lenitas ſopiret. Et quemadmodum in multis capitulis lex Papia ab anterioribus principibus emendata fuit, & per deſuetudinem abolita: ita & à nobis circa caducorum obſeruationem inuidioſum ſuum amittat vigorem, quæ & ipſis prudentiſſimis viris diſplicuit, multas inuenientibus vias, per quas caducum non fieret. Sed & ipſis teſtamentorum conditoribus ſic grauiſſima caducorum obſeruatio viſa eſt, vt & ſubſtitutiones introducerent ne fiant caduca: & ſi facta ſint, ad certas perſonas recurrere diſponerent, vias recludentes, quas lex Papia poſuit in caducis: quod & nos fieri concedimus. Et cum lex Papia ius antiquum, quod ante eam in omnibus ſimpliciter verſabatur, ſuis machinationibus & anguſtiis circumcludens, ſolis parentibus & liberis teſtatoris vſque ad tertium gradum, ſi ſcripti fuerant heredes, ſuum imponere iugum erubuit, ius antiquum intactum eis conſeruans: nos omnibus noſtris ſubiectis ſine differentia perſonarum hoc concedimus. 1 ¶ Cùm igitur materiam & exordium caducorum lex Papia ab aditionibus quæ circa defunctorum hereditates procedebant ſumpſit, & ideo non à morte teſtatoris, ſed ab apertura tabularum dies cedere legatorum ſenatuſconſulta quæ circa legem Papiam introducta ſunt, cenſuerunt, vt quod in medio deficiat, hoc caducum fiat: primum hoc corrigentes, & antiquum ſtatum renouantes, ſancimus, omnes habere licentiam à morte teſtatoris adire hereditatem, ſimilique modo legatorum vel fideicommiſſorum purè vel in diem certam relictorum diem à morte teſtatoris cedere. 2 ¶ Et cùm triplici modo ea quæ in vltimis elogiis relinquuntur, contingebat deficere: conſentaneum eſt & tempora eorum & nomina manifeſtè exponere: vt quod vel tollitur vel reformatur, non ſit incognitum. Ea etenim vel his relinquebantur, qui in rerum natura tunc temporis, cùm condebantur vltima elogia, non fuerant, fortè hoc ignorãtibus teſtatoribus: & ea *Pro non ſcri-*

pto eſſe leges exiſtimabant. Vel viuo teſtatore is qui aliquid ex teſtamento habuit, poſt teſtamentum ab hac lucé ſubtrahebatur: vel ipſum relictum exſpirabat, fortè quadam conditione ſub quo relictum fuerat, deficiente: quod veteres appellabant *In cauſa caduci*. Vel mortuo iam teſtatore hoc quod relictum erat, deficiebat, quod aperta voce *Caducum* nuncupabatur. 3 ¶ In primo itaque ordine, vbi *Pro non ſcriptis* efficiebantur ea quæ perſonis iam ante teſtamentum mortuis teſtator donaſſet: ſtatutum fuerat vt ea omnia bona manerent apud eos, à quibus fuerant derelicta: niſi vacuatis vel ſubſtitutus ſuppoſitus, vel coniunctus fuerat aggregatus, tunc enim non deficiebant, ſed ad illos perueniebant, nullo grauamine (niſi perraro) in hoc *Pro non ſcriptis* ſuperueniente: quod & noſtra maieſtas quaſi antiquæ beneuolentiæ conſentaneum, & naturali ratione ſubnixum, intactum atque illibatum præcepit cuſtodiri in omne æuum valiturum. 4 ¶ Pro ſecundo vero ordine in quo ea vertuntur quæ *In cauſa caduci* fieri contingebant, vetus ius corrigentes, ſancimus, ea quæ ita euenerint, ſimili quidem modo manere apud eos à quibus ſunt derelicta, heredes fortè, vel legatarios, vel alios qui fideicommiſſo grauari poſſunt: niſi & in hunc caſum vel ſubſtitutus vel coniunctus eos antecedat. Sed omnes perſonas quibus lucrum per hunc ordinem defertur, eas etiam grauamen quod ab initio fuerat complexum omnimodo ſentire: ſiue in dando ſit conſtitutum, ſiue in quibuſdam faciendis, vel in modo, vel conditionis implendæ gratia, vel alia quacunque via excogitatum. Neque enim ferendus eſt is qui lucrum quidem amplectitur, onus autem ei annexum contemnit. 5 ¶ In nouiſsimo autem articulo, vbi propriè *Caduca* fiebant, ſecundum quod prædiximus, etiam clauſis tabulis tam exiſtere heredes quàm poſſe adire, ſiue ex parte ſint, ſiue ex aſſe inſtituti, cenſemus, & dies & legatorum & fideicommiſſorum (ſecundum quod prædiximus) à morte defuncti cedere. Hereditatem etenim, niſi fuerit adita, tranſmitti, nec veteres concedebant, nec nos patimur: exceptis videlicet liberorum perſonis, de quibus Theodoſiana lex ſuper huiuſmodi caſibus introducta loquitur: his nihilominus quæ ſuper his qui deliberantes ab hac luce migrant, à nobis conſtituta ſunt, in ſuo robore manſuris. 6 ¶ Libertatibus proculdubio & poſt præſentem ſanctionem propter ſui naturam quæ aditionem heredis expectant, ab adita hereditate vnà cum aliis quæ ſeruis in teſtamento manumiſsis, vel aliis legatis relicta ſunt, competentibus. Excepto etiam vſufructu, qui ſui natura ad heredes legatarij tranſmitti non patitur: quia neque à morte teſtatoris, neque ab adita hereditate, quantum ad tranſmiſſionem, dies eius cedit. Sed hæc omnia in his obſeruari ſancimus ſecundùm præfatam diſpoſitionem, quæ purè, vel in diem certum relicta fuerint.

7 ¶ Sin autem aliquid ſub conditione relinquatur vel caſuali, vel poteſtatiua, vel mixta, quarum euentus ex fortuna, vel ex honoratæ perſonæ voluntate, vel ex vtroque pendeat, vel ſub incerto die expectari oportet conditionis euentum, ſub qua fuerit derelictum, vel diem: vt tunc cedat, cum vel conditio impleatur, vel dies incertus extiterit. Quod ſi in medio is qui ex teſtamento lucrum ſortitus eſt, decedat, vel eo ſuperſtite conditio defecerit, hoc quod ideo non præualuit, manere diſponimus ſimili modo apud eos à quibus relictum eſt: niſi & hic vel ſubſtitutus relictum accipiat, vel coniunctus, ſiue heres, ſiue legatarius hoc acquirat: cùm certi iuris ſit, & in inſtitutionibus, & legatis, & fideicommiſsis, & mortis cauſa donationibus poſſe ſubſtitui. 8 ¶ Sed vt manifeſtetur pro qua parte manere oportet hoc quod fuerit defectum, apud eos à quibus ſit derelictum: ſancimus, ſiquidem ad heredes lucrum perueniat, pro parte hereditaria fieri eius diſtributionem: cùm & ab ipſis ſimili modo ſi valuiſſet, præſtaretur, niſi nominatim ab vno vel à certis heredibus fuerit derelictum, tunc enim quemadmodum ſolus, vel ſoli præſtabunt, ita & lucrum ſentient. Sin autem legatarij vel fideicommiſſarij ſint, vel mortis cauſa donatione honorati, vel alia fortè perſona quæ fideicommiſſo prægrauari poteſt, & hoc euaneſcat: manere hoc apud enumeratas perſonas ſancimus pro virili omnimodo portione, id eſt pro numero perſonarum. 9 ¶ Ne autem hoc quod non ineleganter ſummi ingenij vir Vlpianus in hac parte cum omni ſubtilitate diſpoſuit, prætereatur: ſanctione noſtra hoc apertius inducimus. Cum enim iam ſtatuimus hoc cum ſuis oneribus ad eum qui lucratur, peruenire: ſancimus, ſi quidem conditio, vel aliud grauamen in dando ſit conſtitutum: hoc omnimodo lucrantes pro modo lucri agnoſcere. Sin autem in faciendo aliquid impoſitum eſt: ſi quidem hoc per alium impleri poſsit, ſimili modo & à lucrante agnoſci: puta ſi honorata perſona iubeatur inſulam vel monumentum, vel aliud tale ſuis ſumptibus facere, vel heredi, vel legatario, vel alij fortè cui teſtator voluerit: vel rem ab herede teſtatoris emere, vel locationem vel fideiuſsionem ſubire, & ſi quid huiuſmodi facti ſimile ſit. enim refert, ſiue per eum de quo teſtator locutus eſt, ſiue per alium eiuſdem lucri ſucceſſorem adimpleatur. Sin verò talis eſt verborum conceptio, & facti natura, vt quod relictum eſt, ab alio impleri non poſsit: tunc etſi lucrum ad aliquem peruenerit, non tamen & grauamen ſequi: quia hoc neque ipſa natura concedit, neque teſtator voluit. Quid enim ſi teſtator iuſſerit eum in certum locum abire, vel liberalibus ſtudiis imbui, vel domum ſuis manibus extruere, vel pingere, vel vxorem ducere? quæ omnia teſtatoris voluntas in ipſius ſolius perſona intelligitur concluſiſſe, cui & ſuam munificentiam relinquebat. Hoc videlicet in omnibus obtinente, vt pro ſimili parte & lucrum ſentiant: & grauamen, vbi hoc poſsit procedere, ſubeant. Et hoc locum habente omni quidem modo in his quæ *in cauſa caduci*, vel *caduca* (ſecundum quod ſuprà dictum eſt) fiebant: *in pro non ſcriptis* autem, non omnibus, ſed quibuſdam: quia eorum quædam etſi talia ſint, tamen cum ſuo onere veniebant: quæ & nos in noui iuris compoſitione ſpecialiter enumerari iuſsimus, ne quis veteris iuris prolixitatem quaſi rebus neceſſariam, vel pro eorum reuoluat ſcientia. 10 ¶ His ita definitis, cùm in ſuperiore parte noſtræ ſanctionis in plurimis locis *coniuncti* fecimus mentionem: neceſſarium eſſe duximus omnem inſpectionem huius articuli latiùs & cum ſubtiliori tractatu dirimere, vt ſit omnibus & hoc apertiſsimè conſtitutum. Non enim tantùm coniunctiuo modo quædam relinquuntur, ſed etiam diſiunctiuo. In his itaque, ſi quidem coheredes ſunt omnes coniunctim, vel omnes diſiunctim vel inſtituti, vel ſubſtituti: hoc quod fuerit quoquò modo euacuatum, ſi in parte hereditatis vel partibus conſiſtat, aliis coheredibus cum ſuo grauamine pro hereditaria parte, etiam ſi iam defuncti ſunt, acquiratur, & hoc nolentibus ipſo iure accreſcat, ſi ſuas portiones iam agnouerint: cùm ſit abſurdum, eiuſdem hereditatis partem quidem agnoſcere, partem verò reſpuere, ſecundum quod in diuinis noſtri numinis deciſionibus ſtatutum eſt. Sin verò quidam ex heredibus inſtitutis vel ſubſtitutis permixti ſunt, & alij coniunctim, alij diſiunctim nuncupati: tunc ſi quidem ex coniunctis aliquis deficiat, hoc omnimodo ad ſolos coniunctos cum ſuo veniat onere, id eſt pro parte hereditatis quæ ad eos peruenit. Sin autem ex his qui diſiunctim ſcripti ſunt, aliquid euaneſcat: hoc non ad ſolos diſiunctos, ſed ad omnes tam coniunctos quàm etiam diſiunctos ſimiliter cum ſuo onere pro portione hereditatis perueniat, hoc ita variè, quia coniuncti quidem propter vnitatem ſermonis quaſi in vnum corpus

redacti

redacti ſunt, & partem coniunctorum ſibi heredum quaſi ſuam præoccupant: diſiuncti verò ab ipſo teſtatoris ſermone apertiſsimè ſunt diſcreti: vt ſuum quidem habeant: alienum autem non ſoli appetant, ſed cum omnibus coheredibus ſuis accipiant. Et hæc in heredibus tantummodo ſtatuenda ſunt.

11 ¶ Vbi autem legatarij vel fideicommiſſarij duo fortè vel plures ſunt, quibus aliquid relictum ſit: ſi quidem hoc coniunctim relinquatur: & omnes veniant ad legatum, & pro ſua portione quiſque hoc habeat. Si verò pars quædam ex his deficiat: ſancimus eam omnibus, ſi habere maluerint, pro virili portione cum omni ſuo onere accreſcere: vel ſi omnes noluerint, tunc apud eos remanere, à quibus derelictum eſt. Cùm verò quidam voluerint, quidam noluerint: volentibus ſolummodo id totum accedere. Sin autem diſiunctim fuerit relictum: ſi quidem omnes hoc accipere & potuerint & maluerint, ſuam quiſque partem pro virili portione accipiat: & non ſibi blandiantur, vt vnus quidem rem, alij autem ſinguli ſolidam eius rei æſtimationem accipere deſiderent: cùm huiuſmodi legatariorum auaritiam antiquitas varia mente ſuſceperit, in vno tantummodo genere legati eam accipiens, in aliis reſpuendam eſſe exiſtimans. Nos autem omnimodo repellimus, vnam omnibus naturam legatis & fideicommiſsis imponentes, & antiquam diſſonantiam in vnum trahentes concordiam. Hæc autem ita fieri ſancimus, niſi teſtator apertiſsimè & expreſſim diſpoſuerit, vt vni quidem res ſolida, aliis autem æſtimatio rei ſingulis in ſolidum præſtetur. Sin verò non omnes legatarij, quibus ſeparatim res relicta ſit, in eius acquiſitionem concurrant, ſed vnus fortè eam accipiat: hæc ſolida eius ſit: quia ſermo teſtatoris omnibus prima facie ſolidum adſignare videtur, aliis ſuperuenientibus partes à priore abſtrahentibus, vt ex aliorum quidem concurſu prioris legatum minuatur. Sin verò nemo alius veniat, vel venire potuerit: tunc non vacuatur pars quæ deficit, nec alij accreſcit, vt eius qui primus accepit, legatum augere videatur: ſed apud ipſum qui habet, ſolida remaneat, nullius concurſu deminuta. Et ideo ſi onus fuerit in perſona eius apud quem remanet legatum, adſcriptum: hoc omnimodo impleat, vt voluntati teſtatoris pareatur. Sin autem ad deficientis perſonam hoc onus fuerit collatum: hoc non ſentiat is qui alienum, ſed ſuum tantum legatum imminutum habet. Sed & varietatis non in occulto ſit ratio: cùm ideo videatur teſtator diſiunctim hoc reliquiſſe, vt vnuſquiſque ſuum onus, non alienum agnoſcat, nam ſi contrarium volebat, nulla erit difficultas coniunctim ea diſponere.

12 ¶ Quæ autem antiquis legibus dicta ſunt de his quæ vt indignis auferuntur, & nos ſimili modo intacta ſeruamus: ſiue in noſtrum fiſcum, ſiue in alias perſonas perueniant. 13 ¶ Cùm autem in ſuperiore parte legis non aditam hereditatem minimè, niſi quibuſdam perſonis, ad heredes defuncti tranſmitti diſpoſuimus: neceſſe eſt, ſi quis ſolidam hereditatem non adierit: hanc, ſi quidem habeat ſubſtitutum, ad eum, ſi voluerit, & potuerit, peruenire. Quòd ſi hoc non ſit: vel ab inteſtato ſucceſſores eam ſuſcipiant: vel ſi nulli ſint, vel accipere nolint, vel aliquo modo non capiant: tunc ad noſtrum ærarium deuoluatur. 14 ¶ Hæc autem omnia locum habere cenſemus tam in teſtamentis, ſiue in ſcriptis, ſiue ſine ſcriptis habitis, quàm in codicillis: & omni vltimo elogio, vel ſi quid ab inteſtato fuerit derelictum, necnon in mortis cauſa donationibus. Tantum etenim nobis ſupereſt clementiæ, quòd ſcientes etiam fiſcum noſtrum vltimum ad caducorum vindicationem vocari, tamen nec illi pepercimus, nec Auguſtum priuilegium exercemus: ſed quod communiter omnibus prodeſt, hoc rei priuatæ noſtræ vtilitati præferendum eſſe cenſemus, noſtrum eſſe proprium ſubiectorum commodum imperialiter exiſtimantes.

15 ¶ Locum autem huic legi conſtituimus in his defunctorum elogiis, quæ poſthac compoſita fuerint, anteriores etenim caſus ſuo marte diſcurrere concedimus. 16 ¶ Hæc omnia ad vos, Patres conſcripti, duximus eſſe ſancienda: ſcilicet vt nemini maneat incognitus noſtræ beneuolentiæ labor; ſed edictis ex ſolennitate à noſtris magiſtratibus propoſitis, omnibus innoteſcat. Dat. Kal. Iun. Conſtantinop. DN. Iuſtiniano AA. PP. IV. & Paulino v.C.C. Coſſ.

DE HIS QVI ANTE APERTAS tabulas hereditatem tranſmittunt.

TIT. LI.

Hereditas aſcendentium, etiam non adita, tranſmittitur ad poſte os per liberos inſtitutos morientes, etiam clauſis tabulis: quod obtinet in legatis & fideicommiſsis. Sal.

1. Impp. *Theod.* & *Valent.* AA. Hermiſdæ præfecto prætorio.

PEr hanc iubemus ſanctionem in poſterum valiturum, filios, ſeu filias, nepotes, aut neptes, pronepotes, aut proneptes, à patre, vel matre, auo, vel auia, proauo, vel proauia ſcriptos heredes, licèt non ſint inuicem ſubſtituti: ſeu cum extraneis, ſeu ſoli ſint inſtituti: & ante apertas tabulas defuncti (ſiue ſe nouerint ſcriptos heredes, ſiue ignorauerint) in liberos ſuos, cuiuſcunque ſint ſexus vel gradus, derelictam ſibi hereditariam portionem poſſe tranſmittere memoratáſque perſonas (ſi tamen hereditatem non recuſant) nulla huiuſmodi præſcriptione ſibi obſtante, eam tanquam debitam vindicare. Quod ſcilicet etiam ſuper legatis ſeu fideicommiſsis à patre vel à matre, auo, vel auia, proauo, vel proauia derelictis, locum habet. Si quidem perindignum eſt, fortuitas ob cauſas, vel caſus humanos, nepotes aut neptes, pronepotes, aut proneptes, auita vel proauita ſucceſsione fraudari, alióſque aduerſus auitum vel proauitum deſiderium vel inſtitutum inſperato legati commodo vel hereditatis gaudere. Habeant verò ſolatium triſtitiæ ſuæ, quibus eſt merito conſulendum. Datum III. Non. Aprilis, poſt conſulatum Protogenis & Aſterij.

QVANDO DIES LEGATI VEL fideicommiſſi cedit.

TIT. LII.

1. Imp. *Seuerus* & *Antoninus* A. Agrippæ.

SI competenti iudici annua legata vel fideicommiſſa tibi relicta probaueris, ab initio cuiuſque anni exigendi ea habebis facultatem. Suppoſita III. Kal. Iun. Saturnino & Gallo Coſſ.

2. *Iidem* AA. Priſco.

AGrum pluribus relictum nominatim animaduertimus: & cautum eſſe, vt ad eum, qui ſuperfuiſſet, pertineret. Quicunque igitur is fuerit: ad heredem ſuum dominium tranſmittit, nec tali fideicommiſſo adſtringitur. PP. V. Kalend. Auguſt. Chilone & Libone Coſſ.

3. *Iidem* AA. AEliæ.

SI Pontionilla ad eam ætatem peruenit, cui legatum vel fideicommiſſum relictum erat, petitionem ad heredes tranſmiſit, licèt antè deceſſerit, quàm conſequeretur legatum vel fideicommiſ-

ſum.PP.V.Kalend Auguſt.Chilone & Libone Coſſ.

4.*Iidem* AA.Ammiæ.

CVm vxori vſuſfructus fundi legatur, & eius proprietas, cùm liberos habuerit: natò filio statim proprietatis legati dies cedit: nec quicquam obeſt, ſi is decedat. PP.Kalend. Auguſt.Antonino A.III.& Geta itèm III.Coſſ.

5.Imp.*Alexander* A.Maximo.

EX his verbis, *Do lego Aeliæ Seuerinæ filiæ meæ, & Stemida decem: quæ legata accipere debebis, cùm ad legitimum ſtatum peruenerit*: non conditio fideicommiſſo vel legato inſerta, ſed petitio in tempus legitimæ ætatis dilata videtur. Et ideo ſi Aelia Seuerina filia teſtatoris cui legatum relictum eſt, die legati cedente, vita functa eſt: ad heredem ſuum actionem tranſmiſit, ſcilicet vt eo tempore ſolutio fiat, quo Seuerina ſi rebus humanis ſubtracta non fuiſſet, viceſimumquintum annum ætatis impleſſet. Non cœptum enim annum, ſed impletum, ſi de emolumento relicti fideicommiſſi tractetur expectandum eſſe iuris prudentibus placuit. PP.XIII. Kalend.Ianuar.Alexandro A.II.& Marcello Coſſ.

6. Imp.*Diocletianus & Maximianus* AA. & CC.Euſebio.

SI fideicommiſſum ab inteſtato fuerit ſorori tuæ relictum codicillis, & poſteaquàm dies fideicommiſſi ceſſit, rebus humanis, licèt ignorans fideicommiſſum, exceſſerit: actionem huiuſmodi acquiri potuiſſe, diſſimulare non poteris: ſalua ſcilicet ab inteſtato ſuccedenti quarta portione. Suppoſ Kalend.Maiis, Trallis, AA.Coſſ.

VT IN POSSESSIONEM LEGAtorum vel fideicommiſſorum ſeruandorum cauſa mittatur, & quando ſatiſdari debeat,

TIT. LIII.

1.Diuus *Anton.Pius* Saluio.

QVoniam nihil actor amplius poſtulat, quàm vt fideicommiſſi nomine ſatiſdetur: non debet is qui iuri dicundo præeſt, ſubtiliter cognoſcere, debeatur necne fideicommiſſum, ſed tantùm decernere vt ſatiſdetur. Sine die & Conſule.

2.Diuus Marcus Stratonicæ.

IPſis rerum experimentis cognouimus ad publicam vtilitatem pertinere, vt ſatiſdationes, quæ voluntatis defunctorum tuendæ gratia in legatis & fideicommiſſis introductæ ſunt, eorundem voluntate remitti poſſint. Quocumque enim iudicio voluntatis, cautio legati vel fideicommiſſi remitti poteſt. Sine die & conſule.

3.Impp.*Seuerus & Antonin.* AA.Symphoro.

SI poſtquam ſeruandi legati ſeu fideicommiſſi gratia in poſſeſſionem inductus es, pignoris obligatio aut venditio ab herede interuenerit: præcedere cauſam tuam quam iure prætorio veluti pignus habuiſti, manifeſtum eſt. PP.XI.Kalend. Decembr.Dextro & Priſco Coſſ.

4.Imp.*Antoninus* A.Protagoræ.

CVm Artemidoram patri pupillorum tuorum heredem extitiſſe proponas: quamuis vt fideicommiſſam hereditatem his, cùm moreretur, reſtitueret, petita ſit: nullam tamen aduerſus debitores hereditarios habent pupilli tui actionem. Placet, vt ſatis fideicommiſſorum nomine Artemidora det, (ſi modò teſtator id fieri non prohibuerit) apud ſuum iudicem conueni. PP.III. Kalend. Iulij, Læto II.& Cereale Coſſ.

5.Imp.*Alexander* A.Paulinæ.

QVi legati ſiue fideicommiſſi cauſa in poſſeſſionem mittuntur, non proprietate nanciſcuntur, ſed ius pignoris. Vt autem & poſt acceptum pignus ſatiſfiat defuncti voluntati, competens iudex te adeunte prouidebit. PP.III.Id.Auguſt.Iuliano II.& Criſpino Conſſ.

6.*Idem* A.Donato.

CErta eſt forma iuriſdictionis, qua fideicommiſſi ſeruandi cauſa in poſſeſſionem rerum, quæ in cauſa hereditaria ſunt, aut dolo malo eſſe deſierunt, is, cui legati vel fideicommiſſi nomine ſatis non datur, mittitur, vel in proprias res heredis, ſi fideicommiſſo ſatis non ſit poſt ſex menſes, quàm peti cœperit, ſecundùm diui Antonini patris mei conſtitutionem. PP.VI.Id.Ianuar.Fuſco II.& Dextro Coſſ.

7.*Idem* A.Proculiano.

SCire debetis fideicommiſſi quidem & legati ſatiſdationem remitti poſſe, Diuum Marcum & diuum Commodum conſtituiſſe. Vt autem boni viri arbitratu is, cui vſuſfructus relictus eſt, vtatur fruatur: minimè ſatiſdationem remitti teſtamento poſſe. PP.X.Kalen Martij Fuſco II.& Dextro Coſſ.

8. Impp.*Diocles.& Maxim.* AA.& CC. Zenodoro.

COntra eos, ſiue ſucceſſores eorum, qui rem publicam adminiſtrantes per officij neceſſitatem ciuitati ſub conditione relicti fideicommiſſi ſatis accipere debuerunt: quanti reipublicæ intererit ſatis acceptum non eſſe, dirigendam certum eſt actionem. Suppoſ.VII.Kal.Mart.CC.Coſſ.

DE SVIS ET LEGITIMIS LIBEris & ex filia nepotibus ab inteſtato venientibus,

TIT. LIIII.

1.Impp.*Seuerus & Antoninus* AA.Criſpinæ.

SI fratri tuo legitima heres eſſe potes: centum dierum præfinitione non excluderis ab acquirenda hereditate. PP.III. Non. Nouemb.Antonino A.II.& Geta II.Coſſ.

2.Impp.*Diocles & Maxim.* AA.Auiæ.

NEpotes ex diuerſis filiis varij numeri auo ſuccedentes ab inteſtato, non pro virilibus portionibus, ſed ex ſtirpibus ſuccedunt. S.III.kal.Mart. Hadrianopoli, ipſis AA.IV.& III.

3.*Iidem* AA.& CC.Frontoni.

VT inteſtato defuncti filius ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur manentes in ſacris, pariter ſuccedant: euidenter lege duodecim tabularum cauetur. quod & honorarij iuris obſeruatio ſequitur. S.XV. Cal. Iul.AA.Coſſ.

4.*Iidem* AA.& CC.Marcellæ.

INteſtato quidem defuncto poſthumum ſuum heredem, quàm ſororem, licèt conſanguineā, haberi potiorem ordo ſucceſſionum lege duodecim tabularum factus, nimis euidenter demonſtrat. S.VI. Idus Decemb.AA.Coſſ.

5.*Iidem* AA.& CC.Appiano.

SI te parens, in cuius fuiſti poteſtate, ſolenniter in adoptionem dedit; cùm filiis naturalibus adoptiui patris antè vel poſt quæſitis defuncto inteſtato ſuccedere potes. Dat.VI.Calend. Mar.Cæſaribus Coſſ.

6.*Iidem* AA.& CC.Poſidonio.

EX libera conceptus & ſeruo, velut ſpurius habetur: nec vt decurionis filius (quamuis pater eius naturalis manumiſſus, & natalibus ſuis reſtitutus hunc adeptus fuit honorē) defendi poteſt. Suppoſita VI.Idus Februarij, CC.Coſſ.

7.*Iidem* AA.& CC.Aemilianæ.

FIlium habere ſuum libertus in poteſtate non prohibetur, cùm ob id præteritum ſtatum ex legitimis nuptiis ingenuorum exemplo filios habere liberto non ſit interdictum. S.XVI. Cal. Mart. CC.Coſſ.

8.*Iidem* AA.& CC.Catoniæ.

APud hoſtes parte defuncto, filia communis vobis, quo caſu mortis ſcientia non poſtulatur, heres extitit ſua, & ad ſe tranſmiſit ſucceſſionem. S.XII.Kal.Decem.Nicomediæ Cæſaribus Conſſ.

Auo vel auiæ ab inteſtato morienti: ſuccedunt nepotes ex filia cum auunculis & materteris, cum deminutione tertiæ partis eius portionis, in qua parens ſuccederet, ſi viueret. Salyc.

9.Imppp. *Valent.Theod.& Arcad.* AAA. Conſtantino P.P.

SI defunctus, cuiuſcumque ſexus aut numeri reliquerit filios & ex filia diem functa, cuiuſcumque ſexus aut numeri nepotes: eius partis, quam defuncta ſuperſtes patri inter fratres ſuos fuiſſet habitura, duas partes conſequantur nepotes ex eadem filia: tertia pars fratribus ſororibúſve eius quæ defuncta eſt, id eſt filiis filiabúſve eius, de cuius bonis agitur, auunculis ſcilicet ſiue materteris eorum, quorum commodo legem ſancimus, accreſcat. Hæc eadem, quæ de aui materni bonis conſtituimus, & de auiæ maternæ ſiue etiam paternæ ſimili æquitate ſancimus: niſi fortè auia elogia inurenda impiis nepotibus iuſta remotis ratione dixerit, & hoc fuerit legibus approbatum. Non ſolum autem ſi inteſtatus à auus auiáve deceſſerit, hæc nepotibus quæ ſancimus iura ſeruamus: ſed & ſi auus vel auia, quibus huiuſmodi nepotes erunt, teſtari obierint, & præterierint nepotes, aut exhæredauerint. Eadem & de iniuſto auorum teſtamento, Et ſi quæ filiæ poterant vel de re vel de lite commouere actiones, nepotibus deferimus ſecundùm iuſtum noſtræ legis modum, quæ de parentum inofficioſis teſtamentis competunt filiis. Dat. v. Kal. Mart. Mediolani, Timaſio & Promoto Conſſ.

10. Impp.*Theod.& Valent.* AA. Maximo R.P.

VBi auiarum ſucceſsio morte interueniente diſcutitur, capitis deminutio paterna quærenda non eſt. Tunc enim in huiuſmodi hæreditatibus filiorum ſtatus aut perſona ſpectatur, quotiens de eius bonis, qui poteſtatem familiæ potuit habere, tractatur. Dat. XV.Kal.Octob.Rauennæ, Theodoſio XIII.& Valentiniano III.AA.Conſſ.

11.Impp.*Theod.& Valent.* AA.ad Senatum vrbis Romæ.

SI matre ſuperſtite filius vel filia, qui quæve moritur filios dereliquerit: omnimodo patri ſuo matríve ſuæ ipſo iure ſuccedant, quod ſine dubio & de pronepotibus obſeruandum eſſe cenſemus. Dat. Id. Nouemb.Theodoſio XV.& Valentiniano III. AA. Conſſ.

12. Imp.*Iuſtinian.* A.Mennæ P.P.

QVotiens aliquis vel aliqua inteſtatus vel inteſtata, mortuus vel mortua fuerit, nepotibus vel pronepotibus cuiuſcumque ſexus, vel deinceps aliis deſcendentibus derelictis, quibus *vnde liberi* bonorum poſſeſsio minimè competit, & inſuper ex latere quibuſcumque agnatis: minimè poſsint iidem agnati quartam partem hæreditatis mortuæ perſonæ ſibi vindicare, ſed deſcendentes ſoli ad mortui ſucceſsionem vocentur. Quod tantùm in futuris, non etiam præteritis negotiis ſeruari decernimus. Dat. Kal.Iul.Conſtant. DN.Iuſtiniano A.PP.II.Coſ.

IN AVTH.*de hered.ab inteſta.* §.1.*coll.9.tit.*

1.*Nou.*118.*c.*1.

IN ſucceſſione mortui patrisfamilias, ſiue filijfamilias, liberi eius, ſi ſunt, omnibus aliis prælati ſuccedunt, Primi quidem gradus æqualiter ſuccedunt: nepotes & vlteriores in ſtirpes: non diſtinguendo ſexum, vel iura poteſtatis, ſed ſola naturali cauſa inſpecta.

AD SENATVSCONSVLTVM Tertullianum,

TIT. LV.

1.Impp. *Diocl.& Maxim.* AA.& CC.Viuianæ.

LIcèt liberi matribus ab inteſtato ita demum per ſe heredes exiſtant, ſi fari poſsint, tamen matres liberis etiam ſi infantes naturæ conceſſerint, poſſe ſuccedere, nulla dubitatio eſt. PP. X.Kal.Apr.Tiberiano & Dione Conſſ.

2.*Iidem* AA.& CC.Rheſæ.

IN ſucceſſione filij vel filiæ communis ſine liberis & fratribus & ſororibus morientis: pater manumiſſor, quia ei ſit verus ius ſeruatum, matri præfertur. S.VI.Id.Dec.CC.Conſſ.

3.Imp.*Conſtantinus* A.Catulino proconſuli Africæ.

MAtres, quæ puberes amiſerant filios, licèt impuberibus eis tutores non petierint, præſcriptione tamen non petiti tutoris ad excludendam eorum ſucceſſionem minimè debere præſcribi, certum eſt. Dat.VI.Kal. Aug. Conſtantio A.VII.& Conſtante Coſſ.

4.Imppp.*Grat.Valent.& Theod.* AAA. Eutropio P.P.

SI qua mulier nequaquàm religionem priori viro, ex quo filios ſeu filias non habet, nuptiarum feſtinatione præſtiterit; ex iure quidem notiſsimo infamis ſit, niſi huiuſmodi maculam imperiale beneficium ei remittat. ſin autem ei filij erunt ſeu filiæ, & impetrauerit indulgentiam, infamiæ abolitionem permittimus, & cæterarum pœnarum antiquationem, ſi facultatum omnium quæ fuerunt tempore nuptiarum, medietatem filio vel filiæ, filiis ſeu filiabus donauerit, quos habebat ex viro priore ſuſceptos, purè ſcilicet & omni donationis ſolennitate completa, nec retento quidem vſufructu. Quem quidem ſemiſſem ſi duobus filiis ſeu filiabus pluribúſve donauerit, & forte fatidi vnus vel vna, ſeu alius vel alia ex eiſdem inteſtatus vel inteſtata obierit: ſemper ad ſuperſtites fratres vel ſorores volumus pertinere. Sin autem vniuerſi vel vniuerſæ inteſtati diem obierint; duræ fortunæ ad matrem ſolatia ex integro reuertantur: ita ſcilicet, vt hunc ſemiſſem, quem filiis vel filiabus donauerat, inteſtatò diem obeuntibus, rurſus ipſa ſeparatim ab vltimi filij vel filiæ hæreditate præſumat. PP.XV. Kal.Ian.Gratiano V.& Theodoſio AA.Coſſ.

5.Impp. *Theod.& Valent.* AA.Senatu vrbis Romæ.

MAter quæ defuncto filio filiǽve ſine liberis, ex teſtamento vel ab inteſtato ſuccedit: ſi matrimonium ſecundum poſt mortem filij vel filiæ non contraxerit, omnia filij ſeu filiæ morte delata vel derelicta pleno iure acquirat. Sin verò alterius mariti coniugium elegerit; extrinſecus quidem quæſita filio filiǽve, ſimili firmitate poſſideat: rerum verò paternarum defuncti ſolo vſufructu humanitatis contemplatione potiatur, proprietatem & ſororibus & fratribus tranſmiſſura defuncti. Dat.VII.Id.Nou.Rauennæ, Theodoſio XII.& Valentiniano AA.Coſſ.

6.*Iidem* AA.Florentio P.P.

OMnem matri ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutionis, ſi filius impubes moritur, denegandam volumus ſucceſſionem, ſi ea legitima liberorum tutela ſuſcepta, ad ſecundas contra ſacramentum præſtitum adſpirauit nuptias, antequàm ei tutorem alium fecerit ordinari, eique quod debetur ex ratione tutelæ geſtæ, perſoluerit. Dat. VII.Id.Iul.Conſt. Theodoſio A.XVI.& Feſto Coſſ.

7. Imp.*Iuſtinian.* A.Mennæ PP.

SI quis, vel ſi qua, matre ſuperſtite & fratre, vel legitimo, vel ſola cognationis iura habente, inteſtatus vel inteſtata deceſſerit: non excludi à filij ſucceſſione matrem, ſed vnà cum fratre mortui vel mortuæ, ſi ſuperſtes vel filius vel priuignus ipſius ſit ad eam peruenire, ad ſimilitudinem ſororum mortui vel mortuæ: ita tamen, vt ſi quidem ſolæ ſorores agnatæ vel cognatæ, & mater defuncti vel defunctæ ſuperſint: pro veterum legum tenore dimidiā quidē

mater, alteram verò dimidiam partem omnes ſorores habeant. Sin verò matre ſuperſtite & fratre, vel fratribus ſolis, vel etiam cum ſororibus inteſtatus quis vel inteſtata moriatur: in capita diſtribuatur eius hereditas: nec liceat matri occaſione ſororum mortui vel mortuæ ampliorem partem ſibi vindicare, quàm rata portio capitum exigit: patruo ſcilicet mortui vel mortuæ, & eius filio vel nepote, nullum ius ad eius hæreditatem (matre eius herede exiſtente) habentibus: nec ex veteribus legibus, vel ex conſtitutionibus patrem patris minui.

1 ¶ Sin autem defuncta perſona non ſolùm matrem & fratres & ſorores ſuperſtites habeat, ſed etiam patrem: ſi quidem ſui iuris deceſsit: quia patris perſona interueniens, matris iura ſuperare videtur: omnibus pio animo prouidentes, ſancimus fratres quidem & ſorores mortuæ perſonæ ad ſucceſsionem proprietatis ſolos pro virili portione vocari: patri autem, & matri vſumfructum totius ſucceſsionis pro beſſe competere, æqua lance inter patrem & matrem diuidendum, reliqua parte vſusfructus apud fratres & ſorores remanente. Sin verò defuncta perſona in ſacris patris conſtituta deceſſerit: pater quidem vſumfructum, quem & viuente filio habebat, teneat, donec viuat, incorruptum: mater autem quia hunc vſumfructum habere viuente patre non poteſt, totum apud patrem conſtitutum: vnà cum fratribus defunctæ perſonæ ad proprietatem vocetur, ſcilicet cum ſororibus ſola in dimidia, cum fratribus vel promiſcui generis ſecundum ſupradictam diſtributionem in virilem portionem: Omnibus videlicet quę de mulieribus ad ſecundas nuptias migrantibus ſancita ſunt, in ſuo ſtatu durantibus. Dat. Kal. Iun. Conſtant. DN Iuſtiniano A. PP. II. Coſ.

IN AVTHEN. *de nupt. §. & quoniam mater. coll. 4. tit. 1. Nou. 22 ca. 47.*

ET cum ſolis fratribus, & cum ſolis ſororibus, & cum permixtis, vocātur matres in virilem portionem.

IN AVTHENT. *vt cùm de appellat. cog. §. ſancimus itaque. & §. ſi verò contigerit. coll. 8. ti. 16. al. 12. Nou. 115. c. 4.*

IN teſtamento quoque non licet liberis parentes excludere, niſi iuſta cauſa exheredationis inferatur, quæ ſeptenario numero nona conſtitutione diſtribuitur. alioquin reſcinditur teſtamentum circa inſtitutiones: nam in cæteris perſeuerat.

IN AVTHENT. *de hered. ab inteſt. venien. §. conſequens. & §. ſequenti. collat. 9. ti. 1. Nou. 118. c. 2.*

DEfuncto ſine liberis filio, parentes, ſi ſoli ſunt, ſuccedunt ſalua gradus ſui prærogatiua: ſi pari gradu ſunt, pariter ſuccedunt: paternis quidem dimidia, maternis verò alia dimidia delata licèt ſit diſpar eorum numerus. Sed ſi cum parentibus fratres & ſorores vtrinque defuncto coniuncti ſuperſint: vocantur cum aſcendentibus gradu proximis, ita vt viriles portiones fiant, excluſa prorſus omni differentia ſexus & patriæ poteſtatis, vbi nulla ſecundarum nuptiarum ſit mentio.

AD SENATVSCONSVLTVM Orſitianum,

TIT. LVI.

1. Imp. *Alexander* A. Euangelo.

SI inteſtatæ mulieri conſanguinei exiſtant, & mater, & filia: ad ſolam filiam ex ſenatuſconſulto Orſitiano hęreditas pertinet. PP. XV. Kal. Febr. Fuſco II. & Dextro Coſſ.

2. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Metrodoræ.

NOn pro numero ſuperſtitum mortis matris tēpore, ſed ſuccedentium, materna ſcinditur hæreditas. Quapropter ſi mater veſtra te & vno fratre emancipatis, duobus autem aliis in patria poſitis poteſtate ſuperſtitibus diem functa eſt; & hi, qui in poteſtate patris fuerant, priuſquàm maternam hęreditatem ſibi quærerent, rebus humanis exempti ſunt: inter duos tantùm viriles non ambigitur factas portiones. S. VII. Kal. Apr. Sirmij, AA. Coſſ.

3. *Iidem* AA. & CC. Iulianæ.

MAtri inteſtatò defunctæ ſecundùm Orſitianum ſenatuſconſultum, citra bonorum poſſeſſionē filia pro hærede gerendo, ſuccedere non prohibetur. S. XII. Kal. Nou. AA. Coſſ.

4. Imppp. *Gratianus, Valentinianus, & Theodoſ.* AAA. ad Hilarianum P. V.

QVotiens de emancipati filij filiæve ſucceſſione tractatur: filiis ex his genitis deferatur intacta pro ſolido ſucceſſio, neque vlla defuncti defunctæve patri matrive concedatur inteſtatæ ſucceſsionis hæreditas. Dat. XV. Kal. Mart. Mediolani, Merobaude II. & Saturnino Coſſ.

5. Imp. *Iuſtinianus* A. Demoſtheni P. P.

SI qua illuſtris mulier filium ex iuſtis nuptiis procreauerit, & alterum ſpurium habuerit, cui pater incertus ſit: quemadmodum res maternæ ad eos perueniant, ſiue tantummodò ad liberos iuſtos, ſiue etiam ad ſpurios, dubitabatur. Sancimus itaque, vt neque ex teſtamento, neque ab inteſtato, neque ex liberalitate inter viuos habita, iuſtis liberis exiſtentibus, aliquid penitus ab illuſtribus matribus ad ſpurios perueniat: cùm in mulieribus ingenuis & illuſtribus (quibus caſtitatis obſeruatio præcipuum debitum eſt) nominari ſpurios, ſatis iniurioſum, ſatiſque acerbum, & noſtris temporibus indignum eſſe iudicemus. Et hanc legem ipſi pudicitiæ, quam ſemper colendam cenſemus, meritò dedicamus. Sin autem concubina liberæ conditionis conſtituta, filium vel filiam ex licita conſuetudine ab homine libero habita procreauerit: eos etiam cum legitimis liberis ad materna venire bona, quæ iure legitimo in ſuo patrimonio poſſidet, nulla dubitatio eſt. Dat. XV. Kal. Oct. Chalcedone. Decio V. C. Coſ.

6. *Idem* A. Iuliano PP.

QVidam ancillæ ſuæ per fideicommiſſum libertatem reliquit. eo autem, à quo libertas relicta eſt, moram in libertate præſtanda faciente, peperit ancilla: & eſſe eum quidem ingenuum puerum, vel puellam, qui poſt moram nati ſunt, omnes veteris iuris auctores conſentiunt: dubitabatur autem inter eos, ſi matri morienti poſſet ſuccedere. Huiuſmodi itaque dubitationem eorum decidentes, vlterius eam procedere non patimur: ſed ſancimus eandem matris progeniem hæredem ab inteſtato ei poſſe exiſtere, ſaluo iure legitimo ex auctoritate ſenatuſconſulti Orſitiani proli ſeruando: & tam matre ex ſenatuſcōſulto Tertulliano, quàm prole ex Orſitiano ſenatuſconſulto inuicem ad ſuas hęreditates venientibus. Dat. Kal. Octob. Conſt. Lampadio & Oreſte VV. CC. Coſſ.

DE LEGITIMIS HEREDIBVS,

TIT. LVII.

1. Imp. *Alexander* A. Caſsio & Hermionæ.

IN ſucceſſione, quæ titulo conſanguinitatis, vel in bonorum poſſeſsione, quæ proximitatis nomine competit, tam fratres quàm ſorores pari iure eſſe, licèt non ex eadem matre ſuſcepti ſunt, ius certum eſt. Nec huic derogatur, quòd amitas veſtras ab auo veſtro dotatas fuiſſe proponitis. PP. Non. Maij, Maximo II. & Æliano Conſſ.

2. Imp. *Gordianus* A. Tatianæ & aliis.

SI eius, quæ vos hæredes inſtituit, patri hęreditatem non quæſiſtis, poſteaque mortuo patre, ac repudiata eius hęreditate, defunctæ ſucceſsionem agnouiſtis: ea, quæ bonorum ſunt defunctæ, ab his ſeparari, quæ patris veſtri fuerunt, præſes prouinciæ non ignorabit. PP. VI. Id. Apr. Gordiano

Gordiano A. & Auiola Coſſ.

3. Imp. *Decius* A. Aſclepiodotæ.

COnſanguinitatis iure & fœminas ad inteſtatorū ſucceſsionem admitti poſſe, explorati iuris eſt. Proinde cùm fratris tui inteſtatò mortui ad te conſanguinitatis iure hereditas pertineat: nulla ratione alterius fratris tui filij ad eandem ſucceſsionem adſpirare deſiderant, nam & ceſſante iure agnationis in perſona omnium, prætorij iuris beneficio ad te potiùs, quæ ſecundum gradum obtines, hereditas pertinet, quàm ad fratris tui filios, qui in tertio gradu conſtituti ſunt. PP. II. Non. Decembr. Decio A. & Grato Coſſ.

IN AVTHENT. *vt de hered. ab inteſt. ve. §. reliquum. coll. 9. tit. 1. Nou. 118. c. 3. & vt fra. f. §. 1. coll. 9. ti. 10. al. 7. Nou. 127. c. 1.*

CEſſante ſucceſſione lineæ deſcendētis, & eius, quæ ſola ſit aſcendentis, vocantur primò fratres, fratriſque premortui filij in ſtirpes. Dico autem de fratre, eiuſque fratris filiis, qui ex vtroque parente contingunt cū, de cuius hereditate nunc agitur. quæ perſonæ veniunt & ſine defunctæ nunc perſonæ parentibus, & cum proximis gradu aſcendentibus. Et quidem prædiſti fratris filius & ſi tertio gradu ſit præfertur fratribus defuncti, qui ex vno tantum parente cognati ſunt. In hac ſucceſſione omnis differentia ſexus & emacipationis ceſſat.

IN AVTHENT. *De hered. ab inteſtato. §. his autē non. & §. illud. coll. 9. tit. 1. Nou. 118. c. 3.*

POſt fratres autē ex vtroque parente & eorum filios admittuntur ex vno latere fratres, ſororeſue: cum quibus & filij eorum, ſi qui ex eis iam deceſſerint. Hi autem fratrum filij cùm pares ſint defuncti fratribus, præferuntur proculdubio eiuſdem defuncti patruus, & aliis ſimilibus: & in his ſucceſſionibus omnino ceſſat ſexus & agnationis ratio.

IN AVTHEN. *De hered. ab inteſtat. venien. §. ſi verò neque, coll. 9. tit. 1. Nou. 118. c. 3.*

POſt fratres, fratrúmque filios vocantur quicumque gradu ſunt proximiores: vt pares in gradu pariter admittantur, ſublata differentia maſculorū & fœminarum. Sola nanque cognatio ſpectatur in talibus. Fiet autem diuiſio in capita, & non in ſtirpes.

4. Impp. *Diocl. & Maxim.* AA. & CC. Cæcilio.

SI aut nullum teſtamentum nepos patrui tui ordinauit, aut intra quatuordecim annos conſtitutus fecit, & agnationis iure ſucceſsio eius tibi delata eſt, etiam citra bonorum poſſeſsionis ſubſidium legitimo iure ſub nixus es. PP. Idib. Iul. ipſis AA. IIII. & & III. Conſſ.

5 *Iidem* AA. CC. Cupillæ.

AD inteſtati ſucceſsionem agnationis quàm proximitatis iure venientes haberi potiores, certum eſt. Suppoſ. XVI. Kal. Iul. Sirmij, AA. Conſſ.

6. *Iidem* AA. & CC. Claudianæ.

DEfunctis, ſuis extantibus heredibus, & abſtinentibus vel repudiantibus hereditatem, frater iure conſanguinitatis ſuccedere poteſt. Sup. Kal. Ianua. AA. Coſſ.

7. *Iidem* AA. & CC. Amiano.

PAtruo ac materteræ tertio conſtitutis gradu non pariter inteſtati ſucceſsio defertur, ſed patris frater agnationis iure ſorori matris anteponitur. Sup. XVII. Kal. Sirmij, CC. Coſſ.

8. *Iidem* AA. & CC. Silano.

SI his, de quorum ſucceſsione agitur, apud hoſtes defunctis, ſecundū legis Corneliæ beneficium iure agnationis adita hereditate, vel petitia bonorū poſſeſsione ſucceſsiſti, eorum ſubſtantiam vindicare non prohibetis. S. Non. Iul. Sirmij, AA. Coſſ.

9. *Iidem* AA. & CC. Demagoræ.

IN ſucceſsione inteſtatæ, ſororem quàm auiam vel auum maternum, haberi potiorem, non ambigitur. S. VI. Kal. Iul. Nicomediæ, CC. Coſſ.

10. Impp. *Theodoſius & Valentinianus* AA. ad Florentium P. P.

SCiant, qui ad ſucceſsionem vocantur pupillæ mortui ſi defuncto eius patre, tutorem ei ſecundùm legem non petierent intra annum, omnem eis, ſiue ab inteſtato, ſiue iure ſubſtitutionis, ſucceſsionem eius, ſi impubes moritur, denegandam eſſe. Dat. V. Iul. Conſtant. Theodoſio A. XVII. & Feſto Coſſ.

11. Imp *Anaſtaſius* A. Conſtantino P. P.

SI ab eo, qui ex ſacro reſcripto ſecundùm noſtram conſtitutionem fieri poſtulauerit emancipationē liberorum, petitum ſit, quatenus ei, qui emancipandus emancipandáve eſt, minimè legitima iura per emancipationem extinguantur: eadem iura tam emancipato vel emancipatæ cōtra perſonas alias hoc modo ſibi coniunctas, quàm aliis itidem contra eum vel eā in hereditatibus, vel in ſucceſsionibus, & tutelis nec non cæteris ſeruentur intacta: collationibus tamen ab his ſecundùm ea, quæ ſuper emancipatis ſtatuta ſunt, quotiens talis caſus emerſerit, vtpote peracta emancipatione, faciendis. Dat. XI. Kal. Aug. Probo & Auieno Iun. Coſſ.

12. Imp. *Iuſti.* A. Ioanni præfecto prætorio

SI maior quinquagenaria partum ediderit, & debet huiuſmodi ſoboles ſuo patri ſuccedere, & hereditatem eius nanciſci, à Cæſariana aduocatione interrogati ſumus. & ſancimus, licèt mirabilius huiuſmodi partus inueniatur, & rarò contingat, nihil tamen eorum, quæ probabiliter à natura noſcuntur eſſe producta, reſpui: ſed omne ius, quod ex quacumque lege liberis præſtitum eſt, hoc merum atq; immutilatum huiuſmodi filiis vel filiabus ſeruari in omnibus ſucceſſionibus, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato: & ſummatim non abſimiles aliis fiant, quos ſimiles natura efficit: maximè cùm & anteriore noſtra lege huiuſmodi nuptias permiſimus, impares eas videri minimè concedentes. Dat. IX. Kal. Nou. Conſt. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV. CC. anno ſecundo.

13. *Idem* A. Ioanni P. P.

DE emancipatis filiis, qui ex ſacro reſcripto patribus impertito hoc à ſuis genitoribus meruerūt dubitatum eſt. Cùm enim Anaſtaſiana lex iura fratribus legitima noſcitur ſeruare: ſi quis ex his ſine teſtamento & liberis deceſſerit, vtrùmne ad fratrem vel ſororem eius ſucceſsio deuoluatur, an ſuperſtitē patrem dubitatur. huiuſmodi dubitationem compēdioſo reſponſo duximus eſſe finiendam. Ideóque ſancimus, ad ſimilitudinem maternarum rerum aliarúmque, de quibus iam à nobis lex poſita eſt, etiam huiuſmodi hereditatem iure quidem dominij ad fratres vel ſorores in totum peruenire, vſumfructum autem eius patri totum, ſiue priorem torum ſeruauerit, ſiue ad ſecundas migrauerit nuptias, acquiri: ſiue per ſacrum oraculum emancipato procedat, ſiue alio legitimo modo à ſacris paternis fuerint abſoluti. Cùm enim & pater vtitur vſufructu, & votum eius eſt ad alios filios ſuas res peruenire: ea propter cùm ex lege Anaſtaſiana in alium articulum fratribus proſpectum eſt, nunc à nobis in hac ſpecie plenius eis ſubuenitur: vt pater habeat vſumfructum, fratres autem vel ſorores dominium rerum relicta-

exceptis maternis rebus in quibus ſi ex eadem matre fratres vel ſorores ſint, eos ſolos vocari oportet. Si autem non ſuperſint, tunc ad ſimilitudinem aliarum rerum in totam fraternitatem dominiũ earum cedere, vt ſit apertiſsimus in omnibus tractatus, & non per differentiam perſonarum vel rerum vacillare noſcatur. Dat. Kal. Nouemb. Conſtant. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv.cc. anno ſecundo.

14. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

LEge duodecim tabularum bene humano generi proſpectum eſt, quæ vnam conſonantiam tam in maribus quàm in fœminis legitimis, & in eorum ſucceſsionibus, necnon & in liberis obſeruandam eſſe exiſtimauit: nullo diſcrimine in ſucceſsionibus habito, cùm natura vtrunque corpus ediderit, vt maneat ſuis vicibus immortale, & alterum alterius auxilio egeat, & vno ſemoto & alterum corrumpatur. Sed poſteritas dum nimia vtitur ſubtilitate, non piam induxit differentiam, ſicut Iulius Paulus in ipſo principio libri ſingularis, quem ad ſenatuſconſultum Tertullianum fecit, apertiſsimè docuit. Cui enim ferendum eſt, ab inteſtato ſucceſsionibus ſuas quidem filias ad ſimilitudinem maſculæ ſobolis in parentis vocari ſucceſsionem, & iterum germanas iure conſanguinitatis eandem ſibi vindicare prærogatiuam, deinceps autem legitimas fœminarum perſonas, ſi iura conſanguinitatis non poſſident, à ſucceſsione legitima repelli, cùm maribus eadem ſucceſsio pateat? Quare enim patris ſoror non ad ſucceſsionem filij patri ſui vnà cum maſculis vocatur, ſed aliud ius in amitis aliud in patruis obſeruatur? Vel qua ratione fratris filius ad ſucceſsionem patrui vocatur, germana autem eius ab eadem ſucceſsione recluditur? Huiuſmodi itaque legis antiqua reuerentiam & nos anteponi nouitati legis cenſemus: & ſancimus omnes legitimas perſonas (id eſt per virilem ſexum deſcendentes) ſiue maſculini, ſiue fœminini generis ſint, ſimili modo ad iura legitimæ ſucceſsionis ab inteſtato vocari ſecundum gradus ſui prærogatiuam: non ideo excludendas, quia conſanguinitatis iura ſecundum germanæ obſeruationẽ non habeant. Cùm enim vnius ſanguinis iura remaneant per virilem ſexum incorrupta: quare naturam oſtendimus, & legitimo iuri derogamus? cum & aliam maximam iniuriam res in ſe contineat, pleriſque quaſi vulnus inteſtinum incognitum. Cùm enim & ab ipſarum mulierum ſucceſsionem maſculi iure agnationis vocantur: quis patiatur earum quidem hereditatem ad eos legitimo iure deferri, ipſas verò nec inuicem ſibi, nec maſculis eodem iure poſſe ſuccedere, ſed propter hoc ſolum puniri, quod fœminæ natæ ſunt, & paterno vitio (ſi hoc vitium eſt) prolem innocentem grauari.

1 ¶ In his igitur caſibus legem duodecim tabularum ſequentes, & nouum ius nouiſsimo iure corrigentes, etiam vnum gradum pietatis intuitu transferri à iure cognationis in legitimam volumus ſucceſsionem: vt non ſolùm fratris filius & filia (ſecundum quod iam definimus) ad ſucceſsionem patrui ſui vocentur, ſed etiam germanæ conſanguineæ vel ſororis vterinæ filius & filia ſoli, & non deinceps perſonæ vnà cum his ad iura auunculi ſui perueniant: & mortuo eo, qui patruus quidem eſt fratris ſui filiis, auunculus autem ſororis ſuæ ſoboli, ſimili modo ex vtroque latere ſuccedant, tanquam ſi omnes legitimo iure veniant: ſcilicet vbi frater & ſoror ſuperſtites non ſunt. His etenim perſonis præcedentibus, cæteri gradus remaneant penitus ſemoti. Illo proculdubio obſeruando, vt ſucceſsio non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur, & is gradus in ordinem legitimum transferatur cæteris omnibus ſucceſsionibus ſecundum ius vſque ad præſens tempus obſeruatum in ſuo ſtatu manentibus. Si qui autem caſus iam euenerunt ſecundum quod priſtina iura volebant, eorum fiat diſtributio. Datum v. Kal. decemb. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis vv.cc.

15. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

MEminimus antea diuinam nos promulgaſſe conſtitutionem, per quam ad veſtigia legis duodecim tabularum totam progeniem ex legitima ſobole deſcentem, ſiue maſculinam, ſiue fœmininam, legitimo iure hereditatem adipſci ſanximus: vt quemadmodum ipſis à legitimis perſonis ſuccedit, ita & ipſæ legitimarum perſonarum amplectantur ſucceſsionem. In qua conſtitutione vnum gradum ex cognatis in ius legitimum reduximus; id eſt germanæ conſanguineæ filios & filias, & ſororis vterinæ filios ac filias. Quam conſtitutionem in ſuo robore permanere cenſemus, cùm & in noſtris Inſtitutionibus tenor eius à nobis relatus eſt. Sed ſubtiliore tractatu habito, neceſſarium duximus, & ſi quid ex prætoria iuriſdictione frugi inuentum eſt, & hoc cum perfectiſsima definitione diſpoſito noſtras leges ampliari.

1 ¶ Cùm igitur prætorem filium emancipatũ, licèt ſubtili iure capite fuerat deminutus, attamen in patris ſucceſsionem ſine vlla deminutione vocare manifeſtum eſt: non eodem autem iure etiam ad fratrum ſuorum ſucceſsiones ab eo vocabatur, ſed nec filij eius iure legitimo ſuis patruis ſuccedebant: neceſſariũ duximus hoc primum corrigere, & legem Anaſtaſianam iuſto incremento perfectam oſtendere: vt emancipati filius & filia, non ſolùm in paternis bonis ad ſuorũ ſimilitudinẽ ſuccedãt, ſed etiã in fratrũ vel ſororũ ſuarũ ſucceſsione (ſiue omnes ſui, ſiue omnes emancipati ſint, ſiue mixti) æquo iure inuicẽ ſibi ſuccedant, & non ſecundũ legẽ Anaſtaſianã parte aliqua deminuta. Et hæc quidem de filiis emancipatis ſancire belliſsimũ nobis viſum eſt. 2 ¶ nec fratrẽ vel ſororẽ vterinos concedimus in cognationis loco relinqui. cùm enim tã proximo gradu ſunt: meritò eos ſine vlla differentia; tamquàm ſi conſanguinei fuerant, cum legitimis fratribus & ſororibus vocandos eſſe ſancimus: vt ſecundo gradu conſtituti, & legitima ſucceſsione digni reperti, aliis omnibus qui ſunt vlteaioris gradus, licèt legitimi ſint, præcellant. Et hæc quidem de ſecundi gradus ſucceſsione ſatis abundéque à nobis cum ſummã vtilitate diſpoſita ſunt. 3 ¶ Cùm autem tertio gradui ex transuerſa linea fuerit locus, vbi patruis & filiis fratrum & ſororum locum antiquitas dedicauit: vnà cum illis tã emancipati fratris, quàm emancipatæ ſororis filium tantummodo & filiam, ſiue emancipatos, ſiue ſuos patribus ſuis conſtitutos, & neminem aliũ vlteriùs: necnõ fratris vterini & ſororis germanæ, vel vterinæ filium & filiam tãtummodò ex legitima linea inuicẽ vocari cenſemus: ſicut iam ſancimus: vt omnes, qui vel ab antiquo iure, vel à noſtra liberalitate in legitimorum quidem poſiti ſunt prærogatiua, & eodem tertio gradu ſunt, ſimili iure vocentur. Succeſsionis videlicet iure & in hac parte ſeruando: vt ſi qui ex ſecundo gradu vocati renuntiauerint hereditati, & noluerint eam adire; nullúſque alius ſit in ſecundo gradu, qui ſuccedere poteſt, & vult, tunc hi, quos præſenti lege enumerauimus in tertio gradu, in locum recuſantium ſuccedant. Illo etiã obſeruando, vt ſucceſsio non in ſtirpes, ſed in capita diuidatur: cæteris omnibus ſucceſsionibus ſecundum ius vſque ad præſens tempus obſeruatum procedentibus, & nullo ex cognatis ſupra memoratos gradus ad iuris agnatitij formam redigendo, ſed ſuum ordinem ſuámque proximitatem retinente incorruptam. 4 ¶ Quas autem perſonas ex iure cognationis in legitimas ſucceſsiones trãſueximus, eas etiã tutelæ grauamini viciſsim ſupponimus, ſcilicet ſi maſculi ſint, & perfectæ ætatis, ſecundùm noſtræ conſtitutionis tenorem: vt non ſolum lucrum ſentiant, ſed etiam grauamini ſubiugentur. 5 ¶ Si qui autem caſus iam euenerunt, & per iudicialem ſententiam, vel amicabilem tranſactionem ſopiti ſunt, nullam ſentiant ex hac lege retractionem. Dat. Idib. Octob. Conſtant. DN. Iuſtiniano A. PP. IIII. & Paulino v.c. Coſſ.

COM-

COMMVNIA DE SVCCESſionibus.

TIT. LVIII.

1. Impp. *Diocl. & Maximian.* AA. & CC. Varaniæ.

SCire debuiſti, fratre emancipato potiorem eam quæ in familia manſit, in alterius emancipati bonis non haberi: ſed eos non pariter, ſi ſolenniter petierint bonorum poſſeſsionem ſuccedere. S. xv. kal. Iun. Sirmij. CC. Coſſ.

2. *Iidem* AA. & CC. Apollinari.

SI pater tuus propius ſobrino tuo agnato conſtituto; & inteſtato defuncto, ciuili iure adita hereditate: vel hoc ab initio non interueniente, ſeu capitis deminutione perempto, ſolenniter bonorum poſſeſſione admiſſa, ſucceſſit, ac tibi patris tui quæſita hereditas eſt: adire præſidem prouinciæ debes, ac tutorem eius de tutela conuenire. Dat. XIIII. kal. Iun. Veronæ, AA. Coſſ.

Iidem AA & CC. Vlpianæ.

VItrico priuigni ſucceſſionem inteſtatò ciuili vel honorario iure non deberi, certiſſimum eſt. S. xv. kal. Mart. Sirmij, CC. Coſſ.

4. *Iidem* AA. & CC. Aſterio.

SEruus ſucceſſores habere non poteſt. D. Non. Apr. Cæſaribus Coſſ.

5 *Iidem* AA. & CC. Iuſtinæ.

AMitæ, cui ſucceſſiſſe filios ſuos proponis, hereditatem tuo nomine non rectè petis. Sed quoniã hos etiam inteſtatos diem functos adſeueras: ſi quidem hi: quos priuignos eiuſdem amitæ dicis, eorũ conſanguinei fuerint, fratres tam agnationis quàm cognationis iure ſecundo gradu conſtitutos, tibi præferri non ambigitur. Nam ſi amitiuis tuis alio etiam patre natis, numquàm eorum matris priuigni ſunt: admiſiſſe te bonorum poſſeſſionẽ probãs, eorum vindica ſucceſſionẽ. S. XII. kal. Mart. CC. Coſſ.

6. *Iidem* AA. & CC. Publiciano.

AVunculo priori, qui eſt in tertio gradu, quàm conſobrino, qui ſequentem occupat, deferri ſucceſſionem inteſtati, certi iuris eſt. Suppoſita kalen. Octob. CC. Coſſ.

7. *Iidem* AA & CC. Nicolao.

ADfinitatis iure nulla ſucceſſio permittitur. S. Id. Octob CC. Coſſ.

8. *Iidem* AA. & CC. Iuſtæ.

ANtequàm ſcriptus here cuiuſcumque portionis capax repudiet hereditatẽ, vel alia ratione quærendæ facultatem amittat: ei, qui teſtamentum reliquit, inteſtato nemo ſuccedit. Igitur perſpicis, quòd teſtamentariæ ſucceſſionis ſpe durante, inteſtatò bona defuncti non rectè vindicentur. S. VI. Id. Mart. Retiariæ, CC. Coſſ.

9. *Iidem* AA. & CC. Sopatro.

ANcillæ dominus, liberi hominis, cum quo contubernium hæc habuit, per hanc coniunctionẽ ſucceſſionem vindicare non poteſt. S. xv. kal. Ianua. Nicomediæ, CC. Coſſ.

10. *Iidem* AA & CC. Danubio.

NVtritoribus hoc nomine nec ciuili, nec honorario iure defertur hereditas. S. VI. kal. Ian. CC. Coſſ.

IN AVTHENT. *de ſtatu. & conſue. §. omnes peregrini. coll. x. conſt. final.*

OMnes peregrini & aduenæ liberè hoſpitentur vbi voluerint. Et hoſpitati ſi teſtari voluerint, de rebus ſuis liberam ordinandi habeant facultatem, eorum ordinatio inconcuſſa ſeruetur. Si verò inteſtati deceſſerint: ad hoſpitem nihil perueniet, ſed bona ipſorum per manus epiſcopi loci, ſi fieri poteſt, heredibus tradantur, vel in pias cauſas erogentur. Hoſpes verò ſi aliquid ex talium bonis contra hanc conſtitutionem noſtram habuerit: epiſcopo triplũ reſtituat, quibus viſum ei fuerit, adſignandum: non obſtante ſtatuto aliquo, aut conſuetudine, ſeu priuilegio quæ hactenus contrarium innuebant. Si qui autem contra hanc noſtrã conſtitutionem venire præſumpſerint: eis de rebus ſuis teſtandi interdicimus facultatem, vt in eo puniantur, in quo deliquerunt: aliàs prout culpæ qualitas exegerit, puniendi.

11. Imp. *Iuſtinianus* A. Demoſtheni præfecto prætorio.

SAncimus, quemadmodum de his rebus, quæ liberis in ſacris conſtitutis ex occaſione maritali acquiſitæ ſunt, certus deſtinatus eſt ordo: vt ſi quis ex his ab hac luce fuerit ſubtractus, pars eius, quã lucratus fuerat, ad liberos eius vel nepotes concedatur, quibus non extantibus, ad fratres ſuos ex eodem matrimonio progenitos, vel ſi etiam non ſuperſint, ad fratres ex aliis nuptiis procreatos: cùmque nemo eorum fuerit relictus, tunc ad patrẽ perueniat: ita & de his, quæ materna linea per quamcumque occaſionem, vel inter viuos, vel per vltimas diſpoſitiones, vel ab inteſtato deſcendunt, ſimilis ordo ſeruetur: primò in filij vel filiæ ſucceſſionem poſteritate eius vocanda, eáque non inuenta, fraterno conſortio eiuſdem vel alieni matrimonij ſecundum prædictum ordinem arceſſito: tunc ad vltimum locum pater à legibus conclametur, & ſui filij non gratam hereditatem relictam, ſed triſte lucrum ſibi lugeat acquiſitum. In omnibus videlicet caſibus in ſuperſtite ſobole liberorum, & fratribus adhuc viuentibus qui ad hereditatem defuncti patrem antecedunt, vſufructu rerum quarũ dominium ad eos peruenit, apud parentes remanſuro. Dat. xv. kal. Octob. Chalcedone, Decio V.C. Coſ.

IN AVTHENT. *de conſan. & vte. fra. §. coll. 6. tit. 13: al. 12. Nou. 84. cap. 1.*

ITaque mortuo patrefamilias, ſi filius decedat inteſtatus ſine liberis, relictis fratribus & ſororibus, aliis conſanguineis, aliis vterinis, & quibuſdam ex vtroque parente coniunctis: in eos ſolos tranſmittit hereditatem, qui ex vtroque latere connexi ſunt.

DE BONIS MATERNIS, ET materni generis.

TIT. LIX.

1. Imp *Conſtantinus* A. conſulibus, prætoribus, tribunis pleb. Senatui, S.

REs quæ ex matris ſucceſſione ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato fuerint ad filios deuolutæ, ita ſint in parentum poteſtate, vt vtendi fruendi dumtaxat habeant in diem vitæ facultatem: dominio videlicet earum ad liberos pertinente. Parentes autem, penes quos maternarum rerum vtendi fruendique tantùm poteſtas eſt, omnem debent tuendæ rei diligentiam adhibere, & quod iure filiis debetur, in examine per ſe, vel per procuratorem poſcere: & ſumptus ex fructibus impigrè facere, & litem inferentibus reſiſtere: atque ita omnia agere, tanquam ſolidum perfectúmque dominium eis acquiſitum fuiſſet: & perſonam gerant legitimam, ita vt ſi quando rem alienare voluerint: emptor, vel is cui res donatur, obſeruet ne vnquam partem earũ rerum quas alienari prohibitum eſt, ſciens accipiat, vel ignorans. docere enim pater debet: proprij iuris eam rem eſſe quã donat, aut diſtrahit: & emptori, ſi velit, fideiuſſorem licebit accipere, quia nullam poterit præſcriptionẽ opponere filiis quãdocumque rem ſuam vindicantibus. Dat. xv. kalen. Auguſt. Aquileiæ, Sabino & Rufino Conſſ. Recitata apud Vectium Rufinum P.V. in ſenatu, Non. Septẽ. Conſtantino A. & Licinio Conſſ.

IN AVTHENT. *De nupt. §. ſi vero expectet. ver. interminatur. coll. 4 tit. 1. Nou. 22. c. 23.*

NIſi tricennale tempus tranſeat quo poſſeſſor dominus ſit: & detentatio accipientes dominos faciat vel conſtituat: tempore incipiente filiis currere, ex quo ſuæ poteſtatis eſſe apparuerint, niſi tamen aliquem impuberem ætas adiuuet.

2 Impp. *Arcadius & Honorius* AA. Florentio P.P.

QVicquid auus auia, proauus proauia ex materna linea venientes, nepoti, nepti, pro-

nepoti, pronepti, teſtamento, fideicommiſſo, legato, donatione, vel alio quolibet titulo largitionis, vel etiam inteſtati ſucceſſione contulerint: pater filio filiæve integra illibataque cuſtodiat, vt vendere, donare, relinquere, alteri obligare, ſicut nec materna bona, non poſſit vſufructu duntaxat ad eum pertinente: ita vt quemadmodum ipſe ſuper his rebus licentiam totius poteſtatis amittit defuncto eo, filio filiæve præcipua computentur, nec ab illis qui ex parte ſunt coheredes, vindicentur. Dat. Idibus Octob. Olybrio & Probino Coſſ.

3. Impp. *Theodoſius & Valentinian.* AA. ad Senatum vrbis Romæ.

SI viua matre emancipati ſint filij, & poſtea deceſſit mater: quoniam omni commodo deſtituitur pater, neque retinet vſumfructum, viriles ei inter alios (ſiue vnus, ſiue plures ſint) vſusfructus tribuimus portiones. Sin verò mulier moriens alios ex filiis emancipatos à patre, alios in patria poteſtate dimiſerit, in hoc caſu diſpari vtetur maritus defunctæ beneficio. quo caſu vtrique præſcripſimus: id eſt circa eorum quidem portionem qui adhuc in ſacris retinentur, vſumfructum ex legum auctoritate retinebit pater: & præmium delatæ emancipationis, cùm volet, accipiet. In eorum vero parte quos exiſſe de poteſtate viua matre conſtiterit, vſumfructum virilis inter eos portionis ſecundùm præſcripta percipiet. In nepotibus etiam vel neptibus hoc obſeruandum eſſe cenſemus, vt maritus qui vxore mortua non extantibus filiis cum ſolis nepotibus vel neptibus ex hac lege ad emolumentum vocandus eſt: ſi vnus, vel vna, pluréſve nepotes ex filio vno, vel pluribus qui in poteſtate deſecerunt procreati ſunt: hoc iure vtatur, quod de filiis conſtitutum eſt. Nam licet hoc nouum præſens lex conſtituat in nepotes: non tamen ab re eſt, vt in hoc caſu deteriores eſſe nepotibus filij non ſinantur. Habeat igitur auus veniens cum nepotibus in poteſtate durantibus, vſumfructum bonorum omnium quæ ex defunctæ auiæ ſucceſſione delata ſunt. Cùm verò his quoque libertatem emancipatione largitur: ſimiliter & ab ipſis (ſicut de filiis conſtitutum eſt) præmium manumiſſionis accipiat: vel ſi ex pluribus alteros manumittit, alteros retinet: ex parte manumiſſorum legitimum præmium, ex parte verò in poteſtate manentium retinet vſumfructum. Quod ſi nepotes ſint neptéſve, aut ex emancipato filio aut ex filia procreati, aut ab ipſo auia viuente ſacris dimiſſi, idem auus virilis cum ipſis portionis habeat vſumfructum. Si verò ex nepotibus neptibuſve tempore quo in auiæ ſucceſſionem vocantur, alij in aui ſunt poteſtate, id eſt mariti defunctæ, alij ſui iuris ſunt: circa perſonas quidem eorum qui in poteſtate conſiſtunt, & in vſufructu conſequendo, & in emancipationis præmio conquirendo, ratio ſupradicta ſeruetur. In his vero qui ſui iuris ſunt, facultas capiendi vſusfructus virilis inter eos portionis habeatur. Eadem autem & de pronepotibus vtriuſque ſexus ſancimus: manente definitione quæ de ſingulis ſancita eſt ſi filij ſint pariter ac nepotes. Datum VI. Id. Nouembr. Theodoſio XIII. & Valentiniano III. AA. Coſſ.

4. Imp. *Leo* A. Calliſtrato PP. per Illyricum.

OMnem ambiguitatis confuſionem amputantes, hac liquida & compendioſa lege ſancimus, circa vſumfructum maternarum rerum nullam eſſe differentiam, ſiue in priore matrimonio pater ex quo filios habuit, permanere voluerit, ſiue nouercam filiis ſuperinduxerit legibus quæ de maternis bonis latæ ſunt, ſuam habentibus firmitatem. Patres igitur vſumfructum maternarum rerum, etiamſi ad ſecundas migrauerint nuptias, ſine dubio habere debebunt: nec vllam filiis, vel quibuſlibet ex perſona eorum contra patres improbam vocem accuſationémque poſſe competere. Dat. Cal. Septem. Anthemio A. II. Conſſ.

DE BONIS QVAE LIBERIS IN POteſtate patris conſtitutis, ex matrimonio vel alias acquiruntur, & eorum adminiſtratione,

TIT. LX.

1. Impp *Theodoſius & Valentin.* AA. ad Senatum vrbis Romæ poſt alia.

CVm venerandæ leges vetuerint patribus iure poteſtatis acquiri quicquid eorum filiis auus auia, proauus proauia, à linea materna venientes quocunque titulo contuliſſent: hoc quoque conuenit obſeruari, vt quicquid vel vxor marito non emancipato, vel maritus vxori in poteſtate poſitæ, quocumque titulo vel iure contulerit: ſiue tranſmiſerit: hoc patri nullatenus acquiratur: atque ideo in eius tantùm cui delatum eſt, iure durabit. Dat. III. Idus Nouemb. Rauennæ, Theodoſio XII. & Valentiniano II. AA. Conſſ.

2. *Iidem* AA. Hierio PP.

COnſtitutionis nouæ capitulum, clariore interpretatione ſancimus, vt quæ per filios, nepotes, pronepotes: itémque filias, neptes, proneptes, quæ vis in poteſtate ſint, minimè acquiri patri decreuimus, à marito vel vxore quocunque titulo collata, ſiue vltima tranſmiſſa voluntate: nullus ad id quoque pertinere exiſtimet, quod ab ipſo parente datum, vel dotis vel ante nuptias donationis cauſa pro vna ex memoratis perſonis præſtitum fuerat, vt minimè ad eum, ſi caſus tulerit, reuertatur. Proſpiciendum eſt enim, ne hac iniecta formidine, parentum circa liberos munificentia retardetur: ſed vt his poteſtatis iure ad parentes reuerſis, cæterarum rerum quæ ex ſubſtantia ſpeciali coniugis ad ſuperſtitem deuenerant: quamuis idem in ſacris ſit, fructu tamen ſolo atque vſu parentibus deputato, dominium ei qui à coniuge, vel quæ à marito meruit, reſeruetur: parente propter emancipationis beneficium, ſi voluerit, ſicut in maternis rebus, vel quæ per eandem lineam veniunt, præmium habituro. Dat. X. kal. Mart. Felice & Tauro Conſſ.

3. *Iidem* AA. Florentio PP.

QVod ſcitis prioribus continetur, nec à filia quæ in poteſtate eſt, donationem ante nuptias patri, nec à filio dotem acquiri, eo addito confirmamus, vt defunctis his adhuc in poteſtate patris, ſi liberis extantibus moriantur, ad liberos eorum eædem res iure hereditatis, non ad patres iure peculij tranſmittantur, nec per nepotes auo videlicet acquirendæ. Sin autem idem nepos ſuperſtitibus tam patre, quàm auo paterno diem ſuum ſine liberis obierit: eorum dominium, quæ ad ipſum ex matre: vel ab eius linea peruenerint, non ad auum, ſed ad patrem eius perueniat, vſufructu videlicet in huiuſmodi caſibus auo (dum ſupererit) reſeruando. Dat. VII. Idus Septemb. Conſtantinop. Theodoſio A. XVII. & Feſto Conſſ.

4. Impp. *Leo & Anthemius* AA. Erythrio PP.

QVæcumque res ad filium vel filiam, nepotes ſiue pronepotes vtriuſque ſexus in poteſtate conſtitutos, ex priore, vel ſecundo, aut tertio ſeu numeroſiore coniugio peruenerint, ex dote, vel quacumque donatione, ſeu hereditate, vel legato, vel fideicommiſſo: earum rerũ vſque in diem vitæ ſuæ pater, vel auus, vel proauus vſumfructũ habeant: eaſdem res quocumque modo alienandi, vel pignoris ſeu hypothecæ iure obligandi facultate ei penitùs interdicta: dominio videlicet earum apud filios & nepotes ſiue pronepotes vtriuſque ſexus permanente, etiam ſi ex eodem matrimonio procreati

non ſint, ex quo eædem res ad parentes eorum, qui quæve in poteſtate ſunt, fuerint deuolutæ: eo videlicet obſeruando, vt morientium fratrum ſororumve portiones, qui quæve ex eodẽ matrimonio progeniti vel progenitæ ſunt, primo quidem ad liberos eorum (vt dictum eſt) ſi tamen fuerint, deinde his non extantibus, ad ſuperſtites tantummodò fratres vel ſorores eorum perueniant, aut ad ſuperſtitem, ſi ex iiſdem fratribus aut ſororibus vnus vnáve remanſerit. Omnibus autem qui ex eodem coniugio fuerint procreati, defunctis: tunc demum ad eos qui ex alio ſunt matrimonio editi, eaſdem res pro virili peruenire ſtatuimus: nulla autem ex memoratis perſonis exiſtente, parentes eorum eas percipere. Parentibus verò quorum ſub poteſtate ſunt, vſumfructum dumtaxat habituris, memoratas res iure poteſtatis alienandi vel obligandi licentiam denegamus: non prohibendis iiſdem liberis quandocunque ſui iuris fuerint, nulla temporali præſcriptione obſiſtente, eaſdem res omnibus modis vindicare: niſi fortè poſtquam poteſtate parentum eos contigerit liberari, tantum temporis effluxerit, vt ex continua & inconcuſſa tenentis poſſeſſione eorum intentio excludatur. Dat. V. Kalend. Mart. Martiano & Zenone Conſſ.

5. *Iidem* AA. Nepotiano, magiſtro militum Dalmatiæ.

NOn ſine ratione de negotio quod inter matremfamilias, cuius veſtra ſuggeſtio meminit, & germanum eius vertitur, magnitudo tua diuerſis legibus ex vtraque parte prolatis, noſtram credidit conſulendam eſſe clementiam, cùm mulier diuerſis iuris lectionibus idem intelligi maritum & ſponſum niteretur probare, germanus autem mariti nomen illi ſoli qui nuptias contraxiſſet, ex recitatione conſtitutionis diuorum retrò principum Theodoſij & Valentiniani (qua cauetur, quicquid maritus vel vxor in poteſtate conſtituti, inuicem ſibi reliquerint, non patri acquiri, ſed ad eorũ ius pertinere) imponere Quamuis ergo ſignificatione nominis, maritus vel vxor poſt cœptum matrimonium intelligatur, ex quo videlicet inducta eſt dubietas: attamen quia conſequens eſt ambiguas atque legum diuerſis interpretationibus titubantes cauſas benignè atque naturalis iuris moderamine temperare: non piget nos in præſenti quoque negotio, de quo ſublimitas tua ſuggeſſit, æquitati cõuenientem Iuliani tantæ exiſtimationis viri atque diſertiſſimi iuriſperiti opinionem ſequi: qui quidem de dotali prædio tractatu propoſito, idem ius tam de vxore, quàm de ſponſa obſeruari arbitratus eſt, licet lex Iulia de vxore tantùm loquatur. Qua ratione tam ſponſalitiam donationem, quàm hereditatem quam memoratus ſponſus ſuam ſponſam lucrari voluit, non acquiri patri, ſed ad eam peruenire, benignius eſſe perſpicimus. Dat. kal. Iunij, Leone A. V. Coſſ.

6. Imp. *Iuſtinianus* A. Demoſtheni præfecto prætorio.

CVm oportet ſimilem prouidentiam tam patribus quàm liberis deferri, inuenimus autem in veteris iuris obſeruatione multas eſſe res quæ extrinſecus ad filiosfamilias veniunt, & minimè patribus acquiruntur: quemadmodum in maternis bonis, vel quæ ex maritali lucro ad eos perueniũt, ita & in his quæ ex aliis cauſis filiisfamilias acquiruntur, certam introducimus definitionem. Si quis itaque filiusfamilias, vel patris ſui vel aui vel proaui in poteſtate conſtitutus, aliquid ſibi acquiſierit, non ex eius ſubſtantia, cuius in poteſtate ſit, ſed ab aliis quibuſcumque cauſis, quæ ex liberalitate fortunæ, vel laboribus ſuis ad eum perueniãt: eas ſuis parentibus non in plenum, ſicut antea fuerat ſancitum, ſed vſque ad vſumfructum ſolum acquirat: & eorum vſusfructus quidem apud patrem vel auum vel proauum, quorum in ſacris ſit conſtitutus, permaneat: dominium autem filiisfamilias inhæreat, ad exemplum tam maternarum, quàm ex nuptialibus cauſis filiisfamilias acquiſitarum rerum. Sic etenim & parenti nihil derogabitur, vſumfructum rerum poſſidenti: & filij non lugebunt, quæ ex ſuis laboribus ſibi poſſeſſa ſunt, ad alios transferenda aſpicientes, vel ad extraneos, vel ad fratres ſuos, quod etiam grauius multis eſſe videtur: exceptis caſtrenſibus peculiis, quorum nec vſumfructum patrem vel auum vel proauum habere veteres leges concedunt. In his enim nihil innouamus, ſed vetera iura intacta ſeruamus: eodem obſeruando etiam in his peculiis quæ quaſi caſtrenſia peculia ad inſtar caſtrenſis peculij acceſſerunt.

IN AVTHENT. *vt lic. mat. & auia. in princ. collat. 8 tit. 18 al. 13.*

EXcipitur, quod ei datur vel relinquitur ab aliquo parentum, conditione hac adiecta, ne ad patrem perueniat vſusfructus.

IN AVTHENT. *de heredib. ab inteſt. ve. §. ſi verò cum coll. 9. tit. 1. Nou. 118. c. 2.*

ITem hereditas fratris ſororiſve, ad quam vnà cum patre admittitur, & forſan ſi aliunde quæratur lege prædicta.

IN AVTHENT. *vt nulli iud. §. quia verò, collat. 9. tit. 17. al. 9. c. 11.*

IDem eſt in his quæ ex lege deferuntur liberis, parentibus præſumentibus ſoluere matrimonium ſine cauſa lege definitis.

Finis authentica.

Sequitur textus l. Codicis.

1 ¶ Sub hac tamen definitione hunc legis articulum inducimus, vt in ſucceſſione quidem earundem rerum quæ extrinſecus filiisfamilias acquiruntur, iura eadem obſeruentur, quæ in maternis & nuptialibus rebus ſtatuta ſunt.

2 ¶ Non autem hypothecam filijfamilias aduerſus res patris viuentis adhuc ſeu iam mortui ſperare audeant, nec ratiocinia ei ſuper adminiſtratione inferre: ſed tantummodo alienatione vel hypotheca ſuo nomine patribus denegata, rerum habeat parens pleniſſimam poteſtatem, vti fruique his rebus quæ per filiosfamilias ſecundum prædictum modum acquiruntur, & gubernatio rerum earum ſit penitus impunita: & nullo modo audeat filiusfamilias vel filia vel deinceps perſona, vetare eum in cuius poteſtate ſunt, eaſdem res tenere, aut quomodo voluerit gubernare: vel ſi hoc fecerint, patria poteſtas in eos exercenda eſt: ſed habeat pater vel aliæ perſonæ quæ ſuperius enumeratæ ſũt, pleniſſimam poteſtatem vti frui, gubernaréque res prædicto modo acquiſitas. Et ſi quid ex vſu earum pater, auus, vel proauus collegerit: habeat licentiã quemadmodum cupit, hoc diſponere, & in alios heredes tranſmittere: vel ſi ex earum rerum fructibus res mobiles vel immobiles, vel ſe mouentes comparauerit: eas etiam quomodo voluerit, habeat, & tranſmittat, & in alios transferat, ſiue extraneos, ſiue liberos ſuos, ſeu quamlibet perſonã. Sin autem res ſibi memorato modo acquiſitas parens noluerit retinere, ſed apud filium aut filiam vel deinceps perſonas reliquerit: nullam poſt obitum eius licentiam habeant heredes alij patris vel aui vel proaui eundem vſumfructum, vel quod ex hoc ad filiosfamilias peruenit (vtpote patri debitum) ſibi vindicare: ſed quaſi diurna donatione in filium celebranda, qui vſumfructum detinuit, quem patrem eius habere oportuerat, ita cauſa intelligatur, vt eundem vſumfructum non poſt obitum patris ipſe lucretur: parente ius exactionis quaſi ſibi debitæ à filio, qui vſumfructum conſenſu eius poſſidebat, ſuæ poſteritati vel ſucceſſioni minimè

tranſmittente: quatenus in omni pace inter ſe ſucceſſio eius permaneat, nec altercationis cuiuſdam (maximè inter fratres) oriatur occaſio.

3 ¶ Cum autem Conſtantiniana lege cautum erat, ſi filijſamilias ab his, qui eos in poteſtate habent, nexu paterno per emancipationem liberentur, debere patrem tertiam partem bonorum quæ acquiri non ſolent, quaſi remunerationis gratia à filio accipere vel retinere, & ex hac cauſa iterum pars non minima ſubſtantiæ liberorum adimebatur: ſancimus huiuſmodi caſu interueniente, & emancipatione liberis impoſita, non tertiam partem dominij, rerum minimè acquiſitarum, ſed dimidiam vſusfructus apud maiores qui emancipationem donant, reſiſtere: exceptis & in hoc caſu caſtrenſibus & quaſi caſtrenſibus tantummodo peculiis, quibus nihil ex hac cauſa deminuitur. Sic enim nec liberis cuiuſcunque ſexus aliquid dominij auferetur, & patribus amplioris patrimonij vſusfructus adſignabitur. Hoc obtinente & ſi in emancipatione ſibi parentes hoc minimè ſeruauerint; ſed niſi ſpecialiter vel in emancipatione huic præmio renunciauerint: vel donatione facta ſeſe & ab huiuſmodi beneficio alienauerint, & in liberos hoc tranſtulerint: manere apud eos etiam tacentes ius & beneficium vſusfructus retinendi: vt poſt obitum eorum vſusfructus in omnibus memoratis cauſis ad eos perueniat, quorum dominium eſt ſcilicet, ſecundum quod iam diximus: in ſucceſſionibus eorum omnibus ſeruandis quæ de maternis & nuptialibus bonis conſultiſſimis legibus definita ſunt.

4 ¶ Sed cum tacitas hypothecas tam veteres leges en quibuſdam certis caſibus introduxerunt, quam nos in maternis cæteriſque donationibus quas ſeruare neceſſe eſt, & dubitabatur ex quo tempore hypothecas competere oportet vtrumne ab initio, an ex eo tempore ex quo malè aliquid geſtum eſt: compendioſa narratione interpretamur initium gerendæ vel deſerendæ adminiſtrationis vel obſeruationis eſſe ſpectandum, & non tempus ex quo malè aliquid geſtum fuerit. Recitata in nouo conſiſtorio palatij DN. Iuſtiniani. Datum III. Kalendas Nouembris, Decio viro clariſſimo Coſſ.

7. *Idem* A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm multa priuilegia imperialibus donationibus iam præſtita ſunt, dignum incrementum & his conferre noſtra dignata eſt clementia. Si quis igitur à ſereniſſimo principe vel à piiſſima Auguſta ſiue maſculus ſiue fœmina donationes ſit conſecutus vel conſecuta, ſiue mobilium, ſiue immobilium, ſiue ſe mouentium rerum, filiusfamilias tamen conſtitutus vel conſtituta, habeat huiuſmodi res omni acquiſitione abſolutas, & nemini eas acquirat, neque earum vſumfructum pater vel auus vel proauus ſibi vindicet: ſed ad ſimilitudinem caſtrenſis peculij omnem facultatem in eas filij vel filiæfamilias habeant. Vt enim imperialis fortuna omnes ſupereminet alias, ita oportet & principales liberalitates culmen habere præcipuum. Datum propoſita XII. Kalendas Aprilis Conſtantinop. Lampadio & Oreſte VV.CC. Conſſ.

8. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm non ſolum in maternis rebus quæ filiisfamilias deferuntur, ſed etiam de aliis omnibus quæ acquiſitionem effugiunt (& maximè poſt nouellam noſtri numinis legem, quæ omnia quæ extrinſecus ad filiosfamilias perueniunt, & non ex paterna ſubſtantia ſunt, non eſſe acquirenda paternis ſtatuit, niſi tantummodo ad vſumfructum) variæ altercationes exortæ ſint, & varius euentus variuſque continetur tractatus, & ſemper in iudiciis verſantur: neceſſe eſt vtiliter & apertiſſimè omnia dirimere. Sancimus itaque, in omnibus rebus quæ effugiunt quidem dominij acquiſitionem, ſed vſusfructus tantummodo patri offertur, vel aliis parentibus à filiofamilias cuiuſcunque gradus vel ſexus, ſiue pater adire filiumfamilias integræ ætatis compellit, & ille reclamandum exiſtimat, ſiue filiusfamilias adire cupit, & pater in contrarium inclinat: liberam habere licentiam & patrem ipſum ſibi adire hereditatem recuſante filio, & omne ſiue damnum ſiue lucrum in ſuam habere fortunam, nullo ex hoc præiudicio filio generando. Siue econtrario patre recuſante filius adire hereditatem voluerit: nullam acquiſitionem, nec vſumfructum patri offerri, ſed ipſum filium ſibi imputare ſi quid ex hoc contigerit: nulla actione neque contra patrem danda, vbi aduerſus eius voluntatem filius hereditatem, vel legatum, vel fideicommiſſum, vel aliud quicquam ex quocunque titulo ſiue donationis, ſiue contractus alterius ſibi acquirere maluerit: neque aduerſus filium ſimili modo actione extendenda, vbi recuſante eo pater ſua auctoritate hæc ſibi vindicet: huiuſmodi aditionis tramite ex præſenti lege patri competente: ſed habeat pater omnem licentiam & actiones mouere, & ab aliis pulſari, vbi ad eum totum commodum aduenit: Et filius ſimili modo in agendo & pulſando ſolus habeat & detrimentum & commodum: neceſſitate per officium iudicis patri imponenda tantummodo filio conſentire vel agenti, vel fugienti, ne iudicium ſine patris voluntate videatur conſiſtere. Et hoc quidem, ſi plenæ ætatis filius eſt; qui paternam voluntatem ſequi non patitur.

1 ¶ Sin autem in ſecunda ætate adhuc filius eſt, & hereditate ei delata pater conſentire adeunti hereditatem noluerit, vel patre volente ipſe reclamauerit: ſi quidem recuſauerit filius, licentiam damus patri ſimili modo hereditatem adire, & eam pleno iure habere: his omnibus quæ ſuperius diximus, locum habentibus. Sin autem patre recuſante filius adire maluerit: damus quidem licentiam ei hoc facere. Nolente autem patre res filij gubernare propter cauſæ neceſſitatem: habeat facultatem filius adire competentem iudicem, & ab eo petere curatorem hereditati dari, per quem gubernatio rerum ad eum delatarum procedat: in vtroque caſu in integrum reſtitutionis auxilio minimè ei denegando.

2 ¶ Similique modo & in milite filiofamilias, qui recuſauerit aditionem hereditatis, quæ ei ex caſtrenſibus occaſionibus veniat: patri danda licentia adire hereditatem, vt ad ipſum perueniat pleno iure, tam per vſumfructum, quàm per dominium eandem hereditatem poſſeſſurum, quaſi ipſe pater ab initio fuiſſet heres inſtitutus: eo videlicet ſubiacente omnibus oneribus hereditariis, & omnia commoda habituro, & ad filium nullo periculo redundante. Et hæc quidem in his caſibus obſeruanda ſunt, quibus diſcordia inter patrem & filium vertitur.

3 ¶ Vbi autem in vnum voluntas eorum concurrit, & pater vſumfructum, & filius habeat proprietatem: & in agentibus & fugientibus pater quidem ſuſcipiat actiones, & moueat, cuiuſcumque ætatis filius inueniatur, adhibeatur autem etiam filiorum conſenſus, niſi adhuc in prima ætate ſunt conſtituti, vel longè abſunt: ſumptibus videlicet à patre propter rerum incrementa faciendis. cum enim nuda proprietas apud filium inueniatur. ex qua ſubſtantia poſſibile eſt, eum ſumptus litis dependere? 4 ¶ Sin autem æs alienum ex defuncti perſona deſcendit: cum etiam apud veteres hæc eſſe ſubſtantia intelligatur, quæ poſt detractum æs alienum

ſuperſederit: habeat pater licentiam ex rebus hereditariis (primum quidē mobilibus: ſin autem non ſufficiunt, ex immobilibus) ſufficientem partem nomine filij venundare, vt illicò reddatur æs alienum, & non vſurarum onere prægrauetur. Quod ſi pater hoc facere ſuperſederit, ipſe vſuras vel ex redditibus vel ex ſubſtantia ſua omnimodo dare compelletur. Sin autem legata vel fideicommiſſa, ſiue annalia, ſiue ſemel relicta imminent huiuſmodi perſonis: ſi quidem tales reditus ſunt, qui ſufficiunt ad annalia legata: pater ex huiuſmodi reditibus hoc dependere compelletur. Sin autem non habeat ſubſtantia ſufficientem reditum ad legatorum vel fideicommiſſorum præſtationem, vel minimè reditus vel alias acceſſiones contineat, ſint tamen res mobiles vel immobiles, ſteriles quidem, non tamen inutiles, veluti domus in prouinciis pretioſæ, vel vbicumque poſita ædificia, vel ſuburbana, ex quibus huiuſmodi legata poſſint explicari: licentia dabitur patri ſufficientem partem eorum ſimiliter filij nomine vendere, & ſatisfacere legatis: hoc procul dubio obſeruando, vt & mancipio ipſe vſufructuarius alere debeat, & omnia circa vſumfructum facere, quæ nullo modo proprietatem poſſint deteriorem facere: paterna reuerentia eum excuſante & à ratiociniis, & à cautionibus, & ab aliis omnibus quæ ab vſufructuariis extraneis à legibus exiguntur ſecundum noſtræ conſtitutionis tenorem, quam ſuper huiuſmodi caſibus tulimus.

5 ¶ Ipſum autem filium vel filiam, filios vel filias. & deinceps, alere patri neceſſe eſt, non propter hereditates, ſed propter ipſam naturā & leges, quæ & à parētib. alēdos eſſe liberos imperauerūt, & ab ipſis liberis parentes, ſi inopia ex vtraque parte vertitur. Sed pater quidem in prædictis tantummodo cauſis habeat licentiam ritè res filiorum familias vendere filij nomine: vel ſi emptorem non inuenerit ritè pignori ſupponere, nullo modo licentia concedenda filiis eaſdem venditiones vel hypothecas retractare. Non autem licentia parentibus danda extra memoratas cauſas, res quorum dominium apud eorum poſteritatem eſt, alienare, vel pignori vel hypothecæ titulo dare: ſed ſi hoc fecerint, ſcituris quòd neceſſe eſt eos in legum laqueos incidere, quibus huiuſmodi venditiones vel hypothecæ ſunt interdictæ: exceptis videlicet rebus mobilibus vel immobilibus illis, quæ oneroſæ hereditati ſunt, vel quocūq. modo damnoſæ, quas ſine periculo vēdere patri cū paterna pietate licet: vt pretiū earū vel in res vel in cauſas hereditarias procedat, vel filio ſeruetur. Filiis autē familias in his duntaxat caſibus, in quibus vſusfructus apud parentes conſtitutus eſt, donec parentes viuunt, nec de iiſdē rebus teſtari permittimus, neque citra voluntatem eorum quorum in poteſtate ſunt, vlla licentia eis concedenda dominium rei ad eos pertinentis alienare, vel hypothecæ titulo dare, vel pignori adſignare. Melius enim eſt coartare iuueniles calores, ne cupidini dediti triſtem exitum ſentiant, qui eos poſt diſperſum expectat patrimonium. Cum enim (ſicut dictum eſt) parentes alere eos ſecundum leges & naturam compellantur: quare ad venditionē rerum ſuarum proſilire deſiderant? Vbi autem puerilis ætas patri licentiam præſtat etiam ſine conſenſu filij hereditatem nomine eius adire: ſi hoc fecerit pater damus quidem filio in integrum reſtitutionem poſtquam patria fuerit poteſtate liberatus, vel adoleuerit: patrem autē omnibus oneribus hereditariis, licèt nomine filij adiit, modis omnibus illigamus. Quare enim talem hereditatem adiit, qualem nec ipſe, nec nunc filius idoneam ſibi eſſe exiſtimat? Non autem filio damus licentiam, ſi in integrum reſtitutionem petat, reſpuendam credens eſſe hereditatem, adhuc minoribus curriculis ſtantibus, iterum per aliam reſtitutionem adire præfatam hereditatem: ne ludibrio leges ei fiant, ſæpius eandem & amplecti & reſpuere hereditatem cupienti. Si enim quod pater fecit, filius ratum non habuit, & propter hoc reſtitutus eſt: quomodo ferendus videatur iterum iudicium amplectens, quod poſt patris voluntatem contraria affectione aſpernandum eſſe exiſtimauit? Sin verò pater quidem hereditatem repudiauerit infante filio conſtituto, ipſe autem filius poſtea vel adhuc in ſacris conſtitutus, vel patria poteſtate liberatus, adeundam eſſe crediderit eandem hereditatem: licentiam damus ei, vel ſi ſui iuris efficiatur, tutoribus eius vel curatoribus hereditatem adire, nullo præiudicio ex recuſatione paterna ei generando. ſimili modo & in hac patre nulla ei vel tutoribus vel curatoribus eius licentia concedenda contra priorem ſuam voluntatem in integrum reſtitutionem petere. Quæ & in legatis & in fideicommiſſis tam ſpecialibus quàm per vniuerſitatem relictis, & in aliis cauſis quas ſuprà enumerauimus, ſimilibuſque eis, obſeruanda ſunt. In ſeruis autem qui filiis vel filiabusfamiliās donantur, ſiue conſtante matrimonio, ſiue ab extraneis ſub ea conditione, vt ſtatim eos in libertatem perducant: nullum impedimentum paterna faciat auctoritas. Qualis enim vſusfructus poteſt ei acquiri, qui momentarius eſſe oſtenditur? Si enim in ipſo momento neceſſe habeat eum & poſſidere, & libertate donare, in talem hominem qualis vſusfructus patri poteſt acquiri?

DE HEREDITATIBVS DECVRIONVM, nauiculariorum, cohortalium militum, & fabricenſium.

TIT. LXI.

1. Imp. *Conſtantius* A. Maſtichiano præfecto annonæ.

SI quis nauicularius ſine teſtamento & liberis, vel ſucceſſoribus defunctus ſit: hereditatem eius non ad fiſcum: ſed ad corpus nauiculariorum, ex quo fatali ſorte ſubtractus eſt, deferri præcipimus. PP. XV. Kal. Laſtronæ. Conſtantio A. VII. & Conſtante Gl. Cæſ. Conſſ.

2. *Idem* A. Bonoſo magiſtro equitum.

VNiuerſis tam legionibus quàm vexillationibus, comitatenſibus ſeu cuneis inſinuare debebis, vt cognoſcant, cum eorum aliquis fuerit rebus humanis exemptus, atque inteſtatus, ſi ſine legitima herede deceſſerit, ad vexillationem in qua militauit, res eiuſdem neceſſario peruenire. Dat. VII. Id. Maij, Hierapoli. Rufino & Euſebio Conſſ.

3. *Idem* A. Rufino præfecto prætorio.

SI quis cohortali conditione grauatus, ſine teſtamento vel quolibet ſucceſſore vltimum diem obierit: ſucceſsionem eius non ad fiſcum, ſed ad cæteros cohortales eiuſdem prouinciæ pertinere iubemus. Dat. V. Cal. Ianuar. Limenio & Catulino Conſſ.

4. Impp. *Theod. & Valent.* Auguſti, Florentino PP.

INteſtatorum curialium bona, ſi ſine herede moriantur, ordinibus, patriæ eorum adipiſci præcipimus. Datum V. Idib. Mai. Florentio & Dionyſio Conſſ.

5. *Iidem* Auguſti, & cc. Aureliano comiti rerum priuatarum.

SI quis fabricenſis ſine liberis vel legitimo herede deceſſerit non condito teſtamento: eius bona, cuiuſcunque ſummæ ſint, ad eos pertinere ſancimus, qui velut creditores deced-

rium attinentur: qui fiſco pro intercepto reſpondere coguntur. Hoc enim facto contingit, vt & reipublicę ratio ſalua permaneat, & fabricenſes collegiorum ſuorum ſolatijs perfruatur, qui damnis ac detrimentis retinentur obnoxij.

Codicis DN. Iuſtiniani perpetuò Auguſti repetitæ prælectionis liber ſextus explicit.

24. *Conſtitutionis ſententiam ex Baſilicis ita reſtituit Iac. Cuiacius lib. 16. obſeru. cap. 16.*

PRæſens conſtitutio meminit quidem conſtitutionis Anaſtaſij diuinæ memoriæ, quæ facta eſt de ceſsionibus, vultque eum, qui pecunias dedit, vt ſibi actiones cedamur, nihil amplius exigere exceſsis actionibus, quàm pro ipſis dedit: inueniens autem in ea conſtitutione perſonas quaſdam exceptas, præcipit, vt in his quoque perſonis idem ius obtineat, nec amplius ſeruetur exceptio, quam ea conſtitutio introduxit: ſed is, qui pecunias dedit, (eas) tantùm recipiat cum vſuras. Si verò donatio quædam pura fiat actionum, vult ceſſationem donationum cauſa factam valere, niſi fortè per circumſcriptionem facta ſit.

CODICIS DOMINI IVSTINIANI SACRATISSIMI PRINCIPIS perpetui Auguſti repetitæ prælectionis, LIBER SEPTIMVS.

DE VINDICTA LIBERTATE, & apud concilium manumiſsione.

TIT. I.

Imp. *Antoninus* A. Tertio.

EORVM qui apud concilium manumittuntur, poſt cauſam à iudicibus probatam, & manumiſsionem ſecutam, non ſolet ſtatus in dubium reuocari, ſi dicantur falſa demonſtratione liberati.

2. Impp. *Diocletianus* & *Maximianus* AA. & cc. Salluſtio.

NIhil ciuitati Romanæ ſemel præſtitæ, vel addere, vel detrahere ſecundam manumiſsionē potuiſſe, certiſsimum eſt. Datum Prid. Calend. Maij, AA. cc.

3. *Iidem* AA. & cc. Antonitæ.

NEc mulierem per maritum, nec alium per procuratorem vindicta manumittere poſſe, non eſt ambigui iuris.

4. Imp. *Conſtantinus* A. Maximo præfecto prætorio.

APud concilium noſtrorum, vel apud conſules, prætores, præſides, magiſtratúſve earum ciuitatum quibus huiuſmodi ius eſt, adipiſci poteſt patronorum iudicio ſedula ſeruitus libertatem.

DE TESTAMENTARIA MANVmiſsione,

TIT. II.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* AA. Primo.

SI codicillos maior viginti annis feciſſet, confirmationis tempus libertati non nocere certum eſt. nec enim poteſtas iuris ſed iudicij conſideratur.

2. *Iidem* Auguſti Phileto.

EX teſtamento defuncti libertates præſtari nō poſſunt hereditate non adita, vel ſi rei memoria propter crimen, quòd morte non intercidit, damnata eſt.

3. *Iidem* Auguſti Euphroſyno.

LIbertas teſtamento defuncti data, adita hereditate contingit: & licèt heres ſcriptus per in integrū reſtitutionem abſtinuerit hereditate, tamen nihil ea res libertati obeſt. S. XVII. Kal. Maij, Apro & Maximo Conſſ.

4. *Iidem* Auguſti Archelao.

CVm teſtamento directam libertatem pater tuus ſit conſecutus: quamuis ei heres extiteris, fruſtra tamen rationes quas tempore ſeruitutis geſsit, vt reddas, compelleris, cùm non ea conditione acceperit libertatem. Is autem cui libertas ſeu fideicommiſſaria, ſeu directa, ſi rationes reddidiſſet relicta eſt: ante reliqua illata, & ea quæ malo conſilio amota ſunt, ad libertate non poteſt peruenire. Sin autem non debitor ex rationibus fuerit repertus: poſt aditam hereditatem quaſi puram libertatem conſequitur. Propōſita VII. Kalend. Decemb. Læto II. & Cereale Conſulibus.

5. Imp. *Alexander* A. Quintiliano.

IN fraudem creditorum teſtamento datæ libertates, quamuis debitori heres qui ſoluendo eſt, extiterit: per legem Æliam Sentiam non valent.

6. Imp. *Gordianus* A. Piſiſtrato.

SI hereditas eius, à quo teſtamento dicis te eſſe manumiſſum, ob æs alienum ſpernitur ab heredibus: conſeruandę libertatis gratia non iniuſta ratione creditoribus hereditariis ſatis offerent, iudicium teſtatoris obſeruari tibi poſtulabis: maximè cùm id etiam à diuo Marco conſultiſsimo principe ſit conſtitutum: quod in extranei quoque perſona obſeruari non oportet.

7. *Idem* A. Iuſtæ.

COntra voluntatem matris tuæ libertatem in eū conferre, quem illa liberum fieri prohibuit, non debes: ne videaris iura pietatis violare.

8. Impp. *Philippus* & *Philippus* Cæſ. Tremellio.

CVm teſtator libertatem tempore nuptiarum filij ſui, vel filiæ ſeruo dari iuſsit: non tempus præſtandæ libertatis præſtituit, ſed potiùs conditioni locum fecit, vt non inſecutis nuptiis libertas iure poſci non poſsit.

9. Imppp. *Carus, Carinus* & *Numerianus* Augg. Mauro.

SEruo tuo defunctus, licèt, te heredē ſcripſiſſe proponitur, directam tamen libertatem non potuit dare: iure enim directo libertatem ſeruis alienis nemo poteſt dare.

10. Impp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. & cc. Germano.

DIrectis verbis iure data libertate, non ſolùm impoſitione pilei, ſed & adita hereditate, (ſi nulla iuris impediat conſtitutio) liberti conſtituuntur Orcini.

11. *Iidem* Auguſti, & cc. Lauinæ.

SI iure non ſubſiſtit teſtamentum: in hoc nec libertates (cùm non fuiſſe adiectum vt pro codicillis ſcriptum valeret, proponas) rectè datas conſtabit.

12. *Iidem* Auguſti, & cc. Rhyſo.

SI heredes iure facto teſtamēto ſolēniter adierint hereditatē: ex teſtamēto tibi libertas quæſita, poſtea colludētibus tam ſcriptis heredibus, quàm ab inteſtato vindicantibus ſucceſsionē, adimi non potuit. Quòd ſi ſponte repudiauerint ſibi delatā ſucceſsionem: omnia quæ in teſtamēto fuerāt ſcripta, deficiſſe cōuenit. Si verò, vt vos defraudarēt heredes libertate, colluſiſſe eos præſes animaduerterit: ſecundùm hæc

hæc quæ diuus Pius Antoninus conſtituit, libertatibus conſuli prouidebit.

13. *Iidem* AA. & CC. Martiali.

STatuliberis datam libertatem adimi ab herede non poſſe, certum eſt: nec alienatio nec vſucapio ſtatulibero, quo minùs exiſtente conditione libertatem conſequatur nocere poteſt.

14. Impp. *Theod.* & *Valent.* AA. Florentio P.P.

DIrectas libertates Græcis verbis liceat in teſtamenti relinquere: vt ita libertates directò datæ videantur, ac ſi legitimis verbis eas teſtator dari iuſſiſſet.

15. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni P.P.

CVm conſtitutio diui Marci declaret, ſi quis condito teſtamento, vel ſine teſtamento moriens, vt locus fiat ab inteſtato ſucceſſioni, libertates reliquerit, nemo autem adire velit defuncti hæreditatem, eo quod ſuſpecta eſſe videatur, & fuerint libertates forſitan & ſine ſcriptis, fideicommiſſariæ relictæ; licere vel cuilibet extraneo, vel vni ex ſeruis, qui & ipſe libertate donatus eſt, & pro ſua periclitatur conditione, adire hæreditatem ſub hac conditione & ſatisdatione, quod & creditoribus omnibus ſatisfaciat, & libertates imponat his, quibus voluit teſtator: variæ dubitationes ex hac conſtitutione emerſerunt. nam ſi res hæreditariæ hærede minimè inuento venierint, an & poſt venditionem earundem rerum poſſibile ſit vel ſeruum vel quemlibet alium adire, & recuperare quidem ab emptoribus res, ſatisfacere autem libertatibus & creditoribus, quærebatur. & licèt diuus Seuerus ſemel rebus venditis hoc non admiſit, nobis tamen Vlpiani ſententia admodum placuit, maximè propter libertates, ne depereant, & poſt venditionem rerum annale remediū dare diui Marci conſtitutioni, intra quod & creditoribus omnibus ſatisfiat, & emptores nihil noui patiantur, qui annalem ſæpè ſentiebant reſciſsionem: & licere ſeruo qui libertate donatus eſt, vel alij cuidam extraneo, vel ante venditionem rerum, vel poſt venditionem, intra annale tamen tempus adire hæreditatem, & res recuperare, prius ſatiſdatione danda, vt tam libertatibus quàm creditoribus ſatisfiat.

1 ¶ Sin autem libertatibus quidem omnibus ſatisfacere quis polliceatur, creditoribus autem non in ſolidum, ſed in partem ſoluere creditum, illi autem huiuſmodi pactionem admiſerint: ſancimus & in huiuſmodi caſu conſultiſſimi principis locum habere conſtitutionem, & eum modis omnibus admittendum eſſe cenſemus: maximè cùm ex voluntate creditorum hæc interponitur. nolentibus etenim creditoribus, admitti talem pactionem nullo modo concedimus.

2 ¶ Sin verò quidam ex ſeruis libertatem amplexi fuerint, alij autem cenſuerint eſſe reſpuendam: & in hunc caſum extendenda eſt diui Marci oratio: & proculdubio & in hac ſpecie audiendus eſt petitor hæreditatis: & maneat liberum arbitrium ſeruorum, ſiue ad libertatem venire volunt, ſiue in ſeruitute remanere. Licet enim Romanam ciuitatem recuſare nemini ſeruorum licitum ſit: tamen in hoc caſu, ne propter quorundam indeuotionem alij maneant in ſeruitute, volentibus quidem omnibus ſeruis licere in libertatem peruenire, nolentibus autem quibuſdam, vel recuſantibus, ſpontaneam ſeruitutem imminere oportet: & quem patronum habere noluerint, dominum ſuum, & forſitan acerbum ſentiant.

3 ¶ Sin verò non omnes libertates adimplere pollicitus fuerit, ſed certum numerum ſeruorum ex his qui ad libertatem venire iure ſunt iuſsi: melius eſt, ſi quidem res hæreditariæ ſufficiunt ad implendos creditores, etiam omnibus ſeruis dare libertatem, etſi hoc pollicitus non eſt. Sin autem deeſt aliquid in exoluendis creditoribus, humanius eſt vt pauci ſaltem perueniant ad libertatem.

4 ¶ Sed hoc quidem antiquis dubitationibus remedium inuehimus: belliſsimam autem repletionem præfatæ conſtitutioni donantes, ſancimus vt ſi non vnus veniat hæreditatis petitor, ſed plures quidem vno momento, vterque, vel ampliores, omnibus detur licentia communiter hæreditatem adire, prius ſatiſdatione ab omnibus danda, vt creditoribus & libertatibus ſatisfaciant. Sin autem per interualla temporum hoc fiat qui primus venit, habeat prærogatiuam ſi etiam ſatiſdationem præſtare poteſt. Illo autem ceſſante hoc facere, alij gradatim ſecundùm tempora petitionis ſuccedant: & hoc intra annale tempus obſeruetur. 5 ¶ Sin autem vno pollicente quoſdam liberos facere, non autem totos alius emerſerit ſatiſdationem paratus idoneam præſtare, quod omnibus creditoribus & omnibus libertatibus ſatisfaciat: æquiſsimum eſt eum admitti, vt omnes libertates indiſtinctè celebrentur. quod priuilegium damus non ſolùm ſeruo qui libertate donatus eſt, ſed etiam ei cui nulla libertas relicta eſt: vt aliquid venuſtum eueniat: vt per eum, cui relicta libertas non eſt, aliis libertas imponatur. 6 ¶ Sed ſi quidem antequam prior hæreditarias res & libertatem accipiat, hoc eueniat: ſecundo petitori, vel tertio, vel deinceps ampliores libertates pollicentibus fieri locum cenſemus. Sin autem iam rebus ſeruo qui primus petit hæreditatem, datis, & libertatibus ab eo quibuſdam ſeruis hereditariis impoſitis, quidam ſecuus alius hereditarius, vel liber extraneus hoc facere maluerit: licebit quidem hoc ei impetrare, & ſub maioribus pollicitationibus, & ſatiſdationibus hæreditatem accipere. Sed prior in libertate petitor maneat, licèt res ab eo diſtrahantur: his omnibus intra annum (ſecundùm quod dictum eſt) celebrandis, ex quo prior petitor iudicem adierit.

DE LEGE FVSIA CANInia tollenda,

TIT. III.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ P.P.

SEruorum libertates in teſtamento relictas, tam directas, quàm fideicommiſſarias ad exemplum inter viuos libertatum indiſtinctè valere cenſemus, lege Fuſia Caninia de cætero ceſſante, nec impediente teſtantium pro ſuis ſeruis clementes diſpoſitiones effectui mancipari. Dat. Kal. Iun. AA. Conſſ.

DE FIDEICOMMISSARIIS libertatibus,

TIT. IV.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* AA. Primo.

CVm proponas hæreditatem eius teſtatoris aditā non eſſe, à quo tibi fideicommiſſariam libertatem relictam dicis, & ab inteſtato alium, quàm quis ſcriptus eſt, hæreditatem poſſediſſe: ſi non à legitimo quoque hærede fideicommiſſaria libertas repetita eſt, nullo iure præſtari eam ab eo, qui rogatus non eſt, deſideras. Planè ſi pecunia accepta heredem inſtitutum omiſiſſe hæreditatem docueris, libertatem tibi præſtare cogetur. PP. XIII. Kal. Mart. Laterano & Rufino Conſſ.

2. Imp. *Antoninus* A. Valerio.

QVamuis codicilli quibus auunculo defuncto legatus eſſe videris, falſi pronuntiati ſunt: tamen ſi ante motam criminis quæſtionem, iuſtam libertatem es à legatario conſecutus, poſterior euentus nō infirmat ita datam libertatem. Planè ſecundùm diui Hadriani conſtitutionem datur heredi viginti aureorum repetitio.

3. Imp. *Alexander* A. Lucio.

CVm libertatem mulieribus ſub conditione datam proponas: quid dubium eſt, eos qui ex his ante impletam eam eduntur, ſeruos naſci, & pertinere ad heredes iure dominij? His enim demum ſuccurſum eſt, qui poſt moram præſtandæ libertatis progeniti ſunt, vt liberi & ingenui nati videantur.

4. *Idem* A. Hadriano.

SI voluntate domini in libertate eſt morata, cui fideicommiſſaria libertas relicta fuit: ſecundum ſenatuſconſultum & conſtitutiones ad id pertinentes ciuis Romana facta ingenuos peperit. Sed ſi nunquàm ab ea libertas petita eſt: ſibimet imputare debet, cur interea progeniti ex ea ſerui ſunt.

5. *Idem* A. Dionyſio.

MInor annis lege definitis, nec per fideicommiſſum libertatem ſupremis ſuis elogiis relinquere poteſt, niſi his, quorum cauſam probare poteſt.

6. *Idem* A. Maximo.

DEberi etiam alienæ ancillæ fideicommiſſariam libertatem placuit. nec deficit hoc debitum, ſi interim domina (ſi modò nihil ex iudicio eius, qui quæve reliquit libertatem, perceperit) noluit vendere: quia poſſit tempore procedente, vbicumque occaſio redimendæ ancillæ fuerit, præſtari libertas.

7. *Idem* A. Nicomedi.

HI quibus per fideicommiſſum libertas ſupremis iudiciis relinquitur, eorum liberti efficiuntur, à quibus manumittuntur. PP. Kal. Apr. Fuſco & Dextro Conſſ.

8. *Idem* A. Eutycheti.

CVm proponas fideicommiſſariam libertatem ita tibi datam, ſi vxori teſtatoris placuiſſet: licet ea non adeunte hæreditatem, pertinere, cœperit ad filium ſolida hereditas: non refragante tamen vxore teſtatoris, potes petere libertatem.

9. Impp. *Valerian. & Gallien.* AA. Daphnidi.

ETſi non adſcripta libertate teſtator ſeruum ſuum tutorem filiis ſuis dederit; receptum eſt tamen & libertatis & pupillorum fauore, vt per fideicommiſſum manumiſiſſe eum videatur. Et ſi non ſuum proprium, ſed alienum ſeruum, conditionem eius ſciens, tutorem adſcripſerit: æquè fideicommiſſariam libertatem datam, (niſi aliud euidenter defunctum ſenſiſſe appareat) prudentibus placuit.

10. *Iidem* Auguſti Mercuriali.

FIdeicommiſſaria quidem libertas ita tibi relicta, cum teſtatoris filius ad annum viceſimumquintum peruenerit, non intercidit, licèt hæredem intra præſtitutam ætatem deceſſiſſe proponas. tempore quippe, quo, ſi viueret, præfinitam ætatem impleturus foret, ſpem libertatis non intercidere, vetus placitum eſt.

11. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Flauiano.

SI ſeruus fuiſti, ac tibi per fideicommiſſum libertas relicta fuit: peruides ſine manumiſſione te ad libertatem peruenire non potuiſſe. quapropter ſi verbis precariis conſtitutus ſeruus libertatem accepiſti: adire præſidem prouinciæ te oportet; vt cauſa cognita, ſi tibi deberi libertatem perſpexerit, ad manumittendum eum, qui debet, vrgeat, vel, ſi latitet contra latitatem interpoſito decreto tibi proſpiciat.

12. *Iidem* AA. & CC. Hyrenio.

EX verbo, *Commendo*, teſtamento vel codicillis non videri fideicommiſſariam libertatem relictam eſſe, auctoritate iuris declaratur.

13. *Iidem* AA. & CC. Pythagoridæ.

SI te donatam ante matrimonium vxori ſuæ, poſtea ei legato relicto, teſtamento manumitti: ſeu codicillis, ſeu verbis precariis à ſucceſſoribus voluit: tam eos ad redemptionem & manumiſſionem, quàm eam, quæ in capiendis relictis defuncti conſenſit iudicio, teneri tibique fideicommiſſariam libertatem, non ambigitur.

14. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano P.P.

CVm inter veteres dubitabatur, ſi fideicommiſſariam libertatem poſſibile eſſet relinqui ſeruo, qui adhuc in ventre portaretur, & homo fieri ſperaretur: nos vetus iurgium decidentes, libertatis fauore cenſemus & fideicommiſſariam necnon directam libertatem ſuam firmitatem habere, ſiue in maſculo, ſiue in fœmina, qui quæve adhuc in ventre vehitur: vt cum libertate ſolem reſpiciat, etſi eam mater ſua adhuc in ſeruitute conſtans eum vel eam ediderit. Sin autem plures creati vel creatæ ſint: ſiue vnius fecit mentionem, ſiue pluraliter nuncupauit: nihilominùs omnes ad libertatem à primis veniant cunabulis: cùm in ambiguis ſenſibus melius ſit (& maximè in libertate, fauore eius) humaniorem amplecti ſententiam. Dat. Kal. Octob. Lampadio & Oreſte VV. CC. Conſſ.

15. *Idem* A. Iuliano PP.

ANcillam ſiue ſeruum, cùm fideicommiſſaria libertas ei relicta ſit, ſancimus, ſi mora libertatis à debitore facta fuerit, ſententia præſidis eripi in libertatem, & nullo facto, aut voluntate ab herede expectanda: ſed talem habere eos libertatem, quaſi ab ipſo teſtatore directis verbis fuerint libertatem conſecuti: cùm ſatis impium atque abſurdum ſit, hæredes teſtatoris differre voluntatem, maximè cùm ad libertatem reſpiciat.

16. *Idem* A. Iuliano P.P.

SI quis in teſtamento ſuo rogauerit ſuum hæredē, ex liberis ancillæ ſuæ quam nominauerit, vnum quem elegerit, ad libertatem perducere: & cùm ancilla vnum vel plures enixa eſt, hæres neque dum ſupereſt, in libertatem aliquem adduxerit: vel cùm deliberat, quis ad libertatem perducendus eſt, ab hac luce fuerit ſubtractus: dubitabatur ab antiquis vtrùmne omnes, an quidam, an nemo ex his ad libertatem perueniat. ſed veteris quidem iuris altercatio multa ſanè ſuper huiuſmodi caſibus reſonuit. Nos autem hæredis coërcentes malignitatem, ſi non voluntatem teſtatoris adimpleuerit, & mox cùm potuerit, non elegerit vnum ex liberis ancillæ, & eum libertate donauerit: ſancimus compelli non ſolùm eum, ſed etiam hæredes vel ſucceſſores eius, omnes ancillæ liberos in libertatem perducere. neque enim hoc contrarium eſt ſententiæ teſtatoris. Cùm enim omnimodo quendam ex his liberum eſſe diſpoſuerit, & non ad certum corpus, ſed ad omnes reſpexerit: ſi non pareatur eius voluntati, ſine dubio ex ſententia teſtatoris omnes ad libertatem perueniunt. Similémque eſſe definitionem cenſemus & ſi non ab herede, ſed à legatario vel fideicommiſſario teſtator rogauerit libertatem imponi. Sic etenim iuſto timore heredes & legatarij vel fideicommiſſarij perterriti & voluntatem teſtatoris adimplere procurent, & ſibi non ex omnium libertate quandam afferre patiantur iacturam. Quòd ſi reclamauerint: ſibi tale diſpendium imputent, non ex noſtra lege, ſed ex ſua lugentes inſtantia. Dat. xv. Kal. Dec. Conſtantinop. Lampadio & Oreſte Conſſ.

17. *Idem* A. Iuliano P.P.

CVm quidam ſeruum ſuum ita legauerit, vt legatarius libertatem ei imponat, & hæres ad huiuſmodi legatum improbè verſatus ſeruum dare legatario dedignatus eſt, vt etiam lite pulſetur, & iudex non in ipſum ſeruum, ſed in æſtimationem litis condemnationem proferat: veteris iuris interpretes dubitabant, ne quod obſtaculum libertati ex hac cauſa procedat. Et ſi placuerit eandem deberi libertatem, à quo danda ſit, vtrùmne ab herede, an à legatario. Et ſi heres imponat libertatem, an legatarius quod ex pecuniaria condemnatione accepit, fir-

miter detineat, ſiue in totum, ſiue ex parte, ſiue etiam nihil. Talem itaque altercationem reſecantes, miramur quare iudex qui præpoſitus eſt in prædicta cauſa, non omnimodo condemnationem in ſeruum, ſed in æſtimationem eius fecerit: cùm ipſius vitium etiam huiuſmodi præbuit altercationi occaſionem. Vnde ſi talis quæſtio emerſerit: nullum quidem iudicem ita eſſe ſtultum putamus, vt huiuſmodi proferat condemnationem. ſed ſi legatarius immineat quatenus ei ſeruus reſtituatur, & poſt litem conteſtatam duorum menſium ſpatium effluxerit: cenſemus illico ad libertatem eripi ſeruum: & illum quidem liberum eſſe: heredem autem pro ſua indeuotione in omnes expenſas quas legatarius in lite fecit, in quadruplum ei condemnari: iure patronatus integro legatario ſeruando.

DE DEDITITIA LIBERTATE TOLLENDA.

TIT. V.

1. *Idem* A. Iuliano præfecto prætorio.

DEditia conditio nullo modo in poſterum noſtram rempublicam moleſtare concedatur, ſed ſit penitus deleta: quia nec in vſu eſſe reperimus, ſed vanum nomen huiuſmodi libertatis circumducitur. Nos enim qui veritatem colimus, ea tantummodo volumus in noſtris eſſe legibus, quæ re ipſa obtinent.

DE LATINA LIBERTATE TOLLENDA, & per certos modos in ciuitatem Romanam transfuſa.

TIT. VI.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni præfecto prætorio.

CVm dedititij liberti iam ſublati ſint: ea propter imperfecta Latinorum libertas incertis veſtigiis titubat, & quaſi per ſatyram inducta adhuc remanet: & non inutilis quidem pars eius deminuitur: quod autem ex ipſa rationabile eſt, hoc in ius perfectum deducitur. Cùm enim Latini liberti ad ſimilitudinem antiquæ Latinitatis, quæ in coloniis miſſa eſt, videntur eſſe introducti, ex qua nihil aliud reipublicæ niſi bellum acceſſit ciuile: ſatis abſurdum eſt, ipſa origine rei ſublata, eius imaginem derelinqui. Cùm igitur multis modis & penè innumerabilibus Latinorum introducta eſt conditio, & leges diuerſæ, & ſenatuſconſulta introducta ſunt, & ex his difficultates maximæ emergebant tam ex lege Iunia, quàm ex Largiano ſenatuſconſulto, necnon ex edicto diui Traiani, quorum quidem plenæ fuerant noſtræ leges, non autem in rebus eorum fuerat experimentum: ſtudioſiſſimum nobis viſum eſt, hæc quidem omnia & Latinam libertatem reſecare: certos autem modos eligere, ex quibus antèa quidem Latina competebat libertas, in præſenti autem Romana defertur conditio: vt his præſenti lege enumeratis, & ciuibus Romanis naſcentibus, cæteri omnes modi, per quos Latinorum nomen inducebatur, penitus conquieſcant, & non Latinos pariant, ſed pro nullis habeantur. Quis enim patiatur talem eſſe libertatem, ex qua ipſo tempore mortis in eandem perſonam ſimul & libertas & ſeruitus concurrant: & qui quaſi liber moratus eſt, eripiatur non ſolum in mortem, ſed etiam in ſeruitutem? 1 ¶ Sancimus itaque, ſi quis per epiſtolam ſeruum ſuum in libertatem perducere maluerit, licere ei hoc facere quinque teſtibus adhibitis, qui poſt eius literas, ſiue in ſubſcriptione poſitas, ſiue per totum textum effuſas, ſuas literas ſupponentes, fidem perpetuam poſsint chartulæ præbere. & ſi hoc fecerit, ſiue per ſe ſcribendo ſiue per tabularium: libertas ſeruo competat quaſi ex imitatione codicilli delata, ita tamen, vt ipſo patrono viuente, & libertatem, & ciuitatem Romanam habeat. 2 ¶ Sed & ſi quis inter amicos libertatem dare ſeruo ſuo maluerit: licebit ei ſimiliter quinque teſtibus adhibitis ſuam explanare voluntatem: & quòd liberum eum eſſe voluerit, dicere. & hoc ſiue inter acta fuerit teſtificatus, ſiue teſtium vocem atteſtationem ſunt amplexæ, & literas tam publicarum perſonarum quàm teſtium habeant: ſimili modo ſerui ad ciuitatem Romanam perducantur, quaſi ex codicillis ſimiliter libertatem adipiſcentes. 3 ¶ Sed ſcimus hoc etiam eſſe in antiqua Latinitate ex edicto diui Claudij introductum: quòd ſi quis ſeruum ſuum ægritudine periclitantem à ſua domo publicè eiecerit, neque ipſe eum procurans, neque alij eum commendans: cùm erat ei libera facultas, ſi non ipſe ad eius curam ſufficeret, in Xenonem eum mittere, vel quo poterat modo eum adiuuare, huiuſmodi ſeruus in libertate Latina antea morabatur: & quem ille morientem antea dereliquit, eius bona iterum, cùm moreretur, accipiebat. Talis itaque ſeruus libertate neceſſaria, domino etiam nolente, re ipſa donatus, fiat illico ciuis Romanus, nec aditus in iura patronatus quondam domino reſeruetur. Quem enim à ſua domo ſiquè familia publicè repulit, neque ipſe eum procurans, neque alij commendans, neque eum in venerabilem Xenonem mittens, neque conſueta ei præbens ſalaria: maneat ab eo eiuſque ſubſtantia penitus ſegregatus tam in omni tempore vitæ liberti, quàm cùm moriatur, necnon poſtquam ipſe in fata ſua conceſſerit. 4 ¶ Similique modo, ſi quis ancillam ſuam ſub hac conditione alienauerit, ne proſtituatur, nouus autem dominus impia mercatione eam proſtituendam eſſe tentauerit: vel ſi priſtinus dominus iniectionem manus in tali alienatione ſibi reſeruauerit, & cùm ad eum fuerit reuerſa, ipſe ancillam proſtituerit: illico in libertatem Romanam eripiatur: & qui eam proſtituerit, ab omni iure patronatus repellatur. Qui enim ita dominium denegat & impius conſtitutus eſt, vt talem exerceat mercationem: quomodo dignus eſt vel ancillam vel libertam eam habere? 5 ¶ Sed & qui domini funus pileati antecedunt, vel in ipſo lectulo ſtantes cadauer ventilare videntur: ſi hoc ex voluntate fiat vel teſtatoris, vel heredis: fiant illico ciues Romani. Et ne quis vana libertate iactare ſe concedatur, vt populus quidem eum quaſi humanum reſpiceret, multos pileatos in funus procedentes adſpiciens, omnibus autem deceptis maneant illi in priſtina ſeruitute publico teſtimonio defraudati: fiant itaque & hi ciues Romani: iure tamen patronatus patronis integro reſeruato. 6 ¶ Illo proculdubio obſeruando, vt ſi quis ſiue in teſtamento, ſiue vindicta quendam manumiſerit, licèt hoc dixerit vel ſcripſerit, quòd voluerit eum eſſe Latinum, ſuperuacua adiectio Latinitatis aboleatur, & ita fiat ciuis Romanus: ne modi, qui ab antiqua obſeruatione in ciuitatem Romanam homines perducebant, per priuatorum voluntates deminui videantur. 7 ¶ Sed & ſi ſub conditione quidem libertatem ſeruo ſuo reliquerit, & adhuc pendente conditione extraneus heres libertatem ei impoſuerit: non vt antea Latinus, ſed ciuis fiat Romanus. Et ſi quidem conditio defecerit: ipſius heredis, qui libertatem impoſuerit, maneat libertus. Sin autem fuerit adimpleta conditio: ne eripiatur liberis forſitan & cognatis ius patronatus, Orcinus libertus videatur: & ad eum iura patronatus perueniant, cui leges concedunt. 8 ¶ Illud etiam ſatis acerbum nobis viſum eſt, quod putabat antiquitas, ſi in liberali iudicio ſuperatus fuerat ſeruus à domino, deinde ſerui pretium ab aliquo ei ſolutū eſt, in Latinitate eū re-

morari. quemadmodum enim rationabile eſt, & pretio eum perfrui, & mortis liberti tempore denuo eum in ſeruitutem deducere, cùm non ſint ambo caſus ſibi conſentanei? Et in præſenti igitur caſu libertas Romana ei accedat, iure patronatus minime ei ſubnixo: quia ipſe quodammodo ſibi libertus inuenitur. 9 ¶ Sed & ſi quis homini libero ſuam ancillam in matrimonium collocauerit, & dotem pro ea conſcripſerit (quod ſolitum eſt in liberis perſonis ſolùm procedere) ancilla non Latina, ſed ciuis efficiatur Romana. Si enim hoc, quod frequentiſsimè in ciues Romanas, & maximè in nobiles perſonas fieri ſolet, id eſt dotalis inſtrumenti conſcriptio, & in hac perſona adhibita eſt: neceſſarium eſt, conſentaneum effectum huius ſcripturæ obſeruari.

IN AVTHENT. *de nupt. § ſi vero: ab initio & §. adſcriptio. coll. 4. tit. 1. Nou. 22. c. 10. & 17.*

AD hoc qui ſuam ancillam credenti tradidit in matrimonium tamquam liberam: ſiue confecerit dotalia inſtrumenta, ſiue non: aut ſciens eam duxit, tacuit ex ſtudio: dominium eius amittit, eáque ad ingenuitatem rapitur. Idem dicitur de ſeruo. Si vero nec domini voluntas, nec taciturnitas ſtudioſa interuenerit, & quæ credidit liberæ ſe iungi perſonæ, illa vero famula exiſtere declaretur: ipſo iure matrimonium non tenet. Adſcriptio autem alienæ nubere liberam non licet ignorante vel ſciente nec conſentiente domino: immo datur licentia domino per ſe vel per præſidem abſtrahere adſcriptitium ſuum, & plagis mediocribus eum caſtigare.

Finis Authenticæ.

10 ¶ Similique modo ſi dominus inter acta quendam ſeruum filium ſuum nominauerit: voci eius, quantum ad liberam conditionem, credendum eſt. ſi enim ipſe tali affectione fuerit accenſus, vt etiam filium ſuum ſeruum nominare non indignetur: & hoc non ſecretò, neque inter ſolos amicos, ſed etiam actis interuenientibus, & quaſi in iudicij figura nominauerit: quomodo poteſt eum ſeruum iterum ſaltem morientem habere? ſed perducatur & ipſe in ciuitatem Romanam, vera libertate, & non falſo ſermone domini ſui ſuſtentatur.

11 ¶ Ille autem nouiſsimus antiquæ Latinitatis modus in ciuitatem Romam tranſlatus eligendus eſt, ſi quis inſtrumenta, ex quibus ſeruus oſtendebatur, vel dederit ſeruo, vel corruperit. Sed ne furandi occaſio ſeruis forſitan detur, & ſua malignitate in libertatem perueniant: talis modus certa & indubitata probatione manifeſtetur, vt teſtibus præſentibus non minùs quinque dominus inſtrumenta vel det famulo ſuo, vel deleat, aut alio modo corrumpat. Et ex eo igitur modo ciuitatem Romanam ei competere cenſemus, ſaluo iure patronatus tam in hac ſpecie, quàm in cæteris: niſi vbi ſpecialiter hoc patronis denegauimus.

12 ¶ His tantummodò caſibus ex omni iure Latinitatis antiquæ electis, cæteri omnes modo, qui in libris prudentium, vel conſtitutionibus enumerati ſunt, penitus conquieſcant: nec Latini ab eis procedant, ſed maneant (vt dictum eſt) ſerui in ſua conditione, nec tali remedio abuti concedantur, & ne in poſterum aliquod ius Latinæ libertatis noſtris legibus incurrat, lex Iunia taceat, Largiano ſenatuſconſulto ceſſante, ſileat edictum diui Traiani, quod ex ea ſequebatur. & ſi qua alia lex, vel ſenatuſconſultum, vel etiam conſtitutio loquitur de Latinis: ea inefficax, quantùm ad eam partem, remaneat. & triplex antea via libertatis, quæ multiplices introducebat ambages, vno directo tramite diſcat ambulare. Quòd ſi aliqua lex vel conſtitutio libertatis faciat mentionem, non autem Latinitatis: ea pro ciuitate Romana loqui intelligatur. 13 ¶ Sed ſi quidam liberti iam mortui ſunt, & bona eorum quaſi Latinorum his, quorum intererat, aggregata ſunt, vel adhuc viuunt: nihil ex hac lege innouetur, ſed maneant apud eos iure antiquo firmiter detenta & vindicanda. In futuris autem libertis præſens conſtitutio locum ſibi vindicet. Datum Kalend. Nouemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis IIII. Conſſ.

DE COMMVNI SERVO manumiſſo,

TIT. VII.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano præfecto prætorio.

IN communes ſeruos, eorúmque libertates, & quando cuidam domino pars libertatem imponentis accreſcit, necne, & maximè inter milites, qui huiuſmodi imponunt libertates, ambiguitas multa exorta eſt, apud veteres iuris authores: & inuenta eſt conſtitutio apud Martianum in conſtitutionibus diui Seueri, per quam idem Imperator diſpoſuit neceſsitatem imponi heredibus militis comparare partem ſocij, & ſeruum libertate donare. Sed & alia conſtitutio diuorum Seueri & Antonini principum reperta eſt, ex qua generaliter neceſsitas imponebatur ſocio partem ſuam ſocio vendere, quatenus libertas ſeruo imponatur: licèt lucri ex ſubſtantia ſocij morientis alii ſocio accedat: pretio videlicet arbitrio prætoris conſtituendo, ſecundùm ea quæ & Vlpianus libro ſexto fideicommiſſorum, & Paulus libro tertio fideicommiſſorum refert: vbi & hoc relatum eſt, quod & Sextus Aelius iuris antiqui conditor definiuit, ſocium per prætorem compelli ſuam partem vendere, quatenus liber ſeruus efficiatur: quod & Marcellus apud Iulianum in eius Digeſtis notat: hócque Marcellum, cùm Iulianum notaret, retuliſſe palàm eſt.

1 ¶ His itaque apud veteres iuris auctores inuentis, decidentes tales altercationes, generaliter ſancimus, vt nulla inducatur differentia militis ſeu priuati in ſeruis communibus: ſed in omnibus communibus famulis ſiue inter viuos, ſiue in vltima diſpoſitione libertatem quis legitimam imponere communi ſeruo voluerit, hoc faciat: neceſsitatem habente ſocio vendere partem ſuam, quantam in ſeruo poſsidet, ſiue dimidiam, ſiue tertiam, ſiue quantamcumque. Et ſi plures ſint ſocij: vno ex his libertatem imponere cupiente, alios omnes neceſsitatem habere partes ſuas quas in ſeruo poſsident, vendere ipſi qui libertatem ſeruo imponere deſiderat, vel heredi eius, licèt & ipſe communis ſeruus heres inſtitutus ſit, & hoc moriturus dixerit: ita tamen, vt omnimodo ipſe, qui partes alias comparauerit, vel heredes eius libertatem imponant. 2 ¶ Sin autem ſocius vel ſocij recuſauerint pretium accipere: licentiam ei damus offerre hoc per publicas perſonas, & ſigillo impreſſo in ædem ſacram deponere, & ſic habere facultatem ſeruum libertate donare, & eum habere pleniſsimam libertatem, & ciuitate Romana perfrui, & nullum timere ex ſociis. ſibimet enim imputent, ſi cùm liceret eis lucrari pretium, hoc accipere diſtulerunt. 3 ¶ Sed ne circa peculium ſerui aliqua fiat dubitatio: peculium eius in omnes ſocios peruenire iubemus ex partibus, pro quibus quiſque dominium ſerui poſsidet: Licentia concedenda ei, qui libertatem moriens imponit, etiam eius peculium quod ei attingit, liberto concedere. Iura autem patronatus proculdubio pro ſuo ordine ad eum venire, qui libertatem donauit. 4 ¶ Sin autem ſeruus ratiociniis ſuppoſitus eſt: ne ratiocinia pereant, vel libertas impediatur, præſidem prouinciæ, vel competentem iudicem tempus ſtatuere oportet, intra quod debeat ratiociniis antea factis, & debitis quæ ex his apparuerint, redditis, ita ad libertatem venire.

5 ¶ Ne autem quantitas ſeruilis pretij ſit incerta, ſed manifeſta: ſancimus ſerui pretium, ſiue ancillæ, ſi nulla arte ſunt imbuti, viginti ſolidis taxari: his videlicet qui vſque ad decimum annum ſuæ venerint ætatis, in decem tantummodo ſolidis ponendis. Sin autem aliqua arte præditi ſunt: exceptis notariis & medicis, vſque ad triginta ſolidos pretium eorum redigi, ſiue in maſculis, ſiue in feminis. Sin autem notarius ſit, vel medicus, ſiue maſculus, ſiue fœmina: notarius quidem vſque ad quinquaginta, medicus autem vſque ad ſexaginta taxetur. Sin verò eunuchi ſint ſerui communes, maiores decem annis: ſi quidem ſine arte ſint, in quinquaginta ſolidos computentur: ſi autem artifices, vſque ad ſeptuaginta. Minores etenim decem annis eunuchos non amplius triginta ſolidis æſtimari volumus. & eorum partem competentem ſocij accipient, & libertatem eis per competentes iudices imponere compellentur.

6 ¶ Sin autem vno ex ſociis libertatem ſiue imponere ſiue relinquere ſeruo cupiente, pretiū dante, alter vel alteri ex his ipſi ſe velle dixerint libertatē imponere, & pretium dare: melior quidem cauſa erit eius qui primus ad hanc rationem pietatis peruenit. Si tamē ſub obtentu libertatis & ipſi ad hoc proſiluerint: tunc iudicem competentem omnes compellere ſine pretio ei libertatem imponere: peculio quidem in omnes ſecundum partem dominij diſtribuendo: iura autem patronatus ſecundùm ſui naturam omnibus qui libertatem impoſuerint, æqualiter habentibus. 7 ¶ Ius autem accreſcendi, quod antiqua iura in communibus ſeruis manumittendis introducebant, nullius eſſe momenti, nec in poſterum frequentari penitùs concedimus. Datum Kalend. Aprilis, Lampadio & Oreſte IIII Conſſ.

2. *Idem* A. Iuliano præfecto prætorio.

CVm apud omnes iuriſperitos hoc placitum eſt, vt ſeruus communis apud vnumquemque dominum partim ſit proprius, partim alienus, vt ex hac cauſa poſsit & ipſe legato honorare, & ipſe legari: huiuſmodi incidit quæſtio. Duo vel plures domini communem ſeruum habebant, ſed vnus ex his ipſi ſeruo ſuam partem quam in eo habebat, legauit. Et ſemel accepta dubitationis occaſione, hoc vetuſtas in magnum extulit certamen. Nos igitur ſenſum huius legati crebra indagatione aggredientes, duplicem eum eſſe opinamur. Aut enim putauit teſtator liberum fieri poſſe ex parte ſeruum, qui huiuſmodi legatum ei reliquit: aut ſi hoc minimè cogitauit, affectus ſocij fecit, vt ei acquiratur: heredes autem ſuos eundem ſeruum poſſidere minimè voluit: vt ſi manifeſtum à ſuo patrimonio penitus eſſe eum alienatum. In tali itaque comparatione nos qui fautores libertatis ſumus, ſic ambiguam teſtatoris interpretamur voluntatem, tamquam ſi voluerit eum libertate in ſua parte donare. Et cùm iam de communibus ſeruis manumittendis ſtatuimus quid in huiuſmodi caſibus fieri oporteat: ex illius ſanctionis tenore & huiuſmodi ſpecies ſit definita. Fiat itaque liber ex parte quidem teſtatoris, ſecundùm eius voluntatem: ex altera autem parte, ex noſtra definitione, pretio ſecundùm prædictæ conſtitutionis tenorem, vel ſocio vel ſociis ab herede præſtando, vel ſi accipere noluerint, tam eam offerendo, quàm conſignando, & periculo eorum deponendo: cùm ſatis abundéque imperiale eſt, humaniorem ſententiam pro duriobus ſequi.

DE SERVO PIGNORI DATO manumiſſo,

TIT. VIII.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Proculo.

LIcèt dotale mancipium vir, qui ſoluendo eſt, poſsit manumittere: tamen ſi te pignori quoque datum mulieri apparuerit, inuita ea non poſſe libertatem adſequi, non ambigitur.

2. *Iidem* AA. Abaſcanto.

LIbertas à debitore fiſci ſeruo data qui pignori non eſt ex conuentione ſpeciali, ſed tantùm priuilegio fiſci obligatus, non aliter infirmatur, quàm ſi hoc fraudis conſilio effectum detegatur.

3. *Iidem* AA. Antonio.

AB eo qui bona ſua pignori obligauit quæ habet, quæque habiturus eſſet, poſſe ſeruis libertatem dari, certum eſt. Non idem iuris eſt in his ſeruis qui pignoris iure ſpecialiter traditi vel obligati ſunt.

4. Imp. *Alexander* A. Sabiniano.

SI (vt proponis) conſentiente creditore, cui pignoris iure cùm aliis mancipiis obligatus fuiſti, à debitore manumiſſus es: potuiſti ad libertatem peruenire. PP. VI. Id. Maij, Alexandro A. Conſſ.

5. *Idem* A. Extritatiano.

SI creditoribus ſatisfactum fuerit: ancillæ quæ pignori obligatæ à debitore manumiſſæ erant, liberæ fiunt. nam ipſe manumiſſor ſi fraudem ſe feciſſe creditoribus, vt reuocet libertates, audeat dicere: audiri non debet, nec heredes eius.

6. *Iidem* A. Auctioni.

SI tutor tuus de pecunia tua ſeruos emptos manumiſit: quoniam huiuſmodi ſerui, ſicut cæteræ res pupillaribus pecuniis emptæ, iure pignoris ex conſtitutione diuorum parentum meorum obligati ſunt, fauore pupillorum liberi facti non ſunt.

7. Imp. *Gord.* A. Iulianæ.

SIue cùm nupſiſſes, mancipia in dotem dediſti, ſiue poſt datam dotem de pecunia dotis maritus tuus quædam comparauit: iuſtis rationibus dominia eorum ad eum peruenerunt: idcòque fruſtra quæſtionem ſuper ſtatu manumiſſorum conaris inferre: qui eius facti qui comparauit, vel in dotem accepit, ab eo iure potuerunt manumitti.

DE SERVIS REIPVBLICAE manumittendis,

TIT. IX.

1. Imp. *Gordianus* A. Epigono.

SI ita vt lege municipali, conſtitutionibúſque principum comprehenditur, cùm ſeruus publicus eſſes, ab ordine (conſentiente etiam præſide prouinciæ) manumiſſus es: non ex eo quòd is quem dederas vicarium, in fugam ſe conuertit, iugo ſeruitutis quod manumiſsione euaſiſti, iterato cogeris ſuccedere.

2. *Idem* A. Hadrianæ.

SI decretum ordinis auctoritas rectoris prouinciæ comprobauit quo is libertatem acceperat, cui poſtea fueras (vt proponis) matrimonio copulata: nam ex huiuſmodi matrimonio, & ciuem Romanam eſſe, & in patris poteſtate, non eſt opinionis incertæ.

3. Impp. *Diocletianus & Maximianus* AA. & CC. Philadelpho.

TItulis, non præcedentibus quibus dominia ſeruorum quæri ſolent, municipum libertus ſeruus non efficitur. Si itaque ſecundùm legem Vectibulici (cuius legis poteſtatem ſenatuſconſulto Iubentio. Celſo iterum & Neratio Marcello conſulibus facto, ad prouincias porrectam conſtitit) manumiſſus, ciuitatem Romanam conſecutus es: poſt verò vt libertus tabulariam adminiſtrando, libertatem quam fueras conſecutus, non amiſiſti: nec actus tuus filio ex liberis ingenuo ſuſcepto, quo minùs decurio eſſe poſsit, obfuit.

DE HIS QVI A NON DOMINO manumiſsi ſunt,

TIT. X.

1. Imp. *Antoninus* A Cornelio.

EVm qui ſeruos alienos ac ſi ſuos manumittit: vt pretium eorum dominis, ſi hoc elegerint, dependeat, vel quanti ſua intereſt, ſæpe reſcriptum eſt teneri. PP. Kalend. Mart. Anto. A. & Balbino Conſſ.

2 Imp. *Alexand.* A. Mercuriali.

FElicisſima, quam mandante te ſeruum emiſſe dicis, ſi dominum ſerui quem manumiſit nondum ad te tranſtulerat: fruſtra petis vt denegata libertate eius quem manumiſſum dicis, poſſeſsio tibi tradatur.

3. *Idem* A. Pompeio.

QVI tibi hereditatem vendidit, antequam res hereditarias traderet, dominus earum perſeuerauit: & ideo manumittendo libertatem ſeruo hereditario præſtitit. PP. vi. Kal. Aug. Agricola & Clemente Conſſ.

4. Impp. *Valer.* & *Gallien.* AA. Zoilo.

SI non proprietatem donaueras, ſed miniſterium ancillæ dederas: libertatem mancipio dando, ea quæ precarium vſum habebat, dominio tuo nihil præiudicauit. Nemo enim alienum ſeruum quamuis vt proprium manumittat, ad libertatem perducere poteſt.

5. Impp. *Diocletian.* & *Maximian.* AA. & CC. Marcellinæ.

SI tradita ſunt ex donatione mancipia: ius manumittendi donatrix non habuit.

6. *Iidem* AA. & CC. Milio, & aliis.

SI pater ſeruum veſtrum, licèt vobis minoribus viginti annis conſentientibus manumiſit: ei libertatem præſtare non potuit.

7. Imp. *Conſtantinus* A. ad Baſſum præfectum prætorio.

SI à non dominis libertas detur mancipio alieno: ſi quidem ab his iudicibus impetrabitur quibus dandi ius eſt: ſine vlla trepidatione pœnæ facilis diſſolutio eſt. Si verò iubentibus nobis quicquam lege actum eſſe doceatur, & non dominus vt alienum mancipium manumitteretur, petiſſe probetur: tunc eodem qui in conſpectu noſtro libertatem, monſtrabitur à non domino conſecutus, ei protinus ad cuius proprietatem pertinet, reſtituto: is, qui mancipium alienum fallendo principis conſcientiam manumiſit, mancipia duo cogatur domino eius dare, eiuſdem ſexus, ætatis, atque artis, cuius conſtiterit eſſe manumiſſum, & alia tria fiſco eadem ratione ſimilia. Quæ multa non ſemper imponitur, ſed potius conquieſcit, ſi fortè manumiſſus inſerentem ſibi quæſtionem ſtatus, obiecta legitima præſcriptione potuerit excludere: cùm ſibi amiſsi mancipij damna debeat imputare is qui in perniciem ſuam geſta taciturnitate firmauit. PP. Idib. Iul. Conſtantinop. A. v. & Licinio Cæſ. Conſſ.

QVI MANVMITTERE NON POSſunt, & ne in fraudem creditorum manumittatur,

TIT. XI.

1. Imp. *Alexand.* A. Antiocho.

CErtum ius eſt, non aliàs directas libertates per legem Aeliam Sentiam quæ ſunt in fraudem creditorum manumiſſorum datæ, reuocari, niſi & conſilium fraudis, hoc eſt animus manumittentis, & euentus damni ſuum recipere volentium ſequatur. Inter creditores autem etiam eos numerandos eſſe, quibus fideicommiſſum debetur, olim placuit. PP. III. Id. Nouemb. Max v. & Aeliano Conſſ.

2. *Idem* A. Nataliano.

SEruos meos hec per interpoſitam perſonam ad libertatem perducere homines peculij ſui poſſe, mandatis principum comprehenditur.

3. *Idem* A. Iuſtinæ.

DIuo Marco auctore ampliſsimus ordo cenſuit, ne quis in ſpectaculo quod edatur, actorem ſuum alienúmve ſeruum manumitteret: & ſi factum eſſet, pro infecto haberetur.

4 *Idem* A. Feliciſsimo.

SI minor annis viginti ad libertatem præſtandam homines tradidiſti: ſenatuſconſulto, quod geſtum eſt, irritum conſtituitur.

IN AVTHENT. *vt ſponſ. lar. g. §. & hoc quoque. colla. 9. alt. 2. Nou. 119. c. 2.*

SEd hodie ex quo teſtari poſſunt, & libertates poſſunt relinquere, antiqua lege ceſſante.

5. *Idem* A Priſco.

SI in fraudem eorum quæ fiſco debebantur, probari poteſt libertas data: non valet. Sed ſi pecuniam is quem patrem tuum appellas, emptori dedit: & ab eo redemptus, ad libertatem perductus eſt: nihil videtur bonis defuiſſe eius qui fiſci debitor dicitur.

6. Imp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. & CC. Olympio.

NEc fideicommiſſariam libertatem à pupilla ſua ſeruis debitam tutorem poſſe præſtare, certi iuris eſt. vnde ſi hos quos tu rogata fueras manumittere tempore certo ætatis tuæ, ad libertatem non perduxiſti, ſed tutor manumiſit, remanſerunt in ſeruitute.

7. *Iidem* AA. & CC. Zotico.

SI debitor ex adminiſtratione curę dominus tuus non ſoluendo conſtitutus fideicommiſſariam tibi reliquit libertatem: cùm in fideicommiſſarijs libertatibus euentum inſpici tantùm obtinuerit, nihil eius voluntas tibi prodeſſe poteſt.

QVI NON POSSVNT AD LIbertatem peruenire.

TIT. XII.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* AA. Torquato.

CVm diuus Claudius pater meus conſtituerit, à præſidibus prouinciarum, vel qui coercendorum maleficiorum poteſtatem habent, in perpetua vincula damnatos ad libertatem perduci non poſſe: hi qui intra tempora pœnæ liberi & heredes eſſe iuſsi ſunt, aut legatum fideicommiſſum acceperunt: neque libertatem adipiſci, neque quicquam eorum, quæ his data ſunt, capere poſſunt. Quòd ſi pœnæ tempus compleuerint: iam omni vinculo exoluti, & quaſi ad priſtinam vel ſimplicem ſeruitutis conditionem redacti, & libertatem, & ſi qua teſtamentis dominorum illo tempore defunctorum acceperunt, ſine vlla quæſtione pœnæ præteritæ conſequantur.

2. Impp. *Valerianus* & *Gallienus* AA. Theodoro.

IS quidem qui in teſtamento vetitus eſt manumitti, ad libertatem non poteſt peruenire: ſed in propoſito intereſt vtrúmne eos quos cum filio educatos eſſe teſtator expreſsit, propter familiare miniſterium, & vſum filiorum neceſſarium, & venire, & manumitti vetuerit, an quaſi malè meritis pœnam irrogauerit. Nam priore caſu, morte eius cui conſulebatur, obſequi neceſsitate finita, libertas poteſt peruenire: poſteriore autem caſu id quod pœnæ cauſa in ſeruos ſtatutum eſt, neceſſe eſt vires ſuas obtinere: quando diuis parentibus meis placuerit huiuſmodi teſtamentorum leges perpetuam ſeruitutem malè meritis ſeruis irrogare, vt nec per ſuppoſitum emptorem ad libertatem perduci poſsint.

PRO QVIBVS CAVSIS SERVI pro præmio libertatem accipiunt,

TIT. XIII.

1. Impp. *Dioclet.* & *Maxim.* AA. Firmino.

QVoniam religioſa ſolicitudo ad augendam prouocandámque fidei obſeruationem, iuris præmio adfici debet: ſi ad vlciſcendam cædem domini, incorruptis probationibus ac ſtrenuo niſu conſtiteris: libertatem, quam his qui dominorum cædem vindicant, iam pridem ſenatuſconſultis & ſtatutis principum præſtari ſancitum eſt, etiam tu pro tã ingentibus meritis non ex ipſo facto, ſed aditione & ſententia præſidis reportabis. PP. vii. Id. Dec.* & Max. Conſſ.

3. Imp. *Conſtantinus* A. ad Ianuarium.

SErui qui monetarios adulterinam monetam clãdeſtinis ſceleribus exercentes, in publicum detulerint: ciuitate Romanã donentur, vt eorum domini pretium à fiſco percipiant. Dat. xv. Kal. Dec. Romæ Criſpo II. & Conſtantino II. Cæſ. Conſſ.

3. *Idem* A. ad Populum.

SI quis ſeruis raptus virginis facinus diſsimulatione præteritum aut pactione tranſmiſſum, detulerit in publicum: libertate donetur. Dat. prid. Kal. Apr. Aquil. Conſtantio A. vi. & Conſtantio C. Conſſ.

4. Imppp. *Grat. Valent.* & *Theod.* AAA. ad Syagrium P. P.

SI deſertorem militiæ ſeruus prodiderit, libertate donetur. *Id. Iul. Romæ.

DE INGENVIS MANVMISSIS,

TIT. XIV.

1. Imp. *Alexander* A. Phileto.

SI ingenuum te ex teſtamento manumiſſum eſſe dicas: apud ſuos iudices cauſam agere debes, ſi tamen iuſtum contra lictorem habes, id eſt eum, qui ſe patronum tuum eſſe dicit: memor ſenatum cenſuiſſe, vt qui poſt manumiſſionem originem repetierint, ea, quæ de domo manumiſſoris habent, ibi relinquant. In qua cauſa etiam legata vt liberto data eſſe, iuris prudentibus placuit.

2. Imp. *Gordianus* A. Pompeiæ.

INgenuam natam, neque nutrimentorum ſumptus neque ſeruitutis obſequium faciunt ancillam, neque manumiſſio libertinam. PP. v. Id. Maij, Sabino II. & Venuſto Conſſ.

3. Imp. *Philippus* A. Feliciſſimo.

SI auiam tuam vt ancillam manumiſſam, poſtea ingenuam eſſe ſolenniter conſtiterit, ſtatumque eius iuſtæ ſententiæ tuetur auctoritas: filios eius, quamuis ante ſententiam ſuſceptos, ingenuam libertatem non immeritò flagitare, ſi cum peritioribus tractatum habuiſſes, facilè cognoſceres.

6. Impp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. & CC. Agrippæ.

CVm cognatum tuum ingenuum natum ex Palmyrenæ factionis dominatione redemptum, velut captiuum diſtractum eſſe dicas: præſes prouinciæ ingenuitati ſuæ reddi eum efficiet.

5. *Iidem* AA. & CC. Creſcenti.

DIffamari ſtatum ingenuorum, ſeu errore, ſeu malignitate quorundam, periniquum eſt: præſertim cùm aſſirmes diu præſidem vnum atque alterum interpellatum à te, vocitaſſe diuerſam partem, vt contradictionem faceret, ſi defenſionibus ſuis, confideret. vnde conſtat meritò rectorem prouinciæ cominotum allegationibus tuis ſententiam dediſſe ne de cætero inquietudinem ſuſtineres. Si igitur adhuc diuerſa pars perſeuerat in eadem obſtinatione: aditus præſes prouinciæ ab iniuria temperari præcipiet. Dat. prid. Non.*

6. *Iidem* AA. & CC. Dionyſio.

SCientis conditionem liberum non poſſe fieri ſeruum euidentiſsimi iuris eſt. Cùm igitur proponas patrem pupillorum quorum precibus feciſti mentionem, velut liberum te penes ſe habuiſſe in miniſterium, licèt in actu longi temporis: non præcedente verò titulo, quo dominia quæri ſolent, mutare tuam conditionem minimè potuit. S. vii. Kal. Maij, AA. Conſſ.

7. *Iidem* Auguſti & CC. Matronæ.

SI te & filios tuos ingenuos eſſe conſtat: natalium veritas vos tuetur. nam qui ſeruitutis moueras quæſtionem, apud acta cauſæ renuntiando, ad ingenuitatis probationem nec nocere quicquam, nec prodeſſe poteſt.

8. *Iidem* AA. & CC. Callimorpho.

INgenui naſcuntur, libertini manumiſſione tantùm conſtituuntur. pactum autem nec ſeruis, nec libertinis ingenuitatem adſignat: nec his qui tranſactioni non conſenſerunt, quicquam præiudicare poteſt.

9. *Iidem* AA. & CC. Potamoni.

LIbertina matre procreatam, ingenuam naſci naturalibus, euidentis ac manifeſti iuris eſt. Cùm igitur te matre libertina editam, deinde ab hoſtibus captam, poſtliminio reuerſam proponas, & nunc tibi ſeruitutis moueri quæſtionem: conſequens eſt adiri præſidem prouinciæ, qui de cauſa liberali cognoſcere iure laturus ſententiam, ſciens neque huiuſmodi matris conditionem, neque captiuitatem reuerſis de ſtatu priſtino quicquam poſſe detrahere.

10. *Iidem* AA. & CC. Athenodoræ.

AD recognoſcendos ſingulos nomina comparata publico conſenſu, ob celandos natales ingenuis ſi mutentur, minimè nocet: natóſque (licèt in miniſterio ſeruitutis) liberæ conditionis, non ſeruos poſſeſsio, ſed ſtatus ingenuos edi perficit.

11. *Iidem* AA. & CC. Maximæ.

SI veſtram poſſeſsionem nullus præceſsit titulus, ſed ingenui conſtituti operas mercede placita locaſtis: nec ſtatui veſtro quicquam derogatum eſt, nec ad conuentionis implendam fidem ſolenniter agere prohibemini. S. Non. Mart. CC. Conſſ.

12. *Iidem* AA. & CC. Quietæ.

AD mutandum liberæ ſtatum, commiſſum plagij nihil promouet: ſed abductam natales quibus nata eſt, poſt hunc etiam caſum obtinere conuenit. S. III. Kal. Dec. AA. CC.

13. *Iidem* AA. & CC. Melandro.

INgenuum ſe contendendo, nec probando, non amittit libertinitatem. S. vii. Id. Dec.

14. *Iidem* AA. & CC. Ariſtoteli.

STatui ingenuæ ex eo ſolo quod velut ancilla ſub falſiorum nomine data proponitur, præiudicari nulla ratione poteſt. S. vii. Kal. Ian.

COMMVNIA DE MAnumiſsionibus,

TIT. XVI.

1. Imp. *Iuſtinian.* A. Iuliano P. P.

SAncimus, ſi proprietarius ſeruo, cuius vſusfructus ad alium pertinebat, libertatem impoſuerit: non ſecundùm antiquam obſeruationem & libertate carere, & eum ſine domino eſſe intelligi: ſed nec inuenire perſonam cui res ad ſe venientes acquirat. Sed ſi tam proprietarius quàm vſufructuarius libertatem ei conſentientes impoſuerint, pleno iure liberum eum effici: & ſi quid poſtea ſibi acquiſierit, hoc in bonis ſuis habere. Sin autem proprietarius ſolus libertatem impoſuerit, vſufructuario minimè conſentiente: ſit quidem ille qui libertatem à proprietario accepit, inter libertos proprietarij connumeratus: & ſi quid in medio poſſidet, hoc ſibi acquirat, ſibique habeat, & ſuæ poſteritati relinquat, ſaluo patronatus iure per omnia cuſtodiendo, niſi & hoc ei legibus fuerit remiſſum. Ipſe tamen libertus, quaſi ſeruus apud vſufructuarium permaneat,

donec vſufructuarius viuit, vel vſusfructus legitimo modo peremptus eſt. Etenim ſi finem vſusfructus quocumque modo accipiat, tunc facultas ei tribuatur quo maluerit degere modo. Sin verò adhuc ſuperſtite vſufructuario ab hac luce fuerit libertus exemptus: hæreditas eius legitimum tramitem ſequatur. Sin autem vſufructuarius tantummodò libertatem impoſuerit: ſi quidem hoc modo, vt cedat vſumfructum proprietario: pleniſsimum ius habeat in ſeruo proprietarius: vt omnia ei ſeruus acquirat ſecundùm ea quæ generaliter in ſeruos & dominos conſtituta ſunt. Sin verò gratias agendo vſufructuarius eum ab vſufructu liberauerit, & libertate donauerit: tunc maneat quidem ſeruus proprietario ſuo annexus: ſed non neceſsitas ei imponatur, donec viuit vſufructuarius, vel vſusfructus conſtare poteſt, obſeruare proprietarium, & quædam miniſteria ei adimplere; ſed iudices noſtri eum in quiete tueantur. Poſt vſufructuarij autem mortem, vel vſusfructus quocumque modo interemptionem: tunc ſeruiat quidem domino, & omnia quæ in medio ad eum peruenerint, hæc ſuo domino acquirat. Et ſit ex noſtra conſtitutione hæc ſeparatio inter ſeruos & liberos: & non ſecundùm ius antiquum idem ſeruus remaneat, & nullum reſpiciat dominum. 1 ¶ Illud quoque huic legi adiicimus, vt exploſa antiqua perſonarum differentia, liceat parentibus tam maſculis, quàm fœminis, filiis, filiabuſve ſuis in ſacris conſtitutis ſiue emancipatis, cuiuſcumque gradus, mandatum imponere, quatenus ſeruos in libertate perducant, ſiue apud iudicem, ſiue in ſacris eccleſiis, ſiue ſecundùm alium quem mandator voluerit legitimum modum. cùm enim & in ſucceſſionibus & in aliis penè omnibus nulla eſt inter liberos diſcretio: oportet hoc obſeruari & in præſenti caſu, maximè pro libertate, quam & fouere, & tueri Romanis legibus, & præcipuè noſtro numini peculiare eſt. Dat. xv. Kal. Apr. Lampadio & Oreſte Conſſ.

2. *Idem* A. Iuliano P.P.

SI quis ſeruo ſuo libertatem imponat, ſiue in eccleſia, ſiue in æde ſacra, ſiue ad qualecumque tribunal, vel apud eum iudicem qui libertatem imponere legibus habet licentiam, ſiue in teſtamento, vel alio vltimo elogio, directam vel fideicommiſſariam: nullo coërceatur modo eorum qui ad libertatem veniunt, ætatem requirere. neque enim eum tantummodò ciuitatem Romanam adipiſci volumus, qui maior triginta annis exiſtit: ſed quemadmodum in eccleſiaſticis libertatibus non eſt huius ætatis differentia, ita in omnibus libertatibus quæ à dominis imponuntur, ſiue extremis diſpoſitionibus, ſiue per iudices, vel alio legitimo modo, hoc obſeruari ſancimus, vt ſint omnes ciues Romani conſtituti. ampliandam enim magis ciuitatem noſtram, quàm minuendam eſſe cenſemus.

3. *Iidem* A. Ioanni P.P.

SI quis ſine vxore conſtitutus, ancillam ſuam ſub nomine habeat concubinæ, & in eadem vſque ad mortem ſuam conſuetudine permanſerit, & forſitan liberos ex ea ſuſtulerit: ſancimus omnimodo non concedi hæredibus defuncti eandem, vel liberos eius, ſi etiam liberos habuerit, in ſeruitutem deducere: ſed poſt mortem domini ſub certo modo eripiatur in libertatem vnà cum ſobole ſua, ſi etiam eam forſitan habuerit. Ipſi etenim domino, dum ſupereſt, damus licentiam quomodo voluerit vti tā ancilla ſua, quàm etiam ex ea progenita ſobole, & in ſuo vltimo elogio quicquid voluerit contra eos diſponere, id eſt, quaſi ſeruos eos aliis legare, ſiue in ſeruitutem hæredum nominatim relinquere. Sin autem taciturnitate eos præterierit, tunc poſt mortem eius ad libertatem eripiantur: vt ſit mors domini, libertatis eorum exordium. Hominibus etenim vxores habentibus, concubinas vel liberas vel ancillas habere, nec antiqua iura, nec noſtra concedūt. Dat. Kal. Nou. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis iiii.

DE LIBERALI CAVSA, TIT. XVI.

1. Imp. *Antoninus* A. Saturnino.

REm quidem illicitam & inhoneſtam admiſiſſe te confiteris, quia proponis filios ingenuos à te venundatos. Sed quia factum tuum filiis obeſſe non debet, adi competentem iudicem, (ſi vis) vt cauſa agatur ſecundùm ordinem iuris. PP. V. Id. Feb.

2. *Idem* A. Veroniano.

SI hi, quos ſeruos tuos eſſe dicis liberi eſſe à diuerſa parte dicantur, de ſtatu eorum more ſolito quæri oportet. nec enim res iudicata, quæ de proprietate eorum pronuntiatum eſt, opponi cauſæ liberali poteſt. Dat. Non. Feb. Romæ, Meſſalla & Sabino Conſſ.

3. Imp. *Alexander* A. Quirino.

SI liber homo alienæ ancillæ contubernium ſequatur: licèt ei fuerit denunciatum, vt ſe abſtineret, ſeruus domini mulieris non fit. PP. Non. Feb. Fuſco & Dextro Conſſ.

4. *Idem* A. Iocundo.

SI is, quem in ſeruitutem petebas, liber (quamuis abſente te) cauſa cognita pronuntiatus eſt: ſecunda in ſeruitutem petitio eius dati tibi non debet. Sed ſi poſtea quàm cognouiſti, de ſententia iudicis appellaſti, an iure lata ſit, in auditorio quæretur.

5. *Idem* A. Sabino.

NOn ideo minùs in libertatem proclamare poteſt ea, quam ancillam tuam eſſe dicis, quod eā vendente fiſco comparaſti. Sed nec hodie ad præſcriptionem operatur, quòd venditionis tempore maior viginti annis fuerit: cùm ætatis allegatio non aliàs poſſit præſcriptionem aduerſus ciuem Romanum accommodare, quàm ſi participandi pretij gratia conſenſum ſeruituti dediſſe probetur. Probationis ſanè onus, cùm ex ſeruitute in libertatem adſeritur, ad ſe recipit: quæ ſi affirmationem ſuam non impleat, inconcuſſum poſſeſsionis ius obtinebis.

6. Impp. *Valer. & Gallien.* AA. & *Valerian.* Nobiliſsimus Cæſ. Verſimeno.

NEc ſi volens ſcripſiſſes ſeruum te eſſe, non liberum, præiudicium iuri tuo aliquod cōparaſſes: quanto nunc magis, cùm eam ſcripturam dare cōpulſum te eſſe teſtaris?

7. Imp. *Aurelianus* A. Secundo.

SI ab eo, cuius ſeruus fuiſti, manumiſſus es: fruſtra libertatis controuerſiam ſuſtines, maximè ab hærede eius, qui te manumiſit: cùm etſi iure libertas non proceſſerit, reſpectu tamen aditæ hæreditatis voluntatem defuncti ſuo conſenſu firmare debuit.

8. Impp. *Dioclet. & Maxim.* AA. & CC. Verinæ.

CVm adfirmes placuiſſe quondam domino tuo, vt pro te & pro filia tua dato nummo certæ quantitatis vos manumitteret, & te tantummodò liberauit: aditus rector prouinciæ hortabitur eum, ſalua reuerentia, quam patrono liberti ſolent exhibere, placito ſuo ſtare. Dat. prid. Maximo II. & Aquilino Conſſ.

9. *Iidem* Auguſti, & CC. Proculo.

CVm precum tuarum conceptio, licèt eum, contra quem ſupplicas, ex ancilla natum eſſe expreſſerit, tamen nomini cognomen, quo liberi dumtaxat nuncupantur, addiderit, & non ſeruum eſſe, ſed ſeruili macula adſperſum comprehenderit: contra eum, qui ſeruus non eſt, ſupplicaſſe te intelligis.

10. *Iidem* Auguſti, & Stratonico.

LIbero priuatis pactis, vel actu quocunque adminiſtrationis non poſſe mutata conditione ſeruos fieri, certi iuris eſt.

11. *Iidem* Auguſti, & cc. Fauſtino.

NOn mutant ſerui ſtatum, ſi ad ciuiles honores illicitè atque improbè adſpirauerint, vnde ſi ſtatus moueatur quæſtio, intelligere vobis licet, nihil prodeſſe, quod pater veſter ciuiles honores geſsit. Solennibus itaque ordinatis, apud præſidem prouinciæ de ſtatu veſtro cognoſcetur.

12. *Iidem* Auguſti, & cc. Proculo.

SI ex libertate natū aliquis comparauerit ſtatum retinet, quem antea habuiſti. Si verò ex ancilla editum naturalis pater idémque dominus diſtraxit, ac poſt emptori pretium ſoluiſti: non idcirco libertatem conſecutus es. PP. XVIII. Kal. Maij.

13. *Iidem* Auguſti, & cc. Paulo.

PRincipaliter de ſtatu defuncti agi non poteſt. Si verò ex peculio quondam eius, quem tu bona reliquiſſe commemoras, res vindicentur. vel eius filiis moueatur ſtatus quæſtio, hæc omnia ſolenniter præſidali notione decidi debent. Dat. V. Kal. Maij.

14. [illegible] Auguſti, & cc. Quintiano.

LIte [illegible] nata, in poſſeſsione libertatis is, de cuius libertate quæritur, conſtituitur, & interim pro libero habetur. Dat. IIII. Kal. Maij, Heracleæ, Auguſti, Conſſ.

15. *Iidem* Auguſti, & cc. Palladio.

NEc omiſſa profeſsio probationem generis excludit, nec falſa ſimulatio veritatem minuit. Cùm itaque ad examinationem veri, omnis iure prodita debeat admitti probatio: aditus præſes prouinciæ, ſolennibus ordinatis prout iuris ratio patitur, cauſam liberalem inter vos decidi prouidebit.

16. *Iidem* Auguſti, & cc. Diogeniæ.

SI miniſterium tuū quaſi libera exhibuiſti, ac te neſciēte quaſi ancilla in dotē data, cōſcriptū inſtrumentū eſt: nihil hæc libertati tuæ nocere potuerūt: maximè cùm te minorē ætate fuiſſe cōmemores, & placuerit minores viginti annis nulla ratione mutare ſtatū poſſe ac pro liberis ſeruos fieri: ne ante libertatem inconſultè amittant, quàm alij propter ætatis rationem ſine conſilio præſtare non poſſunt. PP. VI. Idus Maij, Hadriano A. Conſ.

17. *Iidem* Auguſti & cc. Reſino.

MVltis rationibus natalibus ingenuis fratribus natis, poſt delictis vel caſibus interuenientibus, ſingulorū cauſæ ſtatus ſeparātur. Nil itaque prohibet eundem & tibi non mouere quæſtionem ſtatus, & eos, quos fratres tuos adſeueras, in ſeruitutē vindicare, ſiue retinere. Igitur ad demonſtrandā fratrum tuorū libertatē, aliæ ſunt probationes neceſſariæ. nā quòd tibi non mouetur quæſtio libertatis, eorum nō idoneam conſtat habere probationem.

18. *Idem* Auguſti, & cc. Zotico.

AD probationem ingenuitatis ab eo, contra cuius ſucceſſores poſtulas, facta tibi locatio non ſufficit: nec tamen hoc ſolum ad ſeruitutis vinculum argumentum eſt idoneū. 5. Id. Iuliis. Philippo A. Conſ.

19. *Iidem* Auguſti, & cc. Paulo.

PRincipaliter cauſam eius, de quo ſupplicas, eſſe, quàm tuam perſpicimus. nā cùm te eū ad libertatem perduxiſſe profitearis, illius intereſt magis ſolēniter ſuum tueri ſtatum: & conſequenter tua etiam agetur cauſa. nam ſi ab eo, contra quem fundis preces, ſeruus dicatur, eique libertas ex manumiſsione tua vindicetur: probatio ſeruitutis originis, & beneficium manumiſsionis libertatem illi adſignans, tuum etiam ius patronatus tuetur. Si verò conſentiat ſeruituti: tunc iure conceſſo, dito præſide prouinciæ, eum inultum etiam defendere poteris.

20. *Iidem* Auguſti, & cc. Æternali.

SIcut ſemel præſtitam libertatem reuocari non licet: ſic per ea, quæ non manumittendi cauſa domini cum ſeruis propriis agunt, nihil ſibi detrahunt. S. VI. Kal. Sept. Auguſti, Conſſ.

21. *Iidem* Auguſti. & cc. Thraſyllæ.

EAm, quæ in poſſeſsione libertatis non ſine dolo malo reperitur, in ſeruitute conſtitutæ ſimile habere præiudicium, edicto perpetuo cauetur. Sed ſi cōtrouerſia erit, vtrum ex ſeruitute in libertatem petatur, an ex libertate in ſeruitutem: ſui conceptione manifeſtè probatur: nec quicquam iuris ancillæ dolus propriis dominis aufert. S. No. Octob. Sirmij, AA. Conſſ.

22. *Iidem* Auguſti, & cc. Pardalæ.

PArentes, natales, non confeſsio adſignat. Quapropter ſi ex ancilla nata, poſt ad libertatem manumiſſa perueniſti: te ſeruam profeſſa velut ex ancilla altera natā, huiuſmodi ſimulatione vel errore quæſitam manumiſsione libertatem amittere minimè potuiſti: cùm ſerui naſcantur ratione certa, non confeſsione conſtituantur. Dat. V. Kal. Decem. Auguſti, Conſſ.

23. *Iidem* Auguſti, & cc. Muſciæ.

SI tibi teſtamento directa libertas à domino relicta eſt, & ex eo ſucceſſerunt ſcriptæ: non idcirco quod ſecundùm eius voluntatem, vel contrà de filiabus vni præſtas obſequium, cæteræ filiæ tuam reſcindere poſſunt libertatem.

24. *Iidem* Auguſti, & cc. Sebaſtiano.

INterrogatam & profeſſam apud acta ſe eſſe ancillam, huiuſmodi factum defenſionem libertatis non excludit.

25. *Iidem* Auguſti, & cc. Licentiano.

SIcut inſtrumenta prætermiſſa manumiſsionis rectè factæ nullum adferunt præſtitæ libertati præiudicium: ita ſi ſeruum ad libertatem perduxiſti, inſtrumentorum amiſsio nihil ei nocere poteſt. S. V. Id. Febr. cc. Conſſ.

26. *Iidem* Auguſti, & cc. Modeſto.

SIcut datam libertatem manumiſsis adimere patronus non poteſt, ita manumiſsionis inſtrumentum præſtare cogitur.

27. *Iidem* Auguſti, & cc. Auſterio.

ARianus mota ſibi quæſtione à Leonide, liber fuit pronunciatus. in ſeruitutem à victo iterum nō rectè petitus eſt. Coheres etiā tibi ab Ariano datus, colludens cum eo, ſiue heredibus ipſius, qui ſtatus ei mouerat quæſtionem, nihil tibi obſuit: nec ea, quæ in confeſsione inter eos venerunt, ſtatū veritatis, vel nomen ſubſtantiæ defuncti mutare potuerūt.

28. *Iidem* Auguſti, & cc. Eurymedonti.

AVi paterni magiſtratu functi dignitas, ad libertatis probationem nihil nepoti prodeſt, ſi quidem in liberali cauſa matris non patris inſpicitur conditio. Sed nec materni aui ſolæ ſufficit: cùm licet auia quoque libera probari poſsit, multis tamen ex cauſis, ſtatus mutari conſueuit. Sirmij, IIII. Id. April. AA. Coſſ.

29. *Iidem* Auguſti, & cc. Troillæ.

DE ancilla matre natam, & ab eo redemptam, in cuius fuit contubernio, ſi non manumittur, in ſeruitute permanere non ambigitur.

30. *Iidem* Auguſti, & cc. Eutychiæ.

SOlo obſequij non præſtiti velamento, data libertas reſcindi non poteſt.

31. *Iidem* Auguſti, & cc. Caſsianæ.

SI tibi ſeruitutis improbè moueatur quæſtio: ſolennibus ordinatis, de calumnia vel iniuria (prout vindictæ viam elegeris) habita conteſtatione poſteaquàm ſeruus nō eſſe fueris pronunciatus, aduerſus eā ſententiā poſtulare potes: tūc demū etiam de his, quæ direpta probaueris, reſtitutionem (cùm pro libertate fuerit pronunciatum) petiturus. S. V. Idib. [illegible]

Octob. cc. Conſſ.

32. *Iidem* Auguſti, & cc. Athenaidi.

SVbſcriptio filij domini manumittentis, nec addere ſecuta nec omiſſa detrahere libertati quicquam poteſt.

33. *Iidem* Auguſti, & cc. Melitianæ.

LIcèt accepta pecunia dominus te manumiſsit, tamen tributa libertas reſcindi non potuit. S. IIII. Id. Nouemb. cc. Conſſ.

34. *Iidem* Auguſti, & cc. Eremonſæ.

LIbera, concubinatus ratione conſtituitur ancilla. Dat. Id. Non. cc. Conſſ.

35. *Iidem* Auguſti, & cc. Attalo.

NOn idcirco minùs, quòd pupilli res velut tutor adminiſtraſſe dicitur, ex eius perſona ſeruitutis pati quæſtionem poteſt.

36. *Iidem* Auguſti, & cc. Theodoro.

POſt certi temporis miniſterium ancillæ, liberam eam eſſe cum paciſcendo, conuentionis obtemperandi legi domina nullam habet neceſſitatem. vtque hoc verum eſt, ita econtrario ſi filios ſuos, conſtituta cum his libera, in miniſterium tibi tradere promiſiſſe probetur, parere placitis non compellitur.

37 *Iidem* Auguſti, & cc. Olympio.

SI filium tuum liberum vendidiſti, qui tam proxima neceſſitudine coniunctus, conditionis ignorantiam ſimulare non poteſt: vtriſque ſociis criminis accuſator deeſt.

38. *Iidem* Auguſti, & cc. Philoſarphi.

NOn idcirco minùs, quòd te limenarcha creato nemo contradixit reipublicæ nomine, moueri tibi ſtatus quæſtio poteſt. D. XVI. Kal. Ian. Nicomed. cc. Conſſ.

39. *Iidem* Auguſti, & cc. Poteſentico.

LIberos vel ſeruos ſe profitentes, ſtatum eorum mutare non poſſe conſtat. S. VII. Kal. Ian. Sirmij, cc. Coſſ.

40. Exemplum ſacrarum literarum Auguſti, & cc. ad Verutum.

IVxta edicti noſtri continentiam, in liberalibus quoque negotiis, ſiue de libertinitate, ſiue de ingenuitate quæſtio moueatur, abſente nihilominus vna parte cauſam diſcuti, & pro iuſtitiæ ratione ſententiam proferri, nihil prohibet.

41. Impp. *Conſtant.* & *Licin.* Auguſti, ad Eutychium præſidem Cappadociæ.

IVbemus omnes epiſtolas actricis, quas ad Ælium tanquàm principalem fecerat, inanes ac vacuas eſſe, atque in irritum deuocari, ac de ingenuitate eiuſdem Ælij requiri: nec mulieri id obeſſe, quòd ad eũ tamquam decurionem ac principalem ſcripſerit, vel id, quod idem ſe finxerit decurionem, vel principalẽ maximè cùm non ſolùm teſtium profeſsione, & cognationis eius iugum ſeruile cognoſcitur, verùm etiam voce propria eiuſdem Ælij apud aliud iudiciũ patuerat, quod conditioni ſeruilis videretur.

42. Imp. *Conſtantinus* A. ad Maximum præfectum præt.

PLacuit, eos, qui naſcuntur, matrum condicionibus vti, quarum mox viſceribus exponuntur. Antè verò litem nati, ſuo nomine omnes in quæſtionem vocentur: quoniam hos ſolos, qui in lite nati erunt, omnem fortunam matrum complecti oportet, aut iuſtis tradi dominis, aut libertate cum lucis auctoribus frui. Dat. prid. Id. Iulij.

DE ADSERTIONE TOLLENDA, TIT. XVII.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præf. præt.

LItes ſuper ſeruili conditione mouendas, ad clementiorem tam examinationem quàm terminũ transferimus: iubentes, ſi quis vel adhuc ſeruiens liberum ſe eſſe dixerit, vel in libertate commorans, ad ſeruitutem vocatus fuerit: adſertoris difficultatem in vtroque caſu ceſſare, ipſúmque per ſe & ad intentionem eius qui dominum ſeſe adſerit, reſpondere: & ſi ex poſſeſsione libertatis ad ſeruitutem ducitur, etiã procuratorem dare minimè prohiberi. quod his qui ex ſeruitute ad libertatem proſiluerint, penitus interdicimus: illis legibus quæ dudum & ſecunda & tertia vice ad ſertorias lites examinari præcipiebant, in poſterum conquieſcentibus: cùm ſit iuſtum primam definitionem in ſuis manere viribus, cùm prouocatio nulla oblata fuerit: qua porrecta, ad ſimilitudinẽ aliorum negotiorũ iudex ad quẽ res ex prouocatione deducitur, eam examinabit: cuius & ipſius iudicium ad ſecundam exquiſitionem minimè deducetur occaſione legum quæ ſuper ad ſertoriis litibus poſitæ ſunt.

1 ¶ Super peculio etiam eorum, vel aliis rebus aut cauſis veterem defenſionis obſeruationem tollimus, præcipientes illorum tantummodò peculia, qui ex poſſeſsione ſeruitutis ſuper libera conditione litigant, aliáſque res quæ vindicantur, in tuto pro diſpoſitione iudicis collocari.

2 ¶ Omnes verò, qui pro libertate periclitantur, ſi quidem poſſunt fideiuſſorem dare, eum exigi. Sin verò reuera datio eius impoſsibilis eis ſit, hócque iudici manifeſtè oſtendatur: iuratoriæ cautioni committi, Scientes quòd ſi poſt huiuſmodi expoſitionem adfuerint, & edictis citati in abſentia nihilominùs per vnum ducauerint, omnimodo ſeruituti obnoxij erunt & eius dominio qui litem eis intuliſt, ſine vlla dubitatione adſignantur.

3 ¶ Scire verò eos volumus, qui aliquem ad ſeruitutem vocant, quod ſi poſt primam accuſationẽ in quocunque iudicio vel ex diuali iuſsione factam & poſt admonitionem ei oblatam, qui ſeruus eſſe dicitur, in alio iudicio eũ accuſauerint: præterquàm ſi eius occaſionem ipſe qui ſeruus eſſe dicitur, præſtiterit: etſi domini ſint, ſuo iure priuabuntur. Dat. III. Idus Decem. Dom.

2. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

EXpeditam antea quæſtionem, in præſentia autẽ ex noſtra lege quã de adſertione tollenda poſuimus, in quandè difficultatẽ incidere periclitatem, compendioſo remedio fulciendã eſſe cenſemus. Cùm etenim per adſertores ſuper libertate iudicium agitabatur, ſi in medio, adſertore litem agente, adſertus ab hac luce fuerat ſubtractus, neceſsitas imponebatur nihilominus adſertori litem implere: vt emptor ſi victus erat, & pro libertate fuerat pronunciatum, habeat regreſſum aduerſus venditorem: vt ei quaſi liberæ perſonæ venditor reddat id quod emptionali inſtrumento continebatur, vel natura contractus exigebat. In præſenti autem, quia adſertorum vana nomina reiecta ſunt: ſi perſona pro cuius conditione lis agitur, mortua fuerit: quemadmodum iudicium poteſt adimpleri, vna tantum perſona in iudicium veniente? Sancimus itaque in præſenti caſu licentiam eſſe emptori aduerſus auctorem venire quatenus vel oſtendat venditor ſeruum ſe vendidiſſe: vel ſi non potuerit, qua libera perſona vendita, euictionis periculum ad eum reuertatur.

QVIBVS AD LIBERTATEM PROclamare non licet: & de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur. TIT. XVIII.

1. Imp. *Gordianus* A. Proculo.

DIſpar cauſa eſt eius qui diſsimulata conditione ſua diſtrahi ſe paſſus eſt, & eius qui pretiũ participatus eſt. nã ſuperiori quidẽ nõ denegatur libertatis defenſio: poſteriori autẽ, & ſi ciuis Romanis ſit, & participatus

participatus eſt preciũ, libertas denegatur. Eãdémq. & in eo diſtinctionẽ adhibendã, cur fideicõmiſſaria libertas debetur, meritiſſimi iuris auctores reſponderunt. PP. Kal. Maij, Gordiano A. & Auiola. Conſſ.

2. Impp. *Diocletianus* & *Maximianus* AA. & CC. Melanæ.

DE latronum familia deſcendentibus, ex largitione principali vel auctoritate fiſcali ſeruis factis, retro principes libertatem denegari decreuerunt.

3 Imp. *Conſtantius* A. ad Maximum PP.

SI quis in libertatem proclamauerit: id quod apud ſe eſſe eius qui ſe dominum dicit, profitebitur, quoniam non de eo dubitabatur, reddi ac referri iudex protinus pronunciabit. Quod verò petitur, ſi fuerit negatione dubium, per cautionem conſeruabitur ac petitio differetur: vt ſi fuerit approbata libertas (quoniam & ipſis qui his rem commiſerunt, medendum eſt) geſtarum rerum ab eodem ratio, atque omne quod debetur, repoſcatur: vt ſeruitute depulſa, qui pro domino quondam fuerat, habeat quod vt ſeruo dominij iure largitus eſt, & quę ex earum rerũ quæſtu ac fructibus congregata sũt, & quæ de furtiuis compendiis obſcurè capta ac parata ſunt, cùm liberum eſſe non oporteat: quod apud ſeruum dominus peculij nomine collocauerat. Ea verò, quæ teſtamento vel donatione quæſita sũt, aut quæ ex earum rerum emolumentis empta confectáque ſunt, eidem ingenuo deputentur. quæ tamen vniuerſa exacto libertatis iudicio, quatenus à ſupradictis rebus diſcernuntur, in ſequeſtro eſſe oportet: vt his ab vtroque deductis, atque in medio collocatis, ad eorum proprietatem vterque contendat. Data XV. Kal. Mart. Theſſalonicæ, Seuero & Rufino Conſſ.

DE ORDINE COGNITIONVM, TIT. XIX.

1. Imp. *Alexander* A. Vitalio.

CVm & ipſe confeſſus es, ſtatus te controuerſiam pati: qua ratione poſtulas, priuſquàm de conditione conſtaret tua, accuſandi tibi tribui poteſtatẽ contra eum, qui te ſeruum eſſe contendit? Cùm igitur (ſicut allegas) ſtatu tui generis fretus es: iuxta ius ordinarium præſidem pete, qui cognita priùs liberali cauſa, ex euentu iudicij, quid de crimine ſtatuere debeat, non dubitabit. PP. Id.* Maximo II. & Æliano Conſſ.

2. *Idem* A. Gallo.

SI de hereditate & libertate controuerſia eſt, priùs agi cauſa libertatis debet. ſed ſi de hereditate agetur, ordinanda priùs quidem eſt cauſa libertatis: ſed ſufficit ei, qui libertate vtitur, ad victoriã, de hereditate ſecundum eum eſſe pronuntiatum. PP. V. Id. Auguſt. Max. II. Coſſ.

3. *Idem* A. Valerio.

SI crimen aliquod inferatur ei, quam ingenuam eſſe dicis: ante liberalis cauſa ſuo ordine agi debet, cognitionem ſuam præſide præbente: quoniam neceſſe eſt antè ſciri: ſi delictum probatum fuerit, vtrum vt in liberam & ingenuam, an vt in ancillã conſtitui oporteat.

4. Imp. *Gordianus* A. Menedemo.

SI ſtatus controuerſiam pateris: lite prius liberali terminata, ſi pro te fuerit pronuntiatum, agere etiam aduerſus eum qui ſe dominum tuum eſſe cõtendit, non prohiberis. quod ſi ideo te ab accuſatione elidas. quaſi ſeruum non proprium, ſed alienũ, liberale quidem iudicium ceſſat: cauſæ autem examinatio apud eum qui iudicat, oſtendet vtrùmne accuſatio induci debeat propter ſtatum perſonæ, an euaneſcat. Dat. X. Kal. Decemb. Gord. A. & Auiola Conſ.

5. Impp. *Diocles.* & *Maximian.* AA. & CC. Alpheno.

CVm ſtatus quæſtionem tibi moueri, & te debita velle petere commemores: ordinarium eſt, priùs ſolennibus interpoſitis (ſi hoc iuris admiſerit ratio) cauſam liberalẽ apud præſidem prouinciæ decidi: vt ſi liber fueris, vel ſeruus non eſſe pronuntiatus: tunc tibi iure debita reſtitui iubeat: cùm hoc incerto, vtrumne tibi libero conſtituto, an domino tuo (ſi ſeruum te ſententia declarauerit) debeatur, ad ſolutionem debitorem tuum vrgeri nõ oporteat. S. prid. Kal. Maij, Beraci, AA. Conſſ.

6. *Iidem* AA. & CC. Alexandriæ.

SI res tuas raptas vel amotas eſſe dicis ab his quos ſeruos tuos eſſe contendis, hique in libertatem proclamauerint: cauſã liberalis priùs aduerſus eos, & tunc damni dati, rerumque amotarũ lis apud præſidem prouinciæ conteſtãdæ eſt: vt ſi quidem liberi vel ſerui non eſſe pronuntientur, tunc demum damni dati, & amotarum rerum procedere poſsit adhibita probatione condemnatio. Si verò ſecus, quæſtio rerum amotarum euaneſcat. Dat. III. Ianuar. Sirmij, AA. Conſſ.

7. Imp. *Conſtantius* A. ad Baſſum PP.

SI quando negotium ſtatus fuerit exortum. ſi quidem ab eius parte qui dicitur ſeruus, aliquid dicatur dominus abripuiſſe: priùs conſiderari placet, vtrùm de poſſeſſione ſeruitutis in libertatem reclamandum putet, an verò ex poſſeſſione libertatis in ſeruitutem vocetur. At ſi eum de obſequiis ſeruilibus libertatem conſtiterit flagitare: antè decidi ſtatus conuenit cauſam, atque ita præberi direptorum negotiorum (ſi res exegerit) audientiam. Quod ſi ei qui ad ſeruitutem vocatur, quicquam direptum eſſe memoretur: vniuerſa quæ conſtiterit ablata ſita demum reddi conuenit ei qui ſeruus eſſe contenditur, ſi modò ſaluam rem futuram per idoneos fideiuſſores promiſerit. Nam ſi tales dare non potuerit, tunc ea conuenit, de quibus in iudicio tractabitur, ſequeſtrari in eum diem, in quo cõtrouerſia ſopiatur: ita vt ex iiſdem (ſi aliqua alia facultas eſſe non poterit) tantum litis ſumptus & alimoniæ homini ſubminiſtretur, quantum moderato iudicis arbitrio fuerit æſtimatum. Cùm antẽ necdum lite de ſtatu mota, res ab aliquo direptæ ſint, & ſententia de reſtituenda poſſeſſione rerum lata, ille ne huic ſententiæ ſatisfieret, de ſtatu controuerſiam mouit: neceſſitatem habebit & ſine ſatiſdatione eaſdem res reddere, & tunc cauſam liberalem ſecundum iuris ordinem exercere.

DE COLLVSIONE DETEGENDA. TIT. XX.

1. Impp. *Diocles.* & *Maxim.* AA. & CC. Theodoro.

CVm ſeruum matris tuæ & ſtupro violaſſe dominam ſuam, & turpis cõiunctionis maculam, excogitandæ ingenuitati colluſione, ac falſæ captiuitatis velamento, apud competentem iudicem obtegere voluiſſe proponas, nec libertatem ei matrẽ tuam dediſſe, ſed in ſolam ingenuitatem eum nudæ voluntatis mendacio perducere niſam adſeueres: ſeruum eſſe palam eſt: quando etiam diui Pij reſcriptum ſuper captiuitate emiſſum, quam non interceſſiſſe ſignificas ingenuum feciſſe non videatur: nec aſſeueratio conſenſus tui, ingenuitatis ius tribuere potuerit. PP. XIIII. Kal. Iul. Dio. IIII. & Maximiano III. Coſſ.

2 *Iidem* AA. & CC. Mileſio.

LIbertinæ conditionis conſtitutis, priuatis pactis immutare ſtatum ſuum non licere, Numiano ſenatuſconſulto, contra colluſorem pœna ſtatuta, præmióque detegendi promiſſo, manifeſtè declaratur. D. V. Kal. Decemb. CC. Conſſ.

NE DE STATV DEFVNCTOrum poſt quinquennium quæratur.

TIT. XXI.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* AA. Niconi.

ADitus competens iudex cauſam præſcriptionis examinabit:& ſi Domitiæ patronum, qui vt ciuis Romanus vſque in diem mortis vixit,annos quinque antequàm lis bonorum mulieris inchoaretur,vita deceſſiſſe conſtiterit: libertæ ſtatus ex perſona manumiſſoris non retractabitur.

2. *Iidem* AA. & CC. Maximo.

SI is qui te herem fecit, propter matris conditione mſeruus dicitur & mater ante quinque annos litis motæ vita deceſſit, præſcriptioni locus erit: cùm quæri de ſtatu non poſſit:niſi de conditione matris tractetur.hoc ita,ſi quamdiu vixit ,ſine interpellatione vt ciuis Romana egit. P.D.S.Anton. A.II.& Geta Cæſare II.Coſſ.

3. Imp *Alexander* Auguſtus Olympiadi.

QVamuis defunctus ſit maritus quondam tuus: cui ſtatus quæſtio inferebatur: cauſa tamen etiam poſt obitum eius propter emolumentum ſucceſſionis durat,eámque apud eum qui de hereditate vel ſingulis rebus iudicatur' eſt,decidi oportet.

4. *Idem* Auguſt.Martiano.

SI is quem ſeruum tuum fuiſſe,& à fratre tuo manumiſſum,atque heredem ſcriptum eſſe proponis,vt ciuis Romanus vixit,nec intra quinquenniũ poſt mortem eius ſtatus quæſtionem mouere cœpiſti:intelligis,neque heredibus ab eo ſcriptis, neque his quos liberos eſſe voluit, controuerſiam te contra formam ſenatuſconſulti facere poſſe. Quòd ſi priùs quàm id temporis ſatium excederet, agere cœpiſti:& peculium eius more iudiciorum perſequi,& cùm manumiſſis ordinata lite,ſecundum formam edicti experiri non prohiberis.PP.V.*Iun. Modeſto & Probo Coſſ.

5. Imp. *Gordianus* A Seuero.

QVod eſt conſtitutum,pòſt quinquennium de ſtatu defunctorum quæſtionem incipere non poſſe,ad ſpeciem emancipationis, iure nécne perfecta ſit,minimè pertinet.

6. Impp. *Valerianus* & *Gallienus* AA.Pollæ.

SI mater tua quaſi ingenua communi opinione vixit,& quinquennium à die mortis eius exceſſit,potes rempublicã & pupillos,ſi tibi ſtatus quæſtionem mouere tentauerint , nota præſcriptione repellere. An autem pro ingenua in die mortis egerit,in iudicio requiretur Quòd ſi varietas interueniat:poſteriora tempora ſpectari conuenit.PP.VI. Idus Iun.Seculare & Donato Coſſ.

7. Impp. *Diocletian.* & *Maximian.* AA. & CC.Heliodoro.

SI pater tuus velut ingenuus vixit,nec ſtatus cõtrouerſiam,quaſi fiſci ſeruus eſſet,apud præſidẽ prouinciæ, qui ſuper huiuſmodi quæſtionibus iudicare ſolet,ſed apud procuratorẽ reipublicæ non competentem iudicem paſſus eſt,póſtque eius mortem quinquennium effluxerit : ſtatus tuus ex præſcriptione,quæ ex ſenatuſconſulto emanat,protectus eſt.

8. *Idem* A. Theodoræ.

REpetitio peculij rerum ſeruituj, ſi nullo iuſto titulo intercedente corpora poſſideantur ab aliquo,nulla temporis præſcriptione mutilabitur. nec enim ſenatuſconſultum quod ſuper nón retractandis defunctorum ſtatibus ſancitum eſt,interuenit,ſi defunctus in fugam conuerſus atque latitans deceſſit.Dat.X.kal.Decem.Mediol.Dioclet.& Maximia.AA.Coſſ.

DE LONGI TEMPORIS PRAESCRIptione,quæ pro libertate,& non aduerſus libertatem opponitur,

TIT. XXII.

1. Impp. *Dioclet.* & *Maximian.* AA.& CC.Muciano.

MAla fide morato in libertate diu, prodeſſe non poteſt longi temporis præſcriptio. vnde cùm confitearis fuga te ab eo cuius meminiſti, regeſſiſſe:intelligis ex hoc ſolo ſine dolo malo in poſſeſſione te libertatis non eſſe.

2. *Idem* AA.& CC.Carcino.

PRæſtat firmam defenſionem libertatis ex iuſto initio longo tempore obtenta poſſeſſio.fauor enim libertati debitus,& ſalubris,iampridem ratio ſuaſit,vt his qui bona fide in poſſeſſione libertatis per viginti annorum ſpatium ſine interpellatione morati eſſent,præſcriptio aduerſus inquietudinẽ ſtatus eorum prodeſſe debeat , vt & liberi & ciues Romani fiant.Dat.kal.Iul.Antiochiæ, Conſtantino IIII.& Max II.CC.Coſſ.

Exemplum ſacrarum literarum *Conſtantini* & *Liciniȷ* AA.ad Dionyſium vicariam præfecturam agentem.

SOla temporis longinquitate, etiam ſi ſexaginta annorum curricula exceſſerit,libertatis iura minimè mutilari oportere,cõgruit æquitati.Dat.IIII. kal.Maij,Voluſiano & Anniano Coſſ.

DE PECVLIO EIVS QVI LIBERtatem meruit,

TIT. XXIII.

1. Impp *Diocletian.* & *Maximian.* AA. Rufino.

LOngè diuerſam cauſam eorum qui à ſuperſtitibus manumittuntur,item illorum quibus teſtamento libertas relinquitur,eſſe,diſſimulare non debueras : cùm ſuperiore quidem caſu conceſſum tacitè peculium,ſi non adimatur: poſteriore verò, niſi ſpecialiter fuerit datum, penes ſucceſſores remanere,iuris ſit euidentiſſimi.

DE SENATVSCONSVLTO CLAVdiano tollendo,

TIT. XXIIII.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Hermogeni magiſtro officiorum.

CVm in noſtris temporibus,in quibus multos labores pro libertate ſubiectorum ſuſtinuimus,ſatis eſſe impium credimus,quaſdam mulieres libertate ſua fraudari,& quod ab hoſtium ferocitate cõtra naturalem libertatem inductum eſt,hoc ad libidinem nequiſſimorum hominum inferri:Claudianum ſenatuſconſultum,& omnem eius obſeruationem circa denuntiationes & iudicum ſententias conquieſcere in poſterum volumus:ne ea quæ libera conſtituta eſt,ſemel decepta,vel infelici cupidine capta,vel alio quocumque modo contra natalium ſuorum ingenuitatem deducatur in ſeruitutem,& ſit peſſimum dedecus cognationis ſuæ fulgori vt quæ forſitan decoratos dignitatibus habeat cognatos,hæc in alienum cadat dominium, & dominum pertimeſcat forſitan cognatis ſuis inferiorem. Quod & in libertis obſeruari oportet.ſemel etenim libertate potitam,per tale dedecus in ſeruitutem deduci,religio temporum meorum nullo patitur modo.Sed ne ſerui vel adſcriptitij putent ſibi impunitum eſſe tale conamen : (quod maximè in adſcriptitio adſerẽdum eſt,ne liberarum mulierũ nuptiis ab his excogitatis , paulatim huiuſmodi hominum conditio decreſcat) ſancimus,ſi quid tale fuerit vel à ſeruo vel ab adſcriptitio perpetratum,habere liberam poteſtatem dominum eius,ſiue per ſe,ſiue per præſidem prouinciæ talem ſeruũ vel adſcriptitium caſtigatione competenti corrigere,& abſtrahere à muliere tali. Quod ſi neglexerit:ſciàt in ſuum damnum huiuſmodi deſidiam reuerſuram.

DE NVDO IVRE QVIRItum tollendo,

TIT. XXV.

1. Imp.

1. Imp. *Iuſtinianus* A.Iuliano præfecto prætorio.

ANtiquæ ſubtilitatis ludibrium per hanc deciſionem expellentes , nullam eſſe differentiam patimur inter dominos, apud quos vel nudum *Ex iure Quiritium* nomen vel tantùm in bonis reperitur:quia nec huiuſmodi volumus eſſe diſtinctionẽ, nec *Ex iure Quiritium* nomen , quod nihil ab ænigmate diſcrepat,nec vnquam videtur, nec in rebus apparet,ſed vacuum eſt & ſuperfluum verbum, per quod animi iuuenum qui ad primam legum veniunt audientiam, perterriti,ex primis eorum cunabulis inutiles legis antiquæ diſpoſitiones accipiunt:ſed ſit pleniſſimus & legitimus quiſque dominus , ſiue ſerui,ſiue aliarum rerum ad ſe pertinentium.

DE VSVCAPIONE PRO EMPTOre,vel tranſactione,

TIT. XXVI.

1. Imp. *Antoninus* A.Flauiano.

MAncipia tua ſi ab eis diſtracta ſunt qui ius vẽdendi non habuerunt,vindicare ea potes.Nec enim vſucapi ab emptoribus potuerunt, cùm illicita venditione furtum contractum ſit.Prid.Id.Auguſt.Antonino A.IIII & Balbino Coſſ.

2. Imp. *Alexand.* A.Marcellino.

SI contra defuncti voluntatem ſeruos , quos propter perfectæ artis peritiam heredibus ſuis defunctus ſeruari teſtamento præcepit,tutores vendiderunt:vſucapi non potuerunt. Dat.IV. Non.Mart. Iuliano II.& Criſpino Coſſ.

3. *Idem* A.Nepotillæ.

SI matrem eius cuius nomine te quæſtionem pati dicis,bona fide emptam poſſidere cœpiſti: etiam ſi ipſa in cauſam furtiuam inciderit, tamen poſtea conceptum apud te partum vſucapere potuiſti.

4. *Idem* A.Achilleo.

VEnditioni ancillæ ſi conſenſum dediſſe diuerſam partem probaueris: retractando contractũ quem ipſa ratum habuit,non audietur. ſed & hac probatione ceſſante,ſi bona fide emptam ancillam à venditore bona fide diſtrahente , longi temporis ſpatio vſuceperis,intentio proprietatem vindicantis tenere non poteſt.

5. Imp. *Gordianus* A.Marino.

SI partem poſſeſſionis malæ fidei poſſeſſor vendidit:id quidem quod ab ipſo tenetur,omnino cũ fructibus recipi poteſt:portio autem quæ diſtracta eſt,ita demum rectè petitur à poſſidente , ſi ſciens alienam comparauit, vel bona fide emptor nondũ impleuit vſucapionem. Violenter enim poſſeſſione amiſſa,priuſquam in domini poteſtatẽ perueniat, vſucapio emptori (etſi bona fide mercatus eſt,) nõ competit.

6. Imp. *Philippus* A.cum Cælio collocutus dixit:

CVm ſit probatum rem pignori fuiſſe obligatã, & poſteà à debitore diſtractam : palam eſt non potuiſſe eam quaſi furtiuam vſucapi. Sine die & conſule.

7. *Idem* A.& C.Gompedi.

SCiens ſeruum alienum contra domini voluntatem venundans,furtum committit, quod rei vitium priuſquàm ad dominum eius reuertatur poſſeſſio,non permittit vſucapionem fieri, licet bona fide poſſideatur.Dat.V.Id.Febr.CC.Coſſ.

8. *Idem* A.& C.Seuero.

EX cauſa tranſactionis habentes iuſtam cauſam poſſeſſionis vſucapere poſſunt.

9. *Idem* A.& C.Caio.

EVm qui à pupillo ſine tutoris auctoritate diſtrahente comparauit,nullum temporis longi ſpatium defendit.Sed ſi locupletior emptoris pecunia factus , poſt pubertatem occaſionem iuris ad iniquum trahat compendium: doli mali ſubmouetur exceptione.CC.Coſſ.

DE VSVCAPIONE PRO donato,

TIT. XXVII.

1. Imp. *Alexand.* A.Macedonio.

SIue fuerit dominus qui tibi loca de quibus ſupplicaſti,donauit:ſiue à non domino bona fide donata ſuſcepiſti,eáque vſucepiſti: auferri tibi quod iure quæſitum eſt,non poteſt.P.V.Id.Mart.

2. Impp. *Dioclet.* & *Maxim.* AA. Capitonio.

DOnantem ancillam alienam nihil domino deminuere,non eſt ambigui iuris : furtum etiam contrahere citra voluntatem domini contrectantẽ, vt eius rei nec vſucapio poſſit procedere. S. V. Id. April.AA.Conſſ.

3. *Iidem* AA.& CC.Rhodano.

IRritam facere donationem perfectam nemini licet.Vtique hoc verum eſt,ſi error falſæ cauſæ rationis bonæ fidei non defenditur.quod & in dominio pro vſucapione quærendo ſeruatur.

DE VSVCAPIONE PRO dote,

TIT. XXVIII.

1. Imp. *Alexand.* A.Taurino.

REs mobiles in dotem datæ,quamuis alienæ, ſi ſine vitio tamen fuerint à bonæ fidei accipiente pro dote acceptæ,vſucapiuntur.

DE VSVCAPIONE PRO herede,

TIT. XXIX.

1. Imp. *Antoninus* A.Theophilo.

CVm pro hered vſucapio locum non habeat : intelligis,neque matrem tuam cui heres extitiſtis neque te vſu mancipia ex ea cauſa capere poſſe. P.P.VII.Kal.Iul.Romæ,Læto & Cereale Coſſ.

2. Impp. *Dioclet.* & *Maximian.* AA. & CC.Maurinæ.

NIhil pro herede poſſe vſucapi , ſuis heredibus exiſtentibus,magis obtinuit.

3. *Iidem* AA.& CC.Diodoro.

OPinione falſa mortis,pro herede poſſeſſio rerũ abſentis procedere non poteſt.

4. *Iidem* AA & CC.Serapioni.

VSucapio non præcedente vero titulo procedere non poteſt:nec prodeſſe neque tenenti , neque heredi eius poteſt:nec obtentu velut ex hereditatẽ eſſet,quod alienum fuit,domini intentio vllo temporis longi ſpatio abſumitur. Dat.VII.kal.Ianuar. CC.Conſſ.

COMMVNIA DE VSVcapionibus,

TIT. XXX.

1. Imp. *Alexand.* A.Sauino.

QVi ex conducto poſſidet,quamuis corporaliter teneat,non tamen ſibi,ſed domino rei creditur poſſidere.neque enim colono vel conductori prædiorum longæ poſſeſſionis præſcriptio acquiritur. PP.VII.Kal.Apr.Alexand.A.V.& Marcello Conſſ.

2. *Idem* A. Oneſimæ.

IAm pridẽ quidẽ mancipiũ,de quo ſupplicas, cõparaſſe te dicis.ſed ſi cogitaueris rẽ fiſci mei vſucapi nõ poſſe,reſpõdere te actionibus fiſci mei intelligis:nec aliàs poſſe rei proprietatem obtinere, quàm ſi nõ ex ancilla fiſcali natũ fuiſſe cõſtiterit.

3. Imp. *Philippus* A.& Cæſ.Pantino.

SI mala fide ſeruũ tuũ ſciẽs Antiochus tenuit,i cõtentionẽ tuã cõtra ſucceſſorẽ eius,licet bona fide poſſidet , propter initij vitiũ vſucapio non abſumpſit.

DE VSVCAPIONE TRANSFORmanda,& de ſublata differentia rerum mancipi & nec mancipi,

TIT. XXXI.

1. Imp. *Iuſtinian.* A. Ioanni P.P.

CVm noſtri animi vigilantia *ex iure Quiritium* nomen & ſubſtantiam ſuſtulerit, & communes exceptiones in omni loco valeant: decem vel viginti vel triginta annorum, vel ſi quæ ſunt aliæ maioris æui, continentes prolixitatem: ſatis inutile eſt vſucapionem in Italicis quidem ſoli rebus admittere, in prouincialibus autem recludere. Sed & ſi quis res alienas, Italicas tamen, bona fide poſſidebat per biennium, miſeri rerum domini excludebantur: & nullus eis ad eas reſeruabatur regreſſus, quæ & neſcientibus dominis procedebant, quo nihil inhumanius erat, ſi homo abſens & neſciens tam anguſto tempore ſuis cadebat poſſeſſionibus. Ideo per præſentem legem & in Italicis ſoli rebus quæ immobiles ſunt, vel eſſe intelliguntur, ſicut annalem exceptionem, ita & vſucapionem transformandam eſſe cenſemus: vt tantummodo & his decem vel viginti vel triginta annorum & aliarũ exceptionum tempora currant, huiuſmodi anguſtiis penitus ſemotis. Cùm autem antiqui & in rebus mobilibus, vel ſe mouentibus, quæ fuerant alienatæ, vel quocunque modo (bona fide tamen) detentæ, vſucapionem extendebat non tantum in Italico ſolo nexu, ſed in omni orbe terrarum, & hanc annali tempore concludebant, & eam duximus eſſe corrigendam: vt ſi quis alienam rem mobilem ſeu ſe mouentem in quacunque terra, ſiue in Italica, ſiue prouinciali bona fide per continuum triennium detinuerit: is firmo iure eam poſſideat, quaſi per vſucapionem eam acquiſitam, hoc tantummodo obſeruando, vt in his omnibus caſibus ab initio eam bona fide capiat, ſecundum quod exigit longi temporis præſcriptio: & vt continuetur ei poſſeſſio etiam anterioris iuſti poſſeſſoris, & connumeretur in decennium, vel viginti annorum ſpatium, vel tricennium. quod & in rebus mobilibus obſeruandum eſſe cenſemus, vt in omnibus iuſto titulo poſſeſſionis anteceſſoris iuſta detentio quam in re habuit, non interrumpatur ex poſteriore forſitan alienæ rei ſcientia, licèt ex titulo lucratiuo ea cœpta eſt. Ita etenim ampliatur quidem longi temporis materia, quæ ei ſubdita eſt. minuitur autem vſucapionum compendioſa dominis iactura, & eius iura nocentia: cùm etiam res diuidi mancipi & nec mancipi ſanè antiquum eſt: & meritò antiquari oportet, vt ſit rebus & locis omnibus ſimilis ordo, inutilibus ambiguitatibus & differentiis ſublatis. Dat. kal Nouem. Conſtantinop. poſt conſulatum Lampadij & Oreſtis VV.CC.

DE ACQVIRENDA ET REtinenda poſſeſſione,

TIT. XXXII.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. & CC. Attico.

PEr liberam perſonam ignoranti quoque acquiri poſſeſſionem: &, poſtquàm ſcientia interuenerit, vſucapionis conditionem inchoari poſſe, tam ratione vtilitatis, quàm iuris prudentia receptum eſt. PP. vi. kal. Decemb. Fuſco & Dextro Coſſ.

2. Imp. *Alexander* A. Mauro.

MInus inſtructus eſt, qui te ſolicitum reddidit, quaſi in vacuam poſſeſſionem eius, quod per procuratorem emiſti, nõ ſis inductus: cùm ipſe proponas te diu in poſſeſſione eius fuiſſe, omniaque vt dominum geſſiſſe. Licèt enim inſtrumento non ſit comprehenſum, quòd tibi tradita ſit poſſeſſio: ipſa tamen rei veritate id conſecutus es, ſi ſciente venditore in poſſeſſione fuiſti.

3. Imp. *Decius* A. Rufino.

DOnatarum rerum à quacunque perſona infanti vacua poſſeſſio tradita, corpore quæritur. Quamuis enim ſint auctorum ſententiæ diſſentientes: tamen conſultius videtur interim (licet animi plenus non fuiſſet adſectus) poſſeſſionem per traditionem eſſe quæſitam: alioquin (ſicuti conſultiſſimi viri Papiniani reſponſo continetur) nec quidem per tutorem poſſeſſio infanti poterit acquiri. PP. v. Kal. April. Decio A V. & Grato Conſſ.

4. Impp *Diocletian. & Maximian.* AA. Nepotiano.

LIcèt poſſeſſio nudo animo acquiri non poſſit, tamen ſolo animo retineri poteſt. Si ergo prædiorum deſertam poſſeſſionem non derelinquendi affectione tranſacto tempore non coluiſti, ſed metus neceſſitate culturam eorum diſtuliſti: præiudicium tibi ex tranſmiſſi temporis iniuria generari non poteſt. PP. Kalend. Auguſt. ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

5. *Iidem* AA. & CC. Mennoni.

CVm nemo cauſam ſibi poſſeſſionis mutare poſſit, proponáſque colonum nulla extrinſecus accedente cauſa ex colendi occaſione ad iniquæ venditionis vitium eſſe prolapſum: præſes prouinciæ inquiſita fide veri, dominij tui ius conuelli non ſinet.

9. *Iidem* AA. & CC. Valerio.

SI nulla ex cauſa ingreſſum agrum tuum ſiue vineas eum, cuius meminiſti, præſes repererit, nec vlla præſcriptione tua interpellatur petitio: reſtituere tibi poſſeſſionem cum omni cauſa non dubitabit. S. Idib. April. AA. Coſſ.

7. *Iidem* AA. & CC. Aſyncrito.

IMproba poſſeſſio firmum titulum poſſidenti præſtare nullum poteſt. vnde ingredientem in vacuã poſſeſſionem alieni fundi non conſentiente domino, vel actore, qui eius rei concedendæ poteſtatem habuit, cauſam iuſtam poſſeſſionis adipiſci non potuiſſe certum eſt. PP. v. Id. Decem. AA. Conſſ.

8. *Iidem* AA. & CC Cyrillo.

PEr procuratorem vtilitatis cauſa poſſeſſionem, etſi proprietas ab hac ſeparari non poſſit, dominum etiam quæri placuit. PP. XVIII. kal. Mart. Sirmij, CC. Conſſ.

9. *Iidem* AA. & CC. Sergio.

NEc ex vera venditione poſſeſſionem, quam non fuerat emptor adeptus: improbè retinere poteſt: ac multo minùs is, qui adſeueratione falſa velut emptor cùm ſine obligatione pignoris pecuniam mutuò dediſſet, fundum irrumpens alienum, retinendi iuſtam cauſam habet. PP. III. Non. April. Sirmij, CC Conſſ.

10. Imp. *Conſtantinus* A. ad Maternum.

NEmo ambigit poſſeſſionis duplicem eſſe rationem: aliam, quæ iure conſiſtit: aliam quæ corpore: vtranque autem ita demum eſſe legitimam, cùm omnium aduerſariorum ſilentio & taciturnitate firmatur: interpellatione verò & controuerſia progreſſa, non poſſe eum intelligi poſſeſſorem, qui licèt poſſeſſionem corpore teneat, tamen ex interpoſita conteſtatione, & cauſa in iudicium deducta ſuper iure poſſeſſionis vacillet ac dubitet. PP. XI. Kalend. Febr. Tribon Voluſiano & Anniano Coſſ.

11. Impp. *Arcadius & Honor.* AA. Petronio vicario Hiſpaniarum.

VItia poſſeſſionum à maioribus contracta perdurant, & ſucceſſorem auctoris ſui culpa comitatur. Dat. v. Kalend. Ianua. Cæſario & Attico Conſſ.

12. Imp. *Iuſtinian.* A. Ioanni præfecto prætorio.

EX libris Sabinianis quæſtionem in diuinas noſtri numinis aures relatam tollentes, definimus, vt ſiue ſeruus, ſiue procurator, vel colonus vel inquilinus, vel quiſpiam alius, per quem licentiã eſt nobis poſſidere, corporaliter nactam poſſeſsionẽ cuiuſcumq. rei de reliquerit, vel alij prodiderit, deſidia fortè vel dolo, vt locus aperiatur alij eandem poſſeſsionẽ detinere: nihil penitus domino præiudicij generetur, ne ex aliena malignitate alienum dãnum emergat, ſed & ipſe, ſi liberæ conditionis eſt, cõpetentibus actionibus ſubiugetur, omni iactura ab eo reſtituenda domino rei, vel ei circa quem negligenter vel doloſe verſatus eſt. Sin autem necdũ ſub manibus procuratoris vel coloni, vel inquilini, ſerui poſſeſſio facta eſt, ſed ipſe eam accipere deſidia vel dolo ſuperſedit: tunc & ipſe qui eum tranſmiſit, ex mala ſua electione præiudicium circa eam poſſeſsionem patiatur, ex memoratarum perſonarum vel machinatione vel negligentia accedens. Hoc etenim tantùm ſancimus, vt dominus nullo modo aliquod diſcrimen ſuſtineat ab his quod tranſmiſerit: non vt etiam lucrum ſibi per eos aliquod acquirat: cùm & antiqua regula iuris, quæ definiuit deteriorem conditionem per ſeruũ domino nullo modo fieri, tunc locum habeat, cùm dominus de damno periclitetur, non cùm ſibi lucrum per ſeruum acquiri deſierat. Salua videlicet in hoc caſu domino rei, vel ei qui ad eam detinendam præfatas tranſmiſerit perſonas, aduerſus eas omni actione (ſi qua ex legibus ei competit) ſeruata.

DE PRÆSCRIPTIONE LONGI temporis decem vel viginti annorum.

TIT. XXXIII.

1. Impp. *Seuerus & Antoninus* AA. Iuliano, præfecto prætorio.

CVm poſt moram & omiſſam quæſtionem res ad noua dominia bona fide tranſierint, & exinde decem vel viginti anni interceſſerint ſine interpellatione: nõ eſt inquietanda, quæ nunc poſſidet, perſona. quæ ſicut acceſsione prioris domini non vtitur, qui eſt inquietatus: ita nec impedienda eſt, quod ei mota controuerſia ſit. Quòd ſi prior poſſeſſor inquietatus eſt: etſi poſtea per longum tempus ſine aliqua interpellatione in poſſeſsione remanſit, tamen non poteſt vti longi temporis præſcriptione. quod etiam in republica ſeruari oportet.

IN AVTHENT. *vt ſpon. lar. §. rurſus. colla. 9. tit. 1. Nou. 119. cap. 7.*

MAlæ fidei poſſeſſore alienante, ceſſat longi temporis præſcriptio ſi verus dominus ignoret ſuũ ius, & alienationem factã. ſpectatur ergo triginta annorum defenſio. Si verò is qui putabat eaſdem res ſibi competere, hoc cognoſcens, intra decẽ annos inter præſentes, & viginti inter abſentes litem nec fuerit conteſtatus: poſſeſſor præſcriptione munitus, firmiter eas habebit.

IN AVTHENT. *vt ſpon. lar. §. de præſcriptione. colla 9. tit. 1. Nou. 119. cap. 8.*

QVòd ſi quibuſdam annis præſens ſit, quibuſdam abſens: adiiciuntur ei ſuper decennium tot annis ex decennio fuit abſens.

2. Impp. *Dioclet. & Maximian.* Auguſti, & cc.

LOngi temporis præſriptio his, qui bona fide acceptam poſſeſsionem, & continuatam, nec interruptam inquietudine litis tenuerunt, ſolet patrocinari. PP. v. Kal. Decemb. Maximo II. & Aquilino Conſſ.

3. *Iidem* Auguſti, & cc. Antonino.

SI vineæ, quas mater tua vitrico tuo in dotem dedit, tuæ proprietatis ſunt, nec vlla præſcriptio ex tranſacti temporis prolixitate adoleuit: præſes prouinciæ reſtitui tibi eas efficiet.

4. *Iidem* Auguſti, & cc. Hermogeni.

DIutina poſſeſsio tantùm iure ſucceſsionis ſine iuſto titulo obtenta prodeſſe ad præcriptionem hac ſola ratione non poteſt. PP. Sirmij, III. Id. April. Auguſti, Conſſ.

5. *Iidem* Auguſti, & cc. Soterico.

NEc petentem dominium ab eo, cui petentis ſolus error cauſam poſſeſsionis ſine vero titulo præſtitit, ſilentij longi temporis præſcriptione repelli, iuris euidentiſsimi eſt. S. Sirmij, XI. Kal. Maij, AA. Conſſ.

6. Pars ex epiſtola eorundem Auguſti, & cc. ad Primoſum præſidem Syriæ.

SI fraude & dolo (licet inter maiores viginti quinque annis) facta vinditio eſt, hanc confirmare non potuit conſequens tempus: cùm longi temporis præſcriptio in malæ fidei contractibus locum non habeat.

7. *Iidem* Auguſti, & cc. Anthiæ.

LOngi temporis poſſeſsione munitis, inſtrumentorum amiſsio nihil iuris aufert: nec diuturnitate poſſeſsionis partam ſecuritatem, maleficium alterius turbare poteſt. Dat. pridie Cal. Ian. AA. Conſſ.

8. *Iidem* Auguſti, & cc. Celſo.

SI is, contra quem ſupplicas, matris tuæ quondam mancipia quaſi filius ex cauſa tantùm adoptionis defendit: affectio deſtinatæ ac illicitæ adoptionis ad horum dominum ei, quæ rendum ſola non ſufficit. quapropter mancipia petere non prohiberis, nullam timens temporis præſcriptionem ſi hoc tantùm initio præcedente, is, contra quem ſupplicas, horum poſſeſsionem adeptus es.

9. *Iidem* Auguſti, & cc. Demoſtheni.

EMptor bona fide contra præſentem decennij præſcriptione in cuius initio conteſtationem haberi, ſufficit poſteaquam ſuam impleuerit intentionẽ petitor, adhibita probatione iuſtæ poſſeſsionis defenſus, abſolui rectè poſtulat.

10. *Iidem* Auguſti, & cc. Rhegino.

NEc bona fide poſſeſsionem adeptis longi temporis præſcriptio poſt moram litis conteſtatæ cõpleta proficit: cùm poſt motam controuerſiam in præteritum æſtimetur. Dat. Idib. Decemb. Cæſſ. Conſſ.

11. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præf. præt.

SVper longi temporis præſcriptione, quæ ex decem vel viginti annis introducitur, perſpicuo iure ſancimus, vt ſiue ex donatione, ſiue ex alia lucratiua cauſa bona fide quis per decẽ vel viginti annos rem detinuiſſe probetur, adiecto ſcilicet tempore etiã prioris poſſeſſoris: memorata longi temporis exceptio ſine dubio ei competat, nec occaſione lucratiuæ cauſæ repellatur. Dat. Cal. Iul. Dom. Iuſtiniano PP. A. Conſſ.

12. *Idem* A. Ioanni præf. præt.

CVm in longi temporis præſcriptione tres emergebãt veteribus ambiguitates prima propter res, vbi poſitæ ſint: ſecunda propter perſonas, ſiue vtriuſque, ſiue alterutrius preſentiam exigimus: & tertia, ſi in eadem prouincia, vel in eadem ciuitate debent eſſe perſonæ tam petentis, quàm poſsideatis, & res pro quibus certatur: omnes eas præſentis legis amplectimur definitione, vt nihil citra eam relinquatur. Sancimus itaque debere in huiuſmodi ſpecie vtriuſque perſonæ, tam petentis, quàm poſsidentis ſpectari domicilium: vt tam is qui dominij vel hypothecæ queſtionẽ inducit, quàm is qui res poſsidet, domiciliũ habeat in vno loco: id eſt, in vna prouincia, hoc etenim magis nobis eligendũ videtur, vt nõ in ciuitate cõcludatur domiciliũ, ſed magis prouincia, & ſi vterq. domiciliũ in eadẽ habeat prouincia, cauſam inter preſentes eſſe videri, & decennij magis preſcriptione agẽtẽ excludi. De reb. autẽ de quib. dubitatio eſt, nulla erit differentia, ſiue in eadẽ prouincia ſint, ſiue in vicinis, vel trãs mare poſitæ, vel lõgo ſpatio

eparatæ. Sin autẽ in non eadem prouincia vterque domicilium habeat, ſed alter in alia, alius in altera: tunc vt inter abſentes cauſam diſceptari, & locum viginti annorum exceptioni. Nihil enim prohibet, ſiue in eadem prouincia res conſtitutæ ſint, ſiue in alia, ſuper his controuerſiam in iudicio prouinciali moueri, & multo magis in hac florentiſsima ciuitate. Quid enim prodeſt in ipſa prouincia eſſe poſſeſſionem, an in alia, cùm ius vindicationis incorporale eſt, & vbicumque res perſonæ ſint, & dominiũ earũ & vinculum ad dominũ vel creditorẽ poſsit reuerti? Ideo enim noſtri maiores ſubtiliſsimo animo, & diuino quodã motu ad actiones & earũ iura peruenerunt, vt incorporales cõſtitutę poſsint vbicũq. eius ſuum, & effectum corporalẽ extendere. Sit igitur ſecundum hanc definitionẽ cauſa perfectiſsimè cõpoſita: & nemo poſthac dubitet neque inter præſentes, neque inter abſentes, quid ſtatuẽdũ ſit: vt bono initio poſſeſsionem tenentis, & vtriuſque partis domicilio requiſito ſit expedita quæſtio pro rebus vbicũque poſitis: nulla ſcientia vel ignorantia expectãda, ne altera dubitationis inextricabilis oriatur occaſio. Eodem obſeruando & ſi res non ſoli ſint, ſed incorporales, quæ in iure conſiſtunt, veluti vſusfructus, & cæteræ ſeruitutes.

IN QVIBVS CAVSIS CESSAT longi temporis præſcriptio,

TIT. XXXIIII.

1. Impp. *Diocl.* & *Maxim.* AA. & cc. Marcellinæ.

SI is cui colendum fundum dediſti, poſt inſtrumẽta quibus dominium ad te pertinere probari poſſet, per nouercam tuam ſubtraxit: hoc ſola præſcriptione longi temporis defendi non poteſt.

2. *Iidem* Auguſti, & cc. Dionyſio.

IN ſeruorum proprietatis negotio cùm vſucapio locum habeat, ad quæſtionem longi temporis præſcriptionis ſuperfluo peruenitur.

3. *Iidem* Auguſti, & cc. Apollinari.

VNus indiuiduũ commune pro ſolido poſsidens, interuallo longi temporis, quo minus ſocius portionem vindicare, vel cum communi diuidundo iudicio prouocare poſsit, non defenditur: cùm neque familiæ erciſcundæ iudicium, neque communi diuidundo actio excludatur longi temporis præſcriptione. III. Kal. April. Sirmij, cc. Conſſ.

4. *Iidem* Auguſti, & cc. Libroæ.

HEreditatem quidem petentibus longi temporis præſcriptio nocere non poteſt: verùm his qui nec pro herede, nec pro poſſeſſore, ſed pro empto vel donato ſeu alio titulo res quę ex hereditate ſunt, vel fuerũt, poſsidẽt, cùm ab his ſucceſsio vindicari non poſsit, nihil hæc iuris definitio nocet. III. Id. Sept.

5. *Iidem* Auguſti, & cc. Hoſimo.

SI puerum non pro derelicto habitum, ſed ab hoſtibus vulneratum, ſumptibus tuis (ſicut adſeueras) liberum exiſtimans curaſti longi tẽporis præſcriptione quo minus dominus eius offerentes erogata rectè vindicet, defendi non potes.

QVIBVS NON OBIICITVR LONgi temporis præſcriptio.

TIT. XXXV.

1. Imp. *Alexander* A. Venulio.

TEmpus expeditionis aduerſus petitiones ſi quæ competiſſe iuſtè probari poſſunt, præſcriptionẽ non parit. VI. Non. Iul. Iuliano & Criſpo Conſſ.

2. Impp. *Diocletianus* & *Maximianus* Auguſti, & cc. Aurelio Archiatro.

CVm per abſentiam tuã eos dẽ quibus quereris, in res iuris tui irruiſſe adſeueres, téque ob medẽdi curã à comitatu noſtro diſcedere non poſſe palam ſit: præfectus prętorio noſter accerſitis quos cauſa cõtingit, inter vos cognoſcet. Non neceſſariò autẽ petis ex longi tẽporis diuturnitate præſcriptionẽ tibi non opponi, quando iuſtæ abſentiæ ratio, & neceſsitas publicæ obſequium, ab huiuſmodi præiudicio te defendat. PP. V. Kal. Mart. Nic. Max. & Aquil. Conſſ.

3. *Iidem* Auguſti, & cc. Numidio correctori Italiæ.

NOn incognitum, id temporis quod in minore ætate tranſmiſſum eſt, longi temporis præſcriptioni non imputari. ea enim tunc currere incipit, quando ad maiorem ætatem dominus rei peruenerit. PP. IIII. Id. Sept. ipſis IIII. & III. Auguſti. Conſſ.

4. *Iidem* Auguſti, & cc. Criſpino.

SI poſſeſsio inconcuſſa ſine controuerſia perſeuerauit: firmitatem ſuam teneat obiecta pręſcriptio, quam contra abſentes vel reipublicæ cauſa, vel maximè fortuito caſu, nequaquam valere decernimus. PP. VI. Kal. Mart. Anibaliano & Aſclepiodoto Conſſ.

5. *Iidem* Auguſti, & cc. Ianuario.

NEque mutui, neque commodati, aut depoſiti ſeu legati, vel fideicommiſsi, vel tutelæ: ſeu alij cuilibet perſonali actioni longi temporis præſcriptionẽ obiici poſſe, certi iuris eſt. S. Kal. Feb. AA. Conſſ.

6. *Iidem* Auguſti, & cc. Dulcio.

AB hoſtibus captus, ac poſtliminio reuerſus actione in rem directa, vel qualibet alia dominiũ vindicando, temporis aduerſarij poſſeſsionem fruſtra timeſcis: cùm aduerſus eos qui reſtitutionis auxilio quacumque ratione iuuantur, huiuſmodi factum non opituletur.

7. *Iidem* Auguſti, & cc. Caſſandro.

PRæſcriptione bona fide poſsidentes aduerſus præſentes annorum decẽ, abſentes autem viginti muniuntur. quod ſi ex alicuius perſona de petitorũ parte reſtitutionis prætendatur auxilium: deducto eo, quo ſi quid fuerit geſtum, ſuccurri ſolet, reſiduum computari, rationis eſt.

8. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ. P. P.

SAncimus his ſolis militibus qui expeditionibus occupati ſunt, ea tantummodo tẽpora quæ in eadem expeditione percurrũt, in exceptionibus declinandis opitulari, illis temporibus per quæ citra expeditionum neceſsitatẽ in aliis locis vel in ſuis ædibus degunt, minimè eos ad vindicandum hoc priuilegium adiuuantibus. Dat. Kal. Apr. Conſtantinop. Decio. Conſſ.

SI ADVERSVS CREDITOREM præſcriptio opponatur,

TIT. XXXVI.

1. Imp. *Gordianus* A. Veneriæ.

DIuturnum ſilentium, longi temporis præſcriptione corroboratum, creditoribus pignus perſequentibus inefficacẽ actionẽ cõſtituit, præterquàm ſi debitores, vel qui in eorum iura ſucceſſerunt, obligatæ rei poſſeſsioni incumbant. Vbi autẽ creditori poſſeſſore longi temporis præſcriptio obiicitur, perſonalis actio aduerſus debitorem ſalua ei competit.

2. Impp. *Diocl.* & *Maxim.* Auguſti, & cc. Marcellæ.

SI debitori, heres non extitiſti, ſed iuſta viginti annorum poſſeſsione collata in te donatio corroborata eſt: neque perſonali actione, quia debitori non ſucceſsiſti, conueniri te iuris ratio permittit, neque data pignori prædia poſt interuallum longi temporis tibi auferenda ſunt, quando etiam præſentibus creditoribus decem annorum præſcriptionem opponi poſſe, tam reſcriptis noſtris, quàm priorum principum ſtatutis probatum ſit.

DE QVADRIENNII PRÆſcriptione,

TIT. XXXVII.

1. Imp. *Conſtantinus* A. ad Orphitum P. V.

NOtum eſt, à fiſco quæſtionem poſt quadriennũ continuum ſuper bonis vacantibus inchoandam non eſſe. Additum eſt & eos qui noſtra largitate nituntur, nulla inquietudine laceſſendos: nec is à fiſco noſtro controuerſiam commouendam, qui quoquo modo aut titulo eaſdem res poſſederint.

2. Imp. *Zeno* A. Æneæ comiti rerum priuatarum.

OMnes qui quaſcunque res mobiles, vel immobiles, ſeu ſe mouentes, vel in actionibus, aut quocunque iure conſtitutas, à ſacratiſsimo ærario comparauerint: eos quin etiam quibuſcunque res mobiles, ſeu immobiles, ſeu ſe mouentes, aut in actionibus, vel quocunque iure conſtitutæ, munificentiæ principalis nomine datæ fuerint: omnibus pariter priuilegiis quæ ex diuinis ſanctionibus inclytæ recordationis Leonis & noſtræ pietatis ſuper certis patrimoniis antea emptores conſecuti ſunt, perpotiri ſancimus, & ita cunctos huiuſmodi beneficiis ſeu priuilegiis perfrui, tanquam ſi ſuper ſingulis ſubſtantiis ſeu patrimoniis etiam nunc vel poſtea data fuiſſet huiuſmodi diſpoſitio, nec poſſe contra emptores prędictarum rerum factos iam, vel futuros, vel contra eos quibus ſuper huiuſmodi rebus largitas noſtra delata eſt vel fuerit, aliquas actiones in rem dominij vel hypothecæ gratia, vel in perſonam ciuiles, ſeu prætorias, vel ex legibus ſeu ſacratiſsimis conſtitutionibus deſcendentes, vel quaslibet alias (licet nominatim præſenti ſanctione non ſint comprehenſæ) moueri: data volentibus licentia intra quadriennium contra ſacratiſsimum ærarium ſi quas ſibi competere actiones exiſtimant, exercere: ita tamen, vt poſt elapſum quadriennium, nec ſacratiſsimum fiſcum licere ſibimet quibuslibet actionibus pulſare cognoſcant.

1 § Ad hæc fiſcalium rerum emptoribus cum ratione iuſtitiæ conſulentes, iubemus quoties competens ſcrinium geſtis interuenientibus, diſtractarum rerum pretia ſeſe depoſuerit ſuſcepiſſe: minimè poſt huiuſmodi ſolutæ pecuniæ depoſitionem emptores quaſi non numeratis pecuniis moleſtari, vel neceſſitatem iiſdem emptoribus imponi (licèt non ſolemnem conſecuti fuerint ſecuritatem) ſoluta fuiſſe pretia probare. Sed cùm ſit in arbitrio pretia ſuſcipientis, minimè deponere, ſeſe, quod non acceperit, ſuſcepiſſe: ita conuenit nec emptores plenißimam ex huiuſmodi depoſitione ſuper pretij ſolutione ſecuritatem conſecutos, vllum (ſicut dictum eſt) vlterius probationis grauamen penitus formidare.

3. Imp. *Iuſtinianus* A. Floro comiti rerum priuatarum, & curatori dominicæ domus, & Petro viro illuſtri curatori diuinæ domus ſereniſſimæ Auguſtæ, & Macedonio viro illuſtri curatori & ipſi dominicæ domus ſereniſſimæ Auguſtæ.

BEnè à Zenone diuæ memoriæ fiſcalibus alienationibus proſpectum eſt, ne homines qui ex noſtro ærario donationis vel emptionis vel cuiuslibet alienationis titulo quicquam accipiunt, ſi quid circa contractum contrarium emerſerit vel euictionis vel alterius inquietudinis gratia, ad dominium vel hypothecam reſpiciens, aliquod ſuſtineant detrimentum: ſed aduerſus emptores quidem, vel donationem accipientes, vel per alios titulos alienationis quicquam det nemo, minimè quæcunque actiones moueantur: ſed tantummodò contra ærarium vſque ad quadriennium tantum: quo translapſo neque aduerſus fiſcum aliqua remaneat actio. Sed ſcimus hoc quidem in fiſcalibus alienationibus grauiter obſeruari: ſed non ſimili modo rem fuiſſe obſeruatam circa eas res quæ à ſacratiſſimis imperatoribus, non à fiſcalibus rebus, ſed ex priuata eorum ſubſtantia procedunt. quod ſatis irrationabile eſt. Quæ enim differentia introducitur, cùm omnia principis eſſe intelligantur ſiue ex ſua ſubſtantia, ſiue ex fiſcali fuerit aliquid alienatum? Eodemque modo & ſi à ſereniſſima Auguſta aliquid alienetur, quare non eadem vtatur prærogatiua: ſed curatores noſtri, per quos ſolemus ſubſtantiam noſtram gubernare, neceſſe habeant in venditionibus rerum, & euictionem, & alia quæ ſunt priuatæ vtilitatis pacta, emptionalibus inſtrumentis addere, vel quaſdam tales obligationes in alienationum inſtrumentis agnoſcere, vel in permutationibus vel in tranſactionibus, ſi & hoc fuerit celebratum? hoc enim eſt eorum qui nec maieſtatem imperialem agnoſcunt, nec quantum inter priuatam fortunam & regale culmen medium eſt, & qui noſtros curatores per quos res diuinarum domuum aguntur, aliquibus iniuriis vel damnis afficere conantur. Quæ omnia reſecantes, per hanc generalem & in perpetuum valituram legem ſancimus omnes alienationes de aula procedentes, ſiue à noſtra clementia, ſiue à ſereniſſima Auguſta coniuge noſtra, ſiue ab his qui poſteà digni fuerint nomine imperiali, ſiue iam alienatum quiddam eſt, ſiue poſtea fuerit: ſine omni inquietudine permanere, ſiue res eis per noſmetipſos, ſiue per procuratores (ex epiſtalmate tamen noſtro) fuerint adſignatæ. Et nemo audeat eos qui res accipiunt per quemcumque titulum alienationis, ſiue mobiles, ſiue immobiles, ſeu ſe mouentes, vel iura incorporalia vel panes ciuiles, iudiciis adficere, vel ſperare aliquam contra eos eſſe ſibi viam apertam, ſed omnis aditus pręcludatur, omnis metus & ſpes huius petulantiæ. Sed aduerſus domos noſtras habeant intra quadriennium tantùm ſecundùm imitationem fiſci, quas exiſtimant poſſe ſibi competere actiones in rem, vel hypothecariam: vt ex noſtra iuſsione cauſa moueatur, & competentem mereatur effectum. quòd ſi quadriennium fuerit emenſum: nec aduerſus domum noſtram habeat quis quamcumque actionem. Quia igitur multa ſcimus tam noſmetipſos, quàm ſereniſsimam Auguſtam coniugem noſtram variis perſonis iam donaſſe, & vendidiſſe, & per alios titulos adſignaſſe, & maximè ſacroſanctis eccleſiis, & xenonibus, & ptochotrophiis, & epiſcopis, & monachis, & aliis innumerabilibus perſonis: & eandem liberalitatem ex noſtra ſubſtantia ſiue ſereniſſimæ coniugis noſtræ eſſe confectam: ſancimus etiam eos firmo iure habere quod conſecuti ſunt: ita vt contra illos quidem nulla moueatur actio: intra quadriennium autem ex præſenti die numerandum pateat omnibus aditus contra noſtras diuinas domos ſuas actiones ſuper eiſdem rebus mouere, ſcituris quòd præfato quadriennio finito, neque aduerſus domos noſtras aliquis eis reſeruetur regreſſus. Cùm enim multa priuilegia Auguſta fortuna meruit, & in donationibus ſine inſinuatione geſtorum omnem firmitatem habentibus, & ſuper rebus quas pro tempore ſereniſſimus princeps diuinæ Auguſtæ conſtante matrimonio donauerit, vel ipſe à ſereniſſima Auguſta per donationis titulum conſequatur, vt maneat illico donatio plena, nullo alio confirmationis tempore expectando: ita & hoc videatur imperiale eſſe priuilegium. Qui enim ſuis conſiliis ſuiſque laboribus pro toto orbe terrarum die noctuque laborant, quare non habeat dignam ſua prærogatiua fortunam? Quæ ergo pro Auguſto honore & caute-

la res accipientium, noſtra ſtatuit æternitas, hęc tam ſublimitas tua quàm cęteri omnes iudices noſtri obſeruare feſtinent, ex eo tempore valitura, quo nutu diuino imperiales ſuſcepimus inſulas. Datum v. Kalend. Decemb. Conſtantinop. poſt conſulatum Lãpadij & Oreſtis VV. CC.

NE REI DOMINICÆ VEL templorum vindicatio, temporis præſcriptione ſubmoueatur,

TIT. XXXVIII.

1. Impp. *Valens, & Valent.* AA. ad Probum P.P. Galliæ.

SÆpenumero præceptum eſt, vt ſerui atque liberti, coloniquе prætereа rei noſtræ, nec non etiam eorum ſoboles, ac nepotes, quicunque de noſtris poſſeſſionibus receſſiſſent, ac ſe ad diuerſa militiæ genera contuliſſent: cingulo, in quod obrepſerant fraudulenter, exuti, ſi ad aliquas fortaſſe tranſcenderint dignitates, omni temporis definitione ſubmota, noſtro patrimonio reddantur.

2. Impp. *Valent. Theod. & Arcad.* AAA. Dextro Comiti rerum priuatarum.

VNiuerſas terras quæ à colonis ſiue emphyteuticariis dominici iuris, reipublicæ, vel iuris ſacrorum templorum, in qualibet prouincia venditæ vel vllo alio pacto alienatæ ſunt, ab his qui perperam atque contra leges eas detinent, nulla longi temporis præſcriptione officiente iubemus reſtitui: ita vt nec pretium quidem iniquis comparatoribus repoſcere liceat. Dat. v. Non. Iul. Conſtantinop. Valentin. A. IIII. & Eutropio Conſſ.

3. Impp. *Arcad. & Honor.* AA. ad Paulinum com. dominicæ rei.

SI qua vnquam loca ad ſacrum dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauerit: ſecundùm veteris cenſus fidem in ſua iura retrahantur. Reſcripta igitur obreptionibus impetrata, cum præſcriptione longi temporis, & noui cenſus præiudicio ſubmouebit auctoritas tua: atque ita omnia ſuo corpori, quæ ſunt auulſa, reſtituet. neque enim incubatio diuturna, aut nouella profeſsio, proprietatis noſtræ priuilegium abolere poterit. Dat. v. Kal. April. Arcad. v. & Honor. III. AA. Conſſ.

DE PRÆSCRIPTIONE XXX. vel 40. annorum,

TIT. XXXIX.

1. Impp. *Dioclet.* & *Maxim.* AA. Arianæ.

CVm adſeueres te abſente, eos qui oculos prædiis tuis impoſuerant, operam dediſſe vt annonariæ collationis prætextu, vili pretio ab officio præſidali prædia tua diſtraherentur: ſi legitimi temporis ſpatium ex venditionis die fluxit: qui prouinciam regit, inter vos cognoſcet: & quod publico iure præſcriptum eſt, ſtatuet. Sin autem nondum ex die publicæ venditionis legitimum tempus tranſmiſſum ſit: Iudex examinatis allegationibus tuis, quod rei qualitas dictauerit, ſequetur, non ignarus ſi iniuſtam eſſe emptionem perſpexerit pretium quod pro vitioſo contractu datum eſt, ſecundùm principalium ſtatutorum tenorem malæ fidei emptoribus reſtitui non oportere.

2. Impp. *Valens & Valent.* AA. ad Voluſianum P.P.

MAlè agitur cum dominis prędiorum, ſi tanta precario poſſidentibus prærogatiua defertur, vt eos poſt quadraginta annorum ſpatia qualibet ratione decurſa inquietare non liceat: cùm lex Conſtantiniana iubeat ab his poſſeſſoribus initium non requiri, qui ſibi potius quàm alteri poſſederunt. Eos autem poſſeſſores non conuenit appellari, qui ita tenet vt ob hoc ipſum ſolitam debeant præſtare mercedem. Nemo igitur qui ad poſſeſſionem conductor accedit, diu alienas res tenendo, ius ſibi proprietatis vſurpet. ne cogantur domini aut amittere quæ locauerunt: aut conductores vtiles ſibi fortaſſis excludere: aut annis omnibus ſuper dominio ſuó publicè proteſtari. Dat. VIII. Kal. Aug. Valenti. & Valent. AA. Coſſ.

3. Impp. *Honorius & Theodoſius* AA. Aſclepiodoto P.P.

SI cut in rem ſpeciales, ita de vniuerſitate, ac perſonales actiones vltra triginta annorum ſpatium minimè protendantur: ſed ſi qua res, vel ius aliquod poſtuletur, vel perſona qualicunque actione vel perſecutione pulſetur: nihilominùs erit agenti triginta annorum præſcriptio metuenda. Eodem etiam iure in eius perſona valente, qui pignus vel hypothecam non à ſuo debitore, ſed ab alio per longum tempus poſsidente nititur vindicare. Quæ ergo antea non motæ ſunt actiones, triginta annorum iugi ſilentio, ex quo iure competere cœperunt, viuendi vlterius non habeant facultatem: nec ſufficiat precibus oblatis ſpeciale quoddam (licèt per annotationem) promeruiſſe reſponſum, vel etiam in iudiciis allegaſſe, niſi allegato ſacro reſcripto, aut in iudicio poſtulatione depoſita, fuerit ſubſecuta per executorem contentio: non ſexus fragilitate, non abſentia, non militia contra hanc legem defendenda, ſed pupillari ætate duntaxat (quamuis ſub tutoris defenſione conſiſtat) huic eximenda ſanctioni. Nam cùm ad eos annos peruenerint, qui ad ſolicitudinem pertinent curatoris, neceſſariò eis ſimiliter vt aliis annorum triginta interualla ſeruanda ſunt. Hæ autem actiones annis triginta continuis extinguuntur, quæ perpetuæ videbantur, non illæ quæ antiquis temporibus limitabantur. Poſt hanc verò temporis definitionem nulli mouendi vlteriùs facultatem patere cenſemus, etiã ſi ſe legis ignorantia excuſare tentauerint. Dat. VIII. Kal. Dec. Conſtantinop. Victore & Symmacho Conſſ.

4. Imp. *Anaſtaſius* A. Matroniano P.P.

OMnes nocendi quibuslibet modis artes omniuò amputantes, cunctas quidem temporales exceptiones quę ex vetere iure, vel ex principalibus decretis deſcendunt, tanquam ſi per hanc legem ſpecialiter ac nominatim fuiſſent enumeratæ, cũ ſuo robore durare, & ſuum cunctis quibus competunt, vel in poſterum competere valuerint, pro ſuo videlicet tenore pręſidium in perpetuũ deferre decernimus. Quicquid autem pręteritarum præſcriptionum vel verbis vel ſenſib. minùs continetur, implentes, per hanc in perpetuum valituram legem ſancimus, vt ſi quis contractus, ſi qua ſit actio quæ cùm non eſſet expreſsim ſupradictis temporalibus præſcriptionib. concepta, quorundam tamen vel fortuita vel excogitata interpretatione ſępè dictarum exceptionum laqueos euadere poſſe videatur: huic ſaluberrimæ noſtræ ſanctioni ſuccumbat, & quadraginta annorũ curriculis proculdubio ſopiatur, nullúmq; ius priuatum vel publicum in quacunque cauſa, vel quacunque perſona, quod prędictorum quadraginta annorum extinctum eſt iugi ſilentio, moueatur: ſed quicunque ſuper quolibet iure quod per memoratũ tempus inconcuſſum, & ſine vlla re ipſa illata iudiciaria contentione poſſedit, ſupérque ſua cõditione, qua per idem tempus abſque vlla iudiciali ſententia ſimili munitione potius eſt, ſit liber, & præſentis ſaluberrimæ legis pleniſsima munitione ſecurus. Dat. IIII. Cal. Conſtant. Olyb. x. c. Coſſ.

5. *Idem* A. ad Thomam præfectum prætorio per Illyricum

PRæſcriptionem quadraginta annorum ab his qui ad curialem conditionem vocantur, op-

poni non patimur, ſed genitalem ſtatum ſemper eos agnoſcere compelli ſancimus. Sacra etenim noſtræ pietatis lex de aliis loquitur conditionibus, nec anterioribus conſtitutionibus, per eandem nouellam legem derogatur, quæ manifeſtiſsimè curiales & liberos eorum, exploſis temporalibus præſcriptionibus, patriis ſuis reddi præcipiunt.

6. *Idem* A. Leoni P.P.

COmpetit noſtra ſerenitas quoſdam ſacratiſsimam noſtræ pietatis conſtitutionem quæ de annorum quadraginta loquitur præſcriptione, ad præiudicium etiam publicarum functionum ſolutionis trahere conari, & ſi quid per tanti vel amplioris temporis lapſum minimè, vel minus quàm oportuerat tributorum nomine ſolutum eſt, non poſſe requiri, ſeu profligari contendere: cùm huiuſmodi conamen manifeſtiſsimè ſenſui propoſitóque noſtræ legis obuiare noſcatur: ideóque iubemus eos qui rem aliquam per continuum annorum quadraginta curriculum ſine quadam legitima interpellatione poſſederint, de poſſeſsione quidem rei ſeu dominio nequaquam remoueri: functiones autem, ſeu ciuilem canonem, vel aliam quampiam publicam collationem eis impoſitam dependere compelli, nec huic parti cuiuſcunque temporis præſcriptionem oppoſitam admitti.

7. Imp. *Iuſtinus* A. Archelao præfecto prætorio.

CVm notiſsimi iuris ſit, actionem hypothecariam in extraneos quidem ſuppoſitæ rei detentatores annorum triginta finiri ſpatiis, ſi non interruptum erit ſilentium, vt lege cautum eſt, id eſt etiam per ſolam conuentionem, aut ſi ætas impubes excipienda monſtretur, in ipſos verò debitores, aut heredes eorum primos vel vlteriores nullis expirare luſtrorum curſibus: noſtræ prouiſionis eſſe perſpeximus hoc quoque emendare, ne poſſeſſores eiuſmodi propè immortali timore teneantur.

1 ¶ Quamobrem iubemus hypothecarum perſecutionem quæ rerum mouetur gratia vel apud debitores conſiſtentium vel apud debitorum heredes, non vltra quadraginta annos ex quo competere cœpit, prorogari, niſi conuentio, aut ætas (ſicut dictum eſt) intercesſerit: vt diuerſas vtriuſque rerum perſecutionis quæ in debitorem, aut heredes eius, quæque mouetur in extraneos, in ſolo ſit annorum numero: verùm in aliis omnibus ambæ ſimiles ſint: in actione ſcilicet perſonali his cuſtodiendis, quæ priſca conſtitutionum ſanxit iuſtitia.

2 ¶ Sed cùm illud etiam in forenſibus controuerſiis ventilabatur, an creditor anteriora iura prætendens poteſt poſteriorem creditorem hypothecam tenentem etiam vltra triginta annos inquietare, vtpote imaginem debitoris obtinentem, eique poſsidentem: neceſſarium duximus & hoc dirimere. Et ſancimus, donec communis debitor viuit, non poſſe creditori anteriori triginta annorum exceptionem opponi, ſed locum eſſe quadraginta annorum præſcriptioni: quia dum ille viuit, meritò anterior creditor confidit, vtpote apud debitorem eius poſſeſsione per poſteriorem creditorem conſtituta. Ex quo autem in fata ſua debitor deceſſerit, ex eo quaſi ſuo nomine poſsidentem poſteriorem creditorem meritò poſſe triginta annorum opponere præſcriptionem: & ſecundum hanc diſtinctionem computationem temporum adhibendam, vt ex perſona quidem ſua poſterior creditor triginta annos, per quos ipſe poſt mortem debitoris poſſedit, opponat. Sin autem coniungere voluerit ſuæ poſſeſsioni quam poſt mortem debitoris habuit, etiam tempus quo viuente debitore vel ipſe creditor, vel communis debitor detinuit, tunc quadraginta annorum exceptionis iura tractari, & quantum deeſt ad quadraginta annorum poſſeſsionem, per quam & ipſe debitor creditorem repellere poterat, hoc ſe poſſediſſe oſtendat.

3 ¶ Eodem iure pro temporum computatione obſeruando & ſi poſterior creditor anteriori creditori offerre debitum paratus eſt, & is creditor longæuam poſſeſsionis præſcriptionem ei opponere conatur.

4 ¶ Illud autem plus quàm manifeſtum eſt, quod in omnibus contractibus in quibus ſub aliqua conditione vel ſub die certa vel incerta ſtipulationes & promiſsiones vel pacta ponuntur, poſt conditionis exitum vel poſt inſtitutæ diei certæ vel incertæ lapſum, præſcriptiones triginta vel quadraginta annorum, quæ perſonalibus vel hypothecariis actionibus opponuntur, initium accipiunt. Vnde euenit, vt in matrimoniis, in quibus redhibitio dotis, vel ante nuptias donationis in diem incertam mortis vel repudij differri ſolet, poſt coniugij diſſolutionem earundem curricula præſcriptionum perſonalibus itidem actionibus vel hypothecariis opponendarum initium accipiant.

5 ¶ Immo & illud proculdubio eſt, quod ſi quis eorum quibus aliquid debetur, res ſibi ſuppoſitas ſine violentia tenuerit: per hanc detentionem interruptio ſit præteriti temporis, ſi minus effluxit triginta vel quadraginta annis: & multo magis quàm ſi eſſet interruptio per conuentionem introducta, cùm litis conteſtationem imitetur ea detentio. Sed & ſi quis debitorum ad agnoſcendum ſuum debitum ſecundam cautionem in creditorem expoſuerit: tempora memoratarum præſcriptionum interrupta eſſe videbuntur, quantum ad priorem cautionem pertinet, quæ ſcilicet innouata permanſit tam in perſonalibus quàm in hypothecariis actionibus. Namque improbum eſt, debitorem hunc contradicere, qui ne ſub accuſatione creditoris more debitoris fiat, ſecundam in eum ſuper eodem debito cautionem expoſuit.

6 ¶ In his etiam promiſsionibus, vel legatis, vel aliis obligationibus, quæ dationem per ſingulos annos, vel menſes, aut aliquod ſingulare tempus continent, tempora memoratarum præſcriptionum non ab exordio talis obligationis, ſed ab initio cuiuſque anni, vel menſis, vel alterius ſingularis temporis computari manifeſtum eſt: nulla ſcilicet danda licentia vel ei, qui iure emphyteutico rem aliquam per quadraginta, vel quoſcunque alios annos detinuerit, dicendi ex tranſacto tempore, dominium ſibi in iiſdem rebus quæſitum eſſe: cùm in eodem ſtatu ſemper manere datas iure emphyteutico res oporteat: vel conductori ſeu procuratori rerum alienarum dicendi ex quocumque temporum curriculo non debere ſe domino volenti poſt completa conductionis tempora poſſeſsionem recipere, eandem reddere. Dat. Kal. Decembr. Philoxeno & Probo Conſſ.

8. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præf. præt.

SI quis emptionis, vel donationis, vel alterius cuiuſcunque contractus titulo rem aliquam bona fide per decem vel viginti annos poſſederit, & longi temporis exceptionem contra dominos eius, vel creditores hypothecam eius prætendentes ſibi acquiſierit, poſteàque fortuito caſu poſſeſsionem eius rei perdiderit: poſſe eum etiam actionem ad vindicandam rem eandem habere ſancimus. hoc enim & veteres leges (ſi quis eas rectè inſpexerit) ſanciebant.

1 ¶ Quòd ſi quis eam rem deſierit poſsidere, cuius dominus, vel is qui ſuppoſitam eam habebat, exceptione triginta vel quadraginta annorum expulſus eſt: prædictum auxilium non indiſcretè, ſed cum moderata diuiſione ei præſtari cenſemus: vt ſi quidem bona fide ab initio eam rem tenuerit, ſimili poſsit vti præſidio: ſin verò mala fide eam adeptus eſt, indignus eo videatur: ita tamen, vt nouus poſſeſſor, ſi quidem ipſe rei dominus ab initio fuit, vel ſuppoſitam eam

habebat, & memoratæ exceptionis neceſsitate expulſus eſt: commodum detentionis ſibi acquirat. Sin verò nullum ius in eadem re quocumque tempore habuit: tunc licentia ſit priori domino, vel creditori qui nomine hypothecæ rem obligatam habuit, & heredibus eorum ab iniuſto detentatore eam vindicare: non obſtante ei quòd prior poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum exceptione eum remouerat: niſi ipſe iniuſtus poſſeſſor triginta vel quadraginta annorum ex eo tempore computandorum, ex quo prior poſſeſſor qui euicit, ea poſſeſsione cecidit, exceptione munitus eſt.

2 ¶ Sed hæc ſuper illis detentatoribus cenſemus, qui ſine violentia eãdem rem nacti ſunt. Nam ſi quis violenter eam abſtulerit, omnimodo licebit priori poſſeſſori ſine vlla diſtinctione eam vindicare. 3 ¶ Sed & ſi quis non per vim, ſed per ſententiam iudicis eam obtinuerit, ea tantum occaſione quòd abſens prior poſſeſſor ad litem vocatus minimè reſponderit: licebit ei & ad ſimilitudinem cæterorum qui rei dominium habent, intra annum ſe offerenti, cautionémque ſuſcipiendæ litis danti, eandem rem recipere, ſupérque ea cognitionalia ſubire certamina. 4 ¶ Exceptionem etiam triginta vel quadraginta annorum in illis contractibus in quibus vſuræ promiſſæ ſunt, ex illo tempore initium capere ſancimus, ex quo debitor vſuras minimè perſoluit. Datum III. Id. Decem. Conſtantinopoli, DN. Iuſt.

9 *Idem* A. Demoſtheni P.P.

SAEpe quidem ſunt obnoxios in iudicium vocantes, & iudiciariis certaminibus ventilatis, non ad certum finem lites perducebant, ſed taciturnitate in medio tempore adhibita, propter potentiam fortè fugientium, vel ſuam imbecillitatem, vel alios quoſcunque caſus (cùm ſortes humanæ multæ ſint) qui nec dici nec numerari poſſunt, deinde iure ſuo lapſi eſſe videbantur, eo quòd poſt cognitionem nouiſsimam triginta annorum ſpatium effluxerit, & huiuſmodi exceptione oppoſitas ſuas fortunas ad alios tranſlatas videntes, meritò quidem ſine remedio ante lugebant. Quod nos corrigentes, eandem exceptionem quæ ex triginta annis oritur, in huiuſmodi caſu opponi minimè patimur. Sed licèt perſonalis actio ab initio fuerit inſtituta, eam tamen in quadrageſimum annum extendimus: cùm non ſimilis ſit qui penitus ab initio tacuit, ei qui & poſtulationem depoſuit, & in iudicium venit, & ſubiit certamina, litem autem implere per quoſdam caſus præpeditus eſt. Sed licèt ipſe actor defecerit, tamen ſuæ poſteritati huius cauſæ curſum eum relinquere poſſe definimus, vt eius heredibus vel ſucceſſoribus liceat eam adimplere, nullo modo triginta annorum exceptione ſublata. Quod tempus (id eſt quadraginta annorum ſpatium) ex eo numerari decernimus, ex quo nouiſsima proceſsit cognitio poſtquam vtraque pars ceſſauit.

DE ANNALI EXCEPTIONE ITALICI contractus tollenda, & de diuerſis temporibus, & exceptionibus, & præſcriptionibus, & interruptionibus earum.

TIT. XL.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Iuliano P.P.

SVper annali exceptione quæ ex Italicis contractibus oritur, tantæ moles altercationum in omnibus iudiciis exortæ ſunt, quantas & enumerari difficile, & explanari impoſsibile eſt. Primùm etenim natura eius obſeruationis cum omni ſcrupuloſitate & difficultate compoſita eſt, cùm multa concurrere debeant vt ea naſcatur. Deinde illud ſpatium annale alij quidem ita effuſè interpretabantur, vt poſsit vſque ad decennium extendi. Alij iudicantes vſque ad quinquennium ſtandum eſſe putauerunt. Et in noſtris temporibus ſæpius ſuper huiuſmodi calculo à iudicibus variatum eſt: vnde nec facile ſuum effectum in litigiis oſtendere huiuſmodi exceptio valuit. Cùm itaque nobis aliæ temporales exceptiones vel præſcriptiones ſufficiant: huiuſmodi difficultatibus illigari noſtro ſubiectos imperio minimè patimur. Ideóque memorata annali exceptione penitus quieſcente, aliæ omnes legitimæ exceptiones & præſcriptiones in iudiciis ſuum vigorem oſtendant: ſiue quæ ſuper decennio vel viginti vel triginta vel quadraginta annis introductæ ſunt, ſiue quæ minoribus ſpatiis concluduntur. 1 ¶ Ad hæc cùm nihil prohibet etiam ea, quæ aliquam dubitationem acceperunt, clarioribus & compendioſis ſanctionibus renouari: iubemus omnes perſonales actiones quas verboſa quorundam interpretatio extendere extra metas triginta annorum conabatur, triginta annorum ſpatiis concludi: niſi legitimus modus, qui & veteribus & noſtris legibus enumeratus eſt, interruptionem temporis introduxerit, ſola hypothecaria actione quadraginta annorum vtente curriculis. Nemo itaque audeat, neque actionis familiæ erciſcundæ, neque communi diuidundo, neque finium regundorum, neque pro ſocio, neque furti, neque vi bonorum raptorum, neque alterius cuiuſcunque perſonalis actionis vitam longiorem eſſe triginta annis interpretari: ſed ex quo ab initio competit, & ſemel nata eſt, & non iteratis ſabulis ſæpe recreata, quemadmodum in furti actione dicebatur, poſt memoratum tempus finiri: exceptis omnibus actionibus, licèt perſonales ſint, quæ in iudicium deductæ ſunt, & cognitionalia acceperunt certamina, & poſtea ſilentio traditæ ſunt: in quibus non triginta, ſed quadraginta annos eſſe expectandos: ex quo nouiſsimum litigatores tacuerunt, lex noſtra antea promulgauit.

3 ¶ Ne autem imperfecta ſanctio videatur, cùm in maternis quidem rebus filiisfamilias tempora exceptionum currere diſpoſitum erat, ex quo ſacris paternis abſoluti ſunt, in aliis autem quæ minimè acquiri poſſunt, hoc non fuerat ſpecialiter conſtitutum: apertiſsima definitione ſancimus, filiisfamilias in omnibus his caſibus in quibus habent res minimè patribus ſuis acquiſitas, nullam temporalem exceptionem opponi, niſi ex quo actionem mouere potuerint, id eſt poſtquàm manu paterna, vel eius in cuius poteſtate erant conſtituti, fuerint liberati. Quis enim incuſare eos poterit ſi hoc non fecerint, quod etſi maluerint, minimè adimplere lege obuiante valebant? Dat. XV. April. Conſtantin. Lampad & Oreſte CC. Conſſ.

2. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

VT perfectius omnibus conſulamus, & nemini abſentia vel potentia vel infantia penitus aduerſarij ſui noceat, ſed ſit aliqua inter deſides & vigilantes differentia: ſancimus, ſi quando abſuerit is qui res alienas, vel creditori obnoxias detinet, & deſiderat dominus rei vel creditor ſuam intentionem proponere, & non ei licentia ſit abſente ſuo aduerſario qui rem detinet, vel infantia vel furore laborante, & neminem tutorem vel curatorem habente, vel in magna poteſtate conſtituto, ſua auctoritate eas res vſurpare: licentia ei detur adire præſidem prouinciæ, vel libellum ei porrigere, & hoc in querimoniam deducere intra conſtituta tempora, & interruptionem temporis facere, & ſufficere hoc ad pleniſsimam interruptionem. Sin autem nullo potuerit modo præſidem adire, ſaltem ad locorum epiſcopum eat, vel defenſorem ciuitatis, & ſuam manifeſtare voluntatem in ſcriptis deproperet. Sin autem abſuerit vel præſes, vel epiſcopus, vel defenſor ciuitatis: liceat ei proponere publicè vbi domicilium habet poſſeſſor

ſeu

ſeu cum tabulariorum ſubſcriptione, vel ſi ciuitas tabularios non habeat, cum trium teſtium ſubſcriptione: & hoc ſufficere ad omnem temporalem interruptionem, ſiue triennij, ſiue longi temporis, ſiue triginta vel quadraginta annorum ſit. Omnibus aliis quæ de longi temporis præſcriptione, vel triginta vel quadraginta annorum curriculis conſtituta ſunt, ſiue ab antiquis legum conditoribus, ſiue à noſtra maieſtate, in ſuo robore duraturis.

3. *Idem* A. Ioanni præfecto prætorio.

SI ex multis cauſis quidam obnoxium habens, & maximè ex ſimilibus quãtitatibus, in vnius quidem cauſæ ſumma libellum conuentionis compoſuerit, cauſam tamen non expreſſerit: apud veteres agitabatur, an videatur omnes cauſas in iudicium deduxiſſe, an vetuſtiſsimam earum, aut omnino nihil feciſſe, cùm eius ſenſus incertus eſſe apparebat. Sed & in iudiciis in multis caſibus tales altercationes ventilatas inuenimus, & maximè propter longi temporis interruptionem. Si enim perſonalis fortè fuerat mota actio, hypothecariæ autem actionis nulla mentio procedebat: quidam putabant perſonalem quidem eſſe temporis interruptione perpetuatam, hypothecariam autem euaneſcere taciturnitate ſopitam. Et ſi quis generaliter dixerat obnoxium ſibi aliquem conſtitutum: aliæ dubitationes emergebant, ſi omnes ei competentes actiones huiuſmodi narratione contineri credantur, an verò quaſi ſilentio circa eas habito tempore expirare, nullo ex incerta libelli confectione adminiculo ei acquiſito. Sancimus itaque nullam in iudiciis in poſterum locum habere talem confuſionem: ſed qui obnoxium ſuum in iudicium clamauerit, & libellum conuentionis ei tranſmiſerit, licèt generaliter nullius cauſæ mentionem habentem, vel vnius quidem ſpecialiter, tantummodo autem perſonales actiones vel hypothecarias continentem, nihilo minus videri ius ſuum omne, eum in iudicium deduxiſſe, & eſſe interrupta temporum curricula: cùm contra deſides homines, & ſui iuris contemptores odioſæ exceptiones oppoſitæ ſunt. Datum Conſtantinop. * poſt conſul. Lampadij & Oreſtis VV.CC.

DE ALLVVIONIBVS ET PAludibus, & paſcuis ad alium ſtatum tranſlatis.

TIT. XLI.

1. Imp. *Gordianus* A. Marco.

QVamuis fluminis naturalem curſum opere manu facto aliò non liceat auertere, tamen ripam ſuam aduerſus rapidi amnis impetũ munire prohibitum non eſt. Et cùm fluuius priore alueo derelicto, alium ſibi facit: ager quem circumit, prioris domini manet. Quòd ſi paulatim ita auferat, vt alteri parti applicet: id alluuionis iure ei quæritur, cuius fundo accreſcit.

2. Imppp. *Arcad. Honor. & Theod.* AAA. Cæſario præfecto prætorio.

HI quos inundatio Nili fluminis reddidit ditiores, pro terris quas poſsident, tributorum præſtationem agnoſcant. Et qui ſuum deplorant patrimonium deminutum, alieno ſaltem functionis onere liberentur, & noſtræ ſerenitatis largitate defenſi, locorum etiam poſſeſsione contenti pro agitandi cenſus examine reſpondeant deuotioni.

3. Impp. *Theod. & Valent.* AA. Cyro præfecto prætorio.

EA quæ per alluuionem, ſiue in AEgypto per Nilum, ſiue in aliis prouinciis per diuerſa flumina poſſeſſoribus acquiruntur, neque ab ærario vendi, neque à quolibet peti, nec ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi, hac perpetuo valitura lege ſancimus: ne vel alluuionem ignorare vitia, vel rem noxiam poſſeſſoribus videamur inducere. Similiter nec ea quidem quæ paludibus antea vel paſcuis videbantur adſcripta, ſi ſumptibus poſſeſſorum nunc ad frugum fertilitatem tranſlata ſunt, vel vendi, vel peti, vel quaſi fertilia ſeparatim cenſeri, vel functiones exigi concedimus: ne doleant diligentes operam ſuam agri dediſſe culturæ, nec diligentiam ſuam ſibi damnoſam iudicaures intelligant. Cuius legis temeratores quinquaginta librarum condemnatione coerceri decernimus: inter quos habendum officium quoque tuæ ſedis excelſæ, ſi aliquid huiuſmodi ſuggeſſerit diſponendum, vel ſi preces introduxerit petitoris. Dat. II. Cal. Octobr. Conſtantinopol. Valent. A. V. & Anath. V.C. Conſſ.

DE SENTENTIIS PRAEFECTOrum prætorio.

TIT. XLII.

1. Impp. *Diocletianus & Maximianus* AA. Thalaſsio præfecto prætorio Illyrici.

LItigantibus in ampliſsimo prætorianæ præfecturæ iudicio, ſi contra ius ſe læſos affirment, non prouocandi ſed ſupplicandi licentiam miniſtramus: licèt pro curia, vel qualibet publica vtilitate, ſeu alia cauſa dicatur prolata ſententia. nec enim publicè prodeſt ſingulis legum adminicula denegari: Ita videlicet, vt intra biennium tantùm noſtro numini contra cognitionales ſedis prætorianæ præfecturæ ſententias poſt ſucceſsionem iudicis numerandum, ſupplicandi eis tribuatur facultas. Dat. III. Aug. Conſtantinopol. Theod. A. XVII. & Feſto V.C. Cōſſ.

QVOMODO ET QVANDO IVDEX ſententiam proferre debeat præſentibus partibus, vel vna parte abſente.

TIT. XLIII.

1 Imp. *M. Aelius Antoninus* A. Publicio.

NOn ſemper compelleris vt aduerſus abſentem pronunties, propter ſubſcriptionem patris mei, qua ſignificauit etiam contra abſentes ſententiam dari ſolere. Id enim eò pertinet, vt etiam abſentem dãnare poſsis, non vt omnimodo neceſſe habeas.

2. Imp. *Gordianus* A. Seuero.

CEſſante quoque cauſa peremptorij edicti, aduerſus eos qui admoniti iudicio adeſſe noluerunt, ſententiam à iudice poſſe proferri, certum eſt. IIII. Kalend. April. A. & Pont. Conſſ.

3. *Idem* A. Antiſtio.

AB eo iudicato recedi non poteſt, quod vobis abſentibus & ignorantibus atque indefenſis dicitis eſſe prolatum, ſi vbi primùm cognouiſtis, non ilico de ſtatutis querelam detuliſtis. Ita enim firmitatem ſententia, quæ ita prolata eſt, non habebit, ſi ei non ſit commodatus adſenſus. PP. IIII. Id. Iun. Gord. A. & Auiola Conſſ.

4. Imp. *Philippus* A. Domitiano.

SI (vt proponis) pars diuerſa die feriato, abſente vel ignorante te, à iudice dato, ferri ſententiam pro partibus ſuis quaſi contumaciter deeſſes, impetrauit: non immeritò præſes denuo negotium alterius iudicis notioni terminãndum commiſit. PP. V. Id. Oct. Peregrino & AEliano Conſſ.

5. *Idem* A. & *Philippus* Cæſ. Longino.

SI (vt proponis) præſes prouinciæ, cùm certum locum cauſæ cognoſcendæ dediſſet, alibi per obreptionem aditus ſententiam aduerſus te abſentem protulit: quod ita geſtum eſt, ad effectum iuris ſpectare minimè oportet.

6. Impp. *Valer. & Gallien.* AA. Domitio.

SI præſes quaſi deſertam ab adultis tuis cauſam appellationis, quæ ab adiutore ſuo facto fuerat, circumduxit eo tempore, quo adulti curatores non

habebant: repetitus notionẽ ſuam exhibebit. Neque enim debet adultis nocere, quicquid eo tempore ſtatutum eſt, quo defenſione iuſta, & curatoris auxilio fuerant deſtituti.

7. Impp. *Diocle.* & *Maxim.* AA. Marino.

EA, quæ ſtatuuntur aduerſus abſentes non per contumaciam, ſcilicet denunciationibus nequaquam ex more conuentos, iudicatæ rei firmitatem non obtinere, certum eſt. PP. III. Kalend. Apr. Ipſis V. & IIII. AA. Conſſ.

8. *Iidem* AA. Claudiæ.

COnſentaneum iuri fuit, temporibus ad præſentiam partis aduerſæ præſcriptis, præſidem prouinciæ, impleta iuris ſolennitate, & aduerſario tuo ternis litteris, vel vno pro omnibus peremptorio edicto, vt præſentiam ſui faceret, commonefacto, ſi in eadem contumacia perſeuerauerit, præſentis allegationes audire. quod vel ſucceſſor eius facere curabit. A quo ter citatus, ſi contumaciter præſentiam ſui facere neglexerit: non abs re erit, vel ad cogendum eum, vt ſeſe repræſentet, vel poſſeſſionem bonorum, cui inci[illegible] ad te transferre, & aduerſarium petitorem conſtituere, vel auditis defenſionibus tuis, id, quod iuris ratio exegerit, iudicare. PP. III. Kalend. Octobr.

IN AVTHENT. *de litigioſis § omnem. colla. 8. tit. 3. al. 8. Nou. 112. c. 3.*

QVi ſimul actionem proponit, ſiue conuentione iudiciaria, ſiue precibus principi oblatis, iudicique inſinuatis, & per eum aduerſario cognitis: neceſſe habet vſque ad finem litem exercere. Qui ſi cauſam perſequi differat: reo poſtulante, tribus edictis citetur per interualla triginta dierum, quia vox præconia paucis innoteſcit. Quæ citatio & per principem delegatis permittitur: quod locum habet, & ſi lis cœpta non ſit. Quod ſi vocatus litem detrectet: ei aliud anni ſpatium indulgetur, intra quod ſi ceſſat, iudex auditis allegationibus præſentis, & perquiſita veritate, pronunciet. Sed nec intra annum veniens auditur, niſi prius reo litis expenſas quas ſuſtinuerit, inferat. His quoque præmiſſis, ſi interrupto dumtaxat anno denuo litem deſerit, poſt trium edictorum, & anni vnius ſpatij obſeruationem ab omni cadat actione.

9. Iidem AA. Leontio.

TRes denunciationes peremptorij edicti vicem aduerſus contumaces conualeſcere, ſalubriter ſtatutum eſt. PP. XI. Kalend. Nouembr. Ipſis IIII. & III. AA. Conſſ.

10. *Iidem* AA. Bleſio.

CVm non voluntatis tuæ arbitrio, ſed neceſſitate profectus ſis: quicquid contra te abſentem ſtatutum fuerit, quando abſentiæ cauſa neceſſaria fuit, officere tibi iuris ratio non permittit. PP. Id. Maij, Tiberano & Dione Conſſ.

11. *Iidem* AA. & CC. Valerio.

CVm præſentibus partibus litem inchoatam proponas: ſi poſtea quàm contra te (licèt abſentem) pronunciatum eſt, intra præfinitum diẽ non appellaſti: latam ſententiam reſcindi poſtulanti, multæ ſacræ conſtitutiones refragantur.

DE SENTENTIIS EX PERICVlo recitandis,

TIT. XLIV.

1. Impp. *Valerian.* & *Gallien.* AA. Quinto.

ARbitri nulla ſententia eſt, quam ſcriptam edidit litigatoribus, ſi non ipſe recitauit. Si igitur nihil fallis: omiſſa prouocationis mora, ex integro iudicari impetrabis à rectore prouinciæ.

2. Imppp. *Valens, Valentin.* & *Gratian.* AAA. ad Probum præfectum prætorio.

HAc lege perpetuò credimus ordinandum, vt iudices, quos cognoſcendi & pronunciandi neceſſitas tenet, non ſubitas, ſed deliberatione habita poſt negotium ſententias ponderatas ſibi antè forment, & emendatas ſtatim in libellum ſecuta fidelitate conferant, ſcriptáſque ex libello partibus legant. Sed nec ſit eis poſthac copia corrigendi, vel mutandi: exceptis tam viris eminentiſſimis præfectis prætorio, quàm aliis illuſtrem adminiſtrationem gerentibus, cæteriſque illuſtribus iudicibus, quibus licentia conceditur etiam per officium ſuum, & eos, qui miniſterium ſuum eis accommodant, ſententias definitiuas recitare. Dat. XII. Kalen. Febr. Grat. A. II. & Probo Conſſ.

3. *Iidem* AAA. ad Probum præf. præt.

STatutis generalibus iuſſimus, vt vniuerſi iudices quibus reddendi iuris in prouinciis permiſimus facultatem, cognitis cauſis, vltimas definitiones deſcripti recitatione proferant. huic adiicimus ſanctioni, vt ſententia quæ dicta fuerit, cùm ſcripta non eſſet, nec nomen quidem ſententiæ habere mereatur, nec ad reſciſsionem perperam decretorum, appellationis ſolennitas requiratur. Datum III Non. Decembr. Tribus, Grat. A IIII. & Equitio Conſſ.

IN AVTHENT. *de man. prin. § ſit tibi. collat. 3. tit. 4. Nou. 17. ca 3 & coll. 6. tit. 12. al. 11. vt clerici apud. § 1. Nou. 83. in princ.*

NIſi breues ſint lites, & maximè vilium perſonarum vel cauſarum (tunc enim ſine ſcriptis & ſine aliqua expenſa cognoſcere præſidem oportet) & niſi epiſcopus cognoſcat inter ſuos ſubditos.

DE SENTENTIIS ET INTERlocutionibus omnium iudicum,

TIT. XLV.

1. Impp. *Seuerus* & *Anton.* AA. Quintiliano.

NOn videtur nobis rationem habere ſententia deceſſoris tui: qui cùm cognouiſſet inter petitorem & procuratorem, non procuratorem, ſed ipſam dominam litis condemnauit, cuius perſona in iudicio non fuit. Potes igitur vt re integra de cauſa cognoſcere. Datum IIII. Kalend. Iun. Aug. A. III. & Geta Cæſ. Coſſ.

2. Imp. *Antoninus* A. Sextilio.

SI arbiter datus à magiſtratibus, cùm ſententiam dixit, in libertate morabatur, quamuis poſtea in ſeruitutem depulſus ſit, ſententia tamen ab eo dicta habet rei iudicatæ auctoritatem.

3. Imp. *Alexander* A. Vectio.

PRæſes prouinciæ non ignorat definitiuam ſententiam, quæ condemnationem vel abſolutionem non continet, pro iuſta non haberi. PP. Kalen. Octob. Maximo II. & AEliano Coſſ.

4. *Idem* A. Seuero.

PRolatam à præſide ſententiam contra ſolitum iudiciorum ordinem, auctoritatem rei iudicatæ non obtinere, certum eſt. PP. XV. kalend. Ian. Alexand. A. & Dione Coſſ.

5. Impp. *Philippus* A. & Philipp. Cæſ. Montano.

CVm eorum, qui principaliter fiſco tenebantur, bona ei lege fideiuſſoribus procurator tradi iuſſerit, vt ipſi indemnitatem fiſco præſtarent, nec à ſententia eius interceſſerit prouocatio: conſequens eſt datæ formæ obtemperari.

6. Imppp. *Carus, Carinus* & *Numerianus* AAA. Zoilo.

CVm ſententiam præſidis irritam eſſe dicis, quòd non publicè, ſed in ſecreto loco, officio eius non præſente, ſententiam ſuam dixit: nullam tibi ex his quæ ab eo decreta ſunt, præiudicium generandum eſſe conſtat. PP. V. Kal. Decem. Caro & Carino Conſſ.

7. Impp. *Diocle.* & *Maxim.* AA. & CC. Iſidoræ.

EX ſtipulatione parta actione, paciſci proximis perſonis ſuadendo præſes prouinciæ, verborum obligationem, quam certo iure tolli tantùm licet, extinguere non poteſt. nec vox omnis iudicis, iudicati continet auctoritatem: cùm poteſtatem ſententiæ certis finibus concludi, ſæpe conſtitutum ſit. Quapropter ſi nihil cauſa cognita ſecundum iuris rationem tuam pronunciatum eſt: vox paciſci ſuadentis præſidis actionem perimere, ſi quam habuiſti, minimè potuit.

8. *Iidem* AA. & CC. Licinio.

Libera quidem Theodora, quam ex emptionis cauſa, vel in ſolutum creditori traditam proponis, pronunciata; citra prouocationis auxilium ſententia reſcindi non poteſt. Verùm ſi mota quæſtione, præmiſſa denunciatione ei, qui auctor huiuſmodi mulieris fuit, iudicatum proceſsit: quanti tua intereſt, empti, ſi emiſti: vel ob debitum reddendum, ſi in ſolutum data eſt, repetere non prohiberis.

9. *Iidem* AA. & CC. Domno.

POſt ſententiam, quæ finibus certis concluditur, ab eo, qui pronunciauerat, vel eius ſucceſſore, de quæſtione, quæ iam deciſa eſt, ſtatuta rei iudicatæ non obtinent auctoritatem. nam nec de poſſeſsione pronunciata, proprietati vllum præiudicium afferunt: nec cauſam vllam interlocutiones plerumque perimunt. S. Non. Aprilis CC. Coſſ.

10. *Iidem* AA. & CC. Menodoro.

NVlli, qui ſtatuendi non habet facultatem, interdicere patria cuiquam permittitur. III. Non.*

11. *Iidem* AA. & CC. Luciano.

CVm iudex in definitiua ſententia iuſiurandum ſolummodò præſtari præcipiat, non tamen addat, quid ex recuſatione vel præſtatione ſacramenti fieri oporteat: huiuſmodi ſententiam nullam vim obtinere palàm eſt.

12. Impp. *Arcad.* & *Honor.* AA. Iuliano proconſ. Aſiæ.

IVdices tam Latina quàm Græca lingua ſententias proferre poſſunt. Dat. V. Id. Ian. Cæſario & Attico Coſſ.

13. Imp. *Iuſtinian.* A. Demoſtheni P.P.

NEmo iudex vel arbiter exiſtimet neque conſultationes, quas non ritè iudicatas eſſe putauerit, ſequendum, & multò magis ſententias eminentiſſimorum præfectorum, vel aliorum procerum, (non enim ſi quid benè dirimatur, hoc & in aliorum iudicum vitium extendi oportet, cùm non exemplis, ſed legibus iudicandum ſit) neque ſi cognitionales ſint ampliſſimæ præfecturæ, vel alicuius maximi magiſtratus prolatæ ſententiæ: ſed omnes iudices noſtros veritatem, & legum & iuſtitiæ ſequi veſtigia ſancimus. Dat. III. Kal. Nou.

14. *Idem A.* Demoſtheni P.P.

CVm Papinianus ſummi ingenij vir, in quæſtionibus ſuis ritè diſpoſuerit, non ſolùm iudicem de abſolutione rei iudicatæ, ſed & ipſum actorem, ſi econtrario obnoxius fuerit inuentus, condemnare: huiuſmodi ſententiam non ſolùm roborandam, ſed etiam augendam eſſe ſancimus: vt liceat iudici vel contra actorem ferre ſententiam: & aliquid eum daturum vel facturum pronunciare, nulla ei opponenda exceptione, quòd non competens iudex agentis eſſe cognoſcatur. Cuius enim in agendo obſeruat arbitrium, eum habere & contra ſe iudicem in eodem negotio non dedignetur. Dat. XV. Kal. Dec, Lampad. & Oreſte VV. CC. Conſſ.

IN AVTH. *De executoribus. § fi. coll. 7. ti. 8. al. 7. Nou. 96. c. 2.*

ET conſequenter ego ab aliquo conuentus, ſi viciſſim ipſum pulſare velim, ſtatim quidem hoc non licet niſi apud eundem iudicem, qui ſi diſpliceat, intra viginti dies recuſari poteſt, aliúſque mereri apud quem rurſus vtrumque negotium ventiletur. Alioqui lite contra me mota prius ventilata & terminata, tunc demum & ego admittar.

15. Imp. *Iuſtinianus* *

COnſtitutio iubet vt ſi multa ſint in lite capita, poſſit iudex ſuper quibuſdam eorum ſententiam definitiuam ferre, túncque iterum de aliis quærere, & ſententiam proferre quæ ipſi videatur, neque compellatur vnam ſententiam de omnibus capitibus ſimul dicere.

16. *Idem* A. Iuliano P.P.

CVm ſolitum eſt in ſententiis iudicum ſic interlocutionem proferri, vt non liceat partibus ante definitiuam ſententiam ad appellationis vel recuſationis venire auxilium: quidam putabant non licere ante litem conteſtatam nec iudicem recuſare, quemadmodum nec ab eo appellare. Cùm enim ſimul vtrumque vocabulum ponitur tam appellationis, quàm recuſationis, prouocatio antem ante litem conteſtatam non poteſt porrigi: putabant, quod nec recuſare quidem iudicem cuiquam concedatur ante litem conteſtatam: quod minimè vetitum eſt. Caueant itaque iudices huiuſmodi ſermonem ſimul & ſine certa diſtinctione proferre.

DE SENTENTIA QVÆ ſine certa quantitate profertur,

TIT. XLVI.

1. Impp. *Seuerus* & *Antoninus* AA. Æilianæ.

CVm iudicem quoad pecunia condemnationis ſoluta fuiſſet, de pendendis vſuris legem dixiſſe profitearis: non contra iuris formam ſententiam datam palam eſt.

2. Imp. *Alexander* A. Marcellino.

QVamquam pecuniæ quantitas ſententia curatoris reipublicæ non continetur: ſententia tamen eius rata eſt, quoniam indemnitatem reipublicæ præſtari iuſsit.

3. Imp. *Gordianus* A. Æmilio.

HÆc ſententia, *Omnem debiti quantitatem cum vſuris competentibus ſolue*, iudicati actionem præſtare non poteſt: cùm apud iudices ita demum ſine certa quantitate facta condemnatio, auctoritate rei iudicatæ cenſeatur, ſi parte aliqua actorum certa ſit quantitas comprehenſa.

4. *Idem* A. Saturninæ.

HÆc ſententia, *Quæ bona accepiſti, ſolue:* cùm incertum eſſet quid accepiſſet, quantúmque ab eo peteretur, præſertim cùm ipſe qui extra ordinem iudicabat, interlocutus ſit dotem datam, quæ repeteretur, non liquidam eſſe: iudicati auctoritate non nititur. Cùm igitur is qui poſtea iudicabat, contra te certam ſententiam protulerit, neque à ſtatutis prouocaueris: ipſa tuo facto confirmaſti iudicatum.

DE SENTENTIIS QVÆ pro eo quod intereſt, proferuntur,

TIT. XLVII.

1. Imp. *Iuſtinianus* A. Ioanni P.P.

CVm pro eo quod intereſt, dubitationes antiquæ in infinitum productæ ſint: melius nobis viſum eſt, huiuſmodi prolixitatem, prout poſsibile eſt, in anguſtum coartare. Sancimus itaque in omnibus caſibus, qui certam habent quantitatem, vel naturã, veluti in venditionibus, & locationibus, & omnibus contractibus, hoc quod intereſt, dupli quantitatem minimè excedere. In aliis autem caſibus, qui incerti eſſe videntur, iudices qui cauſas dirimendas ſuſcipiunt, per ſuam ſubtilitatem requirere, vt hoc quod re vera inducitur damnum, hoc reddatur, & non ex quibuſdam machinationibus, & immodicis peruerſionibus in circuitus inextricabiles redigatur: ne dum in infinitum computatio reducitur, pro ſua impoſſibilitate cadat: cùm ſciamus eſſe naturæ congruum, eas tantúmodò pœnas exigi, quæ vel cũ competenti moderamine proferuntur, vel à legibus certo fine concluſæ ſtatuuntur. Et hoc non ſolùm in damno, ſed etiã in lucro noſtra amplectitur cõſtitutio: quia & ex eo veteres id quod intereſt, ſtatuerunt. Et

ſit omnibus,ſecundùm quod dictum eſt, finis antiquæ prolixitatis,huius conſtitutionis recitatio.Dat. Kal.Sept.Conſtantin.poſt conſula.Lampad.& Oreſt. Conſſ.

SI A NON COMPETENTE IVDICE iudicatum eſſe dicatur,

TIT. XLVIII.

1. Imp. *Alexander* A.Sabiniano.

IVdex ad certam rem datus,ſi de aliis pronuntiauit quàm quod ad eam rem pertinet:nihil egit. IIII. No.*Maxi.II.& Æliano Conſſ.

2.Imp.*Gord.*A.Liciniæ.

SI militaris iudex ſuper ea cauſa de qua ciuilibus actionibus diſceptandum fuit , non datus à quo dari poterat,cognouit:etiam remota appellatione,id quod ab eo ſtatutum eſt , firmitatem iudicati non habet.

4. Imppp.*Dioclet.& Maxim.*AA.& CC. Philetæ.

SI de proprietate datus iudex aduerſus te nihil ſuper hæc ſtatuit: rector prouinciæ ſaditus hanc cauſam cognoſcere,ſuaque decidere ſententia curabit:cùm & ſi quid de poſſeſſione pronunciatum probetur , hoc cauſæ proprietatis minimè noceat. S. Non.Nou.Hercul.& Cæſar.Coſſ.

4. Imppp.*Grat.Valent.& Theod.* AAA. ad Potitum vicarium poſt alia.

ET in priuatorum cauſis huiuſmodi forma ſeruetur:ne quenquam litigatorum ſententia non à ſuo iudice dicta conſtringat. Dat. x.Kal.Oct.Romæ Auxonio & Olybrio Conſſ.

DE POENA IVDICIS QVI MALE iudicauit,vel eius qui iudicem vel aduerſarium corrumpere curauit,

TIT. XLIX.

1.Imp.*Antoninus* A.ad Gaudium.

COnſtitit in quacunque cauſa,ſiue priuata , ſiue publica,ſiue fiſcali,vt cuicunque data fuerit pecunia,vel iudici,vel aduerſario:amittat actionem is qui diffidentia iuſtæ ſententiæ in pecuniæ corruptelam ſpem negotij repoſuerit. Dat. XIIII. Kal. Ian. Duobus & Aſpris Coſſ.

IN AVTH. *vt litigantes in exordio litis iurent.§. ſi quis autem ex litigatoribus.coll.9.tit.7. al.5.Nou.124 c.2.*

N*Oua iure,qui dicit ſe dediſſe alicui, vel promiſiſſe & perſonam declarauerit,& hoc probauerit: veniam meretur.Sed qui accepit,vel promiſſionem ſuſcepit,ſi cauſa pecuniaria ſit:dati triplum , promiſſi duplum à comite priuatarum rerum exigatur , dignitate ſeu cingulo amiſſo.Si verò criminalis cauſa fuerit:confiſcatis omnibus bonis,in exilium mittatur. Sed ſi datum vel promiſſum probare litigator nequiuerit:perſona quæ dicitur ſuſcepiſſe,iuret quòd neque per ſe neque per aliam perſonam accepit,aut promiſſionem habuit. & ſic libera ſit.Sed litigator qui oſtendere non potuit, in cauſa pecuniaria æſtimationem litis à comite rerum priuatarum exigatur lite ſuſtinente proprium detrimentum:in criminali bonis omnibus confiſcatis : cauſis apud competentem iudicem legitimè terminandis. Sed ſi perſona à litigatore manifeſtata prædictum iuſiurandum refutauerit,memoratis ſubiaceat pœnis.Sed ſi quis litigantium iurauerit ſe non dediſſe, vel promiſiſſe: ſi intra decem menſes poſt ſententiam memoratam oſtendatur dediſſe , vel promiſiſſe memoratis pœnis dantes & accipientes ſubiacebunt.*

2.Imp.*Conſtantin.*A.ad Felicem.

DE eo qui pretio deprauatus aut gratia , perperā iudicauerit,ei vindicta quem læſerit, non ſolum æſtimationis diſpendij,ſed etiam litis diſcriminis præbeatur. Dat. VIII.Kal.Nou.Conſtant.A.V.& Licinio CC Coſſ.

SENTENTIAM RESCINDI non poſſe.

Tit. L.

1.Imp.*Gord.*A.Secundo.

NEque ſuam,neque deceſſoris ſui ſententiā quēquam poſſe retractare , in dubium non venit: nec neceſſe eſſe ab huiuſmodi decretò interponere prouocationem,explorati iuris eſt.PP.Kal.Mart.*

2. Impp.*Dioclet.* & *Maxim.*AA. & CC.Alexandro.

PEremptorias exceptiones omiſſas in initio, antequam ſententia feratur,opponi poſſe perpetuum edictum manifeſtè declarat. Quòd ſi aliter actum fuerit,in integrum reſtitutio permittitur. Nam iudicatum contra maiores annis vigintiquinque non oppoſitæ præſcriptionis velamento , citra remedium appellationis reſcindi non poteſt. VI. Kal.Ian.Nic. CC.Coſſ.

3.Imp.*Conſtantin.*A.ad Proculum.

IMpetrata reſcripta non placet admitti,ſi deciſæ ſemel cauſæ fuerint iudiciali ſententia , quam prouocatio nulla ſuſpendit : ſed eos qui talia reſcripta meruerunt,etiam lumine iudiciorum expelli. Dat. VI.Kal.Ian.Conſtant.& Licinio AA.Coſſ.

DE FRVCTIBVS ET LItium expenſis,

TIT. LI.

1. Impp.*Dioclet.& Maxim.*AA. & CC.Alexandro.

HOc fructuum nomine continetur , quod iuſtis ſumptibus deductis ſupereſt. III.Non.Apr.CC. Conſſ.

2.Impp.*Valens & Valent.* AA. Olybrio P.P.

LItigator victus qui poſt conuentionem rei incubit alienæ,non in ſola rei redhibitione teneatur, nec tantùm fructuum præſtationem eorum quos ipſe percepit,agnoſcat:ſed etiam eos quos percipere potuiſſet,non quos eum redegiſſe conſtat,exſoluat ex eo tempore ex quo re in iudicium deducta, ſcientiā malæ fidei poſſeſsionis accepit.Heredis quoque ſuccedentis in vitium par habenda fortuna eſt.Dat.VIII Kal.Maij,Treu.Valent.N.P.& Victore CC.

3. Impp.*Honor.& Theod.*AA. Aſclepiodoto P.P.

TErminato tranſactoque negotio , poſthac nulli actio,neque ex reſcripto ſuper ſumptuum petitione præſtetur,niſi iudex qui de principali negotio ſententiam promulgauit. comminus partibus conſtitutis,iuridica pronuntiatione ſignificauerit victori cauſæ reſtitui debere expenſas,aut ſuper his querelam iure competere.Poſt abſolutum enim dimiſſumque iudicium nefas eſt litem alteram conſurgere ex litis primæ materia.Dat.III.Kal.Apr.Conſt. Aſclepiodoto & Mariniano Coſſ.

4. Impp.*Valent.Theod.& Arcad.*AAA. edictum ad populum.

NOn ignoret is cuius ex interpellatione aliquis ſecundùm datam formam in longinqua protractus fuerit examina , quòd ſi culpa ſua fuerit dilata cognitio,vel minimè actioni ſuæ adfuerit,vel delata non probauerit:pro calumnia quidem pœnam luat legibus conſtitutam:pro pecuniaria verò cauſa,poſt ſumptus,conſiderata quantitate poſtulatorum , vel medij itineris interuallo , condemnationem pro æſtimatione iudicis ſuſtinebit. Dat. v. Id.Nou.Conſtant.Valent.A.VII.& Auieno Conſſ.

5,Imp.*Zeno**

COnſtitutio præcipit , vt quiuis iudex in ſententia ſua iubeat victum ſactos in iudicio ſumptus præſtare. Habet & poteſtatem iudex tranſcendendi ſumptum ad decimam vſque partem eorum , quæ impenſa ſunt , ſi eum ad hoc partis eius , quæ ſumptum profudit , impudentia permo-

uerit:ita vt ea,quæ impenſas excedunt,ad fiſcales rationes pertineant niſi fortè iudex detrimentum partis victricis ſarcire volens, partem aliquā horū ei adiignet. Neque tantùm actor atque reus(in expenſas) condemnantur, quum iudex vtrique competens eſt : verùm etiam quum non eſt iudex actoris competens , qui tamen ex reconuentione victus ſit , nec eum iudicem recuſare poſsit:ſiue adeo præſides, ſiue dati à principe arbitri,iudices fuerint. Nā & hi ſuos exequutores atque compulſores habent.Quòd ſi iudex hoc non fecerit,ipſe parti victrici damnum illud compenſare cogitur. 1 ¶ Si quis verò conuentus bona fide ſoluerit,aut etiam iudex inueniat eum nō calumniatorem,ſed de re dubia litigātem hic euitabit impenſarum condemnationem.2 ¶ Manifeſtum eſt autem,quòd in iudicibus pedaneis præſes(ſeu magiſtratus)eſt , qui debet eis aſsignare officialem (ſeu apparitorem)hæc tractantem(ſeu dirigentem.) Dat. VII.Kal.April.poſt conſulatum Longini.

6.Imp.*Anaſtaſius* A.Stephano magiſtro militum.

CVm quidam per leges ſacráſque conſtitutiones, alij per ſpeciales largitates ſibi præſtita priuilegia prætendunt tam ſuper ſportulis pro conuentionibus vſque ad certam quantitatem præbendis,quàm ſuper expenſis , litium vel minuendis , vel penitus non agnoſcendis:per hanc legem decernimus,vt quicunque huiuſmodi priuilegio munitus eſt , vel poſtea talem prærogatiuam quolibet modo meruerit, ſciat & ſi quos ipſe,vtpote obnoxios ſibi pro quacunque criminali vel ciuili cauſa conſtitutos, in accuſationem deduxerit,hos nihilo minus hiſdem priuilegiis potituros:quoniam non eſt ferendum, eos qui præfatas prærogatiuas(vt iam antè latum eſt)prætēdunt,aliquid plus ab aduerſariis ſuis quærere concedi quàm ipſi ab aliis pulſati facere patiantur:ita ſcilicet vt hæc quidem forma modis omnibus obſeruetur ſuper priuilegiis per liberalitates vel generaliter quibuſdā officiis,aut ſcholis ſeu dignitatibus,vel ſpecialiter certis perſonis præſtitis , vel poſtea præbendis:ſiue hoc ipſum expreſsim principalibus diſpoſitionibus , vel affatibus inſertum ſiue prætermiſſum ſit vel fuerit.

DE RE IVDICATA,

Tit. LII.

1.Imp.*Antoninus* A.Stellatori.

REbus quidem iudicatis ſtandum eſt. Sed ſi probare poteris eum cui condemnatus es, id quod furto amiſiſſe videbatur , recepiſſe:aduerſus iudicati agentem , doli exceptione oppoſita tueri te poteris. XII.Kal.Mart.Ant.* IIII.& Balbino Conſſ.

2.*Idem* A.Pacaciano.

REs iudicatæ ſi ſub prætextu computationis inſtaurentur , nullus erit litium finis. P. P. prid. Non.*Romæ,Lælio & Cereale Conſſ.

3 *Idem* A.Demetrio & aliis.

SI pecuniam quam mala ratione intercepiſſe vos apparuerit , iuſsi ſitis inferre cum pœna, & competto præſidis non prouocaueritis:vniuerſam quantitatem debetis inferre.

4.Imp.*Gordianus* A.Antonino.

SVb ſpecie nouorum inſtrumentorum poſtea repertorum,res iudicatas reſtaurari,exemplo graue eſt.Dat.VIII.Id.Dat.Mart.

5.Impp.*Diocl.& Maxim.*Auguſti,& cc.Valentino.

AD ſolutionem dilationem petentem,acquieuiſſe ſententiæ manifeſtè probatur : ſicut eum, qui quolibet modo ſententiæ acquierit.Nec enim inſtaurati finita rerum iudicatárum patitur auctoritas.

6.Impp.*Honor.& Theod.*AA.Iuliano proconſuli Africæ.

GEſta quæ ſint tranſlata in publica monumenta, habere volumus perpetuam firmitatem, neque enim morte cognitoris perire debet publica fides. Dat.III.Sept.Romæ, Conſtantio & Conſtante Coſſ.

DE EXECVTIONE REI IVDICTÆ.

TIT. LIII.

1.Impp.*Seuerus* & *Antoninus* Auguſti,Iuſtino

NImis properè iudex pignora Marcellæ capi ac diſtrahi iuſsit ante rem iudicatam.Prius eſt ergo, vt ſeruato ordine , actionem aduerſus eam dirigas,& cauſa cognita ſententiam accipias.PP.III.Kal. Febr.Albino & Æmiliano Conſſ.

2.*Iidem* Auguſti,Agrippæ.

SI cauſam iudicati non nouaſti,rem iudicatam præſes prouinciæ etiam pignoribus captis ac diſtractis ad emolumentum perduci iubebit.Quòd ſi nouata cauſa eſt,ex ſtipulatu tibi actio competit:& iudice accepto ſecundum iuris formam experire.

3.*Iidem* Auguſti,Agrippæ.

ORdo rei geſtæ, & mora ſolutionis quæ interceſſit,conſtantius deſiderat remedium. Si itaque præſidem prouinciæ, qui rem iudicatam exequi debet,adieris, & allegaueris res ſoli quæ pignori datæ ſunt , diu ſubhaſtatas,ex compacto ſiue ambitione diuerſæ partis emptorem non inuenire potuiſſe , in poſſeſsionem earum te mittet , vt vel hoc remedio res tamdiu protracta ad effectum perducatur.Dat.XV. Kalend.Iul Meſſala & Sabino Coſſ.

4.*Idem* A.Marcello militi.

STipendia retineri propterea , quòd condemnatus es,non patietur præſes prouinciæ, cùm rem iudicatam poſsit aliis rationibus exequi.PP.III.Non.*

5.Imp.*Gordianus* A.Amando.

ETiam nomen debitoris in cauſa iudicati capi poſſe,ignorum non eſt.PP.III.Idus Oct. Attico & Prætexto Coſſ.

6.Imp. *Philippus* A.& c.Titiano.

SI (vt proponis) rerum iudicatarum executor datus partes ſibi iudicis vidicauit, & contra ea,quæ pridem pro partibus tuis fuerunt ſtatuta , aliquid pronunciandum putauit : ſententia ab eo dicta vim rei iudicatæ obtinere nequaquam poteſt.

7.Impp.*Dioclet.& Maxim.*Auguſti,Theodoro.

SI longis apertiſque fruſtrationibus partis aduerſæ reſtitutio remorata eſt,etiam ſeruis rebus humanis exemptis , à fruſtratore æſtimatio eorum reſtituenda eſt.Animalia quoque cum fœtibus ibi intercessu præſidis repræſentabuntur.

8.*Iidem*Auguſti,& cc.Nicomacho.

EXecutorem eum ſolum eſſe manifeſtum eſt qui poſt ſententiam inter partes audita omni & diſcuſſa lite prolatam, rei iudicatæ vigorem ad effectum videtur adducere.Sine die & conſule.

9.*Iidem* Auguſti,& cc.Glyconi.

EOs quos debitores tuos eſſe contendis, apud rectorem conueni prouinciæ:qui ſiue debitum cōfeſsi , ſiue negantes & conuicti fuerint condemnati, nec intra ſtatutum ſpatium ſolutioni ſatisfecerint, cùm latæ ſententiæ,pignoribus etiam captis ac diſtractis,ſecundum ea quæ ſæpe conſtituta ſunt , meruerint executionem,iuris formā tibi cuſtodiet.S.Non. Nou.cc.Coſſ.

DE VSVRIS REI IVDICATÆ,

Tit. LIIII.

1.Imp.*Antoninus* A.procuratoribus, hereditatum.

IS qui bona ſecundum dictam ſententiam proſequitur ; eas quoque rationes habiturus eſt, vt

qui poſt legitimum tempus placitis non obtemperauerit, vſuram centeſimam temporis quod poſtea fluxerit, ſoluat.

2. Imp. *Iuſtinianus* A. Mennæ præf. præt.

EOs qui condemnati ſolutionem pecuniarũ quas dependere iuſſi ſunt: vltra quatuor menſes à die condemnationis, vel ſi prouocatio fuerit porrecta, à die confirmationis ſententiæ connumerandos diſtulerint: centeſimas vſuras exigi præcipimus: nec priſcis legibus, quæ duas centeſimas eis inferebant, nec noſtra ſanctione, quæ dimidiam centeſimæ ſtatuit locum in eorum perſonam habentibus. Dat. vii. id. April. Conſtantin. Decio Coſſ.

3. *Idem* A. Ioanni P.P.

SAncimus, ſi quis condemnatus fuerit poſt datas à nobis quadrimeſtres inducias, centeſimas quidem vſuras ſecundùm naturam iudicati eum compelli ſoluere, ſed tantummodo ſortis, & non vſurarum quæ ex priſtino contractu in condemnationem deductæ ſunt. Cùm enim iã cõſtituimus vſurarum vſuras penitus eſſe delendas: nullum caſum relinquimus ex quo huiuſmodi machinatio poſsit induci. Si enim ſine emendatione relinquatur: aliquid abſurdũ atque inelegans neceſſe eſt euenire: cùm vſuræ vtiliter ex contractibus deſcendentes, plerũque minores centeſimæ ex noſtra lege factæ ſunt: & neceſſe eſt minoribus vſuris grauiores ſupponi. Si enim ex iudicati actione centeſimæ omnimodo currunt vſuræ, ex contractibus autem hoc rarò contingit: in capitulis lege noſtra tantummodo exceptis huiuſmodi iniquitatẽ ipſa rerũ neceſsitas introducebat. Et ideo pio remedio cauſam corrigẽtes, ſancimus ſortis tantummodo vſuras vſque ad centeſimam currentes, ex iudicati actione profligari, non autem vſurarum quantaſcũque vſuras. Si enim nouatur iudicati actione prior cõtractus: neceſſe eſt vſurarũ quidem quæ anterioris contractus ſunt, curſum poſt ſententiã inhiberi: alias autẽ vſuras ex iudicati actione tantũmodo ſortis procedere: & non ideo, quòd forſitan conſummata eſt quantitas ſortis & vſurarum, totius ſummæ vſuras poſtea colligi, ſed ſortis tantummodo. 1 ¶ Et cùm antiquitas peſsimo exemplo reis iquidem condemnatis laxamentũ duorũ menſiũ præſtabat, fideiuſſores autem eodem vti beneficio non concedebat, vt liceret victoribus, relictis propter legem condẽnatis perſonis, à fideiuſſoribus eorum vel mandatoribus ſtatim pecunias vel res in condemnatione poſitas exigere: huiuſmodi acerbitatem reſecantes, ſancimus quadrimeſtres inducias, quas dedimus condemnatis, etiam ad fideiuſſores eorum & mandatores extendi, ne legi fiat derogatum. Cùm enim interuẽtor ſoluere compellebatur, & ipſe reum coërcebat ad inuitam ſolutionem, nullum condemnatus habebat ſenſum noſtræ humanitatis: quia per mediũ fideiuſſorẽ ſtatim pecunias perſoluere cõpellebatur.

SI PLVRES VNA SENTENTIA condemnati ſunt,

TIT. LV.

1. Imp. *Alexander*. A. Victori.

SI non ſinguli in ſolidum, ſed generaliter tu & collega tuus vna & certa quantitate condemnati eſtis; nec additum eſt, vt quod ab altero ſeruari non poſſet, id alter suppleret; effectus ſententiæ pro viriiibus portionibus diſcretus eſt. Ideóque parens pro tua portione ſententiæ, obceſſationem alterius ex cauſa iudicati conueniri non potes.

2. Imp. *Gordianus* A. Anniano.

QVoties à tutoribus ſingulis procuratoribus datis, ſequitur in omnium perſona condẽnatio: periculum ſententiæ videtur eſſe diuiſum: ideóque quod ab vno ſeruari non poterit, à cæteris exigi non poſſe, explorati iuris eſt.

QVIBVS RES IVDICATA non nocet,

Tit. LVI.

1. Imp. *Alexander* A. Maſculino.

SIneque mandaſti fratri tuo defenſionem rei tuæ, neque quod geſtum eſt, ratum habuiſti: præſcriptio rei iudicatæ tibi non oberit. Et ideo non prohiberis cauſam tuam agere ſine præiudicio rerum iudicatarum. PP. Non. Maij, Alexand. A. Coſ.

2. Imp. *Gordianus* A. Athemio.

REs inter alios iudicatæ, neque emolumentum afferre his qui iudicio non interfuerunt, neque præiudicium ſolent irrogare: ideóque nepti tuæ præiudicare non poteſt, quod aduerſus coheredes eius iudicatum eſt, ſi nihil aduerſus ipſam ſtatutum eſt.

3. Impp. *Diocl. & Maxim.* AA. & cc. Honorato.

IVris manifeſtiſsimi eſt, & in accuſationibus, his qui congreſsi in iudicio non ſunt, officere non poſſe, ſi quid fortè præiudicij videatur oblatum.

4. *Iidem* Auguſti, & cc. Soteriano.

NEc in ſimili negotio res inter alios actas, abſenti præiudicare, ſæpe conſtitutum eſt. Dat. Sirmij, vi. Kal. Dec. Cæſ. Coſ.

COMMINATIONES, EPISTOLAS, programmata, ſubſcriptiones actoritatem rei iudicatæ non habere,

Tit. LVII.

1. Imp. *Antoninus* A. Regatiano.

NEc vim ſtipulationis obtinere poteſt comminatio iudicis qui certas vſuras præſtitutos eos dixit qui intra certum diem debitum non exoluiſſent. Prid. id. Ianuar. Anto. A. IIII. & Balbino Coſſ.

2. Imp. *Alexan.* A. Maximo.

REi iudicatæ effectum non habet, quòd per epiſtolã rector prouinciæ ſoluere vos pecuniam reipublicæ iuſsit. IIII. id. Mart. Maxi. II. & Æliano Coſſ.

3. *Idem* A. Zotico.

EA quæ cauſa cognita ſtatuuntur, ſubſcriptionibus reuocari non poſſe, ſæpe reſcriptum eſt. PP. vi. id. Sept. Albino & Maximo Coſſ.

4. Imp. *Gordianus* A. Aſclepiodoto.

INterlocutio præſidis apud acta ſignata, vt niſi ſolutioni debiti is qui conuenitur, obſequiũ præſtitiſſet, duplum ſeu quadruplum inferat: voluntas potius comminantis quàm ſententia iudicantis eſt: cùm placitum huiuſmodi, ne rei iudicatæ auctoritatem obtineat, iuris ratio declaret.

5. *Idem* A. Iucundo.

IVdex qui diſceptationi locum dederat, partium allegationes audire & examinare debuit. nam ſubſcriptionem ad libellum datam talem quæ diuerſam partem in poſſeſsionem fundi mitteret, vicem rei iudicatæ non obtinere, non ambigitur. PP. XII. Kalen. Febr. Gord. A. v. & Pompeiano Coſſ.

6. Impp. *Philippus* A. & *Philippus* c. Caſsiano.

PRogramma ſi quod à præſide prouinciæ propoſitum eſt, vim rei iudicatæ nequaquam obtinere poteſt: nec comminationem vim rei iudicatæ obtinere manifeſtum eſt.

7. Imp. *Conſtantinus* A. ad Baſſum PP.

QVod magno conflictu ſententia decerni ſolet, id paucis litteris temere deſcriptis definiri fas non eſt. Dat. xv. Kal. April. Conſtant. A. vi. & Maxim. Coſſ.

SI EX FALSIS INSTRVMENTIS vel teſtimoniis iudicatum ſit,

TIT. LVIII.

1. Impp *Seuerus* & *Antoninus* AA. ad Baſſianum.

SI tabulas teſtamenti quas ſecutus proconſul vir clariſſimus ſententiam dixit, falſas dicere vis, præbebit notionem ſuam non obſtante præſcriptione rei iudicatæ: quia nondum de falſo quæſitũ eſt.

2. Imp *Alexander* A. Optato.

ET qui non prouocauerunt, ſi inſtrumentis falſis ſe victos eſſe probare poſſunt: cùm de crimine docuerint, ex integro de cauſa audiuntur. PP. xvi. kal. Octob. Iul. II. & Criſpino Coſſ.

3. *Idem* A. Clementi.

FAlſam quidem teſtationem qua diuerſa pars in iudicio aduerſus te vſa eſt, vt proponis, ſolito more arguere non prohiberis: ſed cauſa iudicati in irritum non deuocatur, niſi probare poteris eũ qui iudicauerat, ſecutum eius inſtrumenti fidem, quod falſum eſſe conſtiterit, aduerſus te pronuntiaſſe. PP. vii. kal. Septemb.

4. Imp. *Gordianus* A. Herennio.

IVdicati executio ſolet ſuſpendi, & ſoluti dari repetitio, ſi falſis inſtrumẽtis circũuentã eſſe religionẽ iudicantis, crimine poſtea falſi illato, manifeſtis probationibus fuerit oſtẽſum. PP. v. Id. Sept.

DE CONFESSIS,

TIT. LIX.

1. Imp. *Antoninus* A. Iuliano.

COnfeſſos in iure pro iudicatis haberi placet: quare ſine cauſa deſideras recedi a confeſſione tua, cùm & ſoluere cogeris. Accepta III. kal. Octob. Gentiano & Baſſo Coſſ.

INTER ALIOS ACTA VEL IVdicata, aliis non nocere,

TIT. LX.

1. Impp. *Diocletian.* & *Maximian.* AA. & CC. Epicrati.

INter alios res geſtas, aliis non poſſe præiudicium facere, ſæpe conſtitutum eſt. vnde licet quoſdam de heredibus eius quem debitorem tuum fuiſſe ſignificas, ſoluiſſe commemoras, tamen cæteri non aliàs ad ſolutionem vrgentur, niſi debitum probatum fuerit. v. kal. April. Byzantio AA. Conſſ.

2 *Iidem* AA & CC. Epicrati.

INter alios factam tranſactionem abſenti nõ poſſe facere præiudicium, notiſſimi iuris eſt. Quapropter adito præſide prouinciæ, auiam tuam mãcipium tibi donaſſe proba: ac ſi hoc iure ad te pertinere perſpexerit, reſtitui tibi prouidebit. Neque enim ſi te abſente diuiſionem eius fecerunt, aliquid iuri tuo derogari potuit. S. Idib. Aprilis.

3 *Iidem* AA. & CC. Fortunatæ.

SI cum fratre tuo matri ſucceſſiſti: frater pro portione tua cum debitoribus hereditariis paciſcendo vel agendo non ex tua voluntate, pro hereditaria parte tibi quæſitam obligationem extinguere non potuit. v. Id. Octob. Retriæ, AA. Conſſ.

DE RELATIONIBVS,

TIT. LXI.

1 Imp. *Conſtant.* A. Profuturo PF. Annonæ.

SI quis iudicum duxerit eſſe referẽdum, nihil inter partes pronuntiet: ſed magis ſuper quo hæſitandum putauerit, noſtram conſulat ſcientiã: aut ſi tulerit ſententiam, minimè poſtea, ne à ſe prouocetur, relatione præmiſſa terreat litigantes: ſciens quòd ſi hoc fecerit, nihilo minus iure appellationis res agitabitur. Sed nec ad nos mittatur aliquid quod plena inſtructione indigeat. Quoties autẽ ad noſtram ſcientiam iudex ſe polliceatur relaturũ, conſultationis exẽplũ litigatoribus ilico edi apud acta iubeat: vt ſi cui fortè relatio minus plena, vel contraria videatur, is refutatorias, preces ſimiliter apud acta ſine aliqua fruſtratoria dilatione offerat. Dat. IIII. kal. Febr. Sirmij, Conſtant. A. V. & Licinio Coſſ.

IN AVTHENT *Vt iudices non ex. eſt. facias inſtio §. 1. coll. 9. tit. 8. al. 4. Nou. 125. c. 1.*

N*Ous iure cauſa perfectè examinata, ſententia terminetur: qua executioni legitimæ demandatur, niſi ab ea fuerit appellatum.*

2. Imp. *Valentinianus* & *Valens* AA. ad Viuentium P P.

SVper delictis prouincialium numquam rectores prouinciarum ad ſcientiam principum putent eſſe referendum, niſi ediderint priùs conſultationis exemplum: quippe tunc demum relationibus plena veritas eſt, cùm vel allegationibus repelluntur, vel probantur aſſenſu Dat. III. kal. Ian. Treu. Valentiniano, & Valente AA. Coſſ.

3. *Iidem* AA. & *Gratianus* A. ad Apodemium.

SI quando ratio aut neceſſitas eſt in negotiis noſtra iudicia requirendi expectandique reſponſa: omnes omnino cauſas, relationis ſeries comprehẽdat: vt recitata conſultatione, quæ ita eſt dirigenda, propemodum auctorum recenſione nõ ſit opus actis etiam neceſſariò ſociandis. Dat. vi. Id. Maij, Treu. Valentiniano NP. & Victore Coſſ.

DE APPELLATIONIBVS, ET conſultationibus,

TIT. LXII.

1. Sententia diui *Seueri* A. data in perſona Marci Priſci, Idibus Ian. Pompeiano & Auito Coſſ.

PRius de poſſeſſione pronunciare, & ita crimen violentiæ excutere præſes prouinciæ debuit: quod cùm non fecerit, iuſtè ab eo prouocatum eſt.

2. Imp *Alexander* A. Plautiano.

NOuum, quod poſtulas, non eſt, quòd etſi reſcripti mei auctoritas interceſſerit, prouocandi tamen facultas tibi non denegetur.

3. Imp. *Gordianus* A. Victori.

APpellatione interpoſita, licet à iudice repudiata ſit, in præiudicium deliberationis nihil fieri debere, & in eo ſtatu omnia eſſe, quo tempore pronunciationis fuerunt, ſæpiſſimè conſtitutum eſt. PP. IIII.

4. Imp. *Philippus* A. & *Philippus* Cæſ. Probo.

SI ad ſcribatum nominatus non prouocaſti, conuelli ſtatuta non poſſunt.

5. Impp. *Diocle. & Maximian.* AA. & CC. Valenti & aliis.

PRæſes prouinciæ, ad quem appellaſti: ſi non vllo negligentiæ veſtræ tempus, quod ad reddendos apoſtolos præſcriptum eſt, exemptum eſſe animaduerterit, ſed ex fatalis caſus neceſſitate diem functo eo, qui eos perferebat, id accidiſſe cognouerit: iuxta perpetui iuris formam deſiderio veſtro medebitur.

6 *Iidem* AA. & CC. dicunt.

EOs, qui de appellationibus cognoſcent ac iudicabunt, ita iudicium ſuum præbere conueniet, vt intelligant quòd, cùm appellatio poſt deciſam ſententia litem interpoſita fuerit, non ex occaſione aliqua remittere negotium ad iudicem ſuum fas ſit, ſed omnem cauſam propria ſententia determinare conueniat: cùm ſalubritas legis conſtitutæ ad id ſpectare videatur, vt poſt ſententiam ab eo, qui de appellatione cognoſcit, recurſus fieri non poſſit ad iudicem, à quo fuerit prouocatum. Quapropter remittendi litigatores ad prouincias, remotam occaſionem atque excluſam penitus intelligant: cùm ſuper omni cauſa interpoſitam prouocationem vel iniuſtam tantùm liceat pronuntiare, vel iuſtam. 1 ¶ Si quid autem in agendo negotio

minùs ſe allegaſſe litigator crediderit, quod in iudicio acto fuerit omiſſum: apud eum, qui de appellatione cognoſcit, perſequatur: cùm votum gerentibus nobis aliud nihil in iudiciis, quàm iuſtitiam locum habere debere, neceſſaria res fortè tranſmiſſa non excludenda videatur.

2 ¶ Si quis autem poſt interpoſitam appellationē neceſſarias ſibi putauerit eſſe perſonas, per quas apud iudicem, qui ſuper appellatione cognoſcet, veritatem poſſit oſtendere, quam exiſtimauit occultam, hócque fieri iudex perſpexerit: ſumptus iiſdē ad faciendi itineris expeditionem præbere debebit, cùm id ipſa iuſtitia perſuadeat ab eo hoc recognoſci, qui euocandi perſonas ſua intereſſe crediderit.

3 ¶ Super his verò, qui in capitalibus cauſis cōſtituti appellauerint: quos tamen & ipſos, vel qui pro his prouocabunt, non niſi audita omni cauſa atque diſcuſſa, poſt ſententiam dictam appellare conueniet: id obſeruandum eſſe ſancimus, vt inopia idonei fideiuſſoris retentis in cuſtodia reis, opiniones ſuas iudices, & exempla appellatoribus edita, ac refutatorias eorum, ad ſcrinia, quorum intereſt, tranſmittant: quibus geſtarum rerum fides manifeſta relatione pandatur, vt meritis eorum conſideratis, pro fortuna ſingulorum ſententia proferatur.

4 ¶ Ne temere autem ac paſſim prouocandi omnibus facultas præbeatur, arbitramur eum, qui malam litem fuerit perſecutus, mediocriter pœnā à competenti iudice ſuſtinere.

5 ¶ Sin autem in iudicio propriam quis fuerit cauſam perſecutus, atque ſuperatus voluerit prouocare: eodem die vel altero libellos appellatorios offerre debebit. Is verò, qui negotium tuetur alienum, ſupradicta conditione etiam tertio die prouocabit.

IN AVTHENT. *de appell. & intra quæ tempora. §. 1. coll. 4. tit. 2. Nou. 23. c. 1.*

HOdie autem cuilibet tribuitur ſpatium decem dierum à ſententia recitatione numerandum.

Finis authentic. Sequitur textus l. Cod.

6 ¶ Apoſtolos poſt interpoſitam prouocationē, etiam non petente appellatore, ſine aliqua dilatione iudicem dare oportet, cautione videlicet de exercenda prouocatione in poſterum minimè præbenda. Sine die & conſule.

7. *Idem* AA. & CC. Neroni.

HI qui ad ciuilia munera vel ad decurionatum vel honores euocantur, licet vacationē à principibus acceperint, ſi appellationis auxilio non vtantur, conſenſu ſuo nominationem confirmant. Cùm igitur ad munus vocatus appellaueris, apud præſidem prouinciæ iuſtè te appellaſſe oſtende.

8. *Iidem* AA. & CC. Opiniano.

SI contra maiorem vigintiquinque annis ſententia prolata, prouocationis ſecutæ tempore præfinito cauſas non eſſe repræſentatas, nec appellatione pendente tranſactione finitum negotium rector animaduerterit: res iudicatas exequi curabit.

9. *Iidem* AA. & CC. Habe rad. chariſſ.

DOminus iſtis cauſam appellationis, quam procurator ſuus litigando interpoſuit, etiam abſente procuratore exequi poteſt.

10. *Iidem* AA. & CC. Titiano.

SI actor à curatore ordinatus, deteriorem calculum reportauerit: tam ipſe, quàm curator ad prouocationis auxilium poſſunt peruenire: curator verò ſolus prouocationis litem exercebit. Sin autem interim adoleſcens veniam ætatis impetrauerit, vel ad legitimam ætatem peruenerit: poteſt ſuo nomine appellationem exercere. S. prid. kal. Octobr. Viminacij, CC. Conſſ.

11. *Iidem* AA. & CC. Antonino.

CIues & incolæ manifeſtas etiam excuſationes habentes, ſi ſub iuſta nominatione non appellauerint, ad earum probationem non admittuntur.

12. Imp. *Conſtantin.* A. ad Catulinum, poſt alia.

MInimè fas eſt, vt in ciuili negotio libellis appellatoriis oblatis, aut carceris cruciatus: aut cuiuſlibet iniuriæ genus, ſeu tormenta, vel etiam contumelias perferat appellator abſque his criminalibus cauſis, in quibus etiamſi prouocare poſſit: eum tamen ſtatum debet obtinere, vt poſt prouocationem in cuſtodia (ſi fideiuſſoris idonei copiam non habeat) perſeueret. Dat. III. Non. Nouem. Treui. Acc. XV. kal. Maij, Hadrumeti, Voluſiano & Anniano Conſſ.

13. *Idem* A. Petronio Probiano ſuo ſalutem dicit.

EX illo tempore: ex quo in ciuilibus cauſis, quæ inter priuatos mouentur, conſultaturum vel relaturum te eſſe promiſeris, vel appellationis à te interpoſitæ, ſolennia completa fuerint: nihil poſthac tibi quodlibet ſpeciale ac requiſitum, vel quibuſcunque modis fauoris gratiam præferens, audiendum eſt: ſed obſeruandum, vt iuxta priora ſtatuta ſolennitatis more expleto, geſta ad comitatū omnia dirigantur. &c. Dat. Idibus Auguſt. Arelato. PP. Id. Octob. Thebaſte, Sabino & Rufino Conſſ.

14. *Iidem* A. ad Baſſum P. V.

LItigatoribus copia eſt etiā non ſcriptis libellis illico appellare voce, cùm res popoſcerit: iudicata tam in ciuilibus quàm in criminalibus cauſis. Datum VIII. Id. Iun. Sirmij, Gallicano & Baſſo Conſſ.

15. *Idem* A. ad Seuerum Vicarium.

NE cauſas, quæ in noſtram venerint ſcientiam, rurſus transferri ad iudicia neceſſe ſit: inſtructiones neceſſarias plenè actis inſeri præcipimus. nam cogimur à proferenda ſententia temperare, quoniam verendum eſt, ne lis incognito negotio dirimatur, adempta copia conquerendi. Quare perennibus inuretur iudex notis, ſi cuncta quæ litigatores inſtructionis probationiſque cauſa recitauerint, indita actis vel ſubiecta non potuerint inueniri. Dat. X. kal. Iul. Aquileiæ, Conſtantino V. & Licinio C. Conſſ.

16. *Idem* A. ad Maximum, poſt alia.

EOs etiam, qui imaginem principalis diſceptationis accipiunt, appellationem adminicula neceſſe eſt accipere. Dat. prid. Idib. Ian. Sirmio, Criſpo II. & Conſtantino II. Conſſ.

17. *Idem* A. ad Iulianum præfectum vrbi.

SI apud vtrumque prætorem, dum quæſtio ventilatur, ab aliqua parte auxilium prouocationis fuerit obiectum: præfecturæ vrbis iudicium ſacrum appellator obſeruet. Dat. III. Non. Auguſt. Heracleæ, Conſtantino A. VII. & Conſtantio Cæſ. III. Coſſ.

18. *Idem* A. Victori Rationali vrbis Romæ.

QVoniam nonnulli fiſci debitores cùm iuſſi fuerint debitam ſummam exoluere, interpoſito prouocationis auxilio vim exequutionis eludunt: nec iam opinionis exemplum, nec refutatorias preces curant petere vel offerre: placuit, vt, ſi intra dies ſolennitatibus præſtitutos ad facienda hæc appellatoris cura defuerit, deſerta ab eo prouocatio exiſtimetur, móxque debitū exigatur. Dat. pridie kal. Auguſt. Conſtantio & Maximo Conſſ.

19. *Idem* A. ad vniuerſos prouinciales.

A Proconſulibus, & comitibus, & his qui vice præfectorum cognoſcunt, ſiue ex appellatione, ſiue ex delegatione, ſiue ex ordine iudicauerint, prouocari permittimus: ita vt appellanti, iudex præbeat opinionis exemplum, & acta cum refutatoriis partium ſuiſque litteris ad nos dirigat. A præfectis autem prætorio prouocare non ſinimus. Quòd ſi victus oblatam, nec receptam à iudice appellationem affirmet: præfectos adeat, vt apud eos de integro litiget, tanquam appellatione ſuſcepta. Superatus enim ſi iniuſtè appellare videbitur: lite perdita notatus abſcedet.

At ſi vicerit: contra eum iudicem, qui appellationem non receperit, ad nos referri neceſſe eſt, vt digno ſupplicio puniatur. Dat. kal. Auguſt. PP. kal. Septem. Conſtantinop. Baſſo & Ablauio Conſſ.

20. *Idem* A. Albino.

ET in maioribus & in minoribus negotiis appellandi facultas eſt. Nec enim iudicem oportet iniuriam ſibi fieri exiſtimare, eo quòd litigator ad prouocationis auxilium conuolauit. Dat. VII Id. April. Marcellino & Probino Conſ. Dat. kal. Auguſt. PP. kal. Sept. Conſtantinop Baſſo & Balbino Conſſ.

21. Impp. *Conſtantius & Conſtans* AA. ad Lollianum.

QVoniam iudices ordinarij prouocationes exiſtimant reſpuendas: placet, vt ſi quis appellationem ſuſcipere recuſauerit, quæ non contra executionem, ſed aduerſus ſententiam intentionem iurgiumque terminantem fuerit interpoſita: triginta auri pondo cogatur largitionibus noſtris inferre: triginta alia officio eius itidem ſoluturo, niſi ei pertinaciter reſtiterit, atque actis contradixerit, & quid iure ſit conſtitutum, oſtenderit. Dat. VIII. kal. Auguſt Meſſadenſi. PP. Capuæ, Arbitione & Lolliano Conſſ.

22. *Iidem* AA. ad Voluſianum P. P. poſt alia.

LAta ſententia, quæ pertinet ad bona vacantia, & ad ea, quæ vt indignis, legibus cogentibus, auferuntur, ſi quis putauerit prouocandum, vox eius debebit admitti. Dat. III. kal. Aug. Arbitione & Lolliano Conſſ.

23. *Iidem* AA. ad Senatum.

CVm appellatio interpoſita fuerit per Bithyniā, Paphlagoniam, Lydiam, Helleſpontum, inſulas etiam, ac Phrygiam ſalutarem: Europam, ac Rhodopen, & Hemum montem, præfecturæ huius vrbis iudicium ſacrum appellator obſeruet.

24. Impp. *Valentin. & Valens* AA. ſalutem dicunt ordini ciuitatis Carthaginenſis.

IVdicibus non ſolum appellationis ſuſcipiendæ neceſſitas videtur impoſita, verumetiam triginta dierum ſpatia ex die ſententiæ definita ſunt, intra quæ geſta vnà cum relatione litigatoribus conuenit præſtari: iudice & officio eius, ſi ſtatuta fuerint aliqua parte mutilata, multæ ſubiacentibus. Dat. prid. Non. Feb. Mediolan. Diuo Iouiano & Varroniano Conſſ.

25. Imppp. *Gratian. Valentin. & Theod.* AAA. ad Syagrium P. P. poſt alia.

ET in multis à iudicibus inferendis appellationes iubemus admitti. Dat. XIIII. Kal. Iul. Gratiano V. & Theod. I. AA. Conſſ.

26. *Iidem* AAA. ad Pelagium com. R. P. poſt alia.

CVm poſt ſententiā diſcuſſoris vel rationalis fuerit prouocatum, ad ſynceritatem tuam negotiū transferatur: vt ſi mediocritas negotij, aut longinquitas regionis ad iudicium tuum litigatores venire non patiatur, iudicio rectoris prouinciæ, quē ipſe probaueris, negotium deleges. Dat. XV. Kalend. Mart. Mediol. Arcad. A. I. & Bautone Conſſ.

27. Impp. *Arcad. & Honor.* AA Ennoio proconſuli Aphricæ, poſt alia.

NOminationes libellis vel edictis factæ citra cōcilium publicum non valent: de quibus nec appellare neceſſe eſt, ſi ſolennitas deeſt. Dat. XVII. Kal. Iun. Med. Olybrio & Probino Conſſ.

28. *Iidem* AA. Nebridio proconſuli Aſiæ.

SI quis libellos appellatorios ingeſſerit, ſciat ſe habere licentiam arbitrium commutādi, & ſuos libellos recuperandi, ne iuſtæ pœnitudinis humanitas amputetur. Dat. XI. Kal. Auguſt. Conſt. Arcad. III. & Honorio III. AA. Conſſ.

29. *Idem* AA. Cæſario præfecto prætorio.

ADdictos ſupplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli per vim atque vſurpationem vindicare liceat ac tenere: quibus in cauſa criminali humanitatis conſideratione, ſi tempora ſuffragantur, interponendæ prouocationis copiam nō negamus: vt ibi diligentius examinetur, vbi contra hominis ſalutem per errorem vel gratiam cognitoris oppreſſa putatur eſſe iuſtitia: ea conditione, vt ſi proconſul, vel comes Orientis, vel præfectus Auguſtalis, vel vicarij fuerint cognitores: non tam ad clementiam noſtram, quàm ad ampliſſimas poteſtates ſciant eſſe referendum. Eorum enim de his plenum volumus eſſe iudicium, qui (ſi ita res eſt, & crimen exegerit) rectius poſſint punire damnatos. Dat. VI. kal. Aug. Mediol. Honorio A. IIII. & Eutychiano Conſſ.

30. *Iidem* AA. Theodoro præfecto prætorio.

SI quis prouocatione interpoſita ſuſpecti iudicis velit prolatā euitare ſententiam: in hac voce liberam habeat poteſtatem, nec timeat contumeliā iudiciorum: cùm & ab ipſa iniuria poſſit facilè prouocare, & maximè cùm à ſolo tantùm præfecto prætorio non ſine diſpendio cauſæ prouocare permiſſum ſit. Sciant igitur cuncti ſibi ab iniuriis, & ſuſpectis iudicibus, & in capitali ſupplicio ac fortunarum diſpendio prouocationem eſſe conceſſam. Dat. VII. Id. Iun. Med. Theodoro V. C. Conſſ.

31. Impp. *Theod. & Honor.* AA. ad Aſclepiodorum præf. præt. poſt alia.

SI appellationem oblatam, in qua vel tuæ amplitudinis, vel vrbicariæ præfecturæ ſacrum auditorium poſtulatur, iudex non ſuſceperit, vel ſuſcepta appellatione apoſtolorum copiam denegauerit: ad deponendam ſuper hac iniquitate querimoniā, necnon etiam conueniendum aduerſarium ex ſententia prolata, iuxta antiquum ius anni metas habeat litigator: vel ſi huiuſmodi appellatio ſuſcepta non fuerit, in qua inferiorum iudicum, ſacra deſideratur auditio: ad hæc eadem facienda ſex menſes habeat litigator. Si verò arbiter appellationem ſuſcipere, aut relationem dare contempſerit: quatuor menſium tempora obſeruantur: vt his, quæ ſtatuimus, aſtitatis, pareat appellator temporibus, quæ de appellationibus definita noſcuntur. Dat. III. kalen. April. Conſtantinop. Aſclepiodoto & Mariniano Conſſ.

32. Impp. *Theod. & Valent.* AA. Cyro præf. præt.

PRæcipimus ex appellationibus ſpectabilium iudicum, quæ per conſultationes noſtri numinis diſceptationem implorant, non noſtram vlterius audientiam exſpectari: ne noſtris occupationibus, quibus pro vtilitate mundi à ſingulorum nonnunquam negotiio auocamur, aliena defraudari commoda videantur. Sed ſi à proconſulibus, vel Auguſtali, vel comite Orientis, vel vicariis fuerit appellatum: virum illuſtrem præfectum prætorio, qui in noſtro eſt comitatu, virum etiam illuſtrem quæſtorem noſtri palatij, ſacris iudiciis præſidentes diſceptationem iubemus arripere eo ordine, ea obſeruatione, iiſdémque temporibus, quibus cæteræ quoque lites fatali die poſt appellationem in ſacris auditoriis terminantur: & hoc, licèt quidam prædictorum ſpectabilium iudicum iure conceſſo, vt ſacri iudices, appellationes acceperint.

1. ¶ Quòd ſi à duce fuerit appellatum, ſi idem & præſes ſit, præfectura neceſſario tantùm iure ordinario in ſacro auditorio iudicabit.

2 ¶ In his autem omnibus iudiciis, quæ conſultationum introduximus loco, vel apoſtolos, vel ea quæ apud eum geſta ſunt contra cuius ſententiam dicitur appellatum, ſuſcipere ab appellatoribus, & cognitiones inducere apud viros illuſtres prædictos iudices, & ea quæ geruntur, ex more, ſcribere.